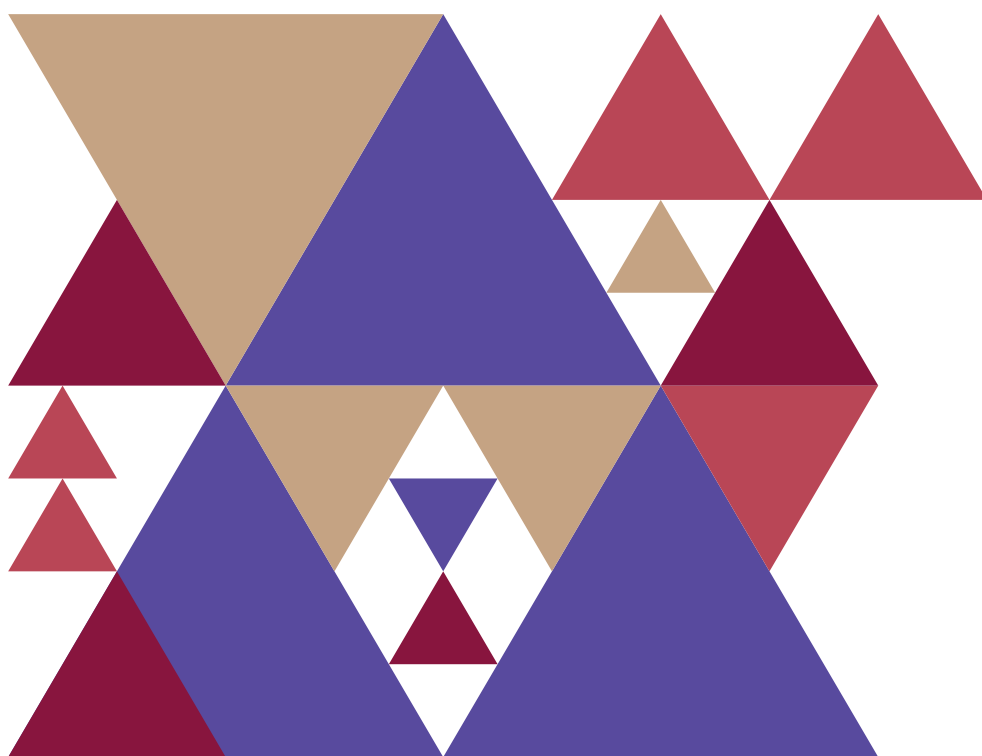

Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2022

Κρίσεις, ελληνική οικονομία και μικρές επιχειρήσεις

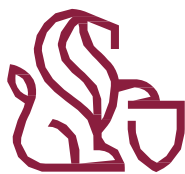

Έτος ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2022

Έτος Ίδρυσης 2006
ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
2022

ΤΙΤΛΟΣ
Κρίσεις, ελληνική οικονομία και μικρές επιχειρήσεις

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

ΜΕΡΟΣ Ι: Δημήτρης Γιακούλας

ΜΕΡΟΣ ΙΙ: Λεωνίδας Βατικιώτης, Αντώνης Αγγελάκης, Γιώργος Θανόπουλος

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: Διονύσης Χιόνης, Σπύρος Ρουκανάς, Δημήτριος Ι. Δημητρίου,
Μιχάλης Γρ. Βραχόπουλος, Γιάννης Ελ. Δούκας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Αναστασία Μαρινοπούλου, Ιωάννα Προφύρη, Άννα Χαριλόγη

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
Γενικής Συνομοσπονδίας
Επαγγελματιών, Βιοτεχνών
Εμπόρων Ελλάδας

Αριστοτέλους 46
104 33, Αθήνα
Τ: 210 8846852
F: 210 8846853
E: info@imegsevee.gr
www.imegsevee.gr

Η παρούσα μελέτη υλοποιήθηκε, σχεδιάστηκε και εκδόθηκε στο πλαίσιο του υποέργου 1 της πράξης «Παρεμβάσεις της ΓΣΕΒΕΕ για τη συστηματική παρακολούθηση και πρόγνωση αλλαγών του παραγωγικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος των μικρομεσαίων επιχειρήσεων» με κωδικό ΟΠΣ 5003864 που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία 2014-2020».

Κρίσεις, ελληνική οικονομία και μικρές επιχειρήσεις

Έτος Ίδρυσης 2006
ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ
Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

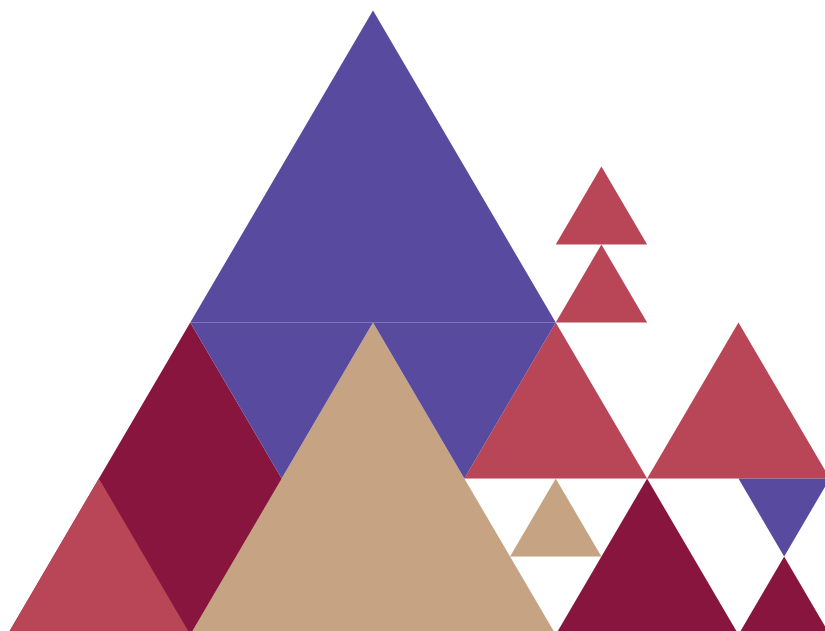
Μήνυμα του Προέδρου της ΓΣΕΒΕΕ, κ. Γιώργου Καββαθά

Έχουμε διανύσει πάνω από 3 χρόνια από τη δημοσίευση της πρώτης Έκθεσης του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ το 2019, μιας έκθεσης που πλέον είναι θεσμός για την επιστημονική σκέψη, τις πολιτικές και τον δημόσιο διάλογο γύρω από τα θέματα ενδιαφέροντος των μικρών επιχειρήσεων. Δίχως αμφιβολία αυτή η περίοδος ήταν γεμάτη από πρωτόγνωρα γεγονότα και εξελίξεις, καθώς συνέπεσε χρονικά με το ξέσπασμα της πανδημίας CoViD-19 αλλά και με την ενεργειακή κρίση και την κρίση ακρίβειας. Οι επιπτώσεις αυτών των διαδοχικών ως προς την έναρξη, και ταυτόχρονων ως προς τις επιπτώσεις, κρίσεων στην Ελλάδα, στην Ευρώπη, στον κόσμο έχουν αφήσει διακριτό αποτύπωμα σε εισόδημα, απασχόληση και οικονομία. Επιπτώσεις που έρχονται να προστεθούν σε δομικές δυσκολίες των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων.

Παράλληλα με τις έκτακτες κρίσεις, δεν μπορούμε να παραγνωρίζουμε την κλιματική αλλαγή και τις ορατές, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, επιπτώσεις της και στην Ελλάδα, τη ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη και το συνακόλουθο ψηφιακό μετασχηματισμό που φέρνει η 4η Βιομηχανική Επανάσταση, όπως και τις αλλαγές σε εργασία και επιχειρηματικότητα τις οποίες επιτάχυνε μεταξύ άλλων και η υγειονομική κρίση.

Το μείγμα πολιτικών που ακολουθήθηκε, καθώς και ο σχεδιασμός αξιοποίησης των διαθέσιμων, τακτικών και έκτακτων, χρηματοδοτικών εργαλείων προφανώς λειτούργησε και λειτουργεί ως φίλτρο των όποιων επιπτώσεων στις μικρές επιχειρήσεις. Επιχειρήσεις που την τελευταία περίοδο αντιμετωπίζουν διπλή πρόκληση προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα, η οποία χαρακτηρίζεται αφενός από την εκτίναξη του λειτουργικού τους κόστους σε ενέργεια, καύσιμα, πρώτες ύλες, και αφετέρου από την κατακρήμνιση των οικογενειακών εισοδημάτων που προκαλεί αλυσιδωτές επιπτώσεις στην αγορά. Εντός αυτής της εκρηκτικής πραγματικότητας για τις μικρές επιχειρήσεις δοκιμάστηκε και δοκιμάζεται έντονα ο βαθμός ανθεκτικότητάς τους στην κάθε φάση του οικονομικού κύκλου. Ανθεκτικότητα απέναντι στις επιπτώσεις των κρίσεων, αλλά όχι σπάνια και απέναντι στο πολιτικό αντίδοτο που κάθε φορά επιλέγεται. Με αυτά τα δεδομένα, η τέταρτη έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ έχει εκ των πραγμάτων μια ιδιαίτερη εστίαση στη συστηματική καταγραφή και αποτύπωση αυτών των επιπτώσεων. Υπό το πρίσμα αυτό, επιχειρεί να αναδείξει τις σημαντικότερες τάσεις σε επίπεδο οικονομικού περιβάλλοντος, τις επιπτώσεις των κρίσεων στην οικονομία και στις μικρές επιχειρήσεις, καθώς και τις επιλογές αντιμετώπισής τους.

Πιστό στο διαχρονικό του ρόλο ως προς την τεκμηριωμένη μελέτη των οικονομικών, παραγωγικών και τεχνολογικών τάσεων, καθώς και τη συστηματική διερεύνηση των εξειδικευμένων αναγκών των μικρών επιχειρήσεων, το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ επιμένει στην ποιοτική επιστημονική έρευνα και στις τεκμηριωμένες προτάσεις του, επιδιώκοντας σταθερά να συμβάλλει στη βελτίωση των διαστάσεων του μεταβαλλόμενου επιχειρηματικού περιβάλλοντος και στην αναβάθμιση του δημόσιου διαλόγου.

Περιεχόμενα

Ευρετήριο γραφημάτων	10
Επιτελική σύνοψη	14
Μέρος I. Μακροοικονομικό περιβάλλον	22
1. Διεθνές οικονομικό περιβάλλον	22
1.1 Από την κρίση της πανδημίας στην κρίση του πολέμου	22
1.2 Πληθωρισμός	26
1.3 Η αύξηση των επιτοκίων	28
2. Βασικά μεγέθη	30
2.1 Μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)	30
2.2 Διάρθρωση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος	36
2.3 Ιδιωτική κατανάλωση	38
2.4 Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης	40
2.5 Επενδύσεις	42
2.6 Παραγωγικότητα	50
2.7 Εξωτερικό εμπόριο	51
2.8 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις	71
2.9 Ανάπτυξη και ανισότητες	76
2.10 Απασχόληση - Ανεργία	78
3. Χρηματοοικονομικό περιβάλλον	82
3.1. Καταθέσεις	82
3.2. Επιτόκια	87
3.3. Χρηματοδότηση	90
3.4. Πληθωρισμός	93
4. Δημόσια Οικονομικά	98
4.1. Δημοσιονομικό έλλειμμα	98
4.2. Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης	102
Βιβλιογραφία	104
Μέρος II: Διαρθρωτικά των επιχειρήσεων	110
1. Εξελίξεις σε τομείς και κλάδους της ελληνικής οικονομίας	110
1.1. Διαρθρωτικές αλλαγές	110
1.2 Καταλύματα και εστίαση	113
1.3 Κύκλος εργασιών	114
1.4 Δημογραφία επιχειρήσεων	116
2. Ο αντίκτυπος των κρίσεων στις μικρές επιχειρήσεις	120
2.1 Εισαγωγή	120
2.2 Δείκτης οικονομικού κλίματος	122
2.3 Κύκλος εργασιών	125
2.4. Ρευστότητα – Ταμειακά διαθέσιμα	128
2.5 Επενδύσεις	132
2.6 Απασχόληση	135

2.7 Κόστος λειτουργίας επιχειρήσεων _____	137
2.8 Τιμές αγαθών/υπηρεσιών _____	138
2.9 Υποχρεώσεις/οφειλές επιχειρήσεων _____	141
2.10 Δείκτες αβεβαιότητας και βιωσιμότητας _____	146
2.11 Ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών _____	147
Βιβλιογραφία _____	156
Μέρος III: Όψεις και προκλήσεις των κρίσεων στην οικονομία _____	158
1. Τιμές, πληθωρισμός και το παζλ της αντιπληθωριστικής πολιτικής _____	158
Βιβλιογραφία _____	165
2. Οι προκλήσεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον και οι επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία _____	166
Εισαγωγή _____	166
Το παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον _____	167
Η ελληνική οικονομία _____	173
Συμπεράσματα _____	177
Βιβλιογραφία _____	179
3. Η κρίση της εφοδιαστικής αλυσίδας. Εθνική υπόθεση η ψηφιοποίηση και οι νέες επενδύσεις σε υποδομές _____	182
Η πρόκληση των τιμών _____	184
Ανασχεδιασμός των επιχειρηματικών σχεδίων _____	185
Προκλήσεις στο ελληνικό επιχειρηματικό οικοσύστημα _____	186
Ψηφιοποίηση: Μια εθνική υπόθεση _____	188
Πολιτικές και επιχειρηματική στρατηγική _____	189
Αντί επιλόγου _____	191
Βιβλιογραφία _____	193
4. Ενεργειακό πρόβλημα, πολιτική και κοινωνία _____	194
Η περίπτωση της «σημερινής» ενεργειακής κρίσης _____	194
Τί μπορεί να κάνει η ελληνική κοινωνία για την ανάσχεση του προβλήματος; _____	196
Βιβλιογραφία _____	199
5. Ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας στο μεταίχμιο μιας νέας εποχής: προκλήσεις και ευκαιρίες _____	202
Βιβλιογραφία _____	207

Ευρετήριο γραφημάτων

Μέρος Ι.

Κεφάλαιο 1

- 23 Πίνακας 1: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν των μεγαλύτερων οικονομιών (εκ. € σε τιμές 2015)
- 25 Γράφημα 1: Ποσοστά εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων της ΕΕ από τη Ρωσία
- 25 Γράφημα 2: Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων της ΕΕ (μέσος όρος μηνιαίως)
- 27 Γράφημα 3: Δείκτες τιμών βασικών αγαθών
- 29 Γράφημα 4: Βασικό επιτόκιο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ
- 29 Γράφημα 5: Βασικό επιτόκιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας

Κεφάλαιο 2

- 31 Γράφημα 1: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (εκ. €)
- 33 Πίνακας 1: ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ σε τρέχουσες τιμές (εκ. €)
- 35 Γράφημα 2: Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν σε τρίμηνα (εκ. €)
- 36 Γράφημα 3: Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (εκ. €)
- 37 Πίνακας 2: Βασικές συνιστώσες του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (εκ. €)
- 39 Γράφημα 4: Δαπάνη νοικοκυριών (εκ. €)
- 39 Γράφημα 5: Δαπάνη ΜΚΙΕΝ (εκ. €)
- 39 Γράφημα 6: Δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ (εκ. € σε σταθερές τιμές)
- 41 Γράφημα 7: Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)
- 41 Γράφημα 8: Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης 2019-2021 (εκ. € σε σταθερές τιμές)
- 43 Γράφημα 9: Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (εκ. €)
- 45 Πίνακας 3: Επενδύσεις χωρών μελών της ΕΕ – 2019-2021 (τρέχουσες τιμές σε εκ. €)
- 46 Γράφημα 10: Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου 2019-2021 (εκ. €)
- 47 Γράφημα 11: Μεταβολή αποθεμάτων / Αποκτήσεις μείον διαθέσιμες τιμαλφών (εκ. €)
- 49 Γράφημα 12: Αριθμός οικοδομικών αδειών
- 49 Πίνακας 4: Οικοδομική δραστηριότητα 2017-2021
- 49 Γράφημα 13: Αριθμός οικοδομικών αδειών (2021-2022)
- 49 Γράφημα 14: Δείκτης τιμών διαμερισμάτων (1997=100)
- 50 Γράφημα 15: Παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο στην Ελλάδα (ΕΕ=100)
- 51 Γράφημα 16: Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε σταθερές τιμές)
- 53 Γράφημα 17: Δείκτης Εμπορικής Ανοικτότητας
- 53 Γράφημα 18: Κατάταξη της Ελλάδας ως προς τον δείκτη εμπορικής ανοικτότητας
- 53 Γράφημα 19: Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε σταθερές τιμές)
- 55 Γράφημα 20: Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)
- 55 Γράφημα 21: Αξία εξαγωγών ανά χώρα (εκ. €)
- 55 Γράφημα 22: Αξία εισαγωγών ανά χώρα σε (εκ. €)
- 56 Γράφημα 23: Αξία εισαγωγών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)
- 57 Γράφημα 24: Διακύμανση αξίας και ποσότητας εισαγωγών (Ιανουάριος 2021=100)
- 59 Πίνακας 5: Κύριες εισαγωγές από τη Ρωσία (εκ. €)

- 60 Πίνακας 6: Κύριες εξαγωγές στη Ρωσία (εκ. €)
- 62 Πίνακας 7: Κύριες εισαγωγές από την Ουκρανία (εκ. €)
- 64 Πίνακας 8: Κύριες εξαγωγές στην Ουκρανία (εκ. €)
- 65 Γράφημα 25: Ισοζύγιο εξαγωγών-εισαγωγών υπηρεσιών το 2021 (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)
- 66 Γράφημα 26: Βασικές συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)
- 67 Γράφημα 27: Δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα (εκ. €)
- 67 Γράφημα 28: Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό (σε χιλ.)
- 69 Πίνακας 9: Αφίξεις και τουριστική δαπάνη ανά χώρα προέλευσης
- 70 Πίνακας 10: Εισπράξεις από τουριστικές δαπάνες το διάστημα Ιανουάριος-Ιούλιος 2022 (εκ. €)
- 71 Γράφημα 29: Εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα (εκ. €)
- 73 Γράφημα 30: Αριθμός πρωτογενών επενδύσεων, εξαγορών και συγχωνεύσεων (ροές)
- 73 Γράφημα 31: Αξία πρωτογενών επενδύσεων, εξαγορών και συγχωνεύσεων (εκ. \$) (ροές)
- 73 Γράφημα 32: Απόθεμα ΑΞΕ στην Ελλάδα (εκ. €)
- 75 Πίνακας 11: Οι 10 σημαντικότερες χώρες ως προς την αξία αποθεμάτων ΑΞΕ τα οποία κατέχουν στην Ελλάδα το 2021 (εκ. €)
- 75 Πίνακας 12: Κλαδική διάρθρωση του αποθέματος των ΑΞΕ στην Ελλάδα το 2021 (εκ. €)
- 77 Πίνακας 13: Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του ΟΗΕ
- 77 Γράφημα 33: Δείκτης Gini
- 79 Γράφημα 34: Ανεργία 2018-2021
- 79 Γράφημα 35: Εργατικό δυναμικό 2008-2021
- 80 Γράφημα 36: Ανεργία στην ΕΕ και στις PIIGS 2010-2021
- 81 Γράφημα 37: Κενές θέσεις απασχόλησης
- 81 Γράφημα 38: Δείκτης κενών θέσεων εργασίας (JVR)

Κεφάλαιο 3

- 83 Γράφημα 1: Υπόλοιπα καταθέσεων ανά τομέα
- 83 Πίνακας 1: Υπόλοιπα καταθέσεων ανά τομέα (εκ. €)
- 84 Γράφημα 2: Διάρθρωση καταθέσεων (υπόλοιπα σε εκ. €)
- 85 Πίνακας 2: Διάρθρωση καταθέσεων ανά τομέα (υπόλοιπα σε εκ. €)
- 86 Γράφημα 3: Αναλογία προθεσμιακών καταθέσεων κατοίκων στο σύνολο των καταθέσεων
- 87 Γράφημα 4: Μέσο σταθμισμένο επιτόκιο καταθέσεων και δανείων
- 89 Γράφημα 5: Μέσα σταθμισμένα επιτόκια καταθέσεων και δανείων νοικοκυριών
- 89 Γράφημα 6: Μέσα σταθμισμένα επιτόκια καταθέσεων και δανείων μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων
- 91 Γράφημα 7: Συνολική χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας από εγχώρια Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα (ετήσιες καθαρές ροές σε εκ. €)
- 92 Πίνακας 3: Καθαρές ροές χρηματοδότησης μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων εσωτερικού – κατά κλάδο δραστηριότητας
- 93 Γράφημα 8: Πληθωρισμός στην Ελλάδα (2020=100)
- 95 Γράφημα 9: Πληθωρισμός στην ΕΕ και στην Ελλάδα
- 95 Γράφημα 10: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (2015=100)
- 97 Πίνακας 4: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή ανά ομάδα αγαθών (Έτος βάσης: 2020=100)

Κεφάλαιο 4

- 99 Γράφημα 1: Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)
- 99 Γράφημα 2: Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)
- 99 Γράφημα 3: Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης προς ΑΕΠ
- 101 Πίνακας 1: Κύρια μεγέθη της Γενικής Κυβέρνησης (τρέχουσες τιμές, σε εκ. €)
- 102 Γράφημα 4: Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)
- 103 Γράφημα 5: Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης / ΑΕΠ (%)

Μέρος II**Κεφάλαιο 1**

- 111 Πίνακας 1: Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και θέση στο επάγγελμα β' τρίμηνο κάθε έτους
- 113 Πίνακας 2: Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων για το β' εξάμηνο κάθε έτους από Διοικητικές Πηγές
- 115 Γράφημα 1: Ποσοστό μεταβολής του Κύκλου εργασιών στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας από το 2019 ως το 2022
- 116 Γράφημα 2: Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων
- 117 Πίνακας 3: Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας
- 119 Γράφημα 3: Ποσοστό εγγραφών νέων επιχειρήσεων κατά νομική μορφή το δεύτερο τρίμηνο του 2022
- 119 Γράφημα 4: Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων ανά μεγάλη γεωγραφική περιοχή (NUTS 1) το δεύτερο τρίμηνο του 2022

Κεφάλαιο 2

- 123 Γράφημα 1: Δείκτης Οικονομικού Κλίματος ΜμΕ
- 124 Γράφημα 2: Δείκτης Προσδοκιών Ελληνικών ΜμΕ
- 126 Γράφημα 3: Κύκλος Εργασιών μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων
- 127 Γράφημα 4: Ετήσιος κύκλος εργασιών ΜμΕ
- 128 Γράφημα 5: Σύγκριση ισολογισμών ΜμΕ
- 129 Γράφημα 6: Επάρκεια ταμειακών διαθεσίμων για κάλυψη βασικών υποχρεώσεων επιχείρησης
- 131 Πίνακας 1: Ταμειακά διαθέσιμα – Ιούλιος 2022 – Ανά κατηγορία επιχειρήσεων
- 134 Γράφημα 7: Ποσοστά μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις ανά εξάμηνο
- 134 Γράφημα 8: Ύψος επένδυσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά εξάμηνο
- 135 Γράφημα 9: Πηγές χρηματοδότησης επένδυσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά εξάμηνο
- 139 Γράφημα 10: Τιμές πώλησης αγαθών/υπηρεσιών (ποσοστά επιχειρήσεων)
- 140 Γράφημα 11: Μεταβολή τιμών αγαθών/υπηρεσιών επιχειρήσεων
- 143 Γράφημα 12: Βαθμός υπερχρέωσης ΜμΕ
- 143 Πίνακας 2: Βαθμός υπερχρέωσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά κατηγορία επιχειρήσεων (Ιούλιος 2022)
- 145 Γράφημα 13: Ποσοστό επιχειρήσεων με καθυστερημένες οφειλές ανά κατηγορία οφειλής και ανά εξάμηνο
- 146 Γράφημα 14: Δείκτες αβεβαιότητας και βιωσιμότητας ΜμΕ
- 148 Γράφημα 15: Υπηρεσίες δικτυακών τόπων επιχειρήσεων (2021)
- 149 Γράφημα 16: Διαδίκτυο των πραγμάτων (2021)
- 151 Γράφημα 17: Ποσοστά επιχειρήσεων που έχουν ενσωματώσει ψηφιακές Τεχνολογίες
- 151 Πίνακας 3: Ενσωμάτωση επεξεργασίας και ανάλυσης δεδομένων ανά κατηγορία επιχειρήσεων
- 153 Πίνακας 4: Ενσωμάτωση συσκευών και συστημάτων που παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω του διαδικτύου ανά κατηγορία επιχειρήσεων
- 153 Πίνακας 5: Ενσωμάτωση εφαρμογών αυτοματοποίησης ανά κατηγορία επιχειρήσεων

- 153 Πίνακας 6: Περίοδος ενσωμάτωσης ψηφιακών τεχνολογιών ανά κατηγορία επιχειρήσεων
154 Γράφημα 18: Ποσοστό πωλήσεων επιχειρήσεων μέσω ιστοσελίδας ή ψηφιακών πλατφορμών

ΜΕΡΟΣ III

Κεφάλαιο 2

- 167 Γράφημα 1: Γράφημα 1. Οι επιδράσεις της έξαρσης της COVID-19 στην διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας
168 Γράφημα 2: Γράφημα 2. Προμήθειες ρωσικού φυσικού αερίου μέσω αγωγών προς της ΕΕ ανά αγωγό (Εκατομμύρια κυβικά μέτρα την ημέρα)
169 Γράφημα 3: Γράφημα 3. Οι τιμές των τροφίμων και της ενέργειας (Ιανουάριος 2019 = 100)
170 Γράφημα 4: Γράφημα 4. Ο βασικός πληθωρισμός και η κατανομή του στις χώρες (Ετήσιο ποσοστό)
171 Γράφημα 5: Γράφημα 5. Η μεταβολή του κύκλου νομισματικής πολιτικής για τις G20 οικονομίες (Αριθμός αυξήσεων και μειώσεων των επιτοκίων)
172 Γράφημα 6: Γράφημα 6. Οι χώρες σε συρρίκνωση ως ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ, 2022–2023
173 Πίνακας 1: Πίνακας 1. Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή - Μηνιαία δεδομένα (ετήσιος ρυθμός μεταβολής)
176 Πίνακας 2: Πίνακας 2. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών - Τριμηνιαία δεδομένα (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Επιτελική σύνοψη

Μέρος Ι. Μακροοικονομικό περιβάλλον

1. Διεθνές οικονομικό περιβάλλον

Η παγκόσμια οικονομία άρχισε να ανακάμπτει το 2ο μισό του 2021 σημειώνοντας μεγέθυνση 5,66%. Το σκηνικό άλλαξε στις αρχές του 2022 με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία, η οποία οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ήπειρο στη μεγαλύτερη οικονομική κρίση της από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εντείνοντας ακόμα περισσότερο τις πληθωριστικές πιέσεις και τα προβλήματα στις εφοδιαστικές αλυσίδες που είχαν ήδη κάνει την εμφάνισή τους από τα μέσα του 2021.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται σε μία εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση, προσπαθώντας να υποκαταστήσει τις εισαγωγές ρωσικών ενεργειακών πόρων και να αντιμετωπίσει την εκτίναξη του πληθωρισμού. Η ΕΚΤ ακολουθώντας την πολιτική της FED αποφάσισε να αλλάξει την πολιτική μηδενικού επιτοκίου της κάνοντας δραστικές αυξήσεις στο βασικό της επιτόκιο το οποίο, πλέον, έχει φτάσει το 2%. Η αύξηση αυτή των επιτοκίων αναπόφευκτα θα έχει σημαντικό αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη, ενώ αναδεικνύει ακόμα πιο έντονα την υπερχρέωση των χωρών, σε παγκόσμια επίπεδο, η οποία πήρε επικίνδυνη τροπή κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

2. Βασικά μεγέθη

Για την ελληνική οικονομία το έτος 2021 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα έτος ανάκαμψης από την πανδημία, με το ΑΕΠ να μεγεθύνεται κατά 7,50% σε σταθερές τιμές, επιστρέφοντας κοντά στο επίπεδο του 2019 που ήταν η χρονιά πριν την πανδημία και μία από τις καλύτερες χρονιές για την ελληνική οικονομία, μετά την κρίση χρέους. Ωστόσο, ο ρυθμός ανάκαμψης της Ελλάδας σε σχέση με το επίπεδο του 2019 ήταν από τους χαμηλότερους στην ΕΕ. Το 1ο εξάμηνο του 2022, το ΑΕΠ της Ελλάδας κινήθηκε σε ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς, σημειώνοντας την καλύτερη επίδοση από το αντίστοιχο εξάμηνο του 2011. Όλα τα παραπάνω συγκλίνουν στο ότι έχει δημιουργηθεί σαφώς μία θετική προοπτική για την ελληνική οικονομία, μένει όμως να δούμε ποιες θα είναι οι επιπτώσεις του πολέμου και της πληθωριστικής κρίσης στο ελληνικό ΑΕΠ κατά το δεύτερο μισό του 2022.

Όσον αφορά στις επιμέρους συνιστώσες του ΑΕΠ, οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών το 2021 αυξήθηκαν κατά 4,68%, χωρίς ωστόσο να φτάσουν το επίπεδο του 2019, ενώ κατά το 1ο εξάμηνο του 2022 ξεπέρασαν τις αντίστοιχες δαπάνες του 2019, αγγίζοντας τα επίπεδα του 2011. Η αύξησή τους αφορά στις δαπάνες για υπηρεσίες εστίασης, τουρισμού και αναψυχής οι οποίες είχαν περιοριστεί λόγω της πανδημίας. Η δημόσια κατανάλωση το 2021 αυξήθηκε κατά 2,11% η οποία είναι μία από τις χαμηλότερες αυξήσεις μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Σε ελαφρώς αυξημένα επίπεδα βρίσκεται και για το 1ο εξάμηνο του 2022.

Η πραγματική αλλαγή του σκηνικού στην ελληνική οικονομία το 2021 έγινε με τις επενδύσεις σε όλα σχεδόν τα κεφαλαιουχικά αγαθά, οι οποίες για πρώτη φορά παρουσιάζουν σημαντική αύξηση φτάνοντας τα 23.731 εκ. €, αύξηση που αποτελεί την καλύτερη επίδοση μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται και στην παραγωγικότητα η οποία για πρώτη φορά εμφανίζεται αυξημένη. Η καθαρή αποεπένδυση που συντελείται στην ελληνική οικονομία εδώ και 12 χρόνια ήταν για πρώτη φορά αισθητά μειωμένη. Η θετική αυτή συγκυρία δημιουργεί θετικές προσδοκίες για επιστροφή σε θετικά μεγέθη στις καθαρές επενδύσεις τα επόμενα χρόνια. Η ανάκαμψη της οικοδομικής δραστηριότητας που ξεκίνησε το 2017 συνεχίζεται με έντονους ρυθμούς, με τον αριθμό νέων οικοδομικών αδειών το 2021 να αυξάνονται κατά 26,85%, ενώ συνεχίζεται και η αύξηση των τιμών των ακινήτων. Η δυναμική της κατασκευαστικής δραστηριότητας ενδέχεται να περιοριστεί στο άμεσο μέλλον, αφενός λόγω του περιορισμού του διαθέσιμου εισοδήματος και των καταθέσεων και αφετέρου λόγω της αύξησης των επιτοκίων.

Το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκε στα -11.560 εκ. € σε σταθερές τιμές, αλλά εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα υψηλό, ενώ αναμένεται το 2022 να εκτιναχθεί λόγω της αύξησης των τιμών των καυσίμων. Οι καθαρές ταξιδιωτικές εισπράξεις, οι οποίες άγγιξαν τα 10.502,7 εκ. το 2021, φαίνεται να συγκράτησαν τον αντίκτυπο του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, όμως αυτές ήταν σχεδόν κατά 73% μειωμένες σε σχέση με τις αντίστοιχες εισπράξεις του 2019. Όσον αφορά στην επίπτωση του πολέμου στην Ουκρανία στο ισοζύγιο αγαθών, οι εισαγωγές μας από τη Ρωσία είναι πολύ μεγαλύτερες σε σχέση με τις εισαγωγές μας από την Ουκρανία, κυρίως λόγω της ενεργειακής εξάρτησής μας από το ρωσικό αέριο. Εκτός από τις εισαγωγές φυσικού αερίου, μεγάλα προβλήματα δημιουργούνται και από τις μειώσεις εισαγωγών μαλακών σιτηρών και άλλων βασικών τροφίμων και από τις δύο χώρες. Αναφορικά με τις επιπτώσεις στο ισοζύγιο υπηρεσιών παρατηρήσαμε ότι το διάστημα Ιανουαρίου-Ιουλίου του 2022 οι εισπράξεις από ρώσους τουρίστες σχεδόν εκμηδενίστηκαν.

Ωστόσο η επίδραση στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο μας είναι σχετικά μικρή, αφού το 2019 οι Ρώσοι κάτοικοι αποτελούσαν μόλις το 1,86% των συνολικών αφίξεων και το 2,45% των συνολικών εισπράξεων.

Το 2021 παρατηρήθηκε μία πρωτόγνωρη αύξηση των εισροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, οι οποίες ανήλθαν στα 5.350 εκ. €. Ωστόσο, εάν δούμε τη συνολική εικόνα των αποθεμάτων Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, θα διαπιστώσουμε ότι αυτές γνώρισαν σημαντική μείωση το 2020 κατά 21% περίπου και η αύξηση των εισροών το 2021 δεν ήταν ικανή να επαναφέρει τα αποθέματα στο επίπεδο πριν την πανδημία.

Δεν υπήρξε ιδιαίτερη βελτίωση του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, τόσο για την Ελλάδα όσο και για τις περισσότερες χώρες, κυρίως λόγω της μείωσης του προσδόκιμου ζωής που προέκυψε κατά την πανδημία, ενώ ένας βασικός αντίκτυπος της πανδημίας ήταν η αύξηση των εισοδηματικών ανισοτήτων, οι οποίες εντάθηκαν ακόμα περισσότερο το 2021.

Θετική εξέλιξη αποτελεί, επίσης, η συνέχιση της αποκλιμάκωσης της ανεργίας το 2021 και το 2022. Ωστόσο το ποσοστό ανεργίας 14,7% της Ελλάδας εξακολουθεί να είναι υπερβολικά υψηλό με πολύ μεγάλη απόκλιση από τον μέσο όρο της ΕΕ. Παράλληλα με τη μείωση της ανεργίας αυξάνονται και οι κενές θέσεις εργασίας στην Ελλάδα, οι οποίες όμως είναι αναλογικά πολύ λιγότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ.

3. Χρηματοοικονομικό περιβάλλον

Η ανάκαμψη των καταθέσεων, η οποία είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 2018 συνεχίζεται, αλλά με χαμηλότερους ρυθμούς, φτάνοντας στα 217.747 εκ. € τον Δεκέμβριο του 2021 και στα 226.061 εκ. € τον Σεπτέμβριο του 2022 οι οποίες, ωστόσο, δεν έχουν φτάσει ακόμα τα επίπεδα πριν την κρίση χρέους. Παράλληλα, συνεχίζεται το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ των βραχυπρόθεσμων καταθέσεων οι οποίες αυξάνονται συνεχώς και πλέον κυριαρχούν στο εγχώριο χαρτοφυλάκιο, ενώ μειώνονται διαρκώς οι μακροπρόθεσμες καταθέσεις. Η τάση αυτή προφανώς είναι αποτέλεσμα των μηδενικών επιτοκίων καταθέσεων που επικρατούν στην αγορά και ενδέχεται να υπάρχει μερική αντιστροφή της, καθώς τα επιτόκια θα ανεβαίνουν.

Όσον αφορά στα επιτόκια ο μόνος αντίκτυπος που έχουμε δει στη χώρα μας από τη διεθνή αύξησή τους είναι στα επιτόκια δανεισμού τα οποία έφτασαν τον Σεπτέμβριο του 2022 στο 4,60% από 4,00% που ήταν τον προηγούμενο μήνα. Παράλληλα, το επιτόκιο καταθέσεων μέχρι στιγμή παραμένει πρακτικά σε

μηδενικό επίπεδο, ενώ, αν λάβουμε υπόψη το ύψος του πληθωρισμού, είναι σημαντικά αρνητικό. Κάτι το οποίο επίσης διαπιστώνουμε είναι ότι τα επιτόκια δανεισμού είναι σημαντικά υψηλότερα για τους αυτοαπασχολούμενους, τους αγρότες και τις ατομικές επιχειρήσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, με τις πρώτες να δανείζονται με έως και 2,5% υψηλότερο επιτόκιο από τις δεύτερες.

Η αύξηση της χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας συνεχίζεται φτάνοντας σε καθαρές ροές τα 5.677 εκ. € το 2021 και στα 9.864 εκ. € την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2022. Ωστόσο, η εικόνα αυτή δεν αφορά τα νοικοκυριά και τις μικρές επιχειρήσεις τα οποία εξακολουθούν να είναι αποκλεισμένα και να δέχονται σταθερά μειούμενη ροή χρηματοδότησης.

Στην Ελλάδα, μετά από μία σύντομη περίοδο αποπληθωρισμού κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ο πληθωρισμός εμφανίστηκε στα μέσα του 2021 με σχετική καθυστέρηση σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωζώνης και κλιμακώθηκε ραγδαία το 2022 ξεπερνώντας το 12% τον Ιούνιο. Τέτοια επίπεδα πληθωρισμού είχαμε να δούμε στη χώρα μας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, μία περίοδο όμως που τα επιτόκια ήταν σημαντικά υψηλότερα. Η μεγαλύτερες αυξήσεις τιμών σημειώθηκαν στην ενέργεια, με το φυσικό αέριο να αυξάνεται μεσοσταθμικά το 2022 κατά 282,51% σε σχέση με το 2020, ενώ το πετρέλαιο και το ηλεκτρικό ρεύμα αυξήθηκαν κατά 79,56% και 59,87% αντίστοιχα.

Οι πληθωριστικές τάσεις παρέσυραν και το κόστος μεταφορών, το οποίο αυξήθηκε κατά 20,34%, καθώς και το κόστος διατροφής, το οποίο έχει πολύ μεγάλο βάρος στο καλάθι του καταναλωτή, κατά 12,04%.

4. Δημόσια οικονομικά

Μετά τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό, τον οποίον προκάλεσαν τα μέτρα στήριξης της οικονομίας το 2020, το έλλειμμα το 2021 περιορίστηκε κατά -17,60%, αλλά εξακολουθεί να βρίσκεται στο ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο των -13.538 εκ. €. Η κατάσταση βελτιώνεται σημαντικά το 2022, όπου το 2ο τρίμηνο περάσαμε για πρώτη φορά σε πλεόνασμα μετά το 2019. Ο περιορισμός του ελλείμματος το 2021 προήλθε αποκλειστικά σχεδόν από την αύξηση των συνολικών εσόδων από φόρους επί της παραγωγής (δηλαδή του ΦΠΑ και των υπόλοιπων φόρων επί των προϊόντων), φόρους επί του εισοδήματος και του πλούτου, καθώς και τις κεφαλαιακές μεταβιβάσεις (κυρίως των απολήψεων από τα Επενδυτικά και Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ). Το Υπουργείο Οικονομικών εκτιμά ότι το 2022 και το 2023 θα κλείσουν με σημαντική μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης, ενώ για το 2023 αναμένεται πρωτογενές πλεόνασμα. Η εκτίμηση αυτή ενδεχομένως να είναι κάπως παρακινδυνευμένη, καθώς βασίζεται σε

προϋπολογισμένη αύξηση των εσόδων από φόρους η οποία είναι μεγαλύτερη από την αναμενόμενη αύξηση του ΑΕΠ.

Το ενοποιημένο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης συνεχίζει να αυξάνεται φτάνοντας τα 359.110 εκ. € το 2ο τρίμηνο του 2022, όμως ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε στο 182,1%, κυρίως λόγω της αύξησης του ΑΕΠ, μετά το ιστορικό μέγιστο του 209,3% κατά το 1ο τρίμηνο του 2021. Με βάση την αναλογία χρέους/ ΑΕΠ η Ελλάδα είναι η πιο υπερχρεωμένη χώρα στην ΕΕ και η 4η πιο υπερχρεωμένη χώρα στον κόσμο. Η συγκυρία δημιουργεί σημαντικές επισφάλειες για την εξέλιξη του χρέους για τα επόμενα χρόνια σε περίπτωση μίας γενικευμένης ύφεσης λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, καθώς και λόγω της αύξησης των επιτοκίων, η οποία φαίνεται πως θα συνεχιστεί.

Μέρος ΙΙ. Διαρθρωτικά των επιχειρήσεων

1. Εξελίξεις σε τομείς και κλάδους της ελληνικής οικονομίας

Στους κλάδους που κυριαρχεί η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα η απασχόληση αυξήθηκε ταχύτερα σε σχέση με την ελληνική οικονομία συνολικά, όπως αποτυπώνεται στις τριμηνιαίες Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της Στατιστικής Αρχής. Σε αυτούς του έξι κλάδους η απασχόληση, από το δεύτερο τρίμηνο του 2019 ως το δεύτερο τρίμηνο του 2022, αυξήθηκε κατά 6,15%. Την ίδια περίοδο, συνολικά η απασχόληση στην ελληνική οικονομία αυξήθηκε κατά 5,3%. Κρίνεται θετικό, επομένως, το αποτύπωμα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην απασχόληση.

Ο κλάδος που κατέγραψε τη μεγαλύτερη αύξηση προσωπικού, από το 2021 στο 2022, είναι τα καταλύματα και η εστίαση: από 316.900 απασχολούμενους το 2021 στους 401.300 το 2022. Παρόλα αυτά, η απασχόληση στον κλάδο το 2022, αν και οριακά, υπολείπεται ωστόσο της απασχόλησης του 2019 (403.400 απασχολούμενοι).

Σημαντική βελτίωση, πολλαπλάσια της αύξησης του ΑΕΠ, εμφανίζει ο κύκλος εργασιών για το σύνολο των επιχειρήσεων της ελληνικής οικονομίας το πρώτο ενιάμηνο του έτους 2022, από διοικητικές μάλιστα πηγές. Ο κύκλος εργασιών αυξήθηκε, όχι μόνο έναντι του προηγούμενου έτους, του 2021, αλλά και έναντι του 2019.

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022, που είναι η πιο πρόσφατη περίοδος για την οποία διαθέτουμε στοιχεία, αμετάβλητος έμεινε σχεδόν ο ρυθμός εγγραφής νέων επιχειρήσεων σε σχέση με το πρώτο

εξάμηνο του προηγούμενου έτους, του 2021. Εξετάζοντας την κλαδική κατανομή των νέων επιχειρήσεων παρατηρούμε ότι μετά τον πρωτογενή τομέα, τα σκήπτρα το πρώτο εξάμηνο του 2022 κρατούν οι κλάδοι επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες και χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών. Μένοντας μόνο στο δεύτερο τρίμηνο του 2022, παρατηρούμε ότι τα δύο τρίτα του συνόλου των νέων επιχειρήσεων ήταν ατομικές επιχειρήσεις. Ακολουθούν Ιδιωτικές Κεφαλαιουχικές Εταιρείες και κοινοπραξίες και προσωπικές επιχειρήσεις.

2. Ο αντίκτυπος των κρίσεων στις μικρές επιχειρήσεις

Η ελληνική οικονομία, μετά το ισχυρό εξωγενές σοκ που βίωσε λόγω της πανδημίας Covid-19, βρέθηκε αντιμέτωπη με νέες ισχυρές προκλήσεις. Η εμφάνιση του πληθωρισμού, που από τα μέσα του 2021 και μετά καλπάζει, κυρίως εξαιτίας της υπέρμετρης αύξησης των τιμών ενέργειας που προκλήθηκε αρχικά λόγω της διεθνούς ενεργειακής κρίσης και ακολούθως λόγω των δυσμενών γεωπολιτικών εξελίξεων, δημιούργησε νέες δυσκολίες και αβεβαιότητες.

Οι ανατιμήσεις, ιδίως στις τιμές ενέργειας, προκάλεσαν στις επιχειρήσεις τρεις σοβαρές και αλληλένδετες επιπτώσεις.

Η πρώτη επίπτωση ήταν η σημαντική αύξηση του κόστους λειτουργίας τους. Ειδικότερα, το πρώτο εξάμηνο του 2022 το κόστος ενέργειας αυξήθηκε μεσοσταθμικά κατά 76%, το κόστος προμήθειας πρώτων υλών και εμπορευμάτων κατά 43,5%, το κόστος καυσίμων οχημάτων κατά 57,8% και το κόστος προμήθειας εξοπλισμού και μηχανημάτων κατά 26,2%.

Η δεύτερη επίπτωση ήταν ο ιστορικά υψηλός αριθμός των επιχειρήσεων που αύξησαν τις τιμές πώλησης των αγαθών/υπηρεσιών. Με βάση τις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, οι επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι αύξησαν τις τιμές τους διαρκώς αυξάνονται, καθώς από 6,6% που ήταν το 2ο εξάμηνο του 2020, ανήλθαν στο 23,6% το 1ο εξάμηνο του 2021, στο 34,8% το 2ο εξάμηνο του 2021 και στο 59,2% το 1ο εξάμηνο του 2022.

Η τρίτη επίπτωση, που σχετίζεται τόσο με την αύξηση του κόστους λειτουργίας των επιχειρήσεων, όσο και με τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης, αφορά στα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας που παρουσιάζουν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Το πρόβλημα ρευστότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων αποτυπώνεται από την αύξηση των ήδη υψηλών ποσοστών των επιχειρήσεων με μηδενικά ή αρκετά χαμηλά ταμειακά διαθέσιμα. Η κατάσταση φαίνεται να έχει επιδεινωθεί σημαντικά

από την έναρξη της πανδημίας, καθώς οι επιχειρήσεις οι οποίες τον Ιούλιο του 2022 δήλωσαν ότι είχαν μηδενικά ρευστά διαθέσιμα αντιστοιχούσαν στο 27,8% του συνόλου των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Ειδικά για τις πολύ μικρές, που αποτελούν και τη συντριπτική πλειονότητα των επιχειρήσεων, τα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας είναι εντονότερα, καθώς και η δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο της υπερχρέωσης.

Από την άλλη μεριά, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ενισχύθηκε περαιτέρω, τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022. Συγκεκριμένα, ανήλθε στις 52,4 και 54,3 μονάδες αντίστοιχα, καταγράφοντας το πρώτο εξάμηνο του 2022 την υψηλότερη επίδοση από την εκδήλωση της υγειονομικής κρίσης, χωρίς ωστόσο να προσεγγίζει το προ πανδημίας επίπεδο. Αυξητικά κινήθηκε και η απασχόληση, ενώ ενισχυμένο ήταν και το ποσοστό των επιχειρήσεων που πραγματοποίησε επενδύσεις. Το πλήρες άνοιγμα της οικονομίας, η πολύ καλή τουριστική περίοδος, η μείωση φορολογικών και λοιπών επιβαρύνσεων και τα μέτρα αντιμετώπισης των υψηλών τιμών ενέργειας, θεωρούνται οι βασικοί παράγοντες των θετικών αυτών εξελίξεων.

Ωστόσο, σε σχέση με τις επενδύσεις, από τα στοιχεία φαίνεται πως αποτελούσαν κυρίως επενδύσεις προσαρμογής ή συντήρησης και λιγότερο επέκτασης ή ανάπτυξης. Με άλλα λόγια, το μεγάλο μέρος των επενδύσεων ήταν μικρής κλίμακας, δεδομένου ότι το ύψος της επένδυσης για περισσότερες από 1 στις 2 επιχειρήσεις ήταν έως 5.000€, ενώ η συντριπτική πλειονότητα των επιχειρήσεων (περισσότερες από 8 στις 10) χρηματοδότησε την επένδυση που πραγματοποίησε με ίδια κεφάλαια.

Τέλος, όσον αφορά στον ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, παρατηρείται υστέρηση στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών. Είναι χαρακτηριστικό πως από τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις που έχουν ενσωματώσει νέες τεχνολογίες στη δραστηριότητα τους μόνο το 17,4% τις υιοθέτησε κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Μέρος III. Όψεις και προκλήσεις των κρίσεων στην οικονομία

Στο τρίτο μέρος της έκθεσης, μέσα από μία σειρά αυτόνομων κειμένων συνεργατών του Ινστιτούτου, διερευνώνται πτυχές των πολλαπλών κρίσεων στη διεθνή και ελληνική οικονομία.

Ο Καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Διονύσης Χιόνης, στο άρθρο του με τίτλο «Τιμές, πληθωρισμός και το παζλ της αντιπληθωριστικής πολιτικής» εξετάζει το φαινόμενο του πληθωρισμού στην τρέχουσα συγκυρία, εστιάζοντας ιδιαίτερα στον ρόλο των πληθωριστικών προσδοκιών ως

παράγοντα δημιουργίας ενός αυτοτροφοδοτούμενου πληθωρισμού. Επίσης, συζητά τα μέτρα αντιμετώπισής του σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Ο Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πειραιώς, Σπύρος Ρουκανάς, στο άρθρο του με τίτλο «Οι προκλήσεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον και οι επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία» επιχειρεί να περιγράψει τις τρέχουσες προκλήσεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον και να αναλύσει τις επιπτώσεις τους για την ελληνική οικονομία. Οι προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας διαμορφώνουν συνθήκες έντονης αβεβαιότητας, η οποία καταγράφεται σε αρκετούς τομείς της οικονομίας. Επίσης, οι φορείς χάραξης πολιτικής έχουν να αντιμετωπίσουν ένα μίγμα πρωτόγνωρων οικονομικών συνθηκών, οι οποίες δεν έχουν εμφανιστεί ποτέ ταυτόχρονα στην πρόσφατη παγκόσμια οικονομική ιστορία. Η μελέτη των προκλήσεων θα αναδείξει την αλληλεξάρτηση των παραγόντων αλλά και τη συνθετότητά τους για τη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής της ελληνικής οικονομίας.

Ο Καθηγητής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Δημήτριος Δημητρίου, στο άρθρο του με τίτλο «Η κρίση της εφοδιαστικής αλυσίδας. Εθνική υπόθεση η ψηφιοποίηση και οι νέες επενδύσεις σε υποδομές» επιχειρεί να αναδείξει τις αδυναμίες και κατ' επέκταση τα περιθώρια βελτίωσης των λειτουργιών των εφοδιαστικών αλυσίδων βάσει την εμπειρίας των πρόσφατων κρίσεων. Αναδεικνύει τη σημασία της ψηφιοποίησης των διαδικασιών για τον περιορισμό των διαταράξεων και τη μείωση του κόστους, εστιάζοντας ιδιαίτερα στην ελληνική περίπτωση.

Ο Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Μιχάλης Βραχόπουλος, στο άρθρο του με τίτλο «Ενεργειακό πρόβλημα, πολιτική και κοινωνία» εξετάζει την τρέχουσα ενεργειακή κρίση και τις επιπτώσεις της στην κοινωνία. Εστιάζει ιδιαίτερα σε προτάσεις για συγκεκριμένα μέτρα που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν στην χώρα μας για την ανάσχεση του προβλήματος.

Ο Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Γιάννης Δούκας, στο άρθρο του με τίτλο «Ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας στο μεταίχμιο μιας νέας εποχής: προκλήσεις και ευκαιρίες» εξετάζει τη σημασία της ανθεκτικότητας του ελληνικού αγροδιατροφικού τομέα στο πλαίσιο των προκλήσεων της τρέχουσας διεθνούς οικονομικής συγκυρίας, καθώς και τις ευκαιρίες που προσφέρει η νέα ΚΑΠ και το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Εστιάζει ιδιαίτερα στη σημασία της εκπαίδευσης, της εισαγωγής καινοτομίας και της ψηφιοποίησης για την αύξηση της παραγωγικότητας του τομέα.

Μέρος Ι. Μακροοικονομικό περιβάλλον

Δημήτρης Γιακούλας

1. Διεθνές οικονομικό περιβάλλον

1.1 Από την κρίση της πανδημίας στην κρίση του πολέμου

Καθώς η παγκόσμια οικονομία άρχισε να ανακάμπτει κατά το δεύτερο μισό του 2021 από την ύφεση της πανδημίας, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία έφερε μία νέα κρίση στο προσκήνιο.

Το 2021 το παγκόσμιο ΑΕΠ έφτασε τα 86.083.716 εκ. € (Πίνακας 1) σε πραγματικές τιμές σημειώνοντας μεγέθυνση 5,66% σε σχέση με το 2020 και 2,10% σε σχέση με το 2019, τη χρονιά δηλαδή πριν την πανδημία. Από τις μεγαλύτερες οικονομίες του πλανήτη, η Κίνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ινδία έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν πλήρως την ύφεση της πανδημίας και να φτάσουν σε υψηλότερα επίπεδα ΑΕΠ από το 2019 ενώ αντίθετως η Ιαπωνία, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Ηνωμένο Βασίλειο ακόμη δεν έχουν καταφέρει να ανακάμψουν καθώς βρίσκονται σε χαμηλότερα επίπεδα από το 2019.

Σε γενικές γραμμές οι χώρες υψηλού εισοδήματος οι οποίες είχαν αντιμετωπίσει και τη μεγαλύτερη ύφεση κατά τη διάρκεια της πανδημίας φαίνεται να σημείωσαν τη μικρότερη ανάκαμψη αφού είναι οριακά πάνω (0,26%) από τα επίπεδα ΑΕΠ του 2019. Αντίθετα οι χώρες υψηλού μεσαίου εισοδήματος σημείωσαν πραγματική μεγέθυνση αφού το ΑΕΠ τους κατά το 2021 ήταν αυξημένο κατά 6,48% σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019.

Πίνακας 1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν των μεγαλύτερων οικονομιών (εκ. € σε τιμές 2015)

	2019	2020	2021	%	%	%
				2019-2020	2020-2021	2019-2021
Ηνωμένες Πολιτείες	20.021.863	19.339.719	20.437.728	-3,41%	5,68%	2,08%
Κίνα	1.4296.365	14.631.982	15.818.636	2,35%	8,11%	10,65%
Ευρωπαϊκή Ένωση	1.4772.967	13.893.223	14.577.328	-5,96%	4,92%	-1,32%
Ιαπωνία	4.591.291	4.380.757	4.450.411	-4,59%	1,59%	-3,07%
Ηνωμένο Βασίλειο	3.191.493	2.882.116	3.098.275	-9,69%	7,50%	-2,92%
Ινδία	2.750.932	2.551.441	2.763.720	-7,25%	8,32%	0,46%
Κόσμος	8.4310.608	81.472.450	86.083.716	-3,37%	5,66%	2,10%
Οικονομίες Χαμηλού Εισοδήματος	491.868,6	495.393,6	507.591,5	0,72%	2,46%	3,20%
Οικονομίες Χαμηλού Μεσαίου Εισοδήματος	7.862.268	7.590.628	7.976.225	-3,45%	5,08%	1,45%
Οικονομίες Υψηλού Μεσαίου Εισοδήματος	23.878.119	23.684.073	25.424.398	-0,81%	7,35%	6,48%
Οικονομίες Υψηλού Εισοδήματος	51.937.587	49.603.785	52.074.809	-4,49%	4,98%	0,26%

Πηγή: UNCTADStat

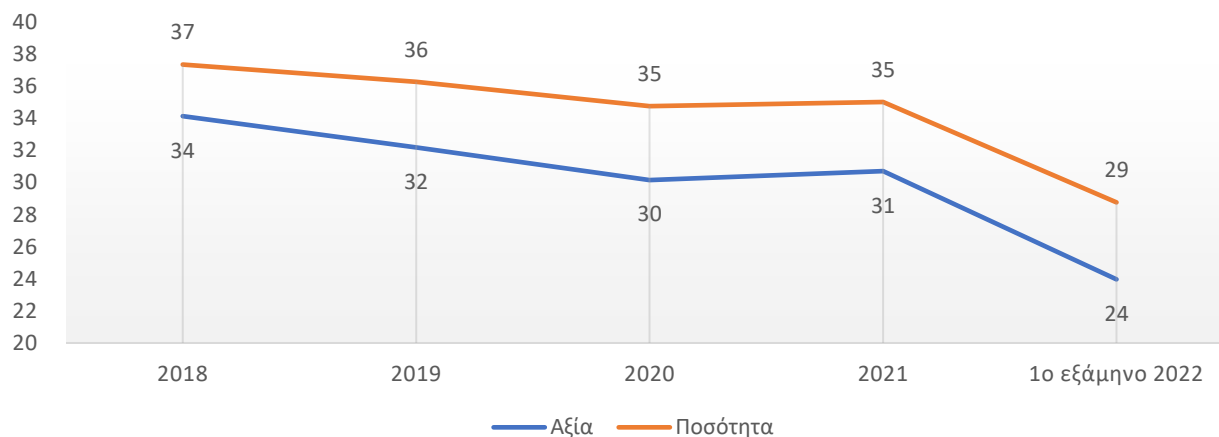
Καθώς το 2^ο μισό του 2021 η παγκόσμια οικονομία άρχισε να ανακάμπτει από την πανδημία και τη βαθιά ύφεση του προηγούμενου έτους, στις αρχές του 2022 μία νέα κρίση ήρθε να ταράξει την παγκόσμια οικονομία. Στις 28 Φεβρουαρίου του 2022 η Ρωσία εισέβαλε στην Ουκρανία οδηγώντας την Ευρωπαϊκή Ήπειρο στην μεγαλύτερη κρίση της από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και επιφέροντας μία ανθρωπιστική καταστροφή και μία βαθιά περιφερειακή οικονομική ύφεση η οποία ήδη έχει παγκόσμιο αντίκτυπο.

Η συγκεκριμένη κρίση διόγκωσε τα προβλήματα της διατάραξης των εφοδιαστικών αλυσίδων και του πληθωρισμού τα οποία είχαν εμφανιστεί κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Η μεγέθυνση της παγκόσμια οικονομίας ήδη αναμένεται να επιβραδυνθεί από 5,66% το 2021 σε ποσοστό 2,9% το 2022 και σε ρυθμούς κοντά στο 3% για το 2023 και το 2024 σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (The World Bank, 2022a).

Η αντίδραση της ΕΕ, των ΗΠΑ και άλλων χωρών, εκτός της στρατιωτικής βοήθειας, ήταν μία σειρά αυστηρών κυρώσεων προς τη Ρωσία. Οι κυρώσεις ξεκίνησαν με πάγωμα περιουσιακών στοιχείων Ρώσων ολιγαρχών, απαγόρευση εξαγωγών τεχνολογικών και βιομηχανικών αγαθών και εισαγωγών πρώτων υλών και κλιμακώθηκαν με την επιβολή πλαφόν στο Ρωσικό πετρέλαιο στα 60\$ ανά βαρέλι (European Council. Council of the European Union, 2022).

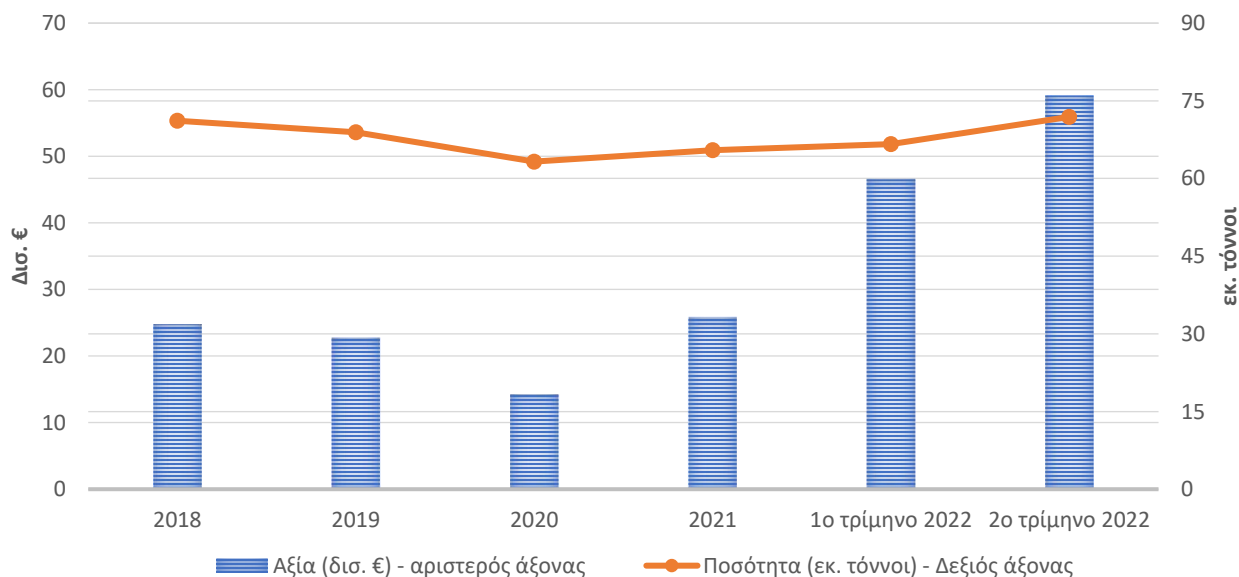
Αποτέλεσμα της νέας κρίσης ήταν η σημαντική διατάραξη του εμπορίου μεταξύ των Δυτικών χωρών και της Ρωσίας και μία αντίστοιχη δημιουργία εμπορίου των δύο παραπάνω με άλλες χώρες (Hende, White και Hudson, 2022) η οποία επέφερε σημαντικές αναδιατάξεις στη γεωγραφία του παγκόσμιου εμπορίου (Ruta, 2022).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζεται να έχει μειώσει αναλογικά τις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων από τη Ρωσία μέσα στο 2022 τόσο σε όρους ποσοτήτων όσο και σε όρους αξίας (Γράφημα 1). Ωστόσο αν και η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει μειώσει δραστικά τις εισαγωγές ενέργειας από τη Ρωσία σε απόλυτα μεγέθη λόγω της εκτίναξης των τιμών, πληρώνει περίπου την ίδια αξία προς τη χώρα σε σχέση με την περίοδο πριν την εισβολή (Ferris, 2022).

Γράφημα 1. Ποσοστά εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων της ΕΕ από τη Ρωσία

Πηγή: Eurostat

Σε διεθνές επίπεδο, ως αποτέλεσμα της ενεργειακής κρίσης η Ευρωπαϊκή Ένωση κατέληξε να πληρώνει πάνω 160% ακριβότερα για την ίδια περίπου ποσότητα εισαγωγών ενεργειακών προϊόντων με το 2019. Συγκεκριμένα, κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2022 οι μέσες μηνιαίες εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων ανήλθαν στους 71,9 εκ. τόνους και η αξία τους στα 59,1 δις. €. Αντίστοιχα κατά το 2019 οι εισαγωγές είχαν ανέλθει στους 68,9 εκ. τόνους και η αξία τους στα 22,7 δις. €.

Γράφημα 2. Εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων της ΕΕ (μέσος όρος μηνιαίως)

Πηγή: Eurostat

1.2 Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός ο οποίος άρχισε να εμφανίζεται το 2021 ως αποτέλεσμα της επανέναρξης της λειτουργίας των οικονομιών εκτινάχθηκε το 2022 μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία.

Ο πληθωρισμός σε παγκόσμιο επίπεδο άρχισε να εμφανίζεται από τα τέλη του 2020 και να κλιμακώνεται από τις αρχές του 2021 εξαιτίας ενός συνδυασμού παραγόντων. Αρχικά, καθώς γινόταν σταδιακή άρση των περιορισμών και ανέκαμπτε η ζήτηση, χωρίς όμως να ανακάμπτει κατά τον ίδιο ρυθμό, δημιουργήθηκαν οι πρώτες πληθωριστικές πιέσεις (Harding, Linde και Trabandt, 2022).

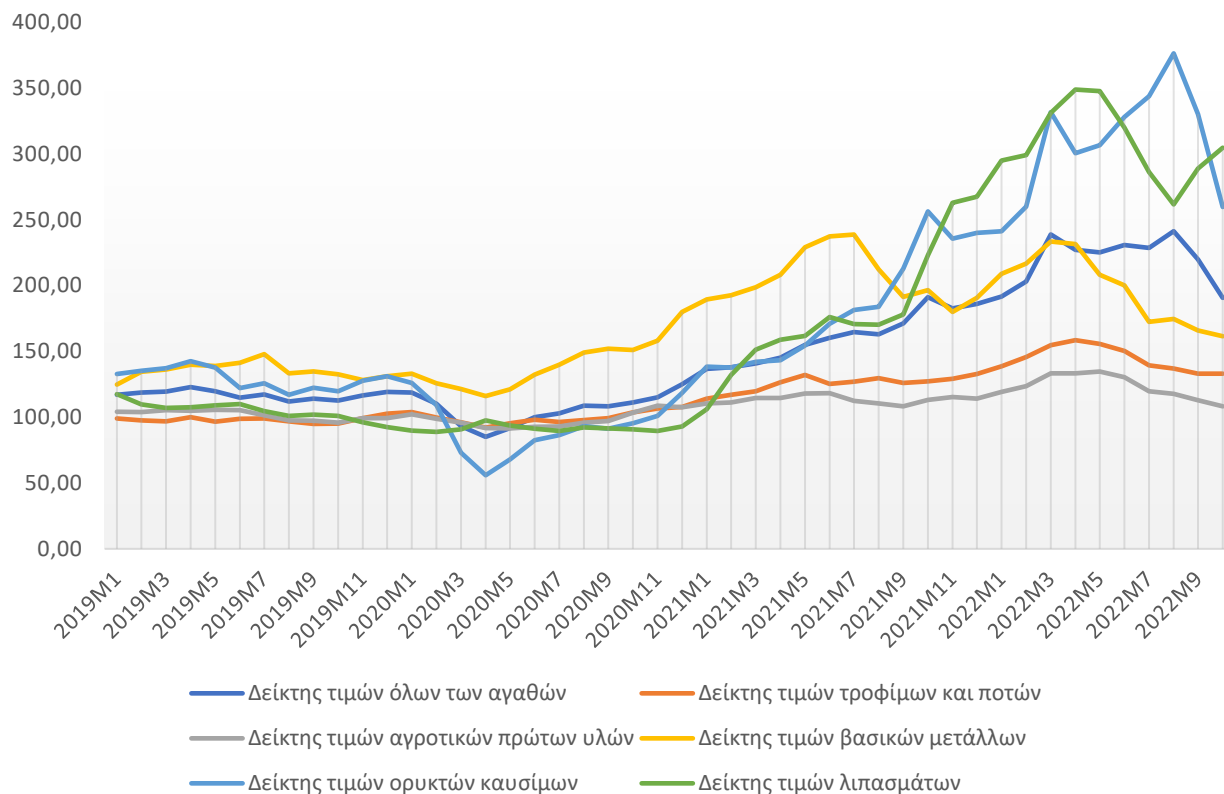
Οι εν λόγω πιέσεις εντάθηκαν περαιτέρω λόγω των αυξημένων δημοσιονομικών ελλειμμάτων τα οποία παρουσιάστηκαν στις δυτικές κυρίως χώρες (Makin και Layton, 2021) για να στηρίξουν εργαζομένους και επιχειρήσεις.

Τέλος η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία ήταν ίσως ο καθοριστικότερος παράγοντας για την αύξηση του πληθωρισμού (FEDS Notes, 2022) αφού οδήγησε στην εκτίναξη των τιμών σε μια σειρά από βασικά αγαθά (commodities) όπως το πετρέλαιο και το αέριο, τα λιπάσματα και οι τιμές σε βασικά τρόφιμα.

Συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 2022 σε σχέση με τον Οκτώβριο του 2019 είχαμε αύξηση των διεθνών τιμών κατά (Γράφημα 3):

- 69,21% στο σύνολο των βασικών αγαθών,
- 39,58% στα τρόφιμα και στα ποτά,
- 12,84% σε βασικά προϊόντα αγροτικής παραγωγής εκτός των τροφίμων (ξύλο, μαλλί, δέρμα, βαμβάκι κ.λπ.),
- 21,94% στις τιμές των βασικών μετάλλων (εκτός χρυσού) με την τιμή του αλουμινίου το οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία να είναι αυξημένη κατά 30,68%,
- 201,46% στις τιμές των λιπασμάτων,
- 116,92% στις τιμές ορυκτών καυσίμων με τις τιμές στο φυσικό αέριο να αυξάνονται κατά 347,83% και στον άνθρακα κατά 375,16%.

Γράφημα 3. Δείκτες τιμών βασικών αγαθών

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Η αύξηση των τιμών δημιούργησε μία εξαιρετικά πιεστική κατάσταση για την Ευρωπαϊκή Ένωση η οποία ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους (Flanagan et al., 2022) και οδήγησε σε επίπεδα πληθωρισμού στις χώρες της Ευρωζώνης πάνω από 10% το φθινόπωρο του 2022 (Eurostat, 2022) και στην πρόβλεψη επιδείνωσης των οικονομιών της Ευρώπης ενόψει του χειμώνα.

Ο διαρκής πληθωρισμός έχει ήδη επηρεάσει την αντίδραση των χρηματαγορών οι οποίες δεδομένου ότι προβλέπουν έναν πληθωρισμό μεγάλης διάρκειας, συμπεριφέρονται ανάλογα εντείνοντας ακόμη περισσότερο το φαινόμενο σύμφωνα με μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Ο πληθωρισμός έχει ήδη αρχίσει να επηρεάζει και άλλες πτυχές των οικονομιών όπως τα επιτόκια τις συναλλαγματικές ισοτιμίες με το ενδεχόμενο μίας νέας κρίσης στην αγορά ακινήτων να μην μπορεί να αποκλειστεί (Adrian, 2022).

1.3 Η αύξηση των επιτοκίων

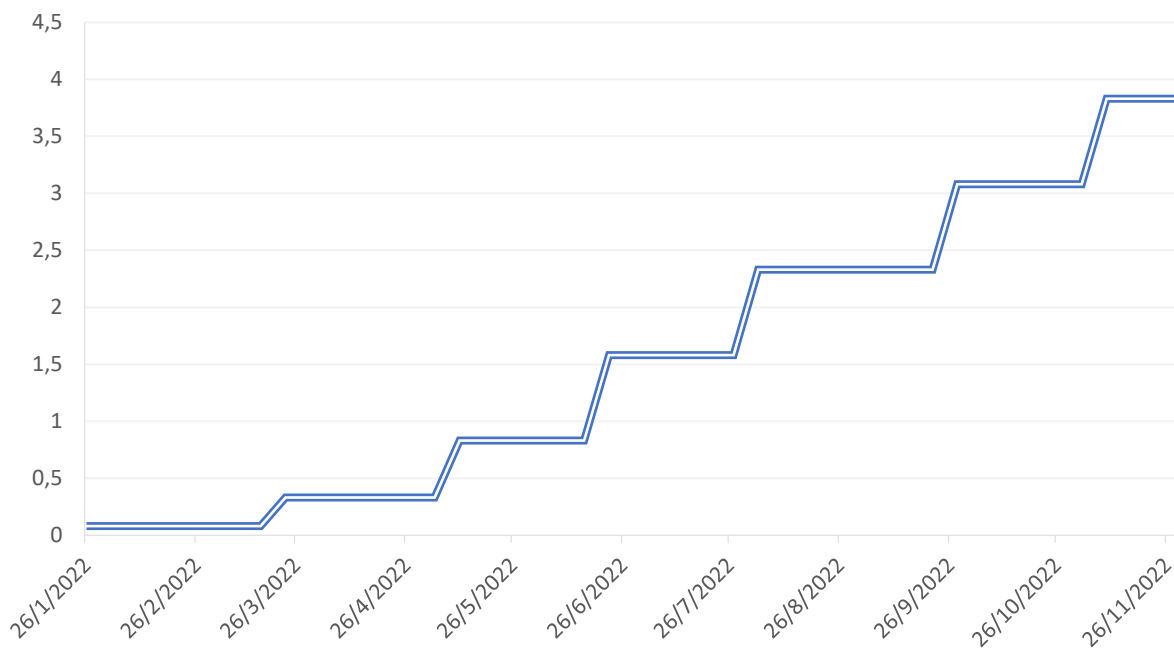
Οι Κεντρικές Τράπεζες προχώρησαν σε διαδοχικές αυξήσεις των επιτοκίων για να επιβραδύνουν τον πληθωρισμό, κάτι το οποίο όμως θα έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη.

Ως αντίδραση στην εκτίναξη του πληθωρισμού οι περισσότερες κεντρικές τράπεζες άρχισαν να αυξάνουν τα επιτόκια. Πρώτη αντέδρασε η FED η οποία άρχισε να αυξάνει σταδιακά το επιτόκιο 0,08% που διατηρούσε από τον Ιούνιο του 2022 φτάνοντας τον Νοέμβριο του 2022 στο 3,83% (Γράφημα 4).

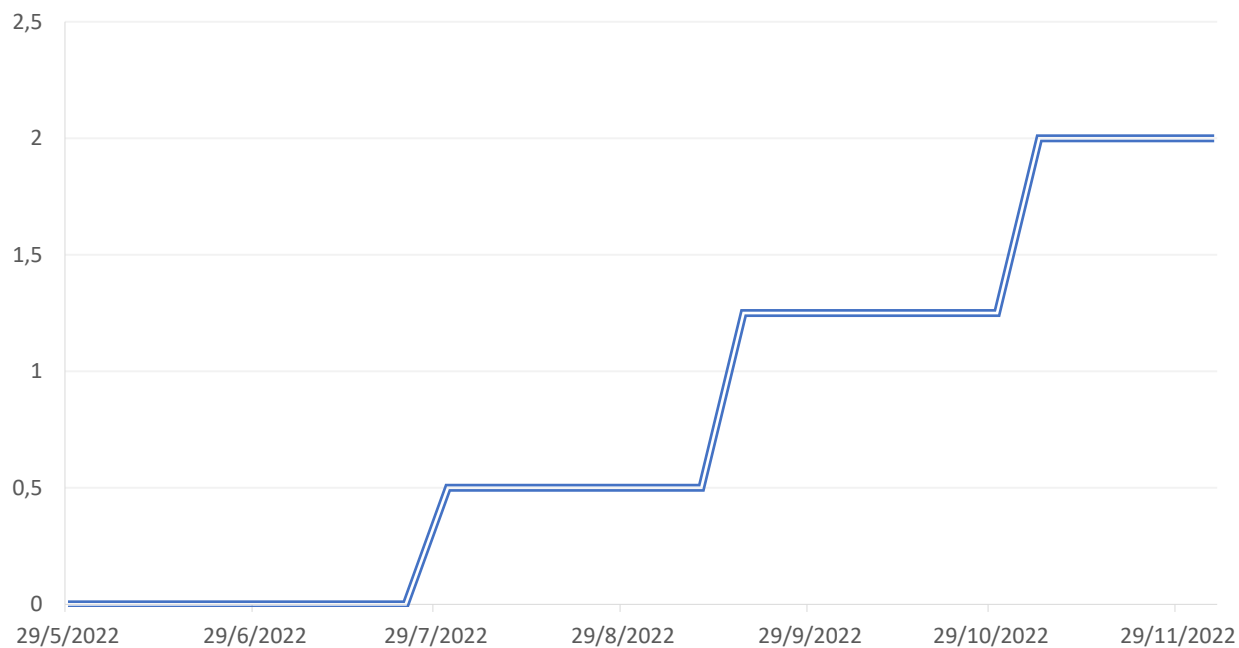
Ακολούθησε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα η οποία παρά την εκπεφρασμένη βούλησή της ένα χρόνο πριν να συνεχίσει να διατηρεί τα επιτόκια σε μηδενική βάση (Fitch Rating, 2021), αναγκάστηκε από τον Ιούλιο του 2022 να αλλάξει την πολιτική της. Προέβη λοιπόν σε δραστικές αυξήσεις του βασικού επιτοκίου φτάνοντας τον Δεκέμβριο του 2022 στο επίπεδο του 2%, επίπεδο το οποίο είχε να αντιμετωπίσει η Ευρωζώνη από τον Μάρτιο του 2009 (Γράφημα 5).

Η αύξηση των επιτοκίων μάλλον θα συνεχιστεί και κατά το 2023 (Conerly, 2022) και είναι μάλλον απίθανο να αποφύγουμε τις υφεσιακές επιπτώσεις της συγκεκριμένης πολιτικής (The World Bank, 2022b) δεδομένου τού ότι τα υψηλά επιτόκια θα περιορίσουν τις επενδύσεις και την καταναλωτική δαπάνη.

Η αύξηση των επιτοκίων αναδεικνύει ακόμα πιο έντονα την κρισιμότητα της αύξησης του παγκόσμιου χρέους το οποίο το 2021 είχε ήδη ξεπεράσει τα 300 τρισ. \$ (Masterson, 2022). Το παγκόσμιο χρέος αυξήθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της πανδημίας όταν οι κυβερνήσεις προχώρησαν σε διασταλτικές οικονομικές πολιτικές για να χρηματοδοτήσουν τα μέτρα στήριξης των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων τα οποία έλαβαν. Η επιπρόσθετη στήριξη την οποία αναγκάζονται να παρέχουν λόγω της εκτίναξης των τιμών στην ενέργεια εντείνει ακόμη περισσότερο το χρέος (Dixon, 2022). Η κατάσταση είναι ακόμα πιο ανησυχητική για τις αναδυόμενες οικονομίες και τις οικονομίες χαμηλού εισοδήματος αφού η εκτίναξη του χρέους τους σε συνδυασμό με την αύξηση των επιτοκίων τερματίζει την πρόσβασή τους σε χρηματοδότηση υπονομεύοντας τις αναπτυξιακές προοπτικές (Gaspar και Pazarbasioglu, 2022).

Γράφημα 4. Βασικό επιτόκιο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ

Πηγή: Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ

Γράφημα 5. Βασικό επιτόκιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

2. Βασικά μεγέθη

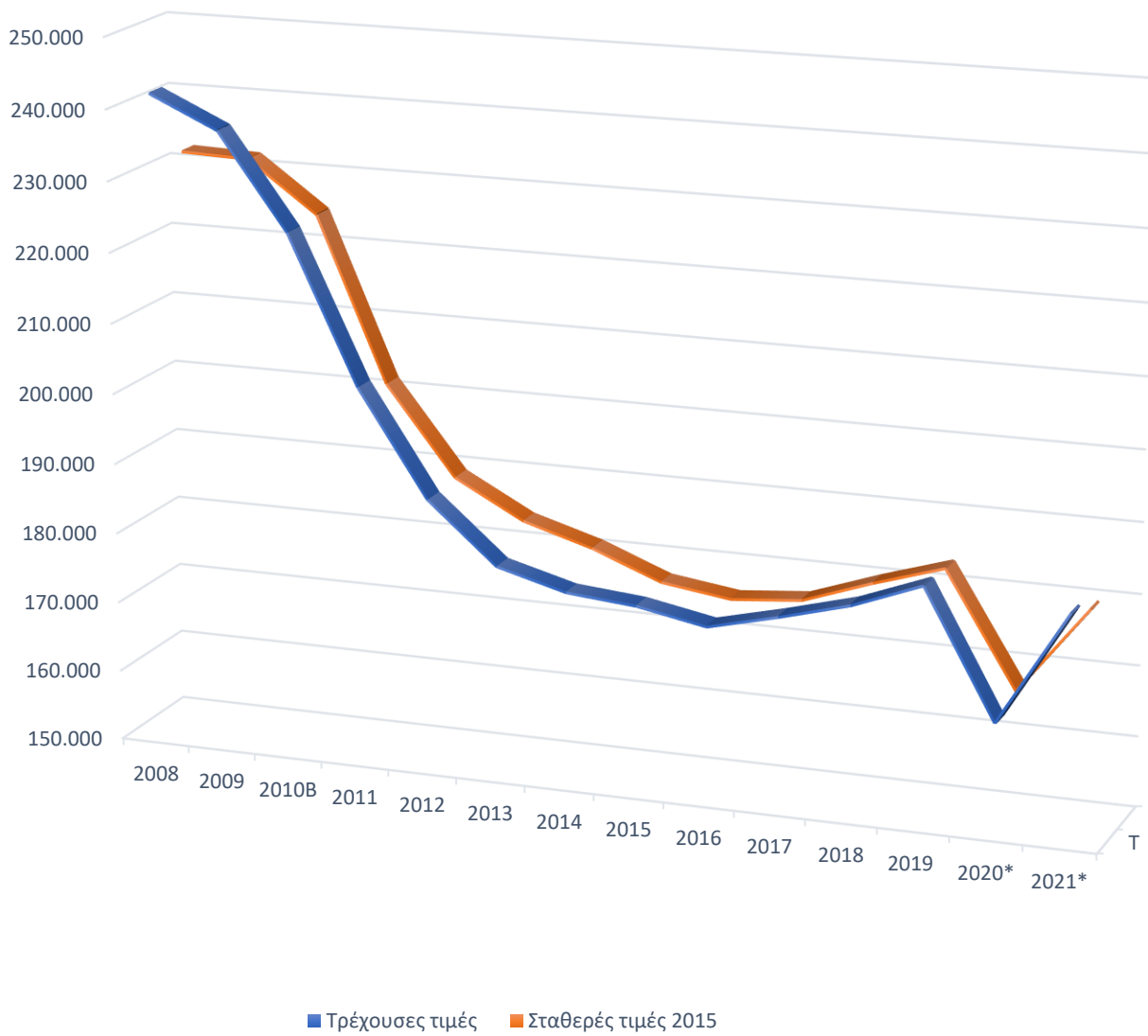
2.1 Μεταβολή του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ)

Το 2021 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα έτος ανάκαμψης από την πανδημία. Το ΑΕΠ μεγεθύνθηκε σε σταθερές τιμές κατά 7,50% επιστρέφοντας κοντά στο επίπεδο του 2019.

Το 2021 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα έτος ανάκαμψης μετά τη μεγάλη ύφεση η οποία πλησίασε το 10% κατά το προηγούμενο έτος. Το ΑΕΠ διαμορφώθηκε σε τρέχουσες τιμές τού 2021 στα 181.675 εκ. € και σε σταθερές τιμές τού 2015 στα 179.357 εκ. €. Η ανάκαμψη ήταν σημαντική (9,84% σε τρέχουσες τιμές και 7,50% σε σταθερές τιμές) ωστόσο το ΑΕΠ τού 2021 δεν ξεπέρασε το ΑΕΠ του 2019 το οποίο είχε διαμορφωθεί στα 183.351 εκ. €. Εξακολουθούμε δε να βρισκόμαστε σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας σε σχέση με τα αντίστοιχα επίπεδα πριν την κρίση χρέους αφού το ΑΕΠ του 2021 εξακολουθεί να είναι 24,5% χαμηλότερο από το ΑΕΠ του 2008 που σημαίνει ότι πρακτικά η ελληνική οικονομία παρά την ισχνή ανάκαμψη της περιόδου 2016-2019 ποτέ δεν συνήλθε από εκείνο το σοκ. Η εν λόγω εικόνα αλλάζει ελάχιστα όταν υπολογίζουμε το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2015. Η ανάκαμψη σε σχέση με το 2020 κυμαίνεται σε χαμηλότερο ρυθμό (7,50%) με την ύφεση όμως το 2020 να είναι ελαφρώς μικρότερη (-8,80%) σε σχέση με τις τρέχουσες τιμές.

Η Ελλάδα φαίνεται να πέτυχε σημαντική ανάκαμψη το 2021 σε σχέση με το 2020 δεδομένου τού ότι το ποσοστό μεγέθυνσης του ΑΕΠ, 9,84% σε τρέχουσες τιμές, την τοποθετεί πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ και της Ευρωζώνης οι οποίες σημείωσαν μεγέθυνση κατά 7,86% και 7,45% αντίστοιχα και 13η στην κατάταξη των 27 χωρών της ΕΕ ανά ποσοστό μεγέθυνσης. Η καλή επίδοση της Ελλάδας εξηγείται εν μέρει και από τη μεγάλη ύφεση του 2020 (-9,78% η οποία ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη στην ΕΕ μετά την αντίστοιχη της Ισπανίας (-10,24%). Ωστόσο η χώρα μας υπολείπεται σημαντικά ως προς την ανάκαμψή της σε σχέση με το έτος 2019 καθώς το ΑΕΠ μας είναι κατά -0,23% χαμηλότερο όταν για την ίδια περίοδο ο μέσος όρος μεγέθυνσης ήταν 3,50 για την ΕΕ και 2,64 για την Ευρωζώνη. Δεν θα πρέπει βέβαια να παραβλέψουμε ότι το 2019 ήταν το καλύτερο έτος για την ελληνική οικονομία καθώς παράχθηκε το υψηλότερο ΑΕΠ από το 2012 και αυτό οφείλεται σαφώς στο γεγονός ότι ήταν μία εξαιρετική χρονιά για τον τουρισμό με τις αφίξεις να σημειώνουν ρεκόρ ξεπερνώντας τα 31 εκ.

Γράφημα 1. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 1, η Ελλάδα βρίσκεται στην 24^η θέση από τις 27 χώρες της ΕΕ βάσει τού ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ κατά το 2021 σε σχέση με το προ πανδημίας έτος 2019. Ενδιαφέρον έχει ότι κάτω από την Ελλάδα βρίσκονται οι χώρες του Νότου Ιταλία (25^η), Πορτογαλία (26^η) και Ισπανία (27^η). Φαίνεται λοιπόν πως η πανδημία χτύπησε για μία ακόμα φορά τις πολύπαθες χώρες του Νότου της Ευρώπης εντείνοντας ακόμη περισσότερο τις ανισότητες στην ΕΕ.

Η ανάκαμψη ξεκίνησε ουσιαστικά από το 2^ο τρίμηνο του 2021 στο οποίο ξεπεράστηκε το ΑΕΠ της αντίστοιχης περιόδου τού 2020 και ως το τέλος του έτους το ΑΕΠ σε τριμηνιαία βάση βρισκόταν πάνω από το αντίστοιχο του 2020. Σε σχέση με το 2019 που όπως προαναφέρθηκε ήταν μία καλή χρονιά για την ελληνική οικονομία το ΑΕΠ κατά το 1^ο εξάμηνο του 2021 ήταν χαμηλότερο. Η χαμηλότερη επίδοση εξηγείται από το γεγονός ότι υπήρξαν μέτρα περιορισμού στην εστίαση και σε άλλες δραστηριότητες έως τον Μάιο του 2021 γεγονός το οποίο είχε αρνητικό αντίκτυπο στο ΑΕΠ. Με το που άρθηκαν όλοι οι περιορισμοί, το ΑΕΠ κατά το 2^ο εξάμηνο ξεπέρασε το αντίστοιχο της ίδιας περιόδου του 2019.

Με ιδιαίτερα θετικές προοπτικές ξεκίνησε το 2022. Παρά την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία στα τέλη Φεβρουαρίου, το ΑΕΠ του 1ου εξαμήνου ήταν 98.196,56 εκ. €, δηλαδή αυξημένο κατά 12% σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2019. Η τάση αυτή παρατηρείται και στις εαρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία διαβλέπει συνέχιση της αύξησης της απασχόλησης στην Ελλάδα ειδικά στη μεταποίηση και την αγροτική παραγωγή παρά τη γενικότερη αρνητική συγκυρία. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η προαναφερθείσα είναι η καλύτερη επίδοση πρώτου εξαμήνου από το 2011 όπου το ΑΕΠ είχε κλείσει κοντά στα 100.539,59 εκ. €.

Πίνακας 1. ΑΕΠ στις χώρες της ΕΕ σε τρέχουσες τιμές (εκ. €)

Έτος	2019	2020	2021	%2020-2019	% 2021-2020	2021-2019
ΕΕ 27	14.016.533,2	13.450.460,0	14.507.067,2	-4,04%	7,86%	3,50%
Ευρωζώνη	11.984.518,8	11.448.069,0	12.301.065,1	-4,48%	7,45%	2,64%
Ιρλανδία	356.704,6	372.836,4	426.283,4	4,52%	14,34%	19,51%
Λουξεμβούργο	62.373,6	64.781,0	72.295,0	3,86%	11,60%	15,91%
Λιθουανία	48.859,9	49.507,2	55.383,1	1,32%	11,87%	13,35%
Εσθονία	27.764,7	27.465,0	31.444,9	-1,08%	14,49%	13,25%
Σουηδία	476.869,5	480.556,4	537.309,7	0,77%	11,81%	12,67%
Βουλγαρία	61.558,0	61.331,0	67.872,1	-0,37%	10,67%	10,26%
Δανία	309.526,4	311.759,7	336.718,8	0,72%	8,01%	8,79%
Πολωνία	533.599,9	526.445,2	574.385,4	-1,34%	9,11%	7,64%
Ρουμανία	223.162,5	218.863,3	240.154,0	-1,93%	9,73%	7,61%
Σλοβενία	48.533,1	47.020,6	52.208,1	-3,12%	11,03%	7,57%
Λετονία	30.647,2	29.456,8	32.866,5	-3,88%	11,58%	7,24%
Βέλγιο	478.238,9	456.731,5	506.205,0	-4,50%	10,83%	5,85%
Τσεχία	225.613,5	215.805,4	238.238,2	-4,35%	10,39%	5,60%
Ουγγαρία	146.113,2	137.441,6	154.124,4	-5,93%	12,14%	5,48%
Ολλανδία	813.055,0	796.530,0	856.356,0	-2,03%	7,51%	5,33%
Φινλανδία	239.858,0	238.043,0	251.367,0	-0,76%	5,60%	4,80%
Μάλτα	14.047,9	13.073,9	14.681,3	-6,93%	12,29%	4,51%
Γερμανία	3.473.260,0	3.405.430,0	3.601.750,0	-1,95%	5,76%	3,70%
Σλοβακία	94.048,0	92.079,3	97.122,5	-2,09%	5,48%	3,27%
Κροατία	55.571,4	50.188,5	57.199,5	-9,69%	13,97%	2,93%
Γαλλία	2.437.635,0	2.310.469,0	2.500.870,0	-5,22%	8,24%	2,59%
Κύπρος	23.009,9	21.617,9	23.436,7	-6,05%	8,41%	1,85%
Αυστρία	397.518,5	379.320,6	403.103,8	-4,58%	6,27%	1,41%
Ελλάδα	183.250,4	165.326,4	182.830,2	-9,78%	10,59%	-0,23%
Ιταλία	1.796.633,8	1.656.960,7	1.775.436,4	-7,77%	7,15%	-1,18%
Πορτογαλία	214.374,6	200.087,6	211.279,7	-6,66%	5,59%	-1,44%
Ισπανία	1.245.513,0	1.117.989,0	1.206.842,0	-10,24%	7,95%	-3,10%

Πηγή: Eurostat

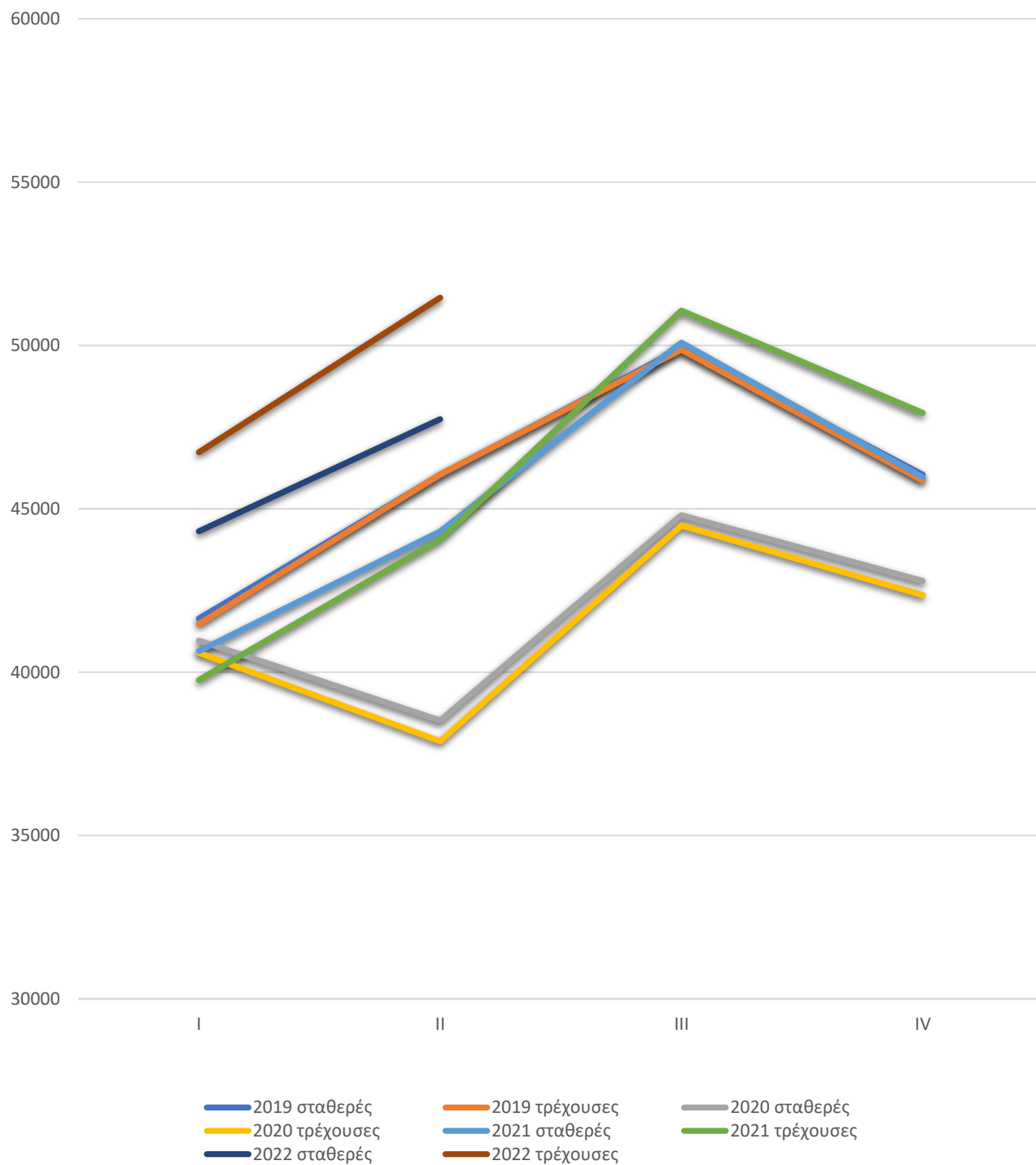
Δεδομένου όμως του ότι κατά την εν λόγω περίοδο είχαμε έντονο πληθωρισμό κρίνεται σκόπιμο να επεκτείνουμε την ανάλυσή μας στο ΑΕΠ και σε σταθερές τιμές. Όπως φαίνεται και από το γράφημα 2, ενώ έως το 2^ο τρίμηνο του 2021 το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές σχεδόν ταυτίζεται με το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές, από το τρίτο τρίμηνο του 2021 ξεκινά μία τάση απόκλισης των δύο μεγεθών με το ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές να είναι σημαντικά μεγαλύτερο λόγω του πληθωρισμού. Η τάση αυτή εντείνεται ακόμα περισσότερο κατά το 1^ο και 2^ο τρίμηνο του 2022 με το ΑΕΠ του 1^{ου} εξαμήνου τού 2022 να προκύπτει κατά 6,67% μεγαλύτερο σε τρέχουσες τιμές από το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές για την ίδια περίοδο.

Ωστόσο, παρά την επίδραση του πληθωρισμού το ΑΕΠ τού 1^{ου} εξαμήνου τού 2022 σε σταθερές τιμές είναι και πάλι μεγαλύτερο κατά 5% από το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές του 1^{ου} εξαμήνου του 2019 και είναι το καλύτερο 1^ο εξάμηνο από το αντίστοιχο του 2011.

Όλα τα προαναφερόμενα συγκλίνουν στο ότι έχει δημιουργηθεί σαφώς μία θετική προοπτική για την ελληνική οικονομία, μένει όμως να δούμε ποιες θα είναι οι επιπτώσεις του πολέμου στο ελληνικό ΑΕΠ κατά το δεύτερο μισό του 2022. Οι προβλέψεις είναι θετικές καθώς η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει για την Ελλάδα μεγέθυνση κατά 6% το 2022, 1% το 2023 και 2% το 2024 (European Commission, 2022) ενώ ο ΟΟΣΑ προβλέπει μεγέθυνση κατά 7,6% το 2022 και 1,6% το 2023 και το 2024 τονίζοντας τον καταλυτικό ρόλο του Σχεδίου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας προς την κατεύθυνση αυτή (OECD, 2022).

Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε βέβαια το γεγονός ότι η ελληνική οικονομία ακόμη βρίσκεται σε φάση ανάκαμψης από το σοκ της κρίσης χρέους, επειδή όπως προαναφέρθηκε το ΑΕΠ τού 2021 εξακολουθεί να είναι κατά 24,5% χαμηλότερο από το ΑΕΠ του 2008.

Γράφημα 2. Ακαθάριστο Εγχώριο προϊόν σε τρίμηνα (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

2.2 Διάρθρωση Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος

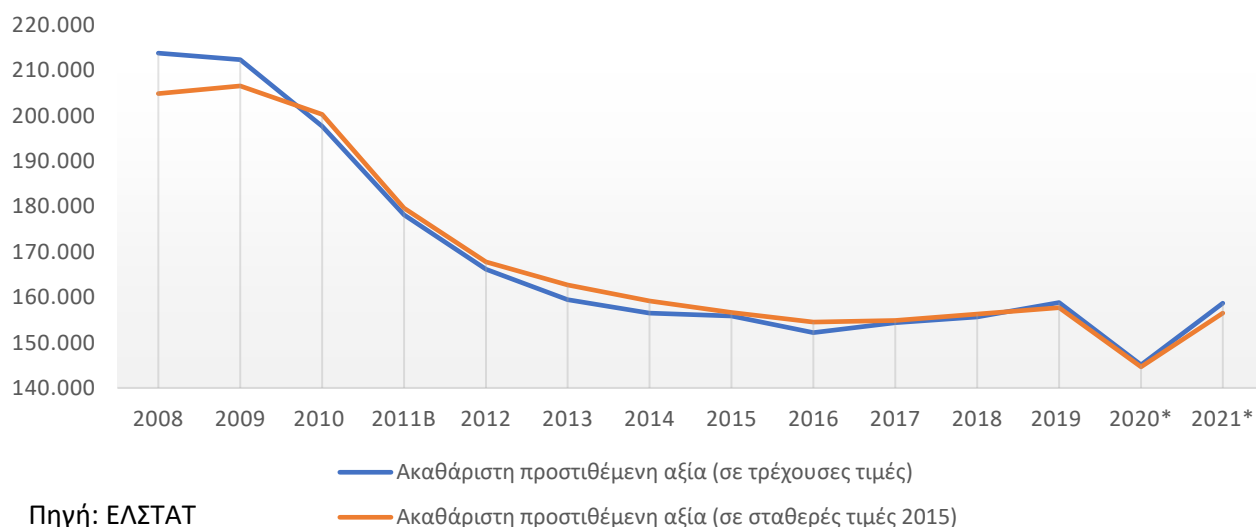
Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αυξήθηκε κατά 7,94% συνεισφέροντας σημαντικά στο κενό το οποίο είχε δημιουργηθεί στα φορολογικά έσοδα το προηγούμενο έτος.

Προσέγγιση παραγωγής

Ξεκινώντας από την ανάλυση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος από την πλευρά της παραγωγής, εξετάζουμε την προστιθέμενη αξία η οποία παράχθηκε στη χώρα και το οποίο είναι ίσως το πιο καθαρό μέτρο έκφρασης της δυναμικότητας και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία το 2021 σε σταθερές τιμές (Γράφημα 3) ήταν 156.008 εκ. €, 7,94% αυξημένη σε σχέση με την αντίστοιχη προστιθέμενη αξία του 2020 η οποία ήταν 144.529 εκ. € και κατά -0,98% μειωμένη σε σχέση με την αντίστοιχη του έτους 2019 η οποία ήταν 157.558 εκ. €. Φαίνεται λοιπόν πως υπήρξε μία σημαντική ανάκαμψη μετά την πανδημική ύφεση αλλά ακόμη δεν έχουμε ξεπεράσει το επίπεδο του 2019. Η συγκεκριμένη ανάκαμψη έδωσε μία σημαντική ανάσα στα δημόσια έσοδα από φόρους επί αγαθών και υπηρεσιών τα οποία αυξήθηκαν κατά 11,66% το 2021 μετά από μία μεγάλη μείωση σχεδόν κατά 15% το 2020.

Γράφημα 3. Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (εκ. €)

Προσέγγιση δαπάνης

Περνώντας στην αποτύπωση των μεταβολών στο ΑΕΠ από την πλευρά της δαπάνης, εστιάζουμε στα βασικά συστατικά μέρη του, την ιδιωτική κατανάλωση, τη δημόσια κατανάλωση, την ιδιωτική επένδυση και το εξωτερικό ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών. Στον πίνακα 3 που ακολουθεί αποτυπώνονται τα μεγέθη αυτά για την τελευταία τριετία σε τρέχουσες και σταθερές τιμές.

Πίνακας 2. Βασικές συνιστώσες του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (εκ. €)

	2019*	2020*	2021*	2019*	2020*	2021*
	Τρέχουσες τιμές			Σταθερές τιμές		
Τελική καταναλωτική δαπάνη	163.600	153.386	162.719	162.934	154.772	160.876
- Νοικοκυριών	123.758	112.772	120.580	123.719	114.096	119.437
- ΜΚΙΕΝ	2.973	2.807	2.841	2.966	2.843	2.807
- Γενικής Κυβέρνησης	36.869	37.807	39.298	36.249	37.833	38.632
Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	22.802	24.747	32.968	22.616	25.380	30.041
- Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου	19.595	19.779	24.111	19.578	19.809	23.731
- Μεταβολή αποθεμάτων / Αποκτήσεις μείον διαθέσιμες τιμαλφών	3.207	4.968	8.857	3.038	5.571	6.310
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	73.542	52.911	74.258	73.436	57.716	65.665
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	76.594	65.637	88.270	76.045	71.025	77.225
Καθαρές εξαγωγές	-3.052	-12.726	-14.012	-2.609	-13.310	-11.560

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

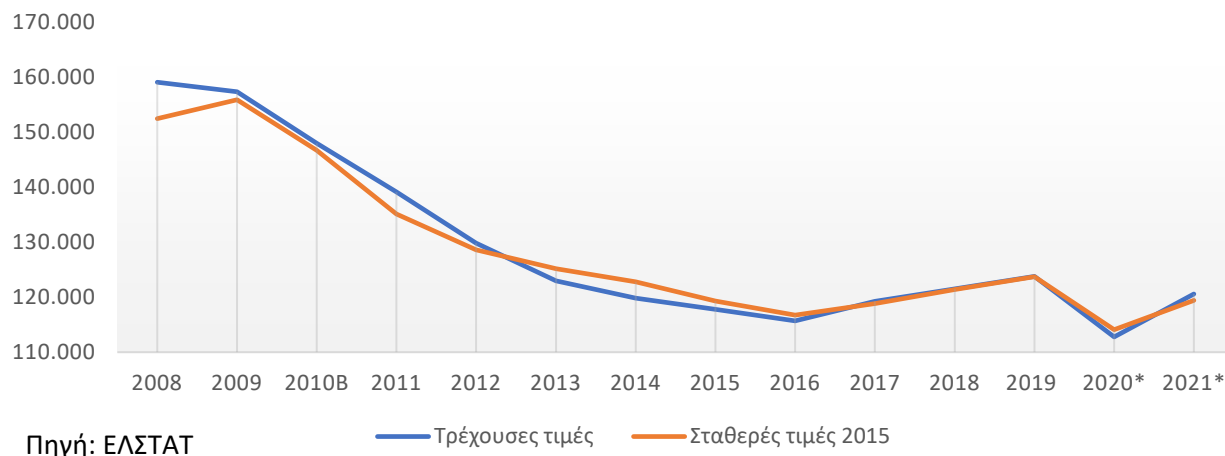
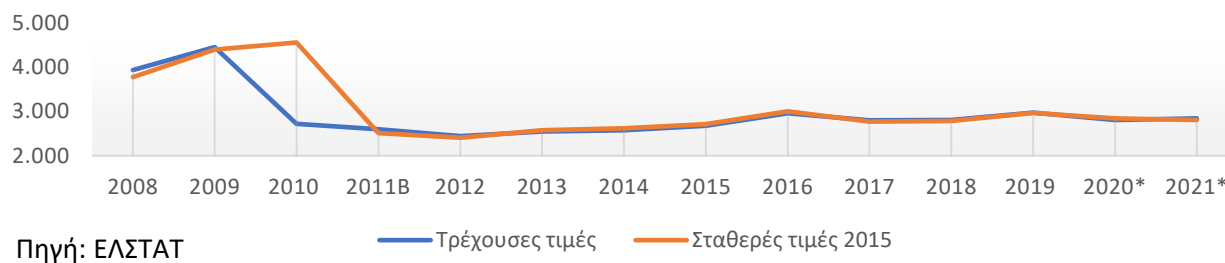
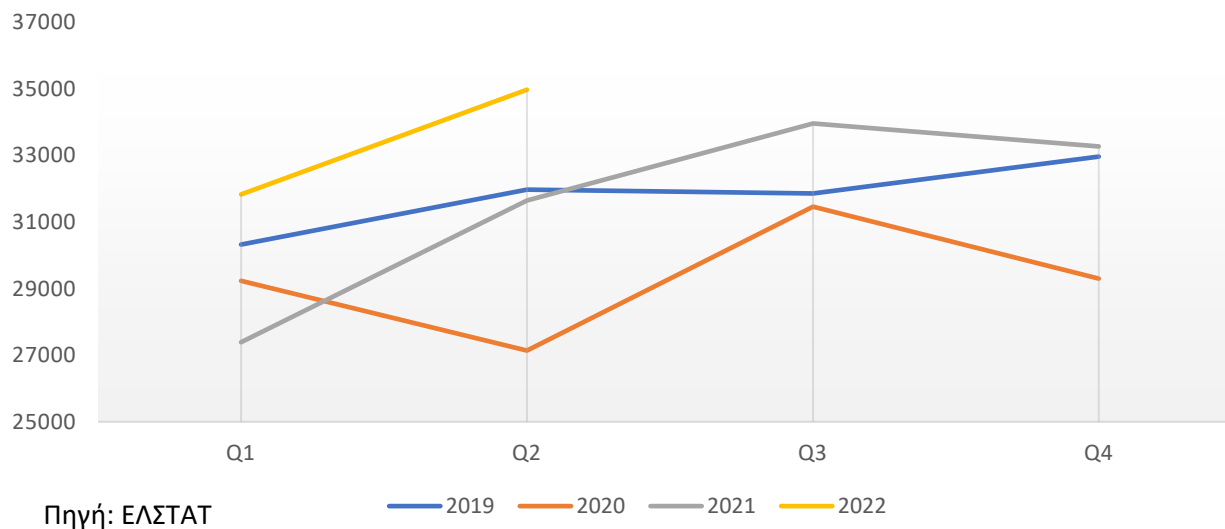
Στην ενότητα που ακολουθεί θα εξετάσουμε αναλυτικότερα τις συνιστώσες του ΑΕΠ χρησιμοποιώντας σταθερές τιμές τού έτους 2015.

2.3 Ιδιωτική κατανάλωση

Οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών αυξήθηκαν κατά 4,68% χωρίς ωστόσο να φτάσουν το επίπεδο του 2019. Η αύξησή τους αφορά στις δαπάνες για υπηρεσίες εστίασης, τουρισμού και αναψυχής οι οποίες είχαν περιοριστεί λόγω της πανδημίας.

Η ιδιωτική κατανάλωση ήταν η συνιστώσα του ΑΕΠ η οποία είχε γνωρίσει τη μεγαλύτερη μείωση σε παγκόσμιο επίπεδο κατά τη διάρκεια του 2020 λόγω των περιοριστικών μέτρων (Remes et al., 2021) φαίνεται να ανέκαμψε σημαντικά το 2021. Στην Ελλάδα οι καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών μετά από σημαντική μείωση κατά 7,78% το 2020 σημείωσαν αύξηση κατά 4,68% το 2021 φτάνοντας σε σταθερές τιμές τα 119.437 €. Εν τούτοις δεν έχουν φτάσει στο επίπεδο του 2019 (των 123.719 εκ. €) το οποίο ήταν το καλύτερο έτος μετά το 2013. Με βάση την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) έτους 2021 τής ΕΛΣΤΑΤ (ΕΛΣΤΑΤ, 2022), η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών για αγορές το 2021 ανήλθε στα 69.402,651 εκ. € σε τρέχουσες τιμές και 68.423,049 εκ. € σε σταθερές τιμές (του 2020) σημειώνοντας πραγματική αύξηση (σε τιμές τού 2020) 1,4%. Το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών των νοικοκυριών το 2021 αναλώθηκε σε είδη διατροφής και μη οινοπνευματώδη ποτά (22,0%), στέγαση (14,7%) και μεταφορές (12,7%). Τη μεγαλύτερη αύξηση σε σχέση με το 2020 σημείωσαν οι δαπάνες για τα αγαθά που είχαν σημειώσει τη μεγαλύτερη μείωση κατά τη διάρκεια των καραντινών (Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2021). Συγκεκριμένα αυξήθηκαν κατά 18,6% οι δαπάνες για εστιατόρια, καφεενία και ξενοδοχεία, 15,1% οι δαπάνες για αναψυχή και πολιτισμό και 14,6% για είδη ένδυσης και υπόδησης. Μείωση (-1,25%) σημείωσαν και οι δαπάνες των ΜΚΙΕΝ¹ οι οποίες ανήλθαν στα 2.807 εκ € το 2021 (Γράφημα 5). Κατά το 1^ο εξάμηνο του 2022 η καταναλωτική δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ φαίνεται ιδιαίτερα αυξημένη (66.789 εκ. €) αγγίζοντας τα επίπεδα του αντίστοιχου εξαμήνου του 2011 (Γράφημα 6). Σε σχέση με τις χώρες της ΕΕ, σε τρέχουσες τιμές η καταναλωτική δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ στην Ελλάδα αυξήθηκε κατά 6,79% οριακά υψηλότερα από τις αντίστοιχες αυξήσεις στην ΕΕ (6,70%) και την Ευρωζώνη (6,15%).

¹ Σύμφωνα με τον ορισμό του European System of Accounts (ESA 2010), το οποίο σύστημα χρησιμοποιεί η ΕΛΣΤΑΤ, τα Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα που Εξυπηρετούν Νοικοκυριά (ΜΚΙΕΝ) περιλαμβάνουν Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα τα οποία παρέχουν (σε νοικοκυριά) αγαθά και υπηρεσίες δωρεάν ή σε χαμηλές τιμές, οι οποίες δεν σχηματίζονται ελεύθερα στην αγορά. Τα ΜΚΙΕΝ εντάσσονται στον ιδιωτικό τομέα και αποτελούν ξεχωριστές νομικές οντότητες. Οι πόροι τους προέρχονται κατά κύριο λόγο από τις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών, από μεταβιβάσεις της κυβέρνησης και από εισοδήματα προερχόμενα από την εκμετάλλευση της περιουσίας τους. Παραδείγματα τέτοιων ιδρυμάτων είναι συνδικαλιστικές οργανώσεις, επαγγελματικές οργανώσεις, ενώσεις καταναλωτών, πολιτικά κόμματα, εκκλησίες, αθλητικοί οργανισμοί, φιλανθρωπικές οργανώσεις, οργανώσεις ανθρωπιστικής βοήθειας κ.λπ.

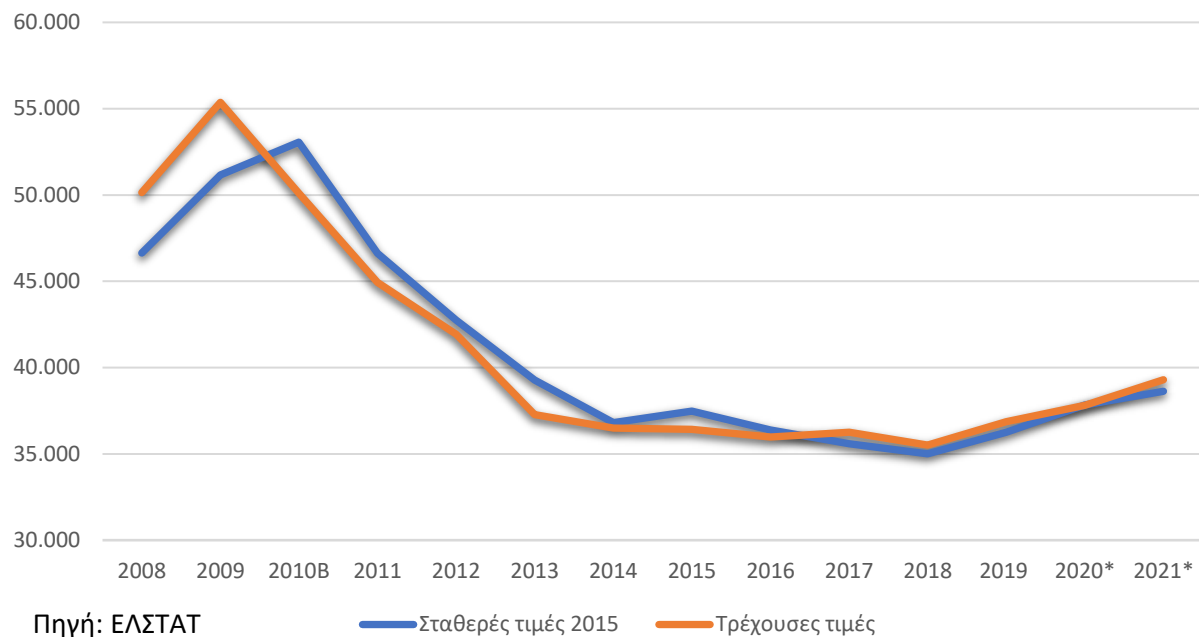
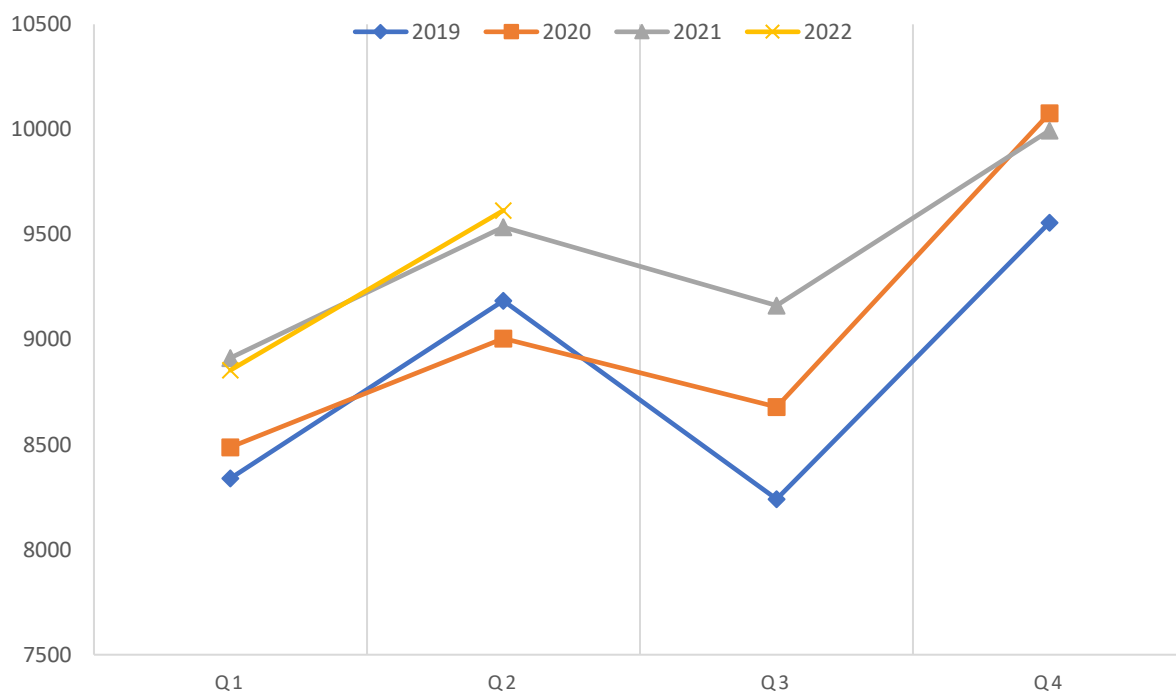
Γράφημα 4. Δαπάνη νοικοκυριών (εκ. €)**Γράφημα 5. Δαπάνη ΜΚΙΕΝ (εκ. €)****Γράφημα 6. Δαπάνη νοικοκυριών και ΜΚΙΕΝ (εκ. € σε σταθερές τιμές)**

2.4 Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης

Η δημόσια κατανάλωση αυξήθηκε κατά 2,11% μετά από μία πολύ μεγαλύτερη αύξηση το 2020. Η συγκεκριμένη αύξηση είναι σημαντικά χαμηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Όσον αφορά στην καταναλωτική δαπάνη της γενικής κυβέρνησης συνεχίζει την αυξητική τάση της η οποία ξεκίνησε το 2019. Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 7, το 2021 έφτασε σε σταθερές τιμές τα 38.632 εκ. € και είναι αυξημένη κατά 2,11% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και κατά 6.57% σε σχέση με το έτος 2019. Σε επίπεδο τριμήνων (Γράφημα 8), σε σταθερές τιμές 2015, η δαπάνη της γενικής κυβέρνησης φαίνεται να αυξάνεται κατά το 2^ο και 4^ο εξάμηνο ενώ κατά το 2^ο τρίμηνο του 2022 η δαπάνη φαίνεται αυξημένη σε σχέση με τα αντίστοιχα τρίμηνα των προηγούμενων ετών. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, η δημόσια δαπάνη της Ελλάδας ανέρχεται το 2021 στο 21,6% και είναι ελαφρώς μειωμένη από την αντίστοιχη δαπάνη του 2020 (22,9%).

Παρά την υποχώρηση της πανδημικής κρίσης το 2021 οι κυβερνήσεις της ΕΕ συνέχισαν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες τους, αν και με μικρότερο ρυθμό από το 2021 (Malzubris και Larch, 2022). Η αύξηση της δημόσιας δαπάνης στην Ελλάδα το 2021 είναι μία από τις μικρότερες στην ΕΕ καθώς ενώ ο μέσος όρος αύξησης στην ΕΕ σε τρέχουσες τιμές ήταν 6,20% στην Ελλάδα ήταν μόλις 3,94% κατατάσσοντάς την στην 25^η θέση στο σύνολο των 27 της ΕΕ. Με βάση το ποσοστό του ΑΕΠ, το 21,5% της δημόσιας δαπάνης στην Ελλάδα την κατατάσσει οριακά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (22,0%) και της Ευρωζώνης (22,1%).

Γράφημα 7. Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)**Γράφημα 8. Καταναλωτική δαπάνη Γενικής Κυβέρνησης 2019-2021 (εκ. € σε σταθερές τιμές)**

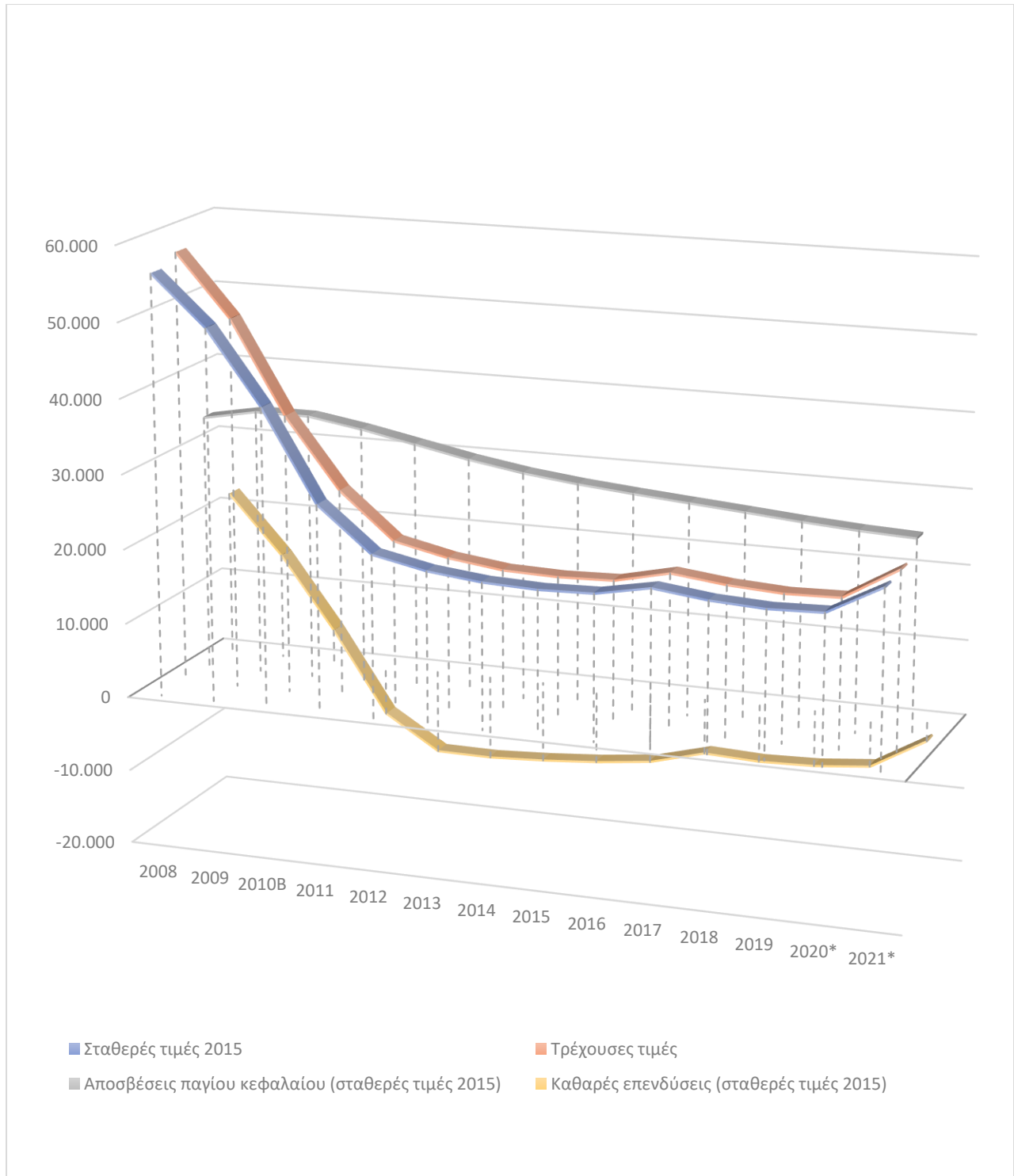
2.5 Επενδύσεις

Το 2021 υπήρξε μία εκτίναξη στις ιδιωτικές επενδύσεις θέτοντας τη βάση για την κάλυψη του επενδυτικού κενού.

Ιδιαίτερα αισιόδοξη είναι η εικόνα των επενδύσεων μετά από χρόνια συνεχούς κατακρήμνισης. Οι επενδύσεις είναι η συνιστώσα η οποία επλήγη περισσότερο μετά την κρίση χρέους του 2008, κάτι το οποίο αναδεικνύεται σταθερά στις ετήσιες εκθέσεις του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ. Εν τούτοις το 2021 ο Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου έφτασε τα 23.731 εκ. € σε σταθερές τιμές, σημειώνοντας μία αξιοσημείωτη αύξηση της τάξης του 19,80% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και 21,22% σε σχέση με το επίπεδο του 2019 (Γράφημα 9).

Οι αποσβέσεις και το 2021 ξεπέρασαν τον ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου οπότε για 12η συνεχόμενη χρονιά έχουμε καθαρή αποεπένδυση από την ελληνική οικονομία ύψους -2.401 εκ. € η οποία είναι η μικρότερη αποεπένδυση που παρατηρείται μετά το έτος 2010 όταν ξεκίνησε το φαινόμενο. Η γενικότερη πορεία της αποεπένδυσης τα τελευταία χρόνια καθώς και οι τάσεις τού 1^{ου} εξαμήνου του 2022 δείχνουν ότι ενδεχομένως η χώρα μας να ξαναγυρίσει σε θετικό πρόσημο επενδύσεων το 2022.

Γράφημα 9. Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σε επίπεδο τριμήνων το 1^ο και το 4^ο τρίμηνο συνήθως εμφανίζουν μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα. Το 1^ο τρίμηνο του έτους ξεκίνησε ιδιαίτερα δυναμικά ξεπερνώντας κατά 15,85% τις επενδύσεις κατά το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους ενώ η αύξηση των επενδύσεων συνεχίστηκε και το 2^ο τρίμηνο αλλά λιγότερο δυναμικά δεδομένου ότι ήταν αυξημένες κατά 8,77% σε σχέση με τις επενδύσεις του 2^{ου} τριμήνου τού 2021.

Προκειμένου να διαπιστώσουμε εάν αυτή η αξιοσημείωτη αύξηση των επενδύσεων στην Ελλάδα συνιστά μία πραγματική αλλαγή στο επενδυτικό περιβάλλον ή πρόκειται για μία συγκυριακή διόρθωση μετά την ύφεση της πανδημίας διενεργούμε συγκρίσεις με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Όπως φαίνεται και στον πίνακα 3 που ακολουθεί, η Ελλάδα πέτυχε σε τρέχουσες τιμές² τη μεγαλύτερη αύξηση επενδύσεων (21,90%) στο σύνολο των χωρών της ΕΕ την περίοδο 2020-2021 με τον μέσο όρο για την ΕΕ και την Ευρωζώνη κατά το ίδιο έτος να είναι 7,67% και 7,39% αντίστοιχα. Επιπλέον η Ελλάδα το 2021 εμφανίζει αύξηση των επενδύσεων κατά 23,05% σε σχέση με το έτος 2019, πριν δηλαδή την πανδημία. Το προαναφερθέν ποσοστό συνιστά τη δεύτερη μεγαλύτερη αύξηση στην ΕΕ μετά της Εσθονίας (28,64%) και σαφώς μεγαλύτερη από τον μέσο όρο της ΕΕ και της Ευρωζώνης (2,68% και 1,68% αντίστοιχα).

² Για τη σύγκριση με τις χώρες της ΕΕ χρησιμοποιούμε τρέχουσες τιμές λόγω της μη δημοσίευσης των στοιχείων σε σταθερές τιμές από την Eurostat.

Πίνακας 3. Επενδύσεις χωρών μελών της ΕΕ – 2019-2021 (τρέχουσες τιμές σε εκ. €)

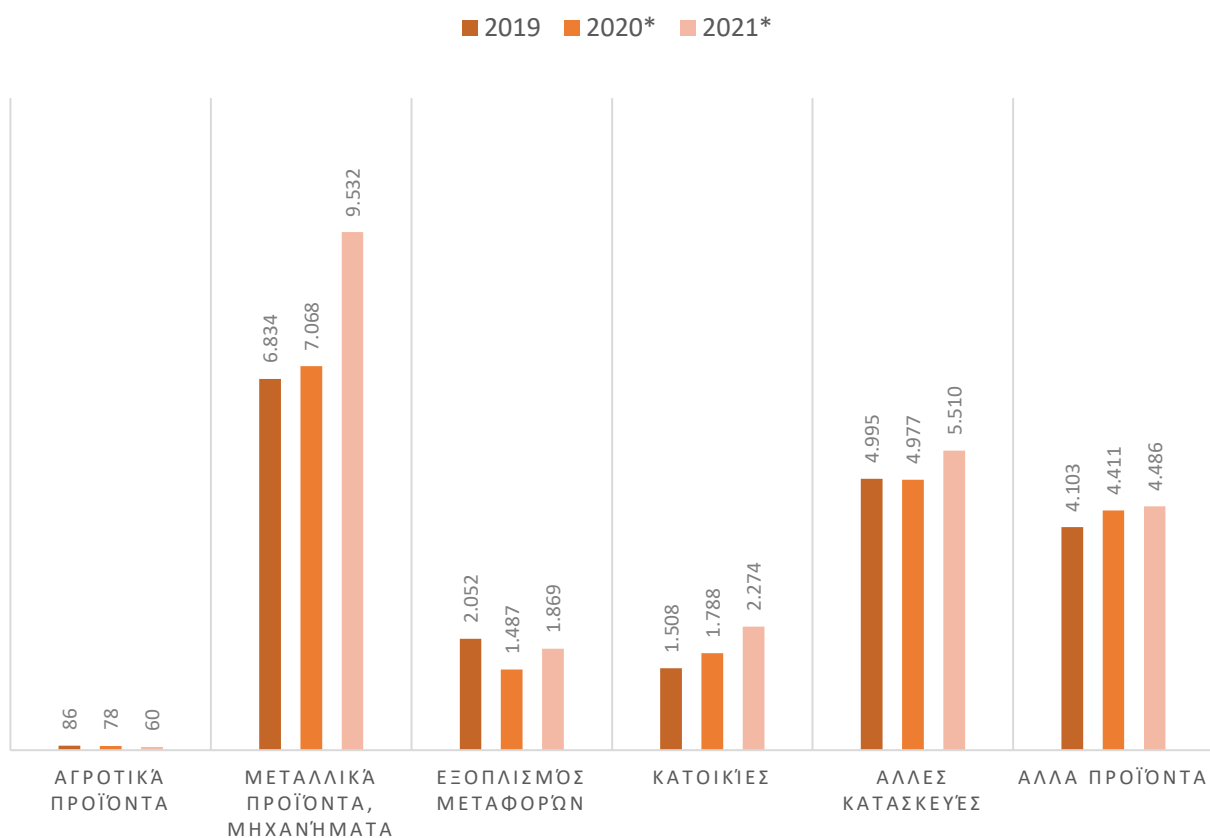
	2019	2020	2021	2019-2020	2020-2021	2019-2021
ΕΕ 27	3.115.600,30	2.971.169,60	3.199.181,80	-4,64%	7,67%	2,68%
Ευρωζώνη	2.657.151,60	2.515.939,10	2.701.895,10	-5,31%	7,39%	1,68%
Ελλάδα	19.595,10	19.778,80	24.110,80	0,94%	21,90%	23,05%
Μάλτα	2.879,30	2.681,90	3.237,80	-6,86%	20,73%	12,45%
Σλοβενία	9.495,60	8.870,00	10.618,50	-6,59%	19,71%	11,83%
Ιταλία	323.203,40	297.961,90	355.629,50	-7,81%	19,35%	10,03%
Γαλλία	572.293,00	529.854,00	606.168,00	-7,42%	14,40%	5,92%
Ουγγαρία	39.573,70	36.558,80	41.805,00	-7,62%	14,35%	5,64%
Σουηδία	116.402,70	120.694,30	137.641,50	3,69%	14,04%	18,25%
Λιθουανία	10.481,70	10.616,20	12.016,70	1,28%	13,19%	14,64%
Πορτογαλία	38.815,20	38.509,80	43.588,10	-0,79%	13,19%	12,30%
Αυστρία	98.948,00	95.296,80	107.538,40	-3,69%	12,85%	8,68%
Λουξεμβούργο	10.854,50	10.694,30	11.963,80	-1,48%	11,87%	10,22%
Ρουμανία	51.514,80	51.881,10	57.914,60	0,71%	11,63%	12,42%
Δανία	65.746,10	69.506,20	76.124,50	5,72%	9,52%	15,79%
Βέλγιο	116.213,90	111.258,50	121.497,30	-4,26%	9,20%	4,55%
Τσεχία	61.068,30	57.290,80	61.870,00	-6,19%	7,99%	1,31%
Κροατία	11.845,10	11.210,80	12.077,50	-5,35%	7,73%	1,96%
Λετονία	7.101,50	7.002,50	7.499,60	-1,39%	7,10%	5,61%
Ολλανδία	172.808,00	172.937,00	184.613,00	0,07%	6,75%	6,83%
Γερμανία	742.361,00	736.147,00	783.804,00	-0,84%	6,47%	5,58%
Εσθονία	7.055,50	8.563,40	9.076,20	21,37%	5,99%	28,64%
Ισπανία	249.502,00	227.565,00	238.550,00	-8,79%	4,83%	-4,39%
Φινλανδία	57.149,00	57.249,00	59.450,00	0,17%	3,84%	4,03%
Σλοβακία	20.296,40	18.225,40	18.664,40	-10,20%	2,41%	-8,04%
Πολωνία	100.734,40	96.351,60	97.964,40	-4,35%	1,67%	-2,75%
Κύπρος	4.392,30	4.661,80	4.672,80	6,14%	0,24%	6,39%
Βουλγαρία	11.455,10	11.750,20	11.616,60	2,58%	-1,14%	1,41%
Ιρλανδία	193.706,20	158.065,80	99.196,40	-18,40%	-37,24%	-48,79%

Πηγή: Eurostat

Παρά τη θετική εξέλιξη δεν πρέπει να παραβλέπουμε το τεραστίου ύψους πάγιο κεφάλαιο το οποίο έχει απολέσει η χώρα μετά την κρίση. Η αθροιστική αποεπένδυση η οποία συντελέστηκε μετά την κρίση χρέους αγγίζει σύμφωνα με υπολογισμούς μας τα 91 δις € σε σταθερές τιμές με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα καθώς και για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Παρατηρήθηκε αύξηση σε όλα τα επενδυτικά αγαθά εκτός από τα αγροτικά προϊόντα όπου είχαμε μείωση της τάξης του -23,94%. Η μεγαλύτερη αύξηση των επενδύσεων παρατηρήθηκε στον τομέα των μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων τα οποία αυξήθηκαν κατά 34,87%, στις κατοικίες κατά 27,23% και στον εξοπλισμό μεταφορών κατά 25,67% (Γράφημα 10).

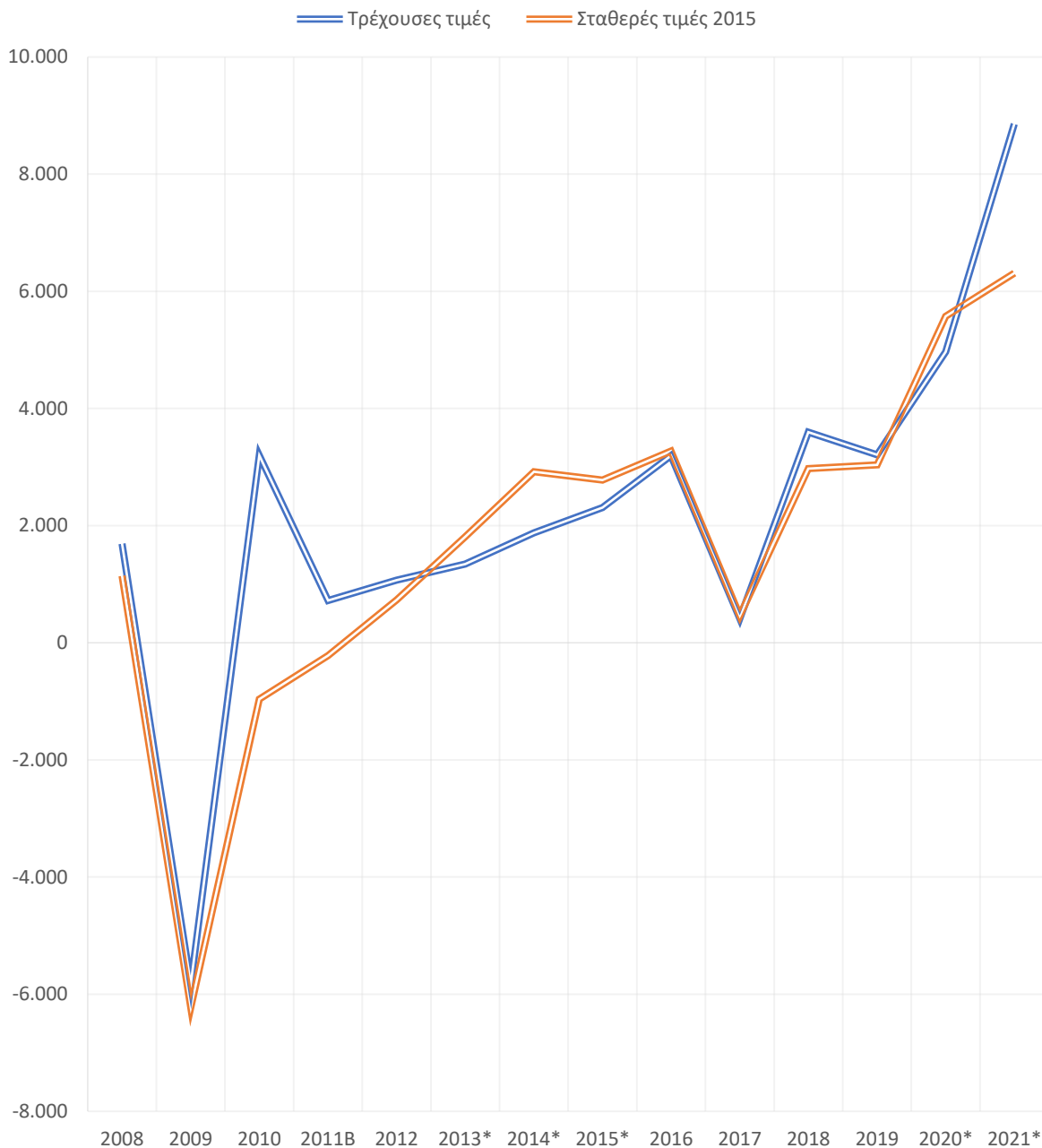
Γράφημα 10. Ακαθάριστος Σχηματισμός Παγίου Κεφαλαίου 2019-2021 (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Τα αποθέματα των επιχειρήσεων το 2021 αυξήθηκαν κατά 6.310 εκ. € συνεχίζοντας μία συνεχή αυξητική πορεία από το 2017 (Γράφημα 11).

Γράφημα 11. Μεταβολή αποθεμάτων / Αποκτήσεις μείον διαθέσιμες τιμαλφών (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η οικοδομική δραστηριότητα η οποία αποτελεί σημαντικό μέρος των επενδύσεων και της προστιθέμενης αξίας στην ελληνική οικονομία συνέχισε ακόμα πιο έντονα την ανοδική πορεία η οποία παρατηρείται μετά το 2017 (Γράφημα 12).

Συγκεκριμένα το 2021 καταγράφηκε αύξηση ρεκόρ τού αριθμού οικοδομικών αδειών κατά 26,85% ενώ εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι χτίζονται πολύ μεγαλύτερα κτίρια σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια καθώς το 2021 αυξήθηκαν κατά 47,19% και 45,90% η επιφάνεια και ο όγκος αντίστοιχα των υπό κατασκευή κατοικιών (Πίνακας 4).

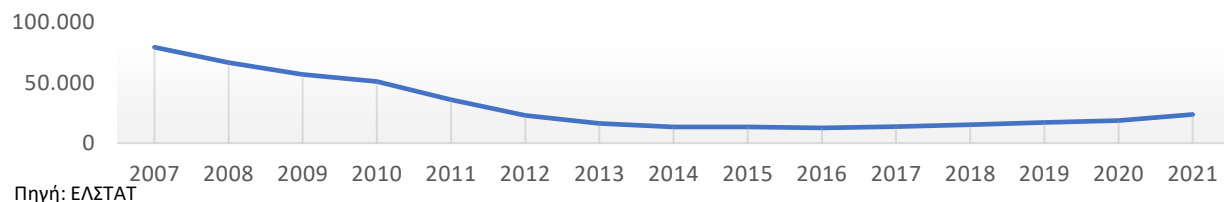
Το 2022, για τους επτά μήνες που έχουμε διαθέσιμα στοιχεία, η οικοδομική δραστηριότητα συνεχίζεται το ίδιο δυναμικά με τους αντίστοιχους μήνες τού 2021 (Γράφημα 13).

Παρά την έντονη οικοδομική δραστηριότητα οι τιμές των ακινήτων συνέχισαν την ανοδική τους πορεία σημειώνοντας αύξηση κατά 7,9% το οποίο ποσοστό συνιστά τη μεγαλύτερη ετήσια αύξηση από το 2006 (Γράφημα 14). Οι παράγοντες που οδηγούν σε αυτή την αύξηση είναι οι ίδιοι που επισημάναμε στην έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το 2020:

- απαξίωση του κτιριακού αποθέματος λόγω της πτώσης της οικοδομικής δραστηριότητας κατά την κρίση,
- σταδιακή βελτίωση του διαθέσιμου εισοδήματος των ημεδαπών,
- αύξηση της ζήτησης από ξένους επενδυτές, για βραχυχρόνια μίσθωση καθώς και από πρόσφυγες και μετανάστες και
- μέτρα στήριξης της οικοδομικής δραστηριότητας, της αναβάθμισης και της συντήρησης του κτιριακού αποθέματος.

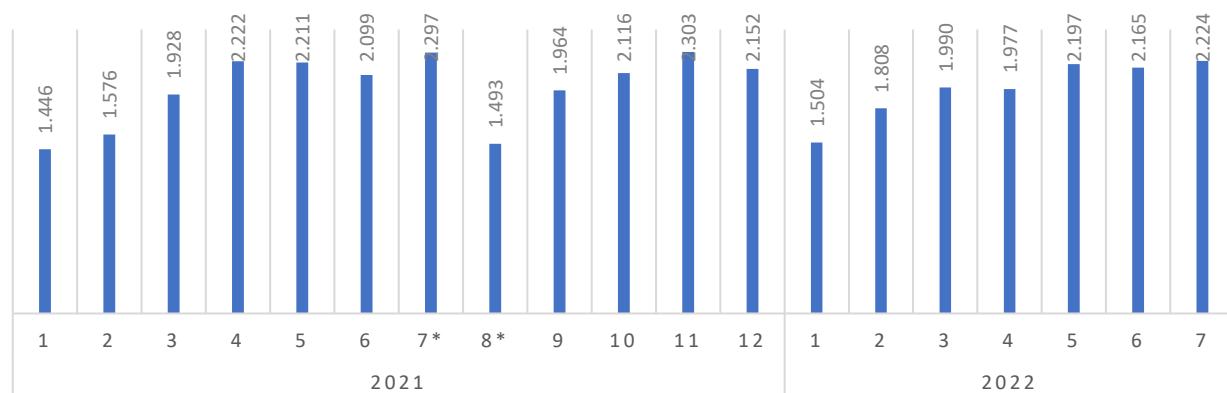
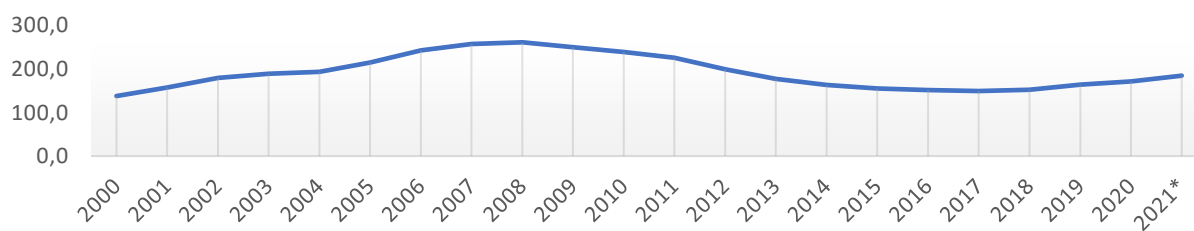
Όμως πλέον των παραπάνω παραγόντων η αύξηση του κόστους στην κατασκευή φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο, αφού μετακυλίεται στους τελικούς αγοραστές.

Η δυναμική αυτή στην αγορά ακινήτων ενδέχεται να περιοριστεί στο υπόλοιπο του 2022 και στο 2023 καθώς ο περιορισμός τού διαθέσιμου εισοδήματος και των καταθέσεων λόγω του πληθωρισμού αλλά και η αύξηση των επιτοκίων ενδεχομένως να δράσουν περιοριστικά στην αγορά ακινήτων.

Γράφημα 12. Αριθμός οικοδομικών αδειών**Πίνακας 4. Οικοδομική δραστηριότητα 2017-2021**

	2017	2018	2019	2020	2021	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Αριθμός αδειών	13.785	15.180	17.229	18.768	23.807	10,12%	13,50%	8,93%	26,85%
Επιφάνεια (μ ²)	2.776.236	3.408.521	3.724.180	4.055.202	5.968.688	22,77%	9,26%	8,89%	47,19%
Όγκος (μ ³)	12.180.858	14.786.632	16.240.607	17.196.227	25.088.747	21,39%	9,83%	5,88%	45,90%

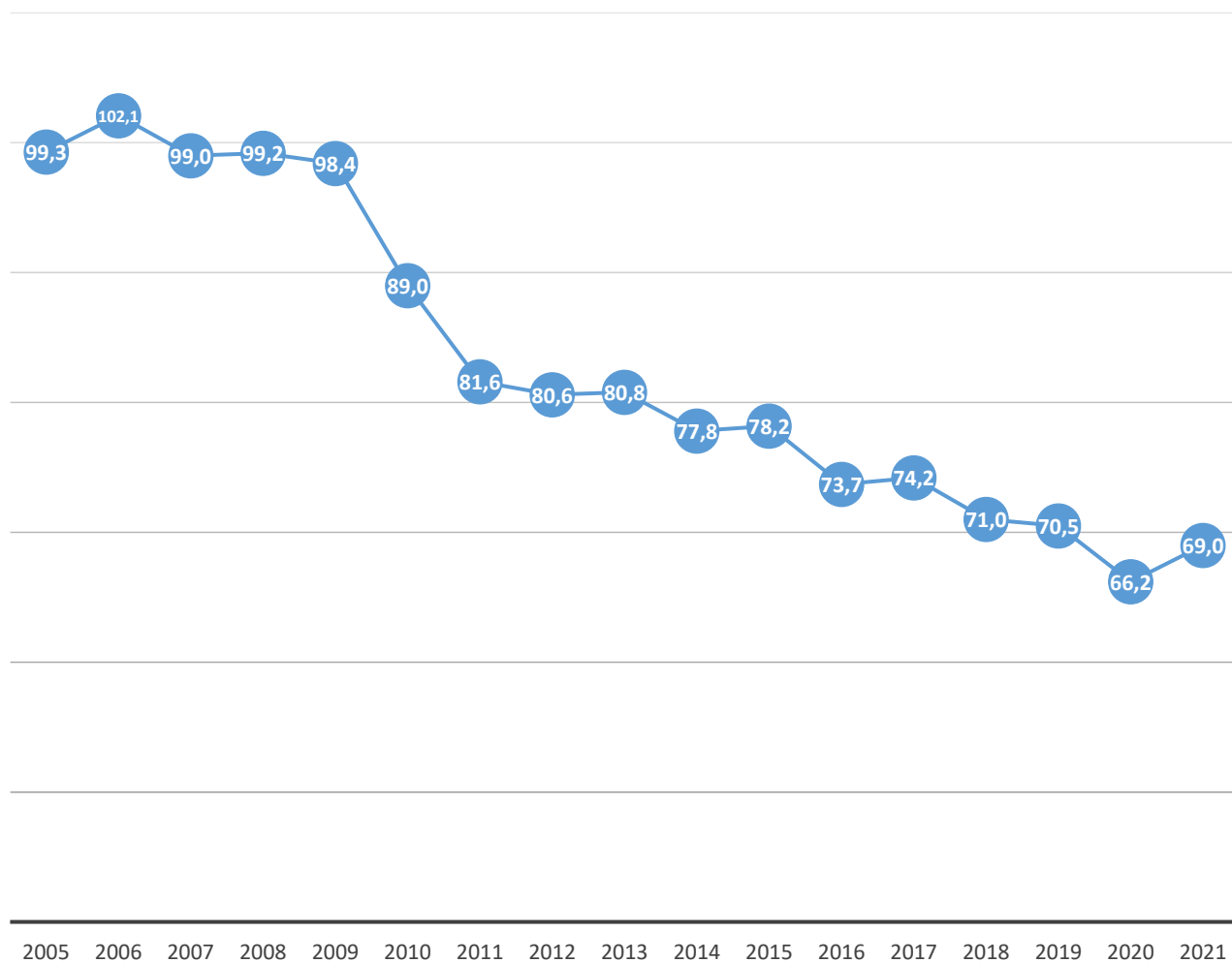
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 13. Αριθμός οικοδομικών αδειών (2021-2022)**Γράφημα 14. Δείκτης τιμών διαμερισμάτων (1997=100)**

2.6 Παραγωγικότητα

Η αντιστροφή του κλίματος στις επενδύσεις αντικατοπτρίζεται στην παραγωγικότητα της εργασίας στην Ελλάδα. Ο δείκτης παραγωγικότητας διαμορφώθηκε στο 69% της μέσης παραγωγικότητας της ΕΕ σε σχέση με 66,2% το 2020, σημειώνοντας για πρώτη φορά αύξηση μετά από 14 χρόνια συνεχιζόμενης μείωσης (Γράφημα 15). Ωστόσο δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός ότι η Ελλάδα εξακολουθεί να βρίσκεται στην προ τελευταία θέση τού μέσου όρου της παραγωγικότητας της ΕΕ με την Βουλγαρία να βρίσκεται στην τελευταία θέση με 51,3%. Με βάση τον προηγούμενο δείκτη, οι πιο παραγωγικές χώρες είναι η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο και το Βέλγιο.

Γράφημα 15. Παραγωγικότητα ανά εργαζόμενο στην Ελλάδα (ΕΕ=100)

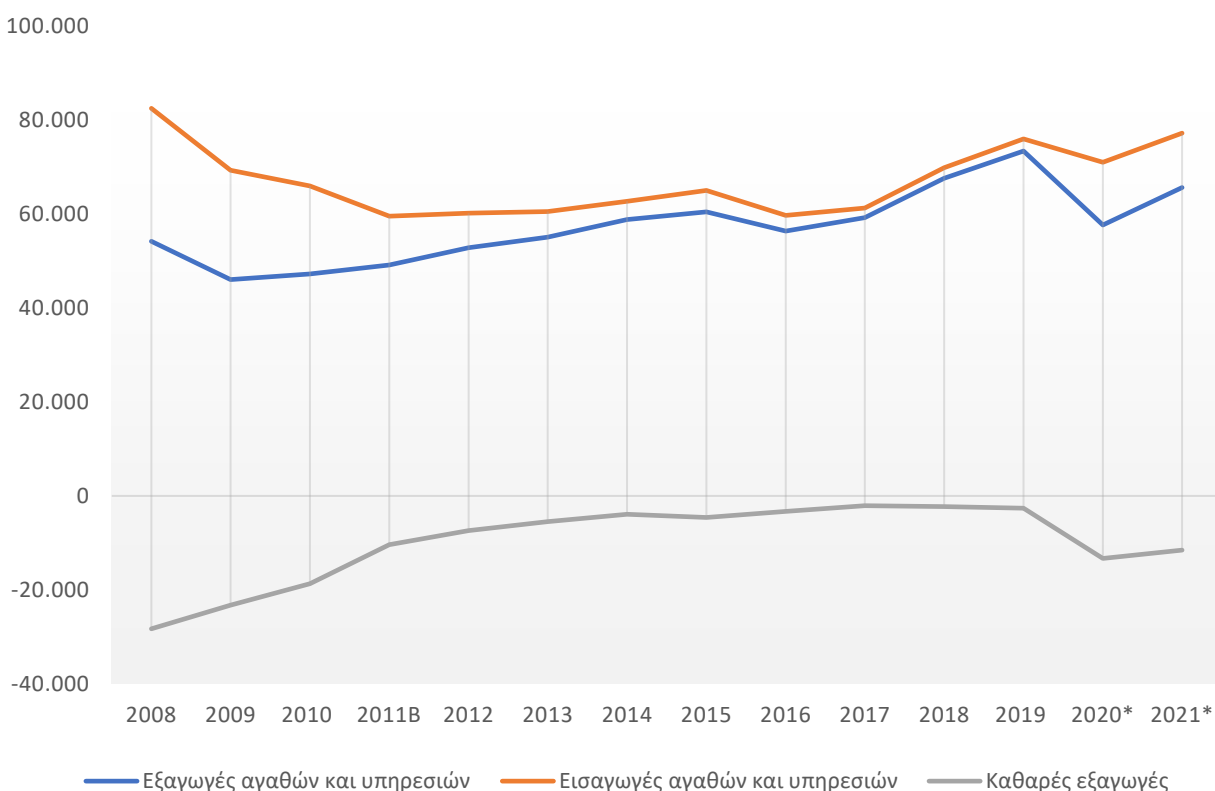
Πηγή: Eurostat

2.7 Εξωτερικό εμπόριο

Το έλλειμμα στο ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών μειώθηκε αλλά εξακολουθεί να είναι υψηλό. Για το 2022 αναμένεται εκτίναξη του ελλείμματος λόγω της αύξησης των τιμών των καυσίμων.

Το ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών κατέγραψε και το 2021 σημαντικό έλλειμμα της τάξης των -11.560 εκ. € σε σταθερές τιμές το οποίο είναι οριακά βελτιωμένο από το έλλειμμα που δημιουργήθηκε το 2020 (-13.310 εκ. €) λόγω της πανδημίας η οποία έπληξε τα έσοδα από τον τουρισμό. Σε σταθερές τιμές, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών ανήλθαν στα 65.665 εκ. € καταγράφοντας σημαντική αύξηση κατά 13,77% σε σχέση με το 2020 ενώ οι εισαγωγές ανήλθαν στα 77.225 εκ. € καταγράφοντας αύξηση της τάξης του 8,73%. Η εικόνα βελτιώνεται σημαντικά στο 1^ο εξάμηνο του 2022 με το έλλειμμα να διαμορφώνεται στα 9.075 εκ. € το οποίο είναι σαφώς χαμηλότερο από τα ελλείμματα που προέκυψαν κατά τα αντίστοιχα εξάμηνα του 2021 και του 2020 (Γράφημα 16).

Γράφημα 16. Εξαγωγές και εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε σταθερές τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η γενική εικόνα για το εξωτερικό ισοζύγιο της ελληνικής οικονομίας είναι μίας χώρας η οποία ήταν παραδοσιακά μία σχετικά κλειστή οικονομία η οποία έμεινε στάσιμη κατά την διάρκεια της κρίσης. Μετά το 2017 τόσο οι εισαγωγές και οι εξαγωγές της αυξάνονται επανεισάγοντας σταδιακά τη χώρα στον χάρτη του διεθνούς εμπορίου. Στα γραφήματα που ακολουθούν απεικονίζεται ο δείκτης εμπορικής «ανοικτότητας» (trade openness) ο οποίος είναι ένας απλός δείκτης που υπολογίζεται ως εξής (Science Direct, 2022):

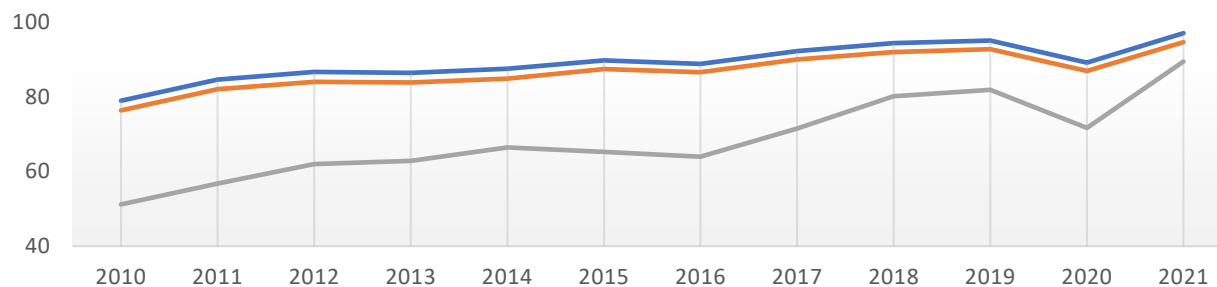
$$\text{Δείκτης εμπορικής ανοικτότητας} = \frac{\text{Εξαγωγές} + \text{Εισαγωγές}}{\text{ΑΕΠ}}$$

Όπως φαίνεται η Ελλάδα από την τιμή 64% που σημείωνε στον δείκτη το 2016 έφτασε στο 89,5% το 2021 (Γράφημα 17) και από την 24η θέση που βρισκόταν στην κατάταξη το 2016 έφτασε στην 19η θέση το 2021 (Γράφημα 18).

Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι ο συγκεκριμένος δείκτης αναπαριστά μόνο την ανοικτότητα της οικονομίας και όχι το μέγεθός της ή την ανταγωνιστικότητά της. Συνήθως ισχυρές οικονομίες με μεγάλο ΑΕΠ έχουν χαμηλή τιμή στο δείκτη. Για παράδειγμα οι οικονομίες της Γερμανίας, της Σουηδίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Γαλλίας βρίσκονται κάτω από την Ελλάδα στην κατάταξη για το 2021.

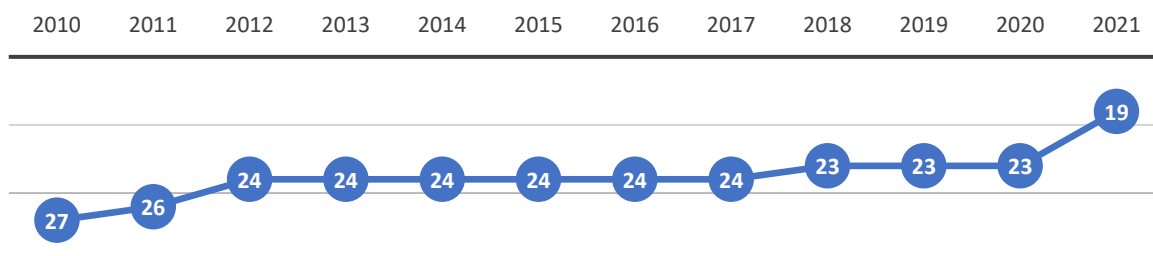
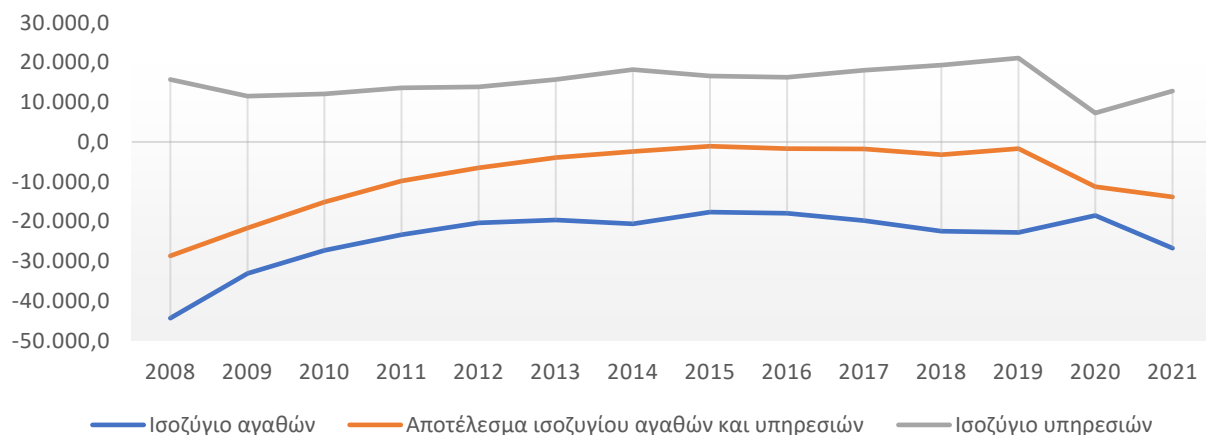
Όσον αφορά στην ανάλυση του εξωτερικού εμπορίου σε αγαθά και υπηρεσίες, όπως φαίνεται και στο γράφημα που ακολουθεί, η ελληνική οικονομία παραδοσιακά έχει ένα ελλειμματικό ισοζύγιο αγαθών και ένα παραδοσιακά πλεονασματικό ισοζύγιο υπηρεσιών, το οποίο οφείλεται κυρίως στα έσοδα από τον τουρισμό.

Το 2021 είχαμε μία έντονη επιδείνωση του ισοζυγίου αγαθών το οποίο παρουσίασε έλλειμμα κατά 244% μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του 2020 (κάτι το οποίο είναι αναμενόμενο λόγω του περιορισμού της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως το 2020) και κατά 17% μεγαλύτερο σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019. Το ισοζύγιο υπηρεσιών ήταν σημαντικά βελτιωμένο σε σχέση με το προηγούμενο έτος κατά 76,48% αλλά σημαντικά μειωμένο κατά ποσοστό -39,17% σε σχέση με το αντίστοιχο του 2019. Εμφανίζεται δε μειωμένο και σε σχέση με όλα τα προηγούμενα έτη καθώς σημείωσε τη χαμηλότερη επίδοση από το έτος 2010 (Γράφημα 19).

Γράφημα 17. Δείκτης Εμπορικής Ανοικτότητας *

Πηγή: Eurostat

— ΕΕ (27) — Ευρωζώνη — Ελλάδα

Γράφημα 18. Κατάταξη της Ελλάδας ως προς τον δείκτη εμπορικής ανοικτότητας*Πηγή: Eurostat³**Γράφημα 19. Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε σταθερές τιμές)**

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

³ * Τα στοιχεία διατίθενται από τη Eurostat μόνο σε τρέχουσες τιμές.

Ισοζύγιο αγαθών

Το ισοζύγιο εξαγωγών-εισαγωγών αγαθών (εμπορευμάτων τα οποία είναι παραδοσιακά) το 2021 σημείωσε έλλειμμα της τάξης των -25.401,69 εκ. € σε τρέχουσες τιμές (Γράφημα 20).

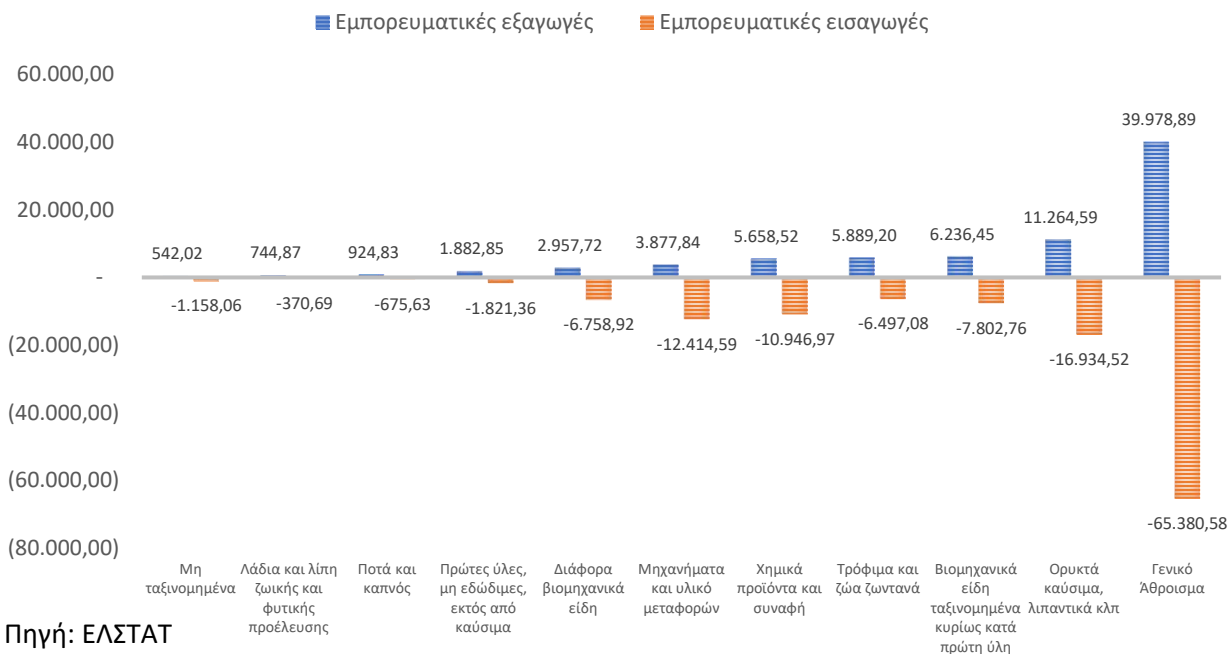
Οι εμπορευματικές εξαγωγές της Ελλάδας το 2021 ανήλθαν στα 39.978,89 εκ. € και οι εμπορευματικές εισαγωγές στα 65.380,58 εκ. €. Το έλλειμμα είναι σημαντικά αυξημένο κατά 39,9% σε σχέση με το έλλειμμα του 2020 κατά το οποίο το διεθνές εμπόριο περιορίστηκε σημαντικά λόγω της πανδημίας αλλά και κατά 16,18% σε σχέση με το 2019.

Το ισοζύγιο εμπορευμάτων χωρίς τα καύσιμα διαμόρφωσε έλλειμμα της τάξης των -20.841,9 εκ. € το οποίο είναι το μεγαλύτερο έλλειμμα που έχει σημειωθεί από το 2010 ενώ το ισοζύγιο καυσίμων σημείωσε έλλειμμα της τάξης των -5.877,1 εκ. € το οποίο είναι το μεγαλύτερο από το 2014.

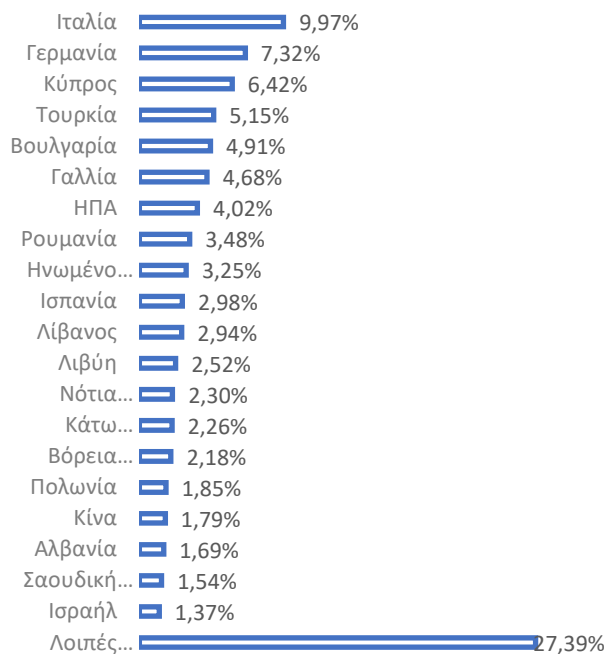
Οι εξαγωγές εκτός από τα καύσιμα που αποτελούν το 28,18% αφορούν κυρίως τα βιομηχανικά είδη τα οποία ταξινομούνται κυρίως κατά πρώτη ύλη (15,60%), τρόφιμα και ζώα ζωντανά (14,73%), χημικά προϊόντα και συναφή (14,15%) και μηχανήματα και υλικό μεταφορών (9,70%). Αναφορικά με τις εισαγωγές, τα καύσιμα αποτελούν το 25,90% του συνόλου και ακολουθούν: μηχανήματα και υλικό μεταφορών (18,99%), βιομηχανικά είδη ταξινομημένα κυρίως κατά πρώτη ύλη (11,93%), διάφορα βιομηχανικά είδη (10,34%) και τρόφιμα και ζώα ζωντανά (2,79%).

Οι κύριες χώρες-αγοραστές των εξαγωγών μας είναι σε όρους αξίας η Ιταλία (9,97%), η Γερμανία (7,32%), η Κύπρος (6,42%), η Τουρκία (5,15%) και η Βουλγαρία (4,91%) (Γράφημα 21) ενώ αντίστοιχα σε όρους αξίας εισάγαμε περισσότερο από τη Γερμανία (10,97%), την Ιταλία (8,56%), την Κίνα (7,66%), τη Ρωσία (6,58%) και το Ιράκ (6,33%) (Γράφημα 22).

Γράφημα 20. Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)

Γράφημα 21. Αξία εξαγωγών ανά χώρα (εκ. €)

Γράφημα 22. Αξία εισαγωγών ανά χώρα σε (εκ.€)

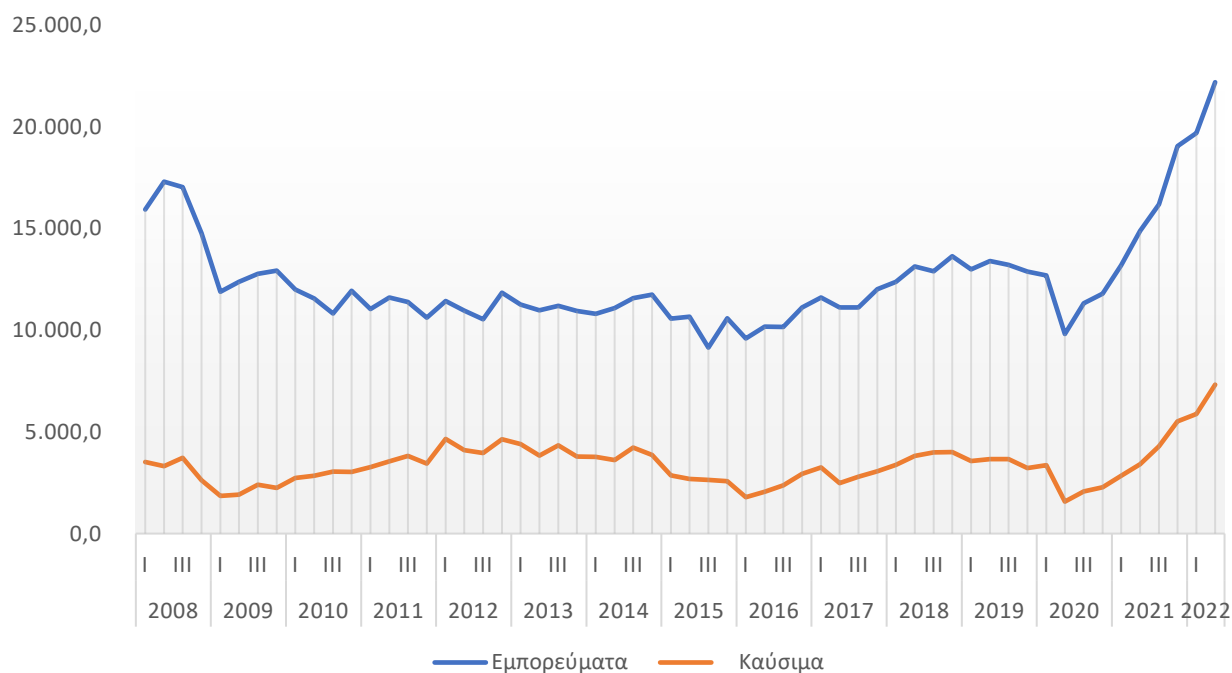

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Το 2022 το εμπορικό ισοζύγιο αναμένεται να κλείσει με έλλειμμα ρεκόρ καθώς ήδη το έλλειμμα που αθροίζουν τα τρία πρώτα τρίμηνα για τα οποία έχουμε στοιχεία ανέρχεται σε περισσότερα από 27.300 εκ. €, το οποίο σημαίνει ότι σε ένα εννεάμηνο έχει ήδη ξεπεράσει το ετήσιο έλλειμμα όλων των προηγούμενων ετών. Η εκτίναξη του εμπορικού ελλείμματος το 2022 οφείλεται αποκλειστικά σχεδόν στην ιλιγγιώδη αύξηση της αξίας των εισαγωγών εμπορευμάτων και καυσίμων όπως φαίνεται στο γράφημα 23.

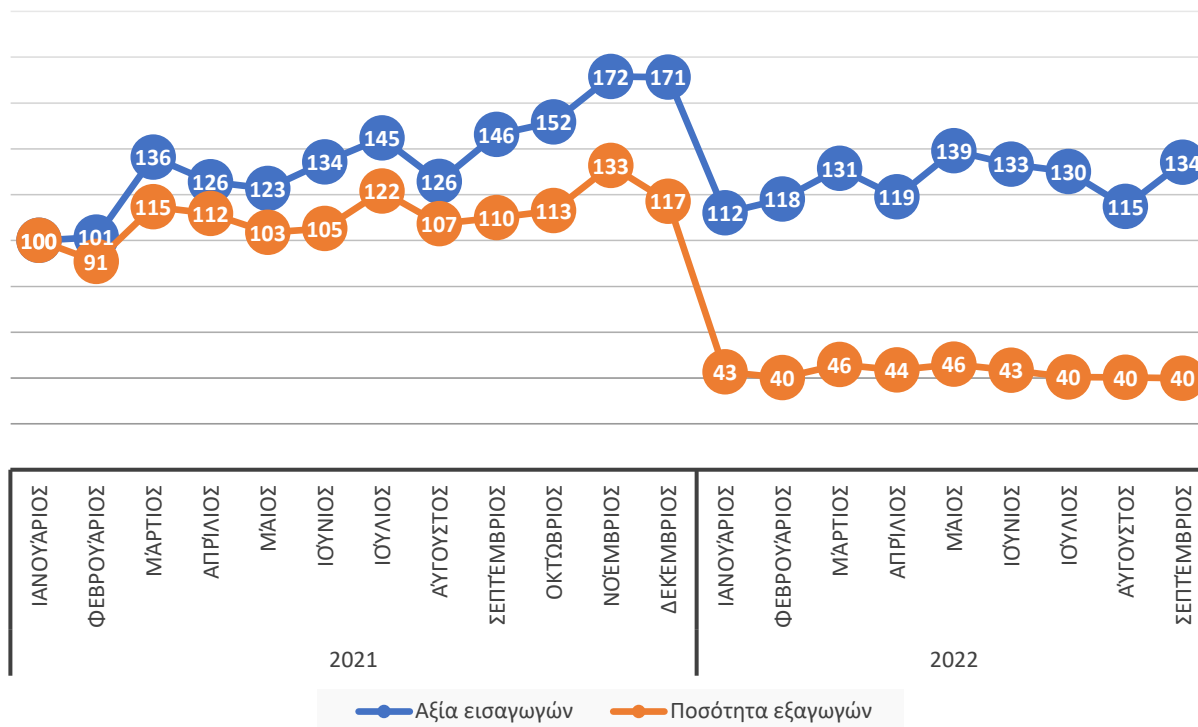
Η προαναφερθείσα εξέλιξη οφείλεται προφανώς στην εκτίναξη των διεθνών τιμών εμπορευμάτων και καυσίμων. Ένας απλός τρόπος να το καταδείξουμε είναι να συγκρίνουμε την ποσότητα των εισαγωγών σε κιλά σε σχέση με την αξία τους για την περίοδο Ιανουαρίου 2021-Σεπτεμβρίου 2022. Για να είναι τα δεδομένα συγκρίσιμα κατασκευάζουμε ένα δείκτη βάσει του οποίου θεωρούμε ότι τον Ιανουάριο του 2021 οι τιμές των δύο μεταβλητών αντιστοιχούν στην τιμή 100. Στη συνέχεια παρακολουθούμε τον δείκτη της αξίας να αυξάνεται με μεγαλύτερο ρυθμό από τον δείκτη της ποσότητας με αποκορύφωμα τον μήνα Σεπτέμβριο όπου ο δείκτης αξίας έχει σκαρφαλώσει στο 134 και ο δείκτης ποσότητας έχει πέσει στο 40 (Γράφημα 24).

Γράφημα 23. Αξία εισαγωγών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 24. Διακύμανση αξίας και ποσότητας εισαγωγών (Ιανουάριος 2021=100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Διμερές εμπόριο με τη Ρωσία και την Ουκρανία

Στο παρόν υποκεφάλαιο εστιάζουμε στον αντίκτυπο της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία στο διμερές εμπόριο της Ελλάδας με τις δυο χώρες. Η Ρωσία είναι η χώρα με την μεγαλύτερη έκταση παγκοσμίως και πληθυσμό 144 εκ. άτομα ενώ το ΑΕΠ της το 2021 ήταν 1.769.867,253 εκ. \$ και αποτελεί την 12^η μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο. Η ρωσική οικονομία βασίζεται κατά κύριο λόγο στην παραγωγή και εξαγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου ενώ τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται μία αργή ανάπτυξη της βιομηχανίας (United States Department of Agriculture, 2021) ενώ η Ρωσία κατά κύριο λόγο εισάγει βιομηχανικά αγαθά. Φαίνεται πως η Ρωσία αν και έχει κάνει σημαντική πρόοδο ως προς τη μεγέθυνση της οικονομίας της μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης εξακολουθεί να βασίζεται στην εξαγωγή πρώτων υλών και δεν έχει περάσει ακόμα στο επόμενο στάδιο εμβάθυνσης στην παραγωγή βιομηχανικών και τεχνολογικών αγαθών και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η οικονομία της Ρωσίας γνώρισε πρωτοφανή μείωση κατά 33,79% το 2014 μετά τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη χώρα εξαιτίας της εισβολής της στην Κριμαία με τη Ρωσία να απαντά με

αντίστοιχες κυρώσεις περιορίζοντας σημαντικά το εμπόριό της και έως το 2021 (πριν δηλαδή την επιβολή των νέων κυρώσεων δεν είχε καταφέρει να φτάσει το προ-Κριμαίας ΑΕΠ της).

Το 2021 το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας με τη Ρωσία παρουσίασε έλλειμμα ύψους 4.095,8 εκ. € ενώ το εμπορικό ισοζύγιο με την Ουκρανία αντίστοιχα παρουσίασε πλεόνασμα ύψους 140,4 εκ. €. Κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2022 το εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας-Ρωσίας εμφάνισε έλλειμμα της τάξης των 5.649,4 εκ. €, ενώ το εμπορικό ισοζύγιο Ελλάδας – Ουκρανίας για την ίδια περίοδο παρουσίασε πλεόνασμα της τάξης τού 1,0 εκ. €.

Όπως προαναφέρθηκε η Ρωσία αποτελεί τον 4^ο σημαντικότερο προμηθευτή εισαγωγών της Ελλάδας το 2021 αντιστοιχώντας στο 6,58% της αξίας του συνόλου των εισαγωγών μας. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι ο όγκος του εμπορίου μας με τη Ρωσία ήταν σε υπερδιπλάσιο επίπεδο πριν την επιβολή των πρώτων κυρώσεων το 2014 μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία. Η συνολική αξία των εισαγωγών της Ελλάδας από τη Ρωσία το 2021 ανήλθε στα 4.302,4 εκ. €. Εντυπωσιακή είναι η αύξηση των εισαγωγών από τη Ρωσία το 2022 καθώς το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου ανήλθαν στα 5.727,4 εκ. € καθιστώντας τες υπερδιπλάσιες των εισαγωγών της αντίστοιχης περιόδου του προηγούμενου έτους (2.413,2 εκ. €) αλλά και κατά 33% υψηλότερες από τις εισαγωγές από τη Ρωσία ολόκληρου του 2021. Προφανώς αυτό οφείλεται στην εκτίναξη των τιμών του φυσικού αερίου που εισάγουμε από τη χώρα.

Το 85,04% της αξίας των συνολικών εισαγωγών μας από τη Ρωσία το 2021 αφορούσε σε εισαγωγή ορυκτών καυσίμων (Πίνακας 5) με τη Ρωσία να αποτελεί τη δεύτερη σημαντικότερη προμηθεύτρια ορυκτών καυσίμων για τη χώρα μετά το Ιράκ αφού καλύπτει το 21,61% των συνολικών εισαγωγών καυσίμων. Σημαντικές επίσης εισαγωγές αποτελούν για τη χώρα μας, το αργίλιο (6,09% των συνολικών εισαγωγών μας από τη Ρωσία), για το οποίο η Ρωσία είναι η σημαντικότερη προμηθεύτρια χώρα καλύπτοντας το 19,70% των παγκόσμιων εισαγωγών μας, ο χαλκός (3,34% των συνολικών εισαγωγών μας από τη Ρωσία) για τον οποίο η Ρωσία είναι η δεύτερη σημαντικότερη προμηθεύτρια καλύπτοντας το 13,03% των παγκόσμιων εισαγωγών μας, τα δημητριακά (2,19% των συνολικών εισαγωγών μας από τη Ρωσία) για τα οποία η Ρωσία είναι η δεύτερη σημαντικότερη προμηθεύτρια καλύπτοντας το 17,17% των παγκόσμιων εισαγωγών μας, τα λιπάσματα (0,68% των συνολικών εισαγωγών μας από τη Ρωσία) για τα οποία η Ρωσία είναι η τέταρτη σημαντικότερη προμηθεύτρια καλύπτοντας το 9,09% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.

Πίνακας 5. Κύριες εισαγωγές από τη Ρωσία (εκ. €)

Είδος	Αξία εισαγωγών	% των συνολικών εισαγωγών από τη Ρωσία
Ορυκτά καύσιμα, ορυκτά λάδια και προϊόντα της απόσταξης αυτών. Ασφαλτώδεις ύλες. Κεριά ορυκτά.	3.658,99	85,04%
Αργίλιο και τεχνουργήματα από αργίλιο.	262	6,09%
Χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό.	143,55	3,34%
Δημητριακά.	94,08	2,19%
Λιπάσματα.	29,37	0,68%
Ξυλεία, ξυλοκάρβουνα και τεχνουργήματα από ξύλο.	18,84	0,44%
Χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας	15,01	0,35%
Υπολείμματα και απορρίμματα των βιομηχανικών ειδών διατροφής. Τροφές παρασκευασμένες για ζώα.	14,46	0,34%
Χαρτί και χαρτόνια. Τεχνουργήματα από κυτταρίνη, χαρτί ή χαρτόνι.	9,49	0,22%
Ανόργανα χημικά προϊόντα. Ενώσεις ανόργανες ή οργανικές των πολύτιμων μετάλλων, των ραδιενεργών στοιχείων, των μετάλλων των σπάνιων γαιών ή των ισotόπων.	9,23	0,21%
Σύνολο	4.302,42	100,00%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αφορά στις εξαγωγές, η έκθεσή μας στη ρωσική αγορά είναι σχετικά χαμηλή. Το 2021 639 ελληνικές επιχειρήσεις πραγματοποίησαν εξαγωγές προς τη Ρωσία ύψους 206,62 εκ. €. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 0,52% των συνολικών εξαγωγών μας, με τη Ρωσία να αποτελεί τον 41ο σημαντικότερο αγοραστή των εξαγωγών μας. Κατά το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου του 2022 οι εξαγωγές μας στη χώρα σημείωσαν σημαντική μείωση κατά 33,8% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους. Το 2021 οι σημαντικότερες εξαγωγές μας σε όρους αξίας κατά είδος στη Ρωσία είναι (Πίνακας 6):

- Χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό (9,30% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ρωσία είναι ο 12ος σημαντικότερος αγοραστής απορροφώντας το 2,04% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Μεταλλεύματα, σκουριές και τέφρες, (9,30% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ρωσία είναι ο 3ος σημαντικότερος αγοραστής απορροφώντας το 11,46% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.

- Παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων (8,53% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ρωσία είναι ο 17ος σημαντικότερος αγοραστής απορροφώντας το 1,41% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Γουνοδέρματα και γουναρικά (7,57% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ρωσία είναι ο 2ος σημαντικότερος αγοραστής (μετά τη Φινλανδία) απορροφώντας το 13,55% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Καπνά (7,12% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ρωσία είναι ο 16ος σημαντικότερος αγοραστής απορροφώντας το 2,33% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.

Πίνακας 6. Κύριες εξαγωγές στη Ρωσία (εκ. €)

Είδος	Αξία εξαγωγών	% των συνολικών εξαγωγών προς τη Ρωσία
Χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό.	19,22	9,30%
Μεταλλεύματα, σκουριές και τέφρες.	17,7	8,57%
Παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων ή άλλων μερών φυτών.	17,62	8,53%
Γουνοδέρματα και γουναρικά. Τεχνητά γουνοδέρματα.	15,64	7,57%
Καπνά και βιομηχανοποιημένα υποκατάστατα καπνού.	14,71	7,12%
Δεψικά και βαφικά εκχυλίσματα. Ταννίνες και τα παράγωγα τους. Χρωστικά και άλλες χρωστικές ύλες, χρώματα επίχρισής και βερνίκια. Μαστίχες (στόκοι). Μελάνια.	14,22	6,88%
Μηχανές, συσκευές, υλικά ηλεκτρικά και τα μέρη τους. Συσκευές έγγραφης ή αναπαραγωγής του ήχου, συσκευές έγγραφης ή αναπαραγωγής των εικόνων και του ήχου για την τηλεόραση και μέρη και εξαρτήματα των συσκευών αυτών.	14,04	6,79%
Πυρηνικοί αντιδραστήρες, λέβητες, μηχανές, συσκευές και μηχανικές επινοήσεις. Μέρη αυτών των μηχανών ή συσκευών.	13,24	6,41%
Πλαστικές ύλες και τεχνουργήματα από αυτές τις ύλες.	10,27	4,97%
Διάφορα προϊόντα των χημικών βιομηχανιών.	9,76	4,72%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η Ουκρανία είναι η μεγαλύτερη σε έκταση χώρα της ευρωπαϊκής ηπείρου με πληθυσμό περίπου 44 εκ. άτομα. Το ΑΕΠ της 2021 ανερχόταν περίπου στα 200.000 εκ. \$, δηλαδή σχεδόν στο μέγεθος της οικονομίας της Ελλάδος. Το ΑΕΠ της χώρας παρουσίασε τεράστια πτώση η οποία άγγιξε σχεδόν το -47% μετά την απώλεια της Κριμαίας το 2014 και έκτοτε παρουσιάζει μία εξαιρετικά ανοδική πορεία προσεγγίζοντας πριν τον πόλεμο του 2022 τα προ-Κριμαίας επίπεδα. Η Ουκρανία είναι ένας από τους μεγαλύτερους παραγωγούς και εξαγωγείς αγροτικών προϊόντων παγκοσμίως με πάνω από το 55% της γης της να χρησιμοποιείται για καλλιέργεια το 14% του πληθυσμού να απασχολείται στον αγροτικό τομέα (United States Department of Agriculture, 2022). Η χώρα επίσης έχει σημαντικές εξαγωγές μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων. Αντίστοιχα εισάγει κατά κύριο λόγο μηχανήματα, αγροτικά προϊόντα και μεταλλικά προϊόντα.

Η Ουκρανία αποτελεί τον 44ο σημαντικότερο εταίρο της Ελλάδας σε ό,τι αφορά τις εισαγωγές από τις 202 χώρες από τις οποίες εισάγουμε. Σε αξία, το 2021 οι εισαγωγές μας από την Ουκρανία ανέρχονται στα 198,37 εκ. € αντιστοιχώντας στο 0,30% του συνόλου των εισαγωγών μας.

Το βάρος της αξίας των εισαγωγών πρωτογενών αγροτικών προϊόντων από την Ουκρανία στο εμπορικό μας ισοζύγιο μπορεί να φαίνεται χαμηλό δεδομένου ότι η αξία των εισαγωγών καυσίμων, και βιομηχανικών αγαθών είναι πολύ υψηλότερη, ωστόσο τα αγροτικά προϊόντα αποτελούν τη βάση της αλυσίδας αξίας για την παραγωγή των τροφίμων. Ως εκ τούτου η παραμικρή μεταβολή στις τιμές τους ή στην επάρκειά τους έχει πολλαπλασιαστικές αντιδράσεις οι οποίες εκδηλώνονται ως ελλείψεις και ανατιμήσεις σε όλη την οικονομία. Στον πίνακα 7 που ακολουθεί φαίνονται οι πιο σημαντικές εισαγωγές μας σε όρους αξίας από την Ουκρανία για το 2021 και είναι οι ακόλουθες:

- Τα μεταλλεύματα χυτοσιδήρου, σιδήρου και χάλυβα (44,41% των ελληνικών εισαγωγών από την Ουκρανία τα οποία αποτελούν και τη σημαντικότερη εισαγωγή σε όρους αξίας). Για τα είδη αυτά η Ουκρανία είναι ο 6ος σημαντικότερος προμηθευτής καλύπτοντας το 5,81% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.
- Οι ελαιόσποροι (8,36% των συνολικών εισαγωγών μας από τη χώρα) για τους οποίους η Ουκρανία είναι ο πέμπτος σημαντικότερος προμηθευτής καλύπτοντας το 5,74% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.
- Το γυαλί (6,46% των συνολικών εισαγωγών μας από τη χώρα) για τους οποίους η Ουκρανία είναι ο έκτος σημαντικότερος προμηθευτής καλύπτοντας το 4,57% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.

- Καρποί και φρούτα (5,86% των συνολικών εισαγωγών μας από τη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο ένατος σημαντικότερος προμηθευτής καλύπτοντας το 2% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.
- Δημητριακά (5,51% των συνολικών εισαγωγών μας από τη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο έβδομος σημαντικότερος προμηθευτής καλύπτοντας το 2,92% των παγκόσμιων εισαγωγών μας.

Πίνακας 7. Κύριες εισαγωγές από την Ουκρανία (εκ. €)

Είδος	Αξία εισαγωγών	% των συνολικών εισαγωγών από την Ουκρανία
Χυτοσίδηρος, σίδηρος και χάλυβας.	88,1	44,41%
Σπέρματα και καρποί ελαιώδεις. Σπέρματα, σπόροι και διάφοροι καρποί. Βιομηχανικά και φαρμακευτικά φυτά. Άχυρα και χορτονομές.	16,59	8,36%
Γυαλί και τεχνουργήματα από γυαλί.	12,81	6,46%
Καρποί και φρούτα βρώσιμα, φλούδες εσπεριδοειδών ή πεπονιών.	11,63	5,86%
Δημητριακά.	10,94	5,51%
Λίπη και λάδια ζωικά ή φυτικά. Προϊόντα της διάσπασης αυτών. Λίπη βρώσιμα επεξεργασμένα. Κεριά ζωικής ή φυτικής προέλευσης.	8,19	4,13%
Υπολείμματα και απορρίμματα των βιομηχανιών ειδών διατροφής. Τροφές παρασκευασμένες για ζώα.	7,4	3,73%
Ανόργανα χημικά προϊόντα. Ενώσεις ανόργανες ή οργανικές των πολύτιμων μετάλλων, των ραδιενεργών στοιχείων, των μετάλλων των σπάνιων γαιών ή των ισοτόπων.	5,55	2,80%
Κακάο και παρασκευάσματα αυτού.	4,77	2,41%
Ορυκτά καύσιμα, ορυκτά λάδια και προϊόντα της απόσταξης αυτών. Ασφαλτώδεις ύλες. Κεριά ορυκτά.	4,72	2,38%
Σύνολο	198,37	100,00%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Αντίστοιχα χαμηλής βαρύτητας είναι και οι εξαγωγές μας στην Ουκρανία. Συγκεκριμένα κατά το έτος 2021, 581 ελληνικές επιχειρήσεις πραγματοποίησαν εξαγωγές προς την Ουκρανία ύψους 338,76 εκ. €. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 0,85% των συνολικών εξαγωγών και η Ουκρανία αποτελεί τον 31ο σημαντικότερο αγοραστή των εξαγωγών μας. Κατά το οκτάμηνο Ιανουαρίου-Αυγούστου 2022 σημειώθηκε αύξηση κατά 7,8% των εξαγωγών μας στη χώρα. Οι σημαντικότερες εξαγωγές μας σε όρους αξίας κατά είδος στην Ουκρανία το 2021 ήταν (Πίνακας 8):

- Ορυκτά καύσιμα, (70,47% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο 16ος σημαντικότερος αγοραστής μας απορροφώντας το 2,12% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Καρπούς και φρούτα, (5,14% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο 16ος σημαντικότερος αγοραστής μας απορροφώντας το 1,53% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό, (3,51% των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο 16ος σημαντικότερος αγοραστής μας απορροφώντας το 1,26% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων (2,39 % των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο 30ος σημαντικότερος αγοραστής μας απορροφώντας το 0,65% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.
- Λιπάσματα, (2,19 % των συνολικών εξαγωγών μας στη χώρα) για τα οποία η Ουκρανία είναι ο 6ος σημαντικότερος αγοραστής μας απορροφώντας το 4,98% των παγκόσμιων εξαγωγών μας.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι οι εισαγωγές μας από τη Ρωσία είναι πολύ μεγαλύτερες σε σχέση με τις εισαγωγές μας από την Ουκρανία κυρίως λόγω της ενεργειακής εξάρτησής μας από το ρωσικό αέριο. Πέρα από τα μη επάρκεια εισαγωγών αερίου, μεγάλα προβλήματα δημιουργούνται και από τις μειώσεις εισαγωγών μαλακών σιτηρών και άλλων βασικών τροφίμων και από τις δύο χώρες. Σε μία πρώτη προσέγγιση, τα ακατέργαστα τρόφιμα έχουν μικρή βαρύτητα στην συνολική αξία των εισαγωγών μας λόγω της χαμηλότερης προστιθέμενης αξίας τους, όμως, ενδεχόμενη έλλειψή τους θα δημιουργήσει αλυσιδωτές αντιδράσεις σε πολλές παραγωγικές αλυσίδες των οποίων αποτελούν τη βάση, όπως ακριβώς συμβαίνει όταν υπάρχει έλλειψη ενεργειακών πόρων. Όσον αφορά στις εξαγωγές μας, φαίνεται οι δύο χώρες έχουν περιορισμένα βαρύτητα ως αγοραστές των προϊόντων μας. Δεν θα πρέπει όμως να παραβλέψουμε ότι πλήττονται σημαντικά επιχειρήσεις οι οποίες έχουν συναλλάσσονται με τη ρωσική αγορά, κυρίως στους κλάδους της γούνας και των φρούτων στη Βόρεια Ελλάδα.

Πέραν από τα οφθαλμοφανή προβλήματα τα οποία προκαλεί η εξάρτησή μας από το Ρωσικό αέριο, ο βασικότερος αντίκτυπος στην ελληνική οικονομία δεν προκύπτει από τη συμμετοχή της χώρας μας στις κυρώσεις προς τη Ρωσία αλλά από μία ενδεχόμενη ύφεση που θα πλήξει την ΕΕ συνολικά λόγω του πολέμου. Όπως φάνηκε και από τη συγκυρία της πανδημίας κάθε ύφεση στην ΕΕ χτυπά πολλαπλάσια την χώρα μας λόγω της μεγάλης εξάρτησής μας από την τουριστική δαπάνη η οποία είναι αυτή που πλήττεται πρώτα σε τέτοιες περιπτώσεις (Γιακούλας, 2022).

Πίνακας 8. Κύριες εξαγωγές στην Ουκρανία (εκ. €)

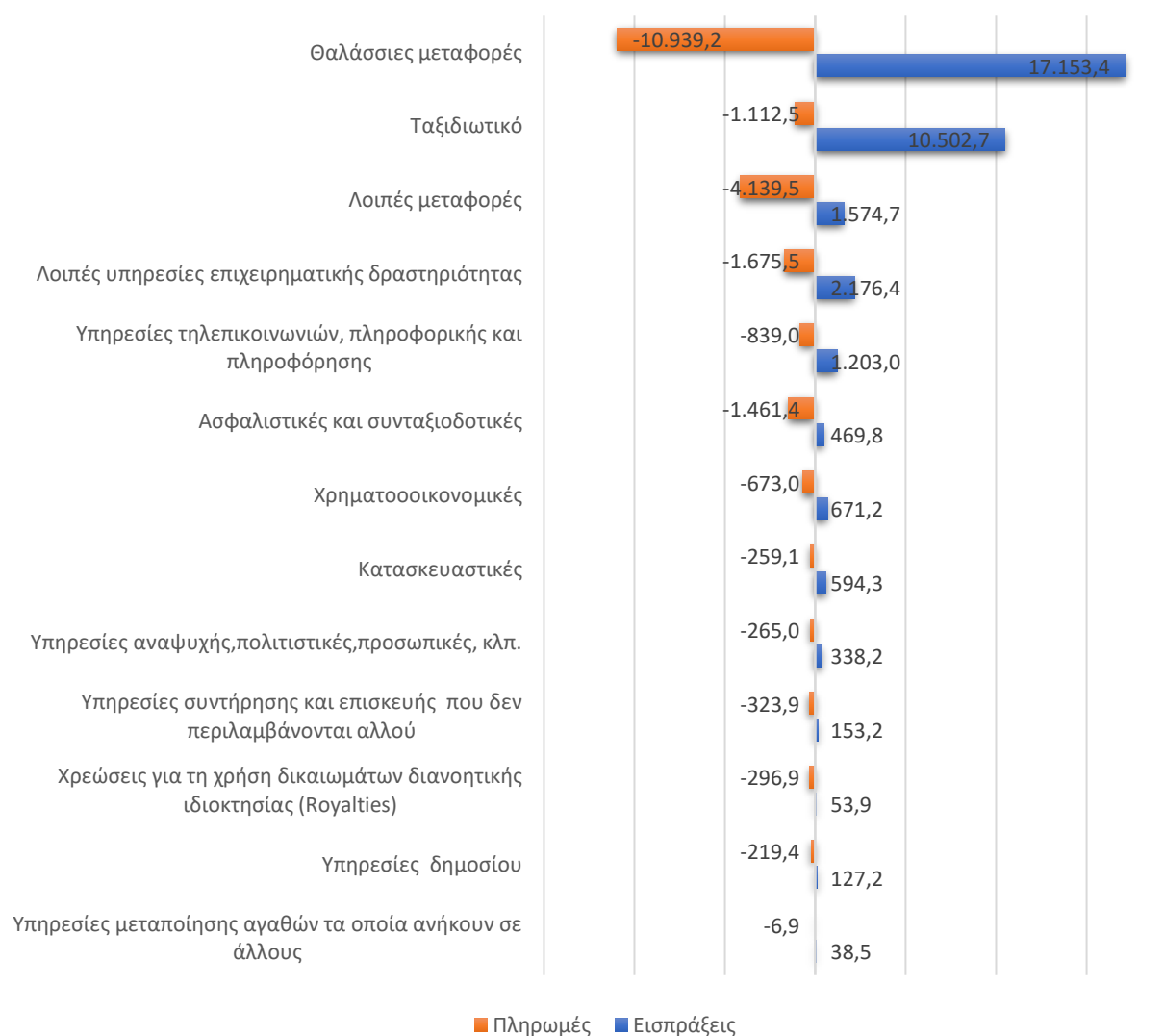
Είδος	Αξία εξαγωγών	% των συνολικών εξαγωγών προς την Ουκρανία
Ορυκτά καύσιμα, ορυκτά λαδιά και προϊόντα της απόσταξης αυτών. Ασφαλτώδεις ύλες. Κεριά ορυκτά.	238,73	70,47%
Καρποί και φρούτα βρώσιμα, φλούδες εσπεριδοειδών ή πεπονιών.	17,42	5,14%
Χαλκός και τεχνουργήματα από χαλκό.	11,88	3,51%
Παρασκευάσματα λαχανικών, καρπών και φρούτων ή άλλων μερών φυτών.	8,1	2,39%
Λιπάσματα.	7,43	2,19%
Αργίλιο και τεχνουργήματα από αργίλιο.	6,89	2,03%
Πυρηνικοί αντιδραστήρες, λέβητες, μηχανές, συσκευές και μηχανικές επινοήσεις. Μέρη αυτών των μηχανών ή συσκευών.	5,4	1,59%
Όργανα και συσκευές οπτικής, φωτογραφίας ή κινηματογραφίας, μέτρησης, ελέγχου ή ακριβείας. Όργανα και συσκευές ιατροχειρουργικής. Μέρη και εξαρτήματα αυτών των οργάνων ή συσκευών.	5,12	1,51%
Καπνά και βιομηχανοποιημένα υποκατάστατα καπνού.	4,48	1,32%
Δεψικά και βαφικά εκχυλίσματα. Ταννίνες και τα παράγωγα τους. Χρωστικά και άλλες χρωστικές ύλες, χρώματα επίχρισης και βερνίκια. Μαστίχες (στόκοι). Μελάνια.	3,63	1,07%
Σύνολο	338,76	100,00%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ισοζύγιο υπηρεσιών

Το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι παραδοσιακά πλεονασματικό και μετριάζει σημαντικά το έλλειμμα το οποίο δημιουργείται στο ισοζύγιο αγαθών. Το πλεόνασμα στο ισοζύγιο υπηρεσιών δημιουργείται πρωτίστως από το ταξιδιωτικό ισοζύγιο, δηλαδή από τον τουρισμό (η συνεισφορά του οποίου στο συνολικό πλεόνασμα είχε ξεπεράσει ένα ποσοστό της τάξης του 70% στην περίοδο προ πανδημίας) και δευτερευόντως από το ισοζύγιο θαλασσιών μεταφορών, δηλαδή την ελληνική ναυτιλία (Γράφημα 25).

Γράφημα 25. Ισοζύγιο εξαγωγών-εισαγωγών υπηρεσιών το 2021 (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)

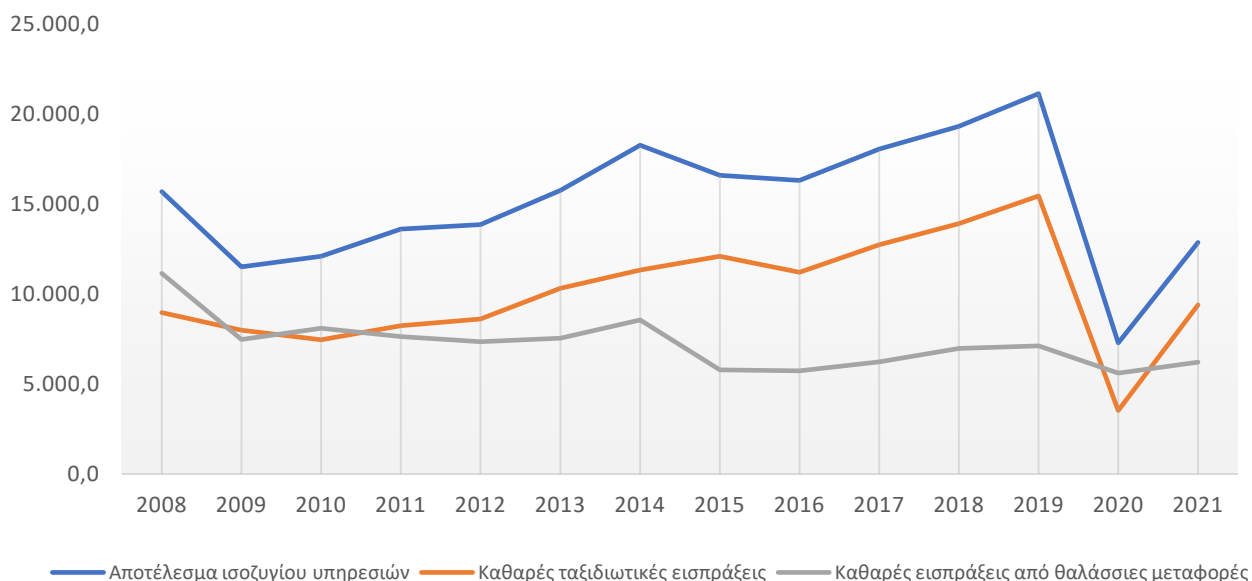

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Σημειώνεται ότι παρά το γεγονός ότι οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές είναι εξίσου σημαντικό μέγεθος όπως και οι εισπράξεις από τον τουρισμό, οι πολύ μεγάλες αντίστοιχες πληρωμές του ναυτιλιακού κλάδου προς το εξωτερικό μετριάζουν το καθαρό αποτέλεσμά του στο ισοζύγιο υπηρεσιών, σε σχέση τουλάχιστον με τις ταξιδιωτικές εισπράξεις. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου υπηρεσιών το 2021 διαμορφώθηκε στα 12.844,9 εκ. €. Όπως προαναφέρθηκε παρά τη βελτίωση σε σχέση με το 2020, η επίδοση του ισοζυγίου υπηρεσιών ήταν η χειρότερη από το 2010 (Γράφημα 26).

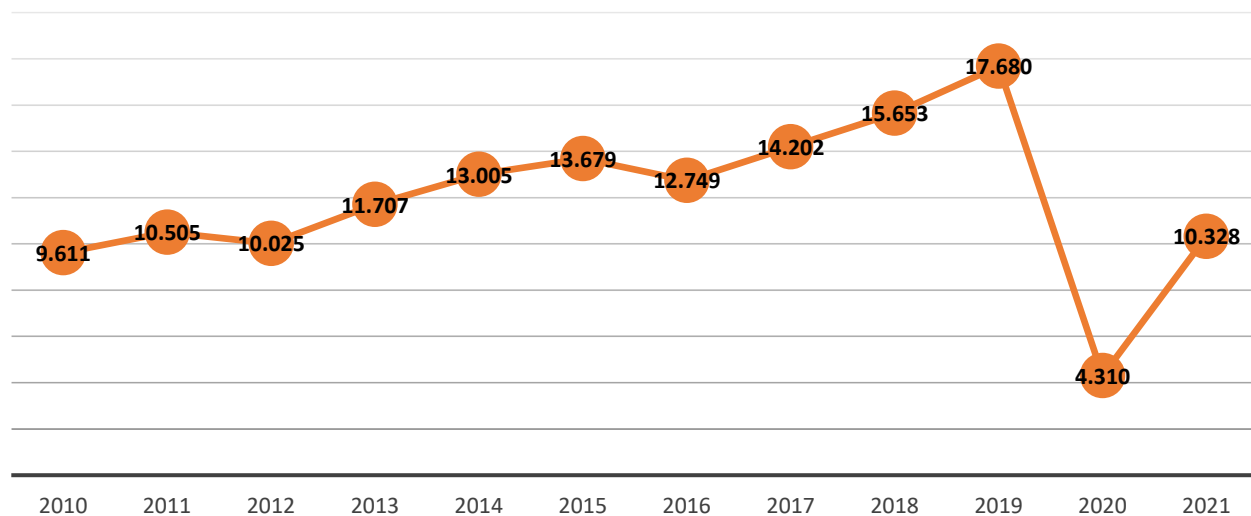
Το συγκεκριμένο φαινόμενο οφείλεται αποκλειστικά σχεδόν στα μειωμένα έσοδα από τον τουρισμό καθώς το 2021 οι ταξιδιωτικές εισπράξεις ανήλθαν στα 10.502,7 εκ. € έναντι 18.178,8 εκ. € το 2019 η οποία ήταν η καλύτερη χρονιά για την ελληνική τουριστική βιομηχανία (Γράφημα 27). Πρέπει να λάβουμε υπόψη επίσης τη συνεχή βελτίωση του εισοδήματος από τον τουρισμό την τελευταία δεκαετία, δεδομένου του ότι το καλοκαίρι το 2021 υπήρχαν ακόμα κάποια περιοριστικά μέτρα. Το προηγούμενο συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος καθώς οι αφίξεις τουριστών το 2021 ήταν 14,705 εκ. άτομα, λιγότερες δηλαδή από το μισό των αντίστοιχων αφίξεων του 2019 και χαμηλότερες επίσης από όλη την περίοδο 2012-2019. Ακριβώς αντίστοιχη είναι και η τάση στη δαπάνη των μη κατοίκων στην Ελλάδα η οποία το 2021 ανήλθε στα 10.238 εκ. € (Γράφημα 28).

Γράφημα 26. Βασικές συνιστώσες του ισοζυγίου υπηρεσιών (εκ. € σε τρέχουσες τιμές)

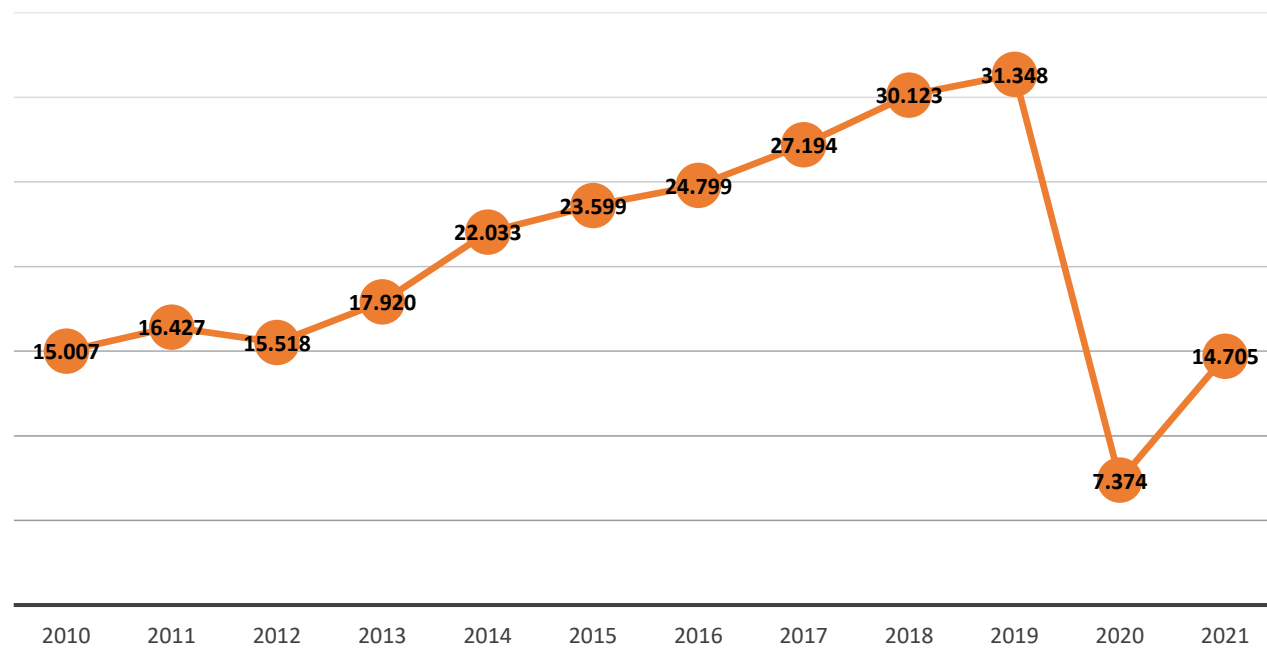
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Γράφημα 27. Δαπάνη μη κατοίκων στην Ελλάδα (εκ. €)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Γράφημα 28. Αφίξεις μη κατοίκων από το εξωτερικό (σε χιλ.)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Αναφορικά με τα δεδομένα του εισερχόμενου τουρισμού ανά χώρα προέλευσης, το 2021 το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστών (51,05%) και τουριστικής δαπάνης (53,60%) προήλθε από τις χώρες της Ευρωζώνης. Η εικόνα ήταν διαφορετική πριν την πανδημία καθώς πριν το 2019 οι αφίξεις και η δαπάνη από χώρες εκτός ΕΕ ξεπερνούσαν τα αντίστοιχα μεγέθη των εισροών από την Ευρωζώνη.

Τα περιοριστικά μέτρα κατά το 2020 και το 2021 φαίνεται πως μείωσαν σημαντικά τις εισροές τουριστών εκτός ΕΕ (Πίνακας 9).

Η χώρα η οποία συνεισέφερε περισσότερο στο τουριστικό εισόδημα είναι η Γερμανία (20,41% των αφίξεων και 22,42% της τουριστικής δαπάνης) και ακολουθούν το Ηνωμένο Βασίλειο (10,82% και 14,19% αντίστοιχα) και η Γαλλία (7,99% και 9,60% αντίστοιχα).

Σημαντικό μέγεθος αποτελεί επίσης η μέση δαπάνη ανά τουρίστα η οποία το 2021 ανήλθε σε 702 € ανά άτομο σημαντικά αυξημένη από του 2020 (584 €) και από του 2019 (564 €).

Δεδομένου του ότι δεν έχει αυξηθεί το διαθέσιμο εισόδημα των τουριστών ούτε η μέση διάρκεια παραμονής τους στη χώρα (8,9 ημέρες μέσης παραμονής το 2021, έναντι 8,7 ημερών το 2020) εικάζουμε ότι η αύξηση της μέσης δαπάνης οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των τιμών στη χώρα μας.

Αναφορικά με τη μέση τουριστική δαπάνη των τουριστών ανά χώρα προέλευσης δημιουργήσαμε έναν απλό δείκτη στον οποίο ο μέσος όρος της ημερήσιας μέσης δαπάνης όλων των τουριστών αποτελεί το 100 και κάνουμε συγκρίσεις με τις επιμέρους χώρες.

Από τον δείκτη προκύπτει ότι το 2021 οι τουρίστες προερχόμενοι από την ευρωζώνη δαπάνησαν 7,10% περισσότερο από τον μέσο όρο, με τους Γάλλους, τους Βέλγους και τους Αυστριακούς να δαπανούν περισσότερο κατά 20,21%, 16,68% και 13,74% αντίστοιχα. Οι τουρίστες από χώρες της ΕΕ εκτός Ευρωζώνης δαπανούν σημαντικά λιγότερο αφού η μέση δαπάνη τους φτάνει μόλις στο 65% του μέσου όρου.

Τέλος οι τουρίστες προερχόμενοι από χώρες εκτός ΕΕ δαπανούν στο σύνολο τους περισσότερο από όλες τις άλλες κατηγορίες (9,71% περισσότερο), με τις δαπάνες των τουριστών από ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία, Ρωσία και Ηνωμένο Βασίλειο να ξεπερνούν τον μέσο όρο κατά 114,33%, 104,76%, 51,02%, 36,44% και 31,16% αντίστοιχα.

Πίνακας 9. Αφίξεις και τουριστική δαπάνη ανά χώρα προέλευσης

Χώρες προέλευσης	2019			2020			2021		
	% Αφίξεων μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης	% Δαπάνης μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης	Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (Μ.Ο.=100)	% Αφίξεων μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης	% Δαπάνης μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης	Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (Μ.Ο.=100)	% Αφίξεων μη κατοίκων από το εξωτερικό ανά χώρα προέλευσης	% Δαπάνης μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης	Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη ανά χώρα προέλευσης (Μ.Ο.=100)
Χώρες Ευρωζώνης	35,32%	43,73%	123,83%	46,74%	55,81%	119,39%	50,05%	53,60%	107,10%
Αυστρία	1,86%	2,61%	140,38%	2,18%	2,61%	119,59%	2,87%	3,26%	113,74%
Βέλγιο	1,87%	2,56%	136,76%	1,85%	2,14%	116,08%	2,44%	2,85%	116,68%
Γαλλία	4,92%	6,16%	125,32%	6,36%	8,53%	134,11%	7,99%	9,60%	120,21%
Γερμανία	12,84%	16,73%	130,29%	20,70%	26,32%	127,16%	20,41%	22,42%	109,86%
Ισπανία	0,90%	1,15%	127,27%	1,01%	1,05%	103,26%	0,96%	0,99%	103,48%
Ιταλία	4,95%	5,71%	115,15%	5,06%	5,05%	99,79%	5,48%	5,08%	92,72%
Κύπρος	2,55%	2,63%	102,99%	3,95%	3,92%	99,38%	3,37%	2,75%	81,36%
Ολλανδία	2,61%	3,02%	115,74%	3,48%	3,92%	112,74%	3,95%	3,97%	100,63%
Λουιές	2,80%	3,16%	112,72%	2,16%	2,27%	105,02%	2,58%	2,67%	103,62%
Χώρες ΕΕ εκτός Ευρωζώνης	23,87%	11,30%	47,36%	19,56%	10,50%	53,71%	18,79%	12,21%	65,00%
Δανία	0,98%	1,08%	109,91%	1,20%	1,35%	112,50%	1,39%	1,49%	107,03%
Ρουμανία	4,40%	2,73%	62,11%	2,77%	1,86%	66,98%	4,25%	2,91%	68,47%
Σουηδία	1,32%	1,46%	111,05%	0,65%	0,64%	98,34%	0,87%	0,81%	92,78%
Τσεχία	1,28%	1,05%	82,21%	1,40%	1,12%	79,89%	1,81%	1,35%	74,97%
Λουιές	15,89%	4,98%	31,33%	13,54%	5,54%	40,94%	10,47%	5,65%	53,98%
Λουιές Χώρες	40,81%	44,96%	110,16%	33,70%	33,69%	99,97%	31,16%	34,18%	109,71%
Αλβανία	3,01%	1,20%	39,87%	3,61%	2,09%	57,87%	2,10%	1,07%	51,04%
Αυστραλία	1,08%	2,10%	194,23%	0,39%	0,47%	122,33%	0,06%	0,09%	151,02%
Ελβετία	1,72%	2,62%	151,71%	2,38%	3,43%	143,97%	2,75%	3,44%	125,23%
Ηνωμένο Βασίλειο	11,16%	14,50%	129,93%	14,49%	17,54%	121,02%	10,82%	14,19%	131,16%
ΗΠΑ	3,76%	6,72%	178,76%	1,45%	2,00%	138,17%	2,69%	5,77%	214,33%
Καναδάς	1,02%	1,94%	189,35%	0,45%	0,94%	210,17%	0,39%	0,79%	204,76%
Ρωσία	1,86%	2,45%	131,84%	0,35%	0,33%	95,33%	0,81%	1,11%	136,44%
Λουιές	17,19%	13,43%	11,54%	10,59%	6,89%	17,19%	11,54%	7,73%	66,93%
Σύνολο αφίξεων	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ΙΝΣΕΤΕ (υπολογισμοί του συγγραφέα)

Οι εξελίξεις προμηνύονται ιδιαίτερα θετικές για το 2022 καθώς για την περίοδο Ιανουαρίου- Ιουλίου του 2022 όπου έχουμε διαθέσιμα στοιχεία (Πίνακας 10) οι ταξιδιωτικές εισπράξεις έφτασαν στα 8.849,4 εκ. €, το οποίο συνιστά την καλύτερη επίδοση ιστορικά με εξαίρεση το 2019 όπου οι ταξιδιωτικές εισπράξεις είχαν φτάσει τα 9.116,5 εκ. €. Παράλληλα παρατηρείται και μία αξιοσημείωτη αύξηση των εισπράξεων από Γάλλους και Γερμανούς τουρίστες σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 κατά 18,69% και 12,43%% αντίστοιχα. Μένει να δούμε πώς θα εξελιχθεί η τουριστική δαπάνη για το υπόλοιπο του 2022 και αν τελικά θα ξεπεράσει την τουριστική δαπάνη του έτους 2019. Όσον αφορά στις ταξιδιωτικές εισπράξεις από κατοίκους της Ρωσίας αυτές σχεδόν εκμηδενίστηκαν αφού το διάστημα Ιανουαρίου-Ιουλίου του 2022 έφτασαν μόλις 16,6 εκ. € σημειώνοντας μείωση κατά -92,02% με την αντίστοιχη περίοδο του 2019 που είχαν φτάσει τα 208,6 εκ. €. Η επίδραση βέβαια στο ταξιδιωτικό ισοζύγιο είναι σχετικά μικρή αφού το 2019 οι Ρώσοι κάτοικοι αποτελούσαν μόλις το 1,86% των συνολικών αφίξεων και το 2,45% των συνολικών εισπράξεων.

Πίνακας 10. Ταξιδιωτικές εισπράξεις ανά προέλευση ταξιδιωτών (σε εκατ. €)

Προέλευση	Ιανουάριος-Ιούλιος						
	2019	2020 ^(β)	2021	(%) Μεταβολή 2021/2020	2022 ^(α)	(%) Μεταβολή 2022/2021	(%) Μεταβολή 2022/2019
Χώρες ΕΕ-27	4.797,30	837,1	2.364,20	182,4	5.105,90	116	6,4
Χώρες ζώνης ευρώ	3.850,70	655,3	1.844,60	181,5	4.056,30	119,9	5,3
<i>εκ των οποίων:</i>							
Γαλλία	555,9	77	351,6	356,6	659,7	87,6	18,7
Γερμανία	1.455,70	260,4	719,8	176,4	1.636,70	127,4	12,4
Χώρες ΕΕ-27 εκτός ζώνης ευρώ	946,5	181,8	519,6	185,8	1.049,60	102	10,9
Χώρες εκτός της ΕΕ-27	4.080,50	572,1	1.082,00	89,1	3.571,50	230,1	-12,5
<i>εκ των οποίων:</i>							
Ηνωμένο Βασίλειο	1.292,40	124,6	333,9	167,9	1.478,50	342,8	14,4
ΗΠΑ	608,7	64,6	199,6	209,1	566,2	183,6	-7
Ρωσία	208,6	11	35,3	219,5	16,6	-52,8	-92
Σύνολο Έρευνας Συνόρων	8.877,80	1.409,20	3.446,20	144,5	8.677,50	151,8	-2,3
Κρουαζιέρες ^(στ)	238,7	2,5	35,8	1.329,00	171,9	380,5	-28
ΣΥΝΟΛΟ	9.116,50	1.411,70	3.481,90	146,6	8.849,40	154,2	-2,9

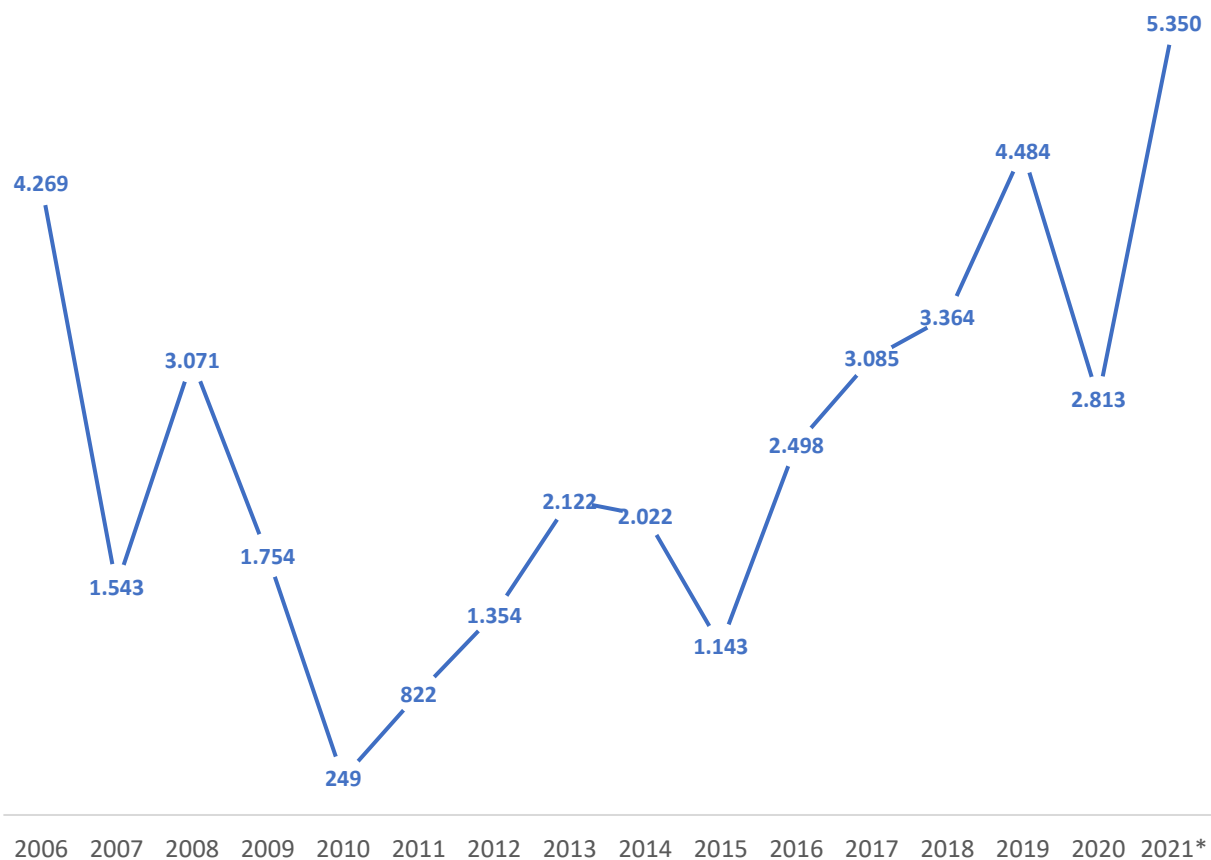
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

2.8 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Υπήρξε μία πρωτόγνωρη αύξηση των εισροών Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) το 2021. Ωστόσο τα αποθέματα των ΑΞΕ είναι χαμηλότερα από του έτους 2019.

Το 2021 σημειώθηκε μία μεγάλη αύξηση στις εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα αφού ανήλθαν στα 5.350 εκ. € ποσό το οποίο αποτελεί ιστορικό ρεκόρ για την ελληνική οικονομία (Γράφημα 29). Η συγκυρία αυτή αναμφισβήτητα αποτελεί μία θετική εξέλιξη για τη χώρα μας ειδικά αν συνυπολογίσουμε τη μεγάλη αύξηση των εγχώριων ιδιωτικών επενδύσεων που αναλύσαμε παραπάνω.

Γράφημα 29. Εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα (εκ. €)

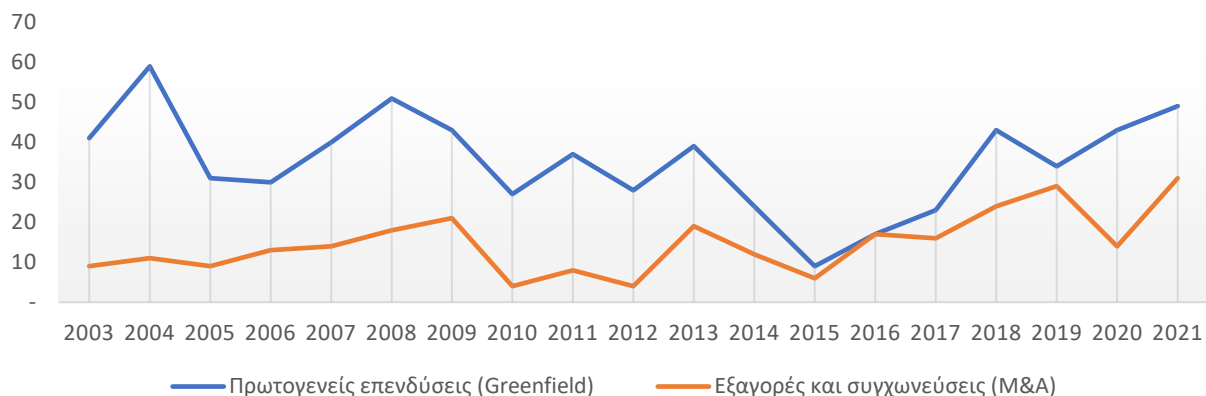
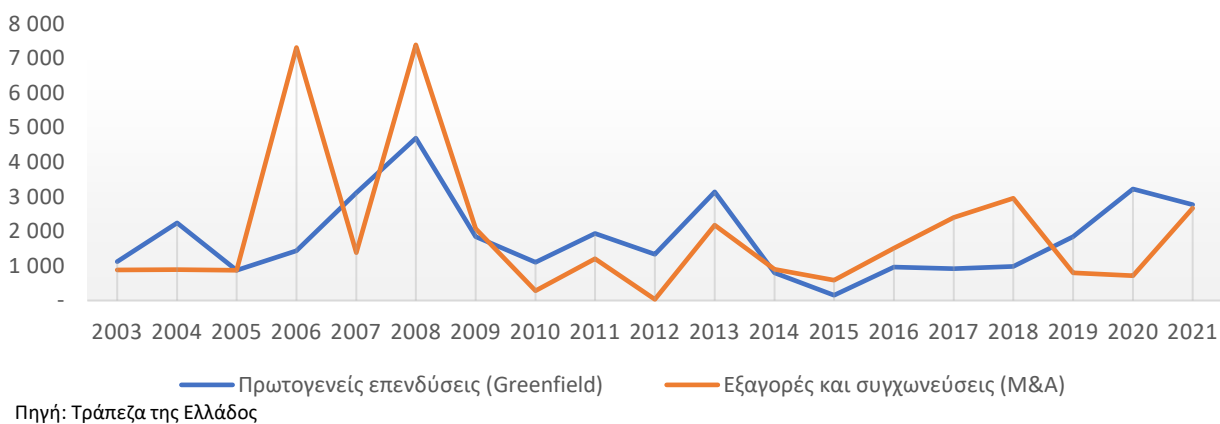
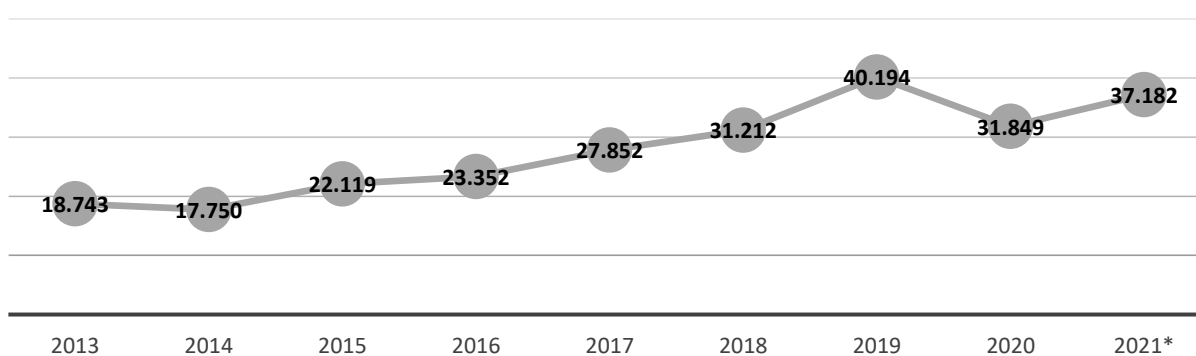

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Οι πρωτογενείς Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (greenfield) δηλαδή αυτές που συνεπάγονται τη δημιουργία νέων παραγωγικών μονάδων στη χώρα εγκατάστασης είναι μία συνιστώσα των ΑΞΕ η οποία ενδιαφέρει ιδιαίτερα τις κυβερνήσεις καθώς παρουσιάζονται να έχουν μεγαλύτερο αναπτυξιακό αντίκτυπο σε σχέση με τις δευτερογενείς επενδύσεις οι οποίες αφορούν σε εξαγορά ή συγχώνευση (merger and acquisition) με υφιστάμενες παραγωγικές μονάδες (Harms και Μέον, 2012). Σύμφωνα με στοιχεία της UNCTAD το 2021 έγιναν στην Ελλάδα 49 πρωτογενείς ΑΞΕ συνολικής αξίας 2.767 εκ. \$ ενώ έγιναν 31 εξαγορές και συγχωνεύσεις αξίας 2.663,4 εκ. \$ (Γραφήματα 30 & 31) (UNCTAD, 2022). Η αξία δηλαδή των δύο μορφών ΑΞΕ ήταν περίπου ίση. Μετά από χρόνια αυξημένων εξαγορών και συγχωνεύσεων οι οποίες ήταν αποτέλεσμα αφενός της μείωσης της συμμετοχής των ελληνικών μητρικών λόγω της κρίσης χρέους και αφετέρου των εκτεταμένων αποκρατικοποιήσεων από το 2019, αναγνωρίζουμε μία σημαντική αύξηση στην αξία των πρωτογενών ΑΞΕ, κάτι το οποίο επισημαίνεται τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2021) όσο και από την συμβουλευτική εταιρία Ernst & Young (Parazoglou, 2021).

Ωστόσο εάν δούμε τη συνολική εικόνα, η κατάσταση ενδεχομένως να είναι λιγότερο αισιόδοξη. Όπως τονίσαμε στην περσινή έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, το 2020 κατά τη διάρκεια της πανδημίας συντελέστηκε μία μεγάλη φυγή ξένων κεφαλαίων από τη χώρα μειώνοντας τα αποθέματα ΑΞΕ⁴ στη χώρα από 40.194 εκ. € το 2019 σε 31.849 εκ. € το 2020, σημειώνοντας μία μείωση κατά 21% περίπου. Το 2021 (Γράφημα 32) τα αποθέματα ΑΞΕ στην Ελλάδα έφτασαν τα 37.182 εκ. € σημειώνοντας μία αύξηση της τάξης του 16,75%. Το μέγεθος δε των αποθεμάτων του 2019 υπολείπεται σημαντικά (κατά -7,49%) σε σχέση με το επίπεδο του 2019 όπου τα αποθέματα είχαν σημειώσει ιστορικό μέγιστο μετά από μία συνεχή πορεία δυναμικής ανάπτυξης τους η οποία ξεκίνησε μετά το 2016 και που σε μεγάλο βαθμό αποτελούσε και η ίδια μία διόρθωση της μεγάλης αποεπένδυσης που συντελέστηκε κατά τη διάρκεια των μνημονίων. Ως εκ τούτου η αύξηση των ΑΞΕ αποτελεί σε μεγάλο βαθμό μία διόρθωση μετά τις τεράστιες απώλειες κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Σημειώνεται δε ότι σε όρους ποσοστιαίας αύξησης των αποθεμάτων, τα προηγούμενα έτη είχαμε συναντήσει καλύτερες επιδόσεις (24,62% το 2015, 19,27% το 2017 και 28,77% το 2019). Επιπλέον σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat το 2021 αυξήθηκε σημαντικά ο λόγος των εισροών ΑΞΕ στην Ελλάδα ως προς το ΑΕΠ της φτάνοντας το ιστορικό ρεκόρ του 3,1% κάτι που την φέρνει στην 15^η θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, ενώ σύμφωνα με στοιχεία της UNCTAD, η χώρα συγκέντρωσε το 0,36% των παγκόσμιων ροών ΑΞΕ, το οποίο αποτελεί την καλύτερή της επίδοση μετά το 2007.

⁴ Στην έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ προτιμούμε να εστιάζουμε την ανάλυσή μας στα αποθέματα και όχι στις ροές, δεδομένου ότι αυτά παρουσιάζουν μικρότερη μεταβλητότητα μέσα στον χρόνο και μας επιτρέπουν να παρακολουθούμε καλύτερα την εξέλιξη των ξένων εγκατεστημένων κεφαλαίων στη χώρα. Επίσης, μέσω των αποθεμάτων ΑΞΕ εμφανίζεται καλύτερα και η ενδεχόμενη φυγή ξένων επενδύσεων από την εγχώρια οικονομία.

Γράφημα 30. Αριθμός πρωτογενών επενδύσεων, εξαγορών και συγχωνεύσεων (ροές)**Γράφημα 31. Αξία πρωτογενών επενδύσεων, εξαγορών και συγχωνεύσεων (εκ. \$) (ροές)****Γράφημα 32. Απόθεμα ΑΞΕ στην Ελλάδα (εκ. €)**

Με βάση τα αποθέματα ΑΞΕ στην Ελλάδα το 2021, οι σημαντικότερες χώρες είναι η Γερμανία (18,29%), το Λουξεμβούργο (17,74%) και η Ολλανδία (16,67%) ενώ μετά το 2018 παρουσιάζεται μία αυξανόμενη προσέλκυση επενδύσεων από το Ηνωμένο Βασίλειο, τις ΗΠΑ και το Χόνγκ Κονγκ (Πίνακας 11).

Όσον αφορά στη διάρθρωση των αποθεμάτων ΑΞΕ στην Ελλάδα το 2021 κατά κλάδο (Πίνακας 12), οι περισσότερες επενδύσεις σε όρους επενδυμένου κεφαλαίου εντοπίζονται στον τομέα της μεταποίησης ο οποίος αποτελεί το 17,69% του συνολικού αποθέματος. Σε κλαδικό επίπεδο, οι σημαντικότεροι τομείς της μεταποίησης είναι τα είδη διατροφής, τα ποτά και τα προϊόντα καπνού, η παραγωγή μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων, τα προϊόντα διύλησης πετρελαίου καθώς και η χημική και φαρμακευτική βιομηχανία. Τα αποθέματα ΑΞΕ στον τομέα της μεταποίησης σημείωσαν μικρή αύξηση κατά 3,89% το 2021 αλλά εμφανίζονται σημαντικά μειωμένα κατά 33,77% σε σχέση με το 2019. Ακολουθούν οι δραστηριότητες ενημέρωσης και επικοινωνίας με 16,24% οι οποίες αφορούν κυρίως σε επενδύσεις στον κλάδο των τηλεπικοινωνιών και οι οποίες εμφάνισαν σημαντική αύξηση (14,92%) σε σχέση με το 2020 και οριακή αύξηση (0,38%) σε σχέση με το 2019.

Επόμενος σημαντικότερος κλάδος είναι οι ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων οι οποίες σημειώνουν ραγδαία συνεχόμενη αύξηση από το 2017. Όπως επισημάναμε και στην έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το 2020, καταλυτικός παράγοντας για την αγορά ακινήτων από ιδιώτες στην Ελλάδα υπήρξε η παροχή της Golden Visa σε επενδυτές άνω των 250.000€ και η οποία παροχή προκάλεσε το ενδιαφέρον κατοίκων τρίτων χωρών. Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Μεταναστευτικής πολιτικής του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου το 66,4% των επενδυτών στο πρόγραμμα είναι Κινέζοι πολίτες. Ωστόσο από το 2022 φαίνεται να υπάρχει μία υποχώρηση των αιτήσεων για υπαγωγή στο πρόγραμμα ενώ ο αριθμός των ενεργών αδειών μειώθηκαν από 6.391 σε 5.949. Η εξέλιξη αυτή ενδεχομένως να επηρεάσει το απόθεμα ΑΞΕ στον κλάδο του real estate τα επόμενα χρόνια (Capital, 2022).

Τέταρτος σημαντικότερος κλάδος είναι αυτός του χονδρικού και λιανικού εμπορίου ο οποίος συγκεντρώνει το 12,86% του αποθέματος ΑΞΕ και ο οποίος σημείωσε ανάκαμψη 11,39% σε σχέση με το 2020 αλλά υπολείπεται σημαντικά (-18,98%) σε σχέση με το επίπεδο του 2019. Πέμπτος σημαντικότερος κλάδος είναι αυτός των logistics (μεταφορές και αποθήκευση) ο οποίος συγκεντρώνει το 9,15% του αποθέματος των ΑΞΕ. Οι σημαντικότερες επενδύσεις στον κλάδο αφορούν χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω σωληναγωγών οι οποίες αυξάνονται σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Ο κλάδος σημείωσε αύξηση 14,13% το 2021 αλλά το απόθεμα είναι κατά -9,28% χαμηλότερο από το επίπεδο του 2019.

Πίνακας 11. Οι 10 σημαντικότερες χώρες ως προς την αξία αποθεμάτων ΑΞΕ τα οποία κατέχουν στην Ελλάδα το 2021 (εκ. €)

	2018	2019	2020	2021	% επί του συνόλου	% (2021-2020)	% (2021-2019)
Γερμανία	6.956	8.232	5.639	6.799	18,29%	3,64%	-3,56%
Λουξεμβούργο	6.547	8.012	5.469	6.596	17,74%	3,54%	-3,52%
Ολλανδία	5.009	6.371	6.029	6.197	16,67%	0,53%	-0,43%
Ελβετία	3.106	3.169	2.629	2.961	7,96%	1,04%	-0,52%
Βέλγιο	1.133	2.411	1.895	1.865	5,02%	-0,10%	-1,36%
Ιταλία	1.334	1.540	1.267	1.572	4,23%	0,96%	0,08%
Ηνωμένο Βασίλειο	686	578	1.336	1.447	3,89%	0,35%	2,16%
ΗΠΑ	838	1.107	971	1.289	3,47%	1,00%	0,45%
Γαλλία	1.330	1.534	924	1.071	2,88%	0,46%	-1,15%
Χονγκ Κονγκ	668	1.046	820	989	2,66%	0,53%	-0,14%
ΣΥΝΟΛΟ	31.212	40.194	31.849	37.182	100,00%	16,75%	-7,49%

Πίνακας 12. Κλαδική διάρθρωση του αποθέματος των ΑΞΕ στην Ελλάδα το 2021 (εκ. €)

	2018	2019	2020	2021*	% επί του συνόλου	2020-2021	2019-2021
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	72	208	230	241	0,65%	5,06%	15,86%
Ορυχεία και λατομεία	1.379	1.541	1.049	1.132	3,04%	7,93%	-26,56%
Μεταποίηση	8.024	9.991	6.369	6.616	17,79%	3,89%	-33,77%
Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού	2.335	2.207	2.045	2.526	6,79%	23,50%	14,43%
Παροχή νερού· επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση απόβλητων και δραστηριότητες εξυγίανσης	35	38	0	89	0,24%	-	134,71%
Κατασκευές	431	640	509	540	1,45%	6,20%	-15,61%
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο· επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	4.985	5.900	4.292	4.780	12,86%	11,39%	-18,98%
Μεταφορές και αποθήκευση	3.565	3.752	2.983	3.404	9,15%	14,13%	-9,28%
Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	892	979	820	778	2,09%	-5,14%	-20,53%
Ενημέρωση και επικοινωνία	5.214	6.015	5.252	6.038	16,24%	14,95%	0,38%
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	-2.564	-786	-1.037	-692	-1,86%	-33,26%	-11,89%
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	1.879	2.323	711	1.431	3,85%	101,43%	-38,39%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	361	282	1.411	1.502	4,04%	6,47%	432,47%
Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	864	1.047	243	264	0,71%	8,80%	-74,81%
Εκπαίδευση	1	1	6	16	0,04%	168,95%	1975,31%
Δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	322	499	363	446	1,20%	22,66%	-10,63%
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία	1.060	1.805	1.771	2.220	5,97%	25,35%	23,00%
Δημόσια διοίκηση· Δραστηριότητες νοικοκυριών και ετερόδοικων οργανισμών και φορέων	2	2	0	0	0,00%	-	-100,00%
Λοιπές δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	14	15	680	370	0,99%	-45,61%	2364,16%
Χωρίς κατανομή	93	357	113	112	0,30%	-0,50%	-68,63%
Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	2.250	3.377	4.042	5.369	14,44%	32,83%	58,99%
Συνολική δραστηριότητα	31.212	40.194	31.849	37.182	100,00%	16,75%	-7,49%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

2.9 Ανάπτυξη και ανισότητες

Παρά την αύξηση του κατά κεφαλή εισοδήματος ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης παραμένει σταθερός λόγω της μείωσης του προσδόκιμου ζωής. Παράλληλα οι εισοδηματικές ανισότητες διευρύνθηκαν σημαντικά στην περίοδο της πανδημίας.

Για την ανάλυση του επιπέδου ανάπτυξης χρησιμοποιούμε τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών⁵. Η Ελλάδα σημείωσε οριακή βελτίωση το 2021 φτάνοντας την τιμή 0,887 σε σχέση με το 2020 που ήταν 0,886 (Πίνακας 13). Η εν λόγω τιμή τού δείκτη κατατάσσει την Ελλάδα στην 33^η θέση της παγκόσμιας κατάταξης και στη 18^η θέση στην ΕΕ. Το 2021 βρισκόμαστε σε χαμηλότερη τιμή από το 2019 (0,889) κυρίως λόγω της μείωσης του προσδόκιμου ζωής κατά τη γέννηση κάτι το οποίο οφείλεται στις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης και σε γενικές γραμμές έχει παρατηρηθεί στις περισσότερες χώρες (Schöley et al., 2022). Η αύξηση στο κατά κεφαλήν ακαθάριστο εισόδημα σε μονάδες αγοραστικές δύναμης ήταν 29.002 \$ (PPP) αυξήθηκε σημαντικά σε σχέση με το 2019 αλλά δεν έχει ξεπεράσει το αντίστοιχο εισόδημα του 2019 (29.103 \$ (PPP)) ενώ υπολείπεται σημαντικά από το εισόδημα των Ελλήνων πριν την κρίση χρέους.

Αρκετές μελέτες έχουν ήδη επισημάνει πως η πανδημία έχει διευρύνει τις εισοδηματικές ανισότητες τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας (Ζήση και Χτούρης, 2020 και Βατικιώτης, 2021). Για τη μέτρηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος χρησιμοποιούμε τον συντελεστή GINI.⁶ Όπως φαίνεται από τις τιμές του δείκτη μετά από μία μείωση των ανισοτήτων την περίοδο 2016-2019, οι ανισότητες αυξήθηκαν ξανά κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Συγκεκριμένα ο δείκτης από το 31 το 2019 αυξήθηκε στο 31,4 το 2020 και στο 32,4 το 2021 αποκλίνοντας σημαντικά από τον μέσο όρο της ΕΕ και της Ευρωζώνης αντίστοιχα (Γράφημα 33). Η Ελλάδα βρίσκεται στην 20^η θέση όσον αφορά τον βαθμό ανισότητας στην κατανομή του εισοδήματος στις 27 χώρες της ΕΕ έχοντας επιδεινώσει τη θέση της σε σχέση με το 2019 όπου βρισκόταν στην 18^η θέση. Οι χώρες της ΕΕ με τη μεγαλύτερη ανισότητα είναι η Λιθουανία, η Λετονία και η Βουλγαρία ενώ οι χώρες με την μικρότερη ανισότητα είναι η Σλοβακία, η Σλοβενία και το Βέλγιο.

⁵ Στον δείκτη συνυπολογίζονται το κατά κεφαλήν εισόδημα σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPP), τα έτη εκπαίδευσης και το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση.

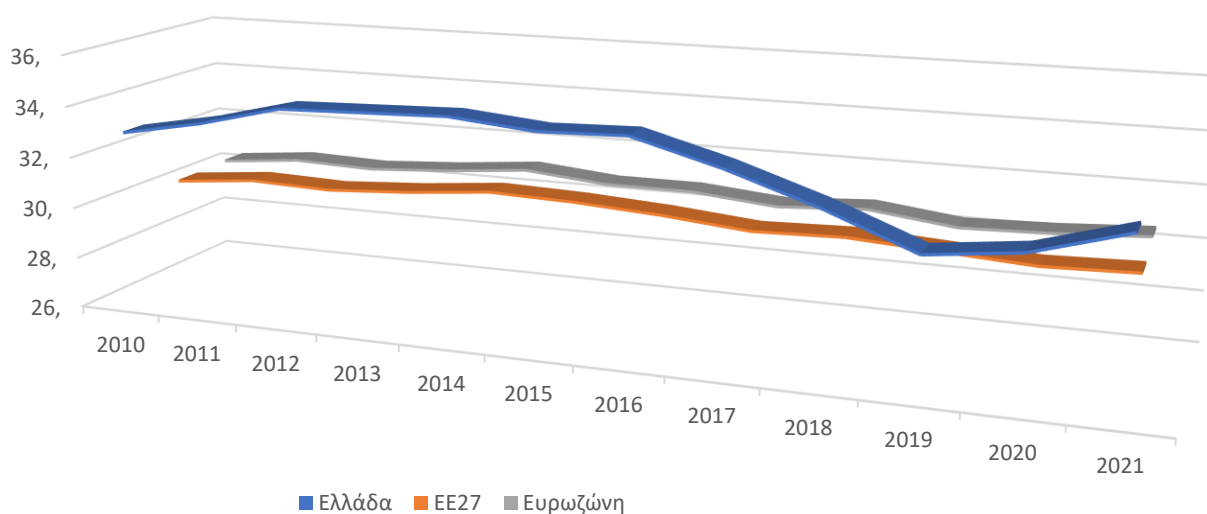
⁶ Ο συντελεστής Gini είναι ένα στατιστικό μέτρο του βαθμού ανισοκατανομής του εισοδήματος σε μία κοινωνία. Χρησιμοποιείται ευρέως από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ και η Παγκόσμια Τράπεζα. Μία υποθετική τιμή 0 αντιπροσωπεύει απόλυτη ίση κατανομή του εισοδήματος σε όλο τον πληθυσμό, ενώ μία τιμή 100 αντιπροσωπεύει απόλυτα άνιση κατανομή αντίστοιχα. Εμπειρικές έρευνες δείχνουν ότι χώρες με χαμηλή ανάπτυξη και χώρες με μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης (συχνά ταυτίζονται) τείνουν να έχουν μεγαλύτερη ανισοκατανομή του εισοδήματος σε σχέση με τις πιο ανεπτυγμένες χώρες.

Πίνακας 13. Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης του ΟΗΕ

	Προσδόκιμο ζωής	Αναμενόμενα έτη εκπαίδευσης	Μέσος όρος ετών εκπαίδευσης	Κατά κεφαλή (κκ) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν σε PPP\$	Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης
2005	79.7	16.4	10.1	35.016	0,863
2010	80.5	16.8	10.2	32.427	0,869
2015	80,7	18,3	10,7	28.209	0,880
2016	81.2	18.6	10.33	28.195	0.877
2017	80.9	19.1	10.5	28.461	0,880
2018	81,4	19,5	10,8	28.556	0,886
2019	81,2	20	11.1	29.103	0.889
2020	80.9	20	11.4	26.681	0.886
2021	80.1	20	11.4	29.002	0.887

Πηγή: Human Development Report 2021/22 – Επεξεργασία ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Γράφημα 33. Δείκτης Gini

Πηγή: Eurostat

2.10 Απασχόληση - Ανεργία

Υπήρξε σημαντική αποκλιμάκωση της ανεργίας το 2021 η οποία συνεχίζεται και το 2022. Ωστόσο το επίπεδο της ανεργίας είναι σημαντικό υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η μέση ανεργία για το έτος 2021 σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ διαμορφώθηκε στο 14,7% (η εποχικά διορθωμένη ανεργία είναι 14,9%) σημειώνοντας κατακόρυφη μείωση (16,48% σε σχέση με το προηγούμενο έτος) η οποία είναι η μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση από το 2014 όταν άρχισε η σταδιακή αποκλιμάκωσή της (Γράφημα 34).

Η τάση αποκλιμάκωσης της ανεργίας συνεχίζεται ακόμα πιο δυναμικά το 2022 με την ανεργία να φτάνει τον Σεπτέμβριο στο 11,8% που είναι το χαμηλότερο ποσοστό που έχει καταγραφεί από τον Μάρτιο του 2010 ενώ σε όρους αντίστοιχης περιόδου το χαμηλότερο ποσοστό από τον Σεπτέμβριο του 2009.

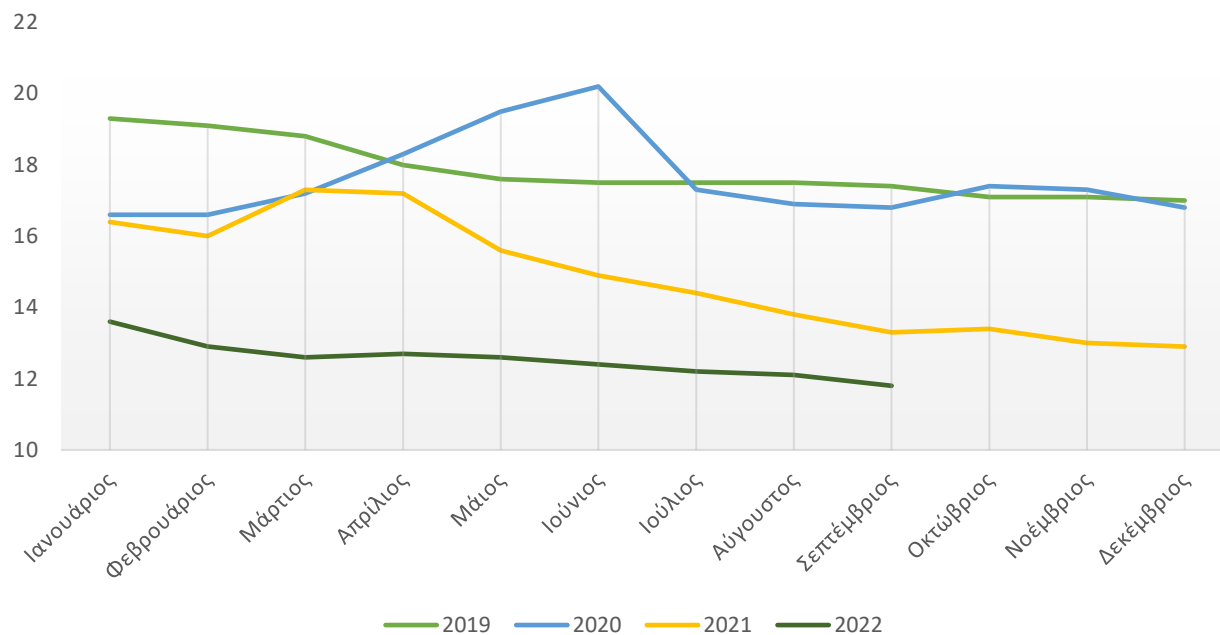
Η μείωση της ανεργίας οφείλεται σε αύξηση των απασχολούμενων κατά 6,13% μέσα στο 2021 οι οποίοι φαίνεται να προέρχονται κατά μεγάλο μέρος από μία σημαντική μείωση του μη ενεργού πληθυσμού κατά -4,22% κατά το ίδιο έτος ενώ είχε προηγηθεί μία αντίστροφη μεταφορά μέρους των απασχολούμενων στους μη ενεργούς κατά το προηγούμενο έτος (Γράφημα 35) (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, 2021).

Η περίεργη αυτή αυξομείωση οφείλεται σε καθαρά μεθοδολογικούς λόγους καθώς μετά από σχετική οδηγία της Eurostat, τα άτομα που βρίσκονταν σε αναστολή εργασίας άνω των 3 μηνών κατά τη διάρκεια της πανδημίας καταγράφονταν στον μη ενεργό πληθυσμό κάτι το οποίο αφορούσε σε πάνω από 500.000 εργαζόμενους (Λαμπαδίτη, 2021).

Το εν λόγω φαινόμενο είχε ως αποτέλεσμα όταν τα συγκεκριμένα άτομα επέστρεψαν στην εργασία τους το 2021 να φανεί μία μεγάλη αύξηση της απασχόλησης και συνακόλουθα μία μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση της ανεργίας.

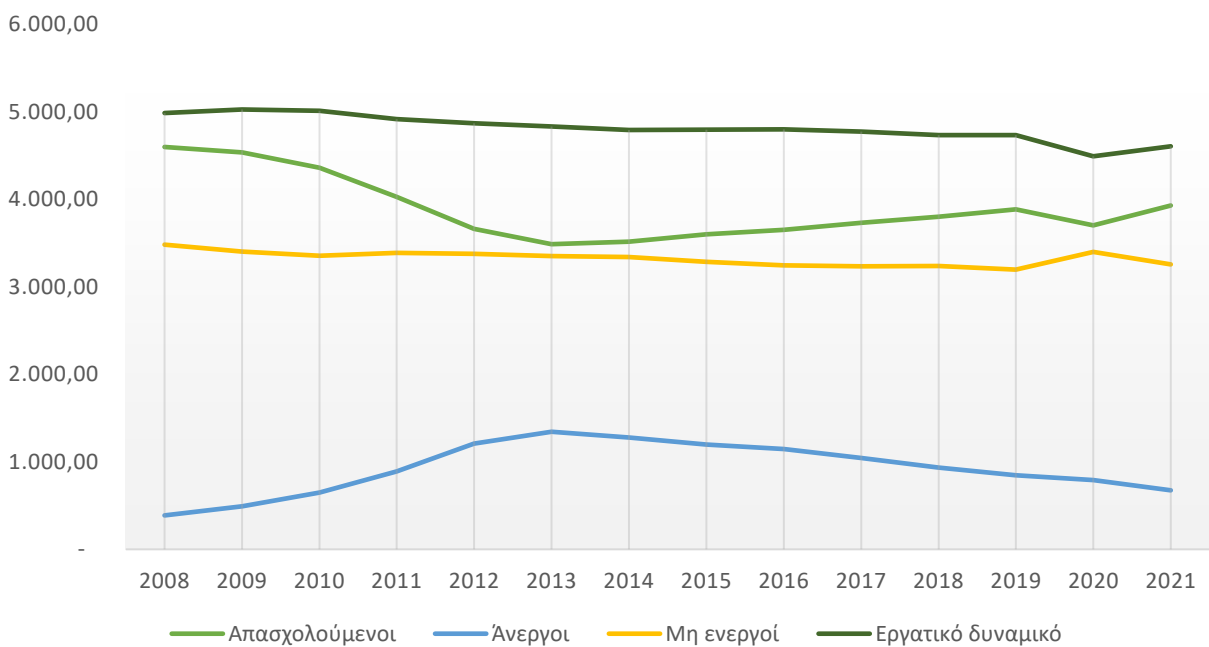
Η στρέβλωση δεν οφείλεται στον τρόπο μέτρησης της ανεργίας το 2021 αλλά στον τρόπο μέτρησής της το 2020 και ως εκ τούτου δεν επηρεάζει το ποσοστό ανεργίας το 2021 (14,7%) αλλά το ρυθμό μείωσής της σε σχέση με το 2020.

Γράφημα 34. Ανεργία 2018-2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

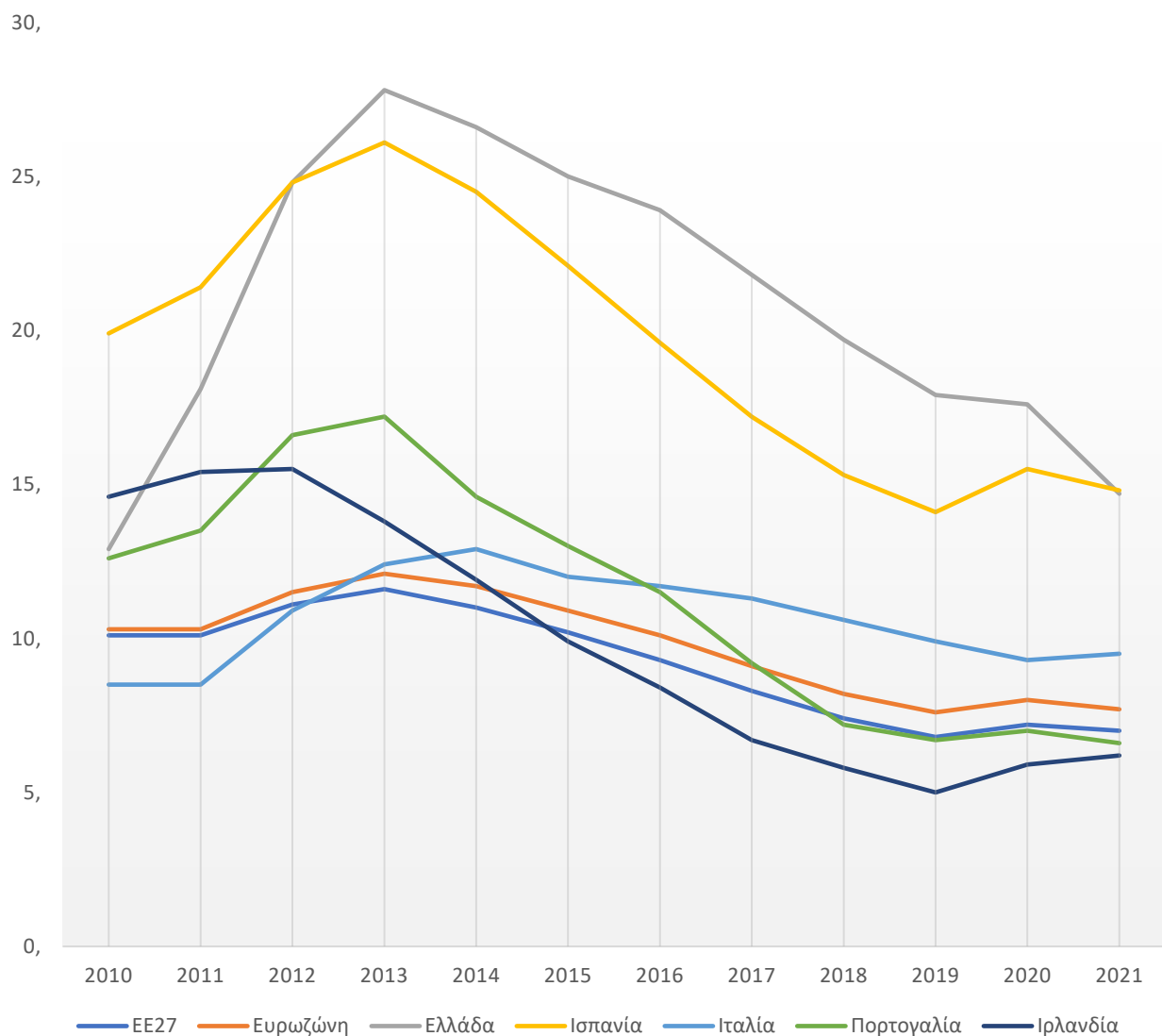
Γράφημα 35. Εργατικό δυναμικό 2008-2021

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Συγκριτικά με τους ευρωπαϊούς εταίρους εξακολουθούμε να έχουμε υπερδιπλάσιο ποσοστό ανεργίας σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ το οποίο το 2021 ανερχόταν στο 7%. Όπως φαίνεται και από το γράφημα που ακολουθεί, σε σχέση με τις χώρες ΡΙΙΓS που είχαν χτυπηθεί σφοδρά από την κρίση του 2008 η Ελλάδα και η Ισπανία είναι οι μόνες που έχουν τόσο υψηλά ποσοστά ανεργίας. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ενώ η Ελλάδα από το 2013 είχε σταθερά την υψηλότερη ανεργία στην ΕΕ και ακολουθούσε η Ισπανία, το 2021 βρεθήκαμε οριακά κάτω από την Ισπανία (14,7% για την Ελλάδα και 14,8% για την Ισπανία) (Γράφημα 36).

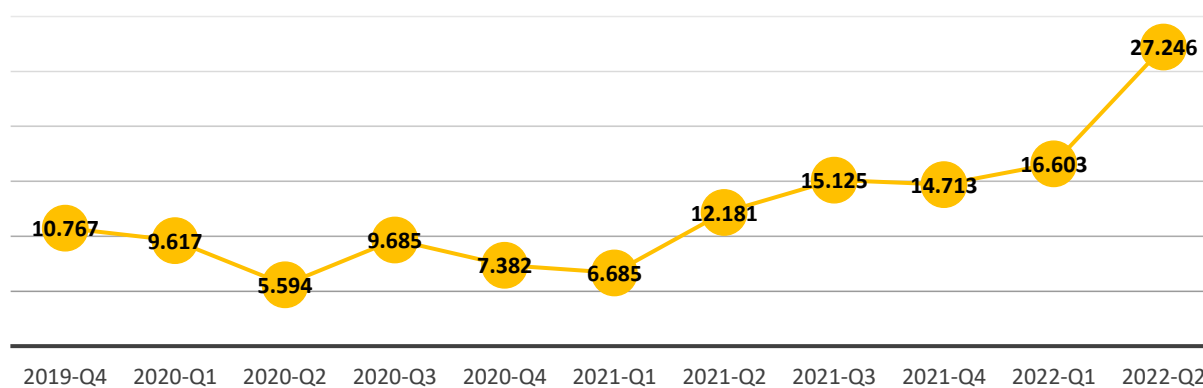
Γράφημα 36. Ανεργία στην ΕΕ και στις ΡΙΙΓS 2010-2021

Πηγή: Eurostat

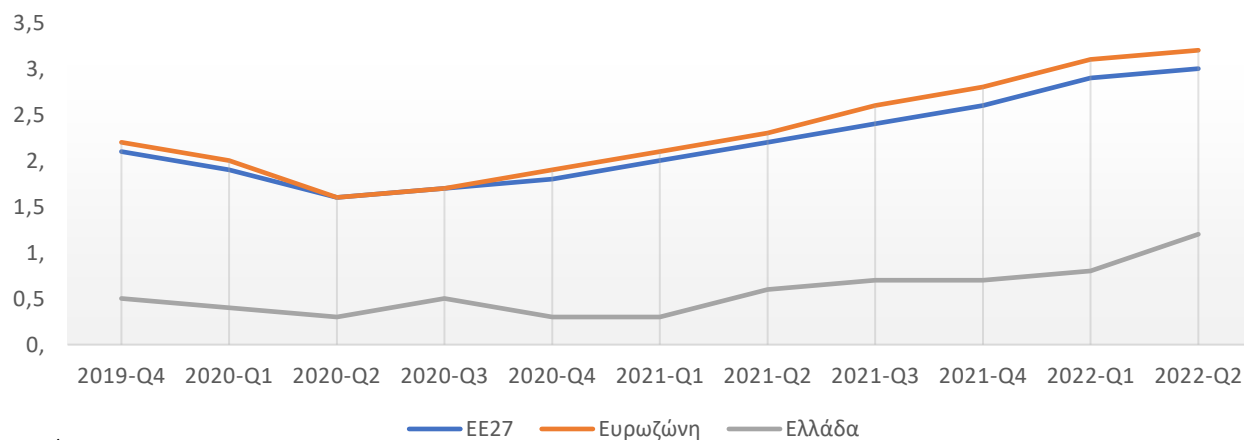
Η μείωση της ανεργίας καθώς και το κύμα μεγάλης παραίτησης που παρατηρήθηκε ευρέως στις δυτικές χώρες κατά την περίοδο της πανδημίας (Serenko, 2022) είχαν ως αποτέλεσμα την μεγάλη αύξηση των κενών θέσεων εργασίας οι οποίες από 5.594 το 2ο τρίμηνο του 2019, έφτασαν στις 12.181 και στις 27.246 κατά το 2ο τρίμηνο του 2020 και το 2021 αντίστοιχα (Γράφημα 37). Για να συγκρίνουμε τις κενές θέσεις εργασίας με τον μέσο όρο της ΕΕ και της Ευρωζώνης χρησιμοποιούμε τον δείκτη κενών θέσεων εργασίας (Job Vacancy Rate – JVR) ο οποίος προκύπτει από τον λόγο των κενών θέσεων εργασίας ως προς τις συνολικές θέσεις εργασίας (καλυμμένες + κενές). Όπως φαίνεται και από το γράφημα 36 η Ελλάδα έχει αναλογικά σημαντικά λιγότερες κενές θέσεις εργασίας σε σχέση με την ΕΕ και την Ευρωζώνη. Για την ακρίβεια η χώρα μας έως και το 1ο τρίμηνο του 2022 βρισκόταν στην τελευταία θέση. Φαίνεται πως έχει προκύψει μία σημαντική αύξηση των κενών θέσεων εργασίας το 2ο τρίμηνο του 2022 όμως η χώρα μας εξακολουθεί να βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της κατάταξης.

Γράφημα 37. Κενές θέσεις απασχόλησης

Πηγή: Eurostat

Γράφημα 38. Δείκτης κενών θέσεων εργασίας (JVR)

Πηγή: Eurostat

3. Χρηματοοικονομικό περιβάλλον

3.1. Καταθέσεις

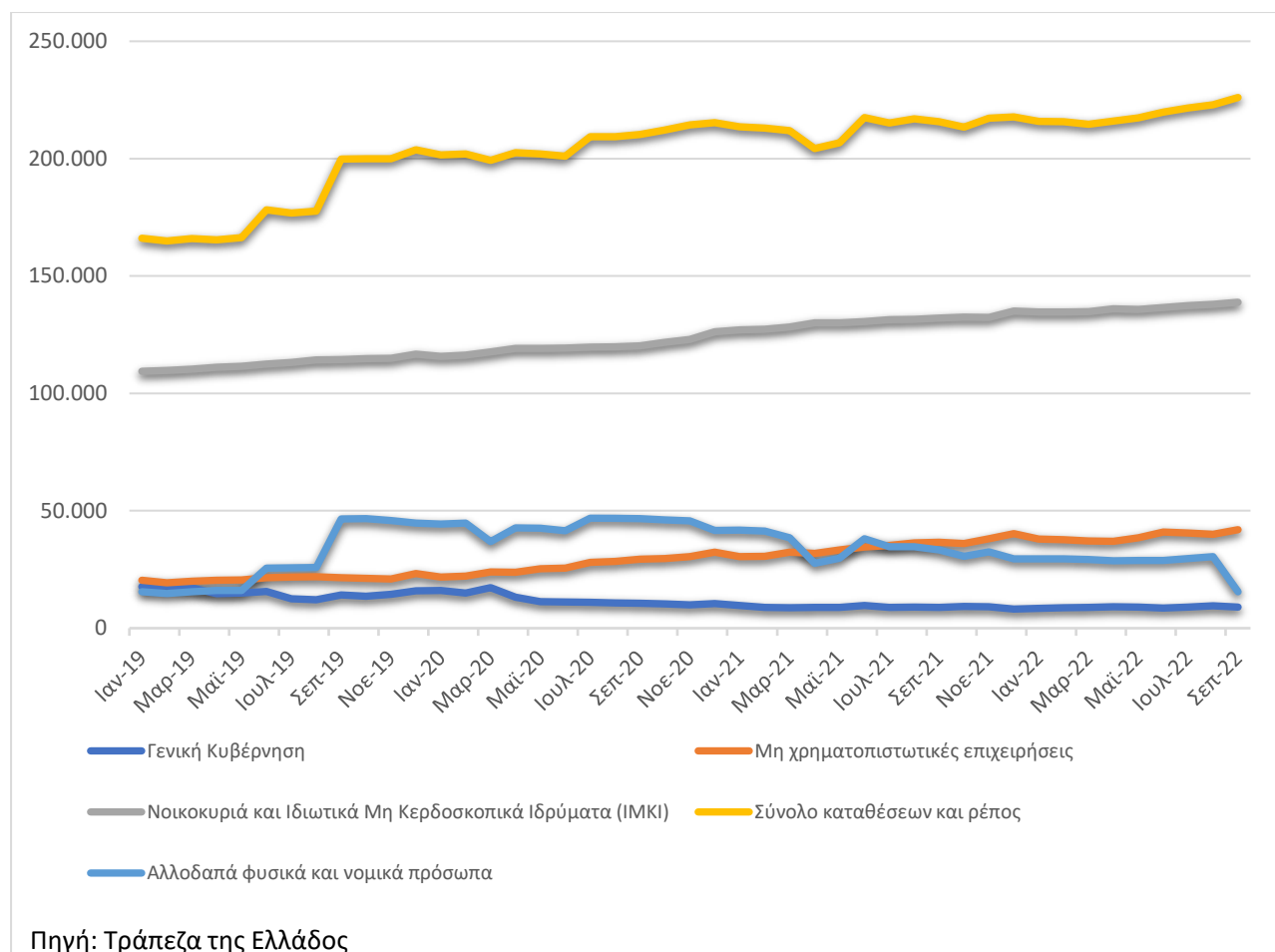
Η ανάκαμψη των καταθέσεων συνεχίζεται φτάνοντας τον Σεπτέμβριο του 2022 στα 226.061 εκ. €.

Παράλληλα όμως συνεχίζεται και η πτώση των προθεσμιακών καταθέσεων.

Η ανάκαμψη των καταθέσεων η οποία είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 2018 και γνώρισε ιδιαίτερη δυναμική το 2020 συνεχίστηκε αλλά με χαμηλότερους ρυθμούς το 2021 και το 2022. Συγκεκριμένα το απόθεμα καταθέσεων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα από 203.808 εκ. € τον Δεκέμβριο του 2019 έφτασε στα 215.335 εκ. € τον Δεκέμβριο του 2020 και στα 217.747 εκ. € τον Δεκέμβριο του 2021 ενώ έως τον Σεπτέμβριο του 2022 όπου έχουμε διαθέσιμα στοιχεία έφτασε στα 226.061 εκ. €. Τον Σεπτέμβριο του 2022 το 4% των καταθέσεων ανήκε στη Γενική Κυβέρνηση, το 18,56% σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, το 61,41% σε νοικοκυριά και ΜΚΙΕΝ και το 6,86% σε αλλοδαπά φυσικά και νομικά πρόσωπα. Παρά την αύξηση των καταθέσεων δεν έχουμε επιτύχει ακόμα να ξεπεράσουμε τα επίπεδα καταθέσεων προ της κρίσης χρέους αφού οι σημερινές καταθέσεις αντιστοιχούν στα 4/5 περίπου των καταθέσεων του 2008. Σημειώνεται δε ότι τα δεδομένα της ΤτΕ αναφέρονται σε τρέχουσες τιμές οπότε αν λάβουμε υπόψη μας την εξέλιξη του πληθωρισμού, αντιλαμβανόμαστε ότι οι πραγματικές καταθέσεις σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα είναι ακόμα χαμηλότερες.

Τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση εμφάνισαν οι καταθέσεις των επιχειρήσεων οι οποίες τον Σεπτέμβριο του 2022 βρίσκονταν σε σχεδόν διπλάσιο επίπεδο απ' ό,τι τον Δεκέμβριο του 2019 ενώ σαφώς μικρότερες αυξήσεις σημείωσαν οι καταθέσεις των νοικοκυριών. Οι καταθέσεις της Γενικής Κυβέρνησης αφού μειώθηκαν περίπου στο μισό μεταξύ 2019 και 2021 σταμάτησαν την πτώση τους το 2022 και γνώρισαν μία μικρή αύξηση. Τέλος σημαντική μείωση γνώρισαν οι καταθέσεις των αλλοδαπών φυσικών και νομικών προσώπων αφού τον Σεπτέμβριο του 2022 αποτελούσαν περίπου το 1/3 του επιπέδου του Δεκεμβρίου του 2019.

Το φαινόμενο της αύξησης των καταθέσεων κατά τη διάρκεια της πανδημίας δεν ήταν μόνο ελληνικό αλλά παγκόσμιο (Christensen et al., 2020). Οφείλεται προφανώς στη μείωση της δαπάνης των νοικοκυριών λόγω του lockdown σε συνδυασμό με τη λήψη μέτρων στήριξης των εισοδημάτων τους και την αναβολή φορολογικών υποχρεώσεων αλλά και σε ειδικότερους παράγοντες.

Γράφημα 1. Υπόλοιπα καταθέσεων ανά τομέα**Πίνακας 1. Υπόλοιπα καταθέσεων ανά τομέα (εκ. €)**

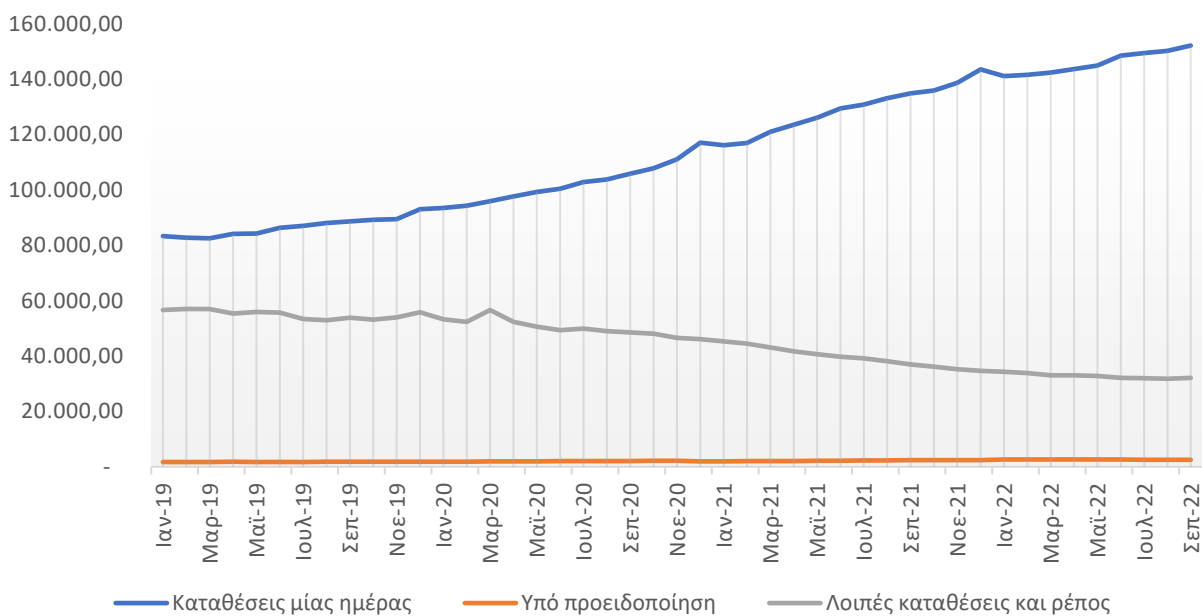
Τέλος περιόδου	Δεκ-19	Δεκ-20	Δεκ-21	Σεπ-22
Γενική Κυβέρνηση	15.939	10.438	8.149	9.041
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις	23.242	32.350	40.338	41.961
Νοικοκυριά και Ιδιωτικά Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα (IMKI)	116.679	126.290	135.147	138.833
Αλλοδαπά φυσικά και νομικά πρόσωπα	44.747	41.677	29.594	15.503
Σύνολο καταθέσεων και ρέπος	203.808	215.335	217.747	226.061

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Παράλληλα, συνεχίζεται το άνοιγμα της ψαλίδας μεταξύ των εγχώριων βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων καταθέσεων όπου οι πρώτες υπερτερούν πλέον σημαντικά έναντι των δεύτερων. Όπως είχαμε παρατηρήσει και στην έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το 2020, πριν την κρίση χρέους οι μακροπρόθεσμες καταθέσεις αποτελούσαν την πλειοψηφία των καταθέσεων κατοίκων. Με το ξέσπασμα της κρίσης ακολούθησε σημαντική πτώση του συνόλου των καταθέσεων και κατά την περίοδο 2016-2019 τα δύο μεγέθη κυμαίνονταν στα ίδια περίπου επίπεδα. Από το 2020, μετά το ξέσπασμα της πανδημίας παρατηρήσαμε μία μεγάλη αύξηση των βραχυπρόθεσμων καταθέσεων και μία εξίσου μεγάλη μείωση των μακροπρόθεσμων καταθέσεων. Ως αποτέλεσμα, τον Σεπτέμβριο του 2022 οι βραχυπρόθεσμες καταθέσεις ήταν σχεδόν πενταπλάσιες από τις μακροπρόθεσμες.

Η πτώση αυτή των μακροπρόθεσμων καταθέσεων οφείλεται αποκλειστικά σχεδόν στη συμπεριφορά των νοικοκυριών τα οποία κατά τα δύο τελευταία χρόνια αύξησαν τις ρευστές (βραχυπρόθεσμες) καταθέσεις τους κατά 57% περίπου ενώ μείωσαν τις μακροπρόθεσμες καταθέσεις τους κατά 50%. Μεγάλη αύξηση υπήρξε στις μακροπρόθεσμες καταθέσεις της Γενικής Κυβέρνησης (+60,64%) όμως η εν λόγω αποτύπωση στο σύνολο των καταθέσεων είναι σχετικά μικρή. Όσον αφορά στις επιχειρήσεις, αύξησαν τις ρευστές καταθέσεις τους κατά 96% και παράλληλα αύξησαν τις μακροπρόθεσμες καταθέσεις τους κατά 15,5%.

Γράφημα 2. Διάρθρωση καταθέσεων (υπόλοιπα σε εκ. €)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Πίνακας 2. Διάρθρωση καταθέσεων ανά τομέα (υπόλοιπα σε εκ. €)

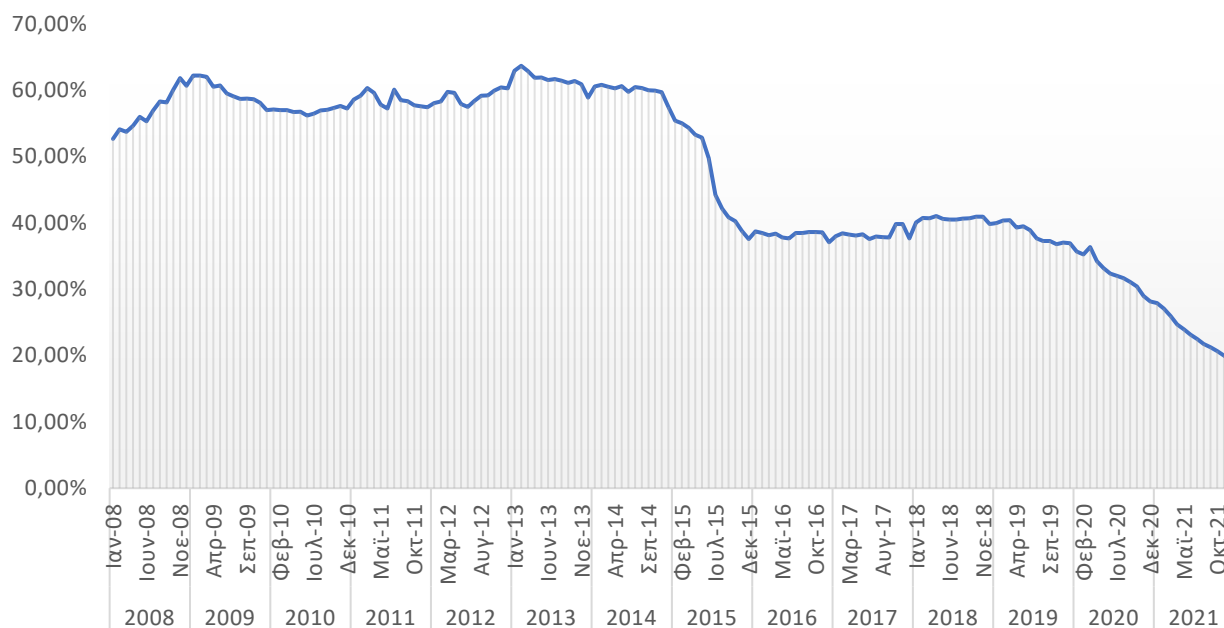
Τέλος περιόδου	Δεκ-19	Δεκ-20	Δεκ-21	Σεπ-22
Γενική Κυβέρνηση				
Καταθέσεις μίας ημέρας	2.768,11	3.016,95	2.348,01	2.839,27
Λοιπές καταθέσεις και ρέπος	7.913,04	3.325,30	2.778,39	3.114,23
Μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις				
Καταθέσεις μίας ημέρας	18.840,44	27.140,00	35.759,35	36.875,66
Λοιπές καταθέσεις και ρέπος	4.401,48	5.209,93	4.578,36	5.085,39
Νοικοκυριά και Ιδιωτικά Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα (ΙΜΚΙ)				
Καταθέσεις μίας ημέρας	71.424,98	86.837,70	105.425,90	112.391,40
Καταθέσεις υπό προειδοποίηση ⁷	1.799,77	1.940,13	2.460,99	2.537,81
Λοιπές καταθέσεις και ρέπος	43.454,02	37.511,98	27.260,27	23.903,91
Σύνολο καταθέσεων κατοίκων				
Καταθέσεις μίας ημέρας	93.033,53	116.994,65	143.533,29	152.106,29
Καταθέσεις υπό προειδοποίηση	1.799,77	1.940,13	2.460,99	2.537,81
Λοιπές καταθέσεις και ρέπος	55.768,54	46.047,21	34.617,02	32.103,53

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

⁷ Στις καταθέσεις υπό προειδοποίηση ο καταθέτης μπορεί ελεύθερα να καταθέτει χρήματα στον λογαριασμό του ανά πάσα στιγμή όπως στον λογαριασμό ταμειντηρίου. Για τις αναλήψεις όμως πρέπει να ειδοποιεί την τράπεζα πριν από ένα διάστημα το οποίο έχει οριστεί. Όσο μεγαλύτερο είναι το συγκεκριμένο διάστημα τόσο υψηλότερο και το επιτόκιο του λογαριασμού. Ο καταθέτης μπορεί να πραγματοποιήσει ανάληψη και πριν από το εν λόγω χρονικό διάστημα όμως υπόκειται σε κάποια «ποινή» μείωσης του επιτοκίου. Εδώ η Τράπεζα της Ελλάδος περιλαμβάνει τις καταθέσεις υπό προειδοποίηση έως 3 μηνών.

Στο γράφημα 3 βλέπουμε την πτώση των προθεσμιακών καταθέσεων στο σύνολο των καταθέσεων από την περίοδο της κρίσης χρέους έως το 2021. Από περίπου 61% που ήταν τον Δεκέμβριο του 2008 έφτασαν μόλις στο 19% τον Δεκέμβριο του 2022.

Γράφημα 3. Αναλογία προθεσμιακών καταθέσεων κατοίκων στο σύνολο των καταθέσεων

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

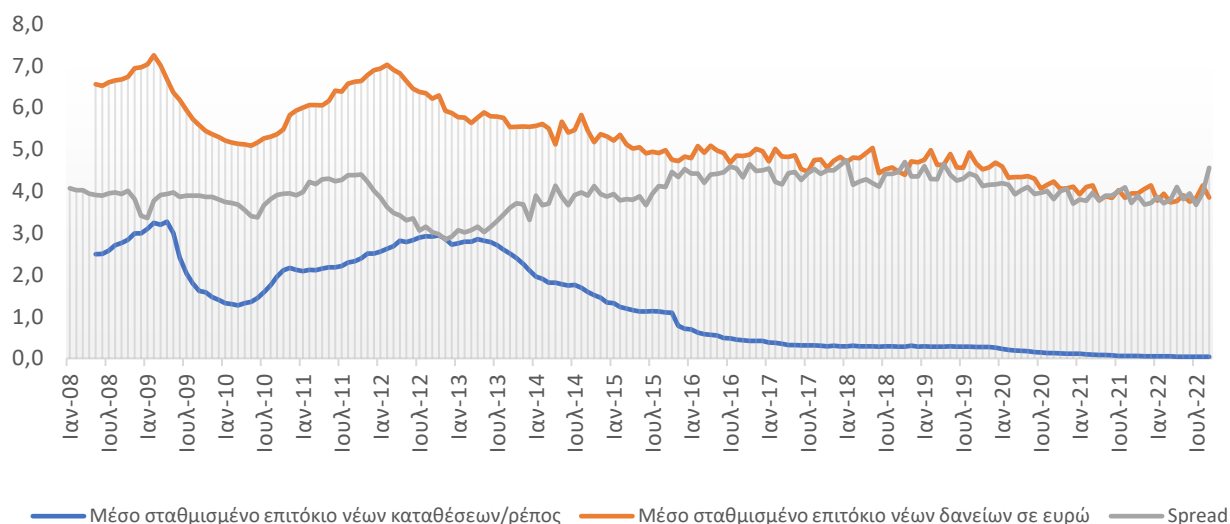
Παρά την αδιαμφισβήτητη μείωση των μακροπρόθεσμων καταθέσεων, με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία η πτώση τους φαίνεται να σταματά τον Σεπτέμβριο του 2022 και να παρουσιάζουν οριακή αύξηση κατά 1,03%. Στις χώρες της Ευρωζώνης έχουμε ήδη μία αναστροφή του κλίματος με τις μακροπρόθεσμες καταθέσεις να αυξάνονται πιο γρήγορα από τις ρευστές καταθέσεις (European Central Bank, 2022) και ενδεχομένως τους επόμενους μήνες να παρατηρήσουμε το ίδιο φαινόμενο και στη χώρα μας. Η διαφανιζόμενη αύξηση των επιτοκίων μέσα στο επόμενο μήνες ενδεχομένως να οδηγήσει σε μία άνοδο των μακροπρόθεσμων καταθέσεων και ενδεχομένως να ασκήσει κάποιες οριακές πιέσεις μείωσης του πληθωρισμού. Από την άλλη πλευρά, η αύξηση των επιτοκίων θα επιφέρει μείωση των επενδύσεων και του ρυθμού μεγέθυνσης και αύξηση του κόστους εξυπηρέτησης των δανείων γεγονός το οποίο θα επιτείνει τη μείωση των καταθέσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022).

3.2. Επιτόκια

Τα επιτόκια δανεισμού αυξάνονται ενώ τα επιτόκια καταθέσεων παραμένουν μηδενικά. Παράλληλα οι μικρές επιχειρήσεις δανείζονται με πολύ υψηλότερο επιτόκιο από τις μεγαλύτερες.

Μετά την κρίση του 2008 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ακολουθούσε μία πολιτική μηδενικών σχεδόν επιτοκίων ως ένα εργαλείο εξόδου από τη χρηματοοικονομική κρίση (Nedeljkovic και Mody, 2019). Η συγκεκριμένη πολιτική συνεχίστηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Μέχρι τα τέλη του 2021 η ΕΚΤ δήλωνε ότι θα διατηρήσει αυτή την πολιτική θεωρώντας ότι ο πληθωρισμός που άρχισε να εμφανίζεται μετά το άνοιγμα των αγορών είναι παροδικός (Fitch Rating, 2021). Ωστόσο μετά τα μέσα του 2022 και λαμβάνοντας υπόψη τις επιπρόσθετες συνέπειες του πολέμου στον πληθωρισμό η ΕΚΤ άρχισε σταδιακά να ανεβάζει τα επιτόκια (Lane, 2022). Στην Ελλάδα τα επιτόκια καταθέσεων και δανείων για το σύνολο της οικονομίας μειώθηκαν αισθητά μετά τη διάρκεια της κρίσης με το επιτόκιο καταθέσεων να μειώνεται με πολύ γρηγορότερο ρυθμό με αποτέλεσμα το Spread να είναι αυξημένο τουλάχιστον έως και την περίοδο πριν την πανδημία. Τον Σεπτέμβριο του 2022 υπήρξε μία σημαντική αύξηση στα σταθμισμένα επιτόκια δανεισμού τα οποία έφτασαν στο 4,60% από 4,00% που ήταν τον προηγούμενο μήνα, αύξηση σαφώς μεγαλύτερη από τις αυξήσεις επιτοκίων που συναντάμε τον αντίστοιχο μήνα τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο το επιτόκιο καταθέσεων έχει παραμείνει σταθερό στο 0,04%, στα ίδια επίπεδα δηλαδή με τους προηγούμενους μήνες.

Γράφημα 4. Μέσο σταθμισμένο επιτόκιο καταθέσεων και δανείων

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Στα γραφήματα 5 και 6 τα οποία ακολουθούν βλέπουμε τα μέσα σταθμισμένα επιτόκια καταθέσεων και δανεισμού για τα νοικοκυριά και τις μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις αντίστοιχα.

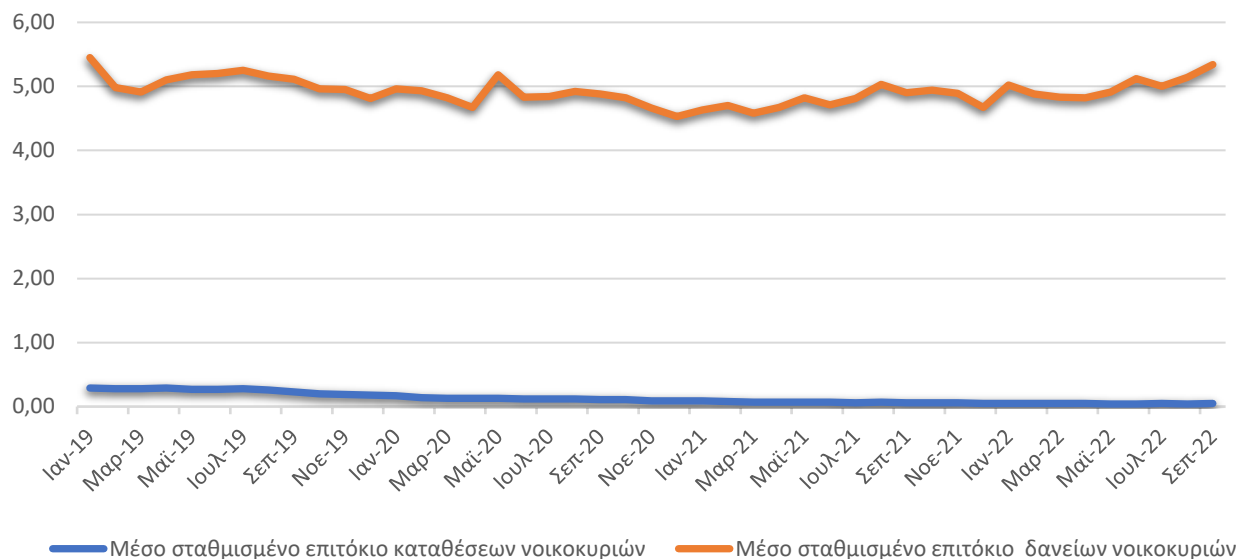
Παρατηρούμε ότι τα επιτόκια καταθέσεων και για τις δύο κατηγορίες από το επίπεδο του 0,30% που βρίσκονταν τον Ιανουάριου του 2019 σταδιακά κατρακύλησαν σε επίπεδα κάτω του 0,05% έως τον Σεπτέμβριο του 2022.

Αν λάβουμε υπόψη μας την εξέλιξη του πληθωρισμού από τα μέσα του 2021 σημαίνει πρακτικά ότι έχουμε αρνητικά πραγματικά επιτόκια καταθέσεων.

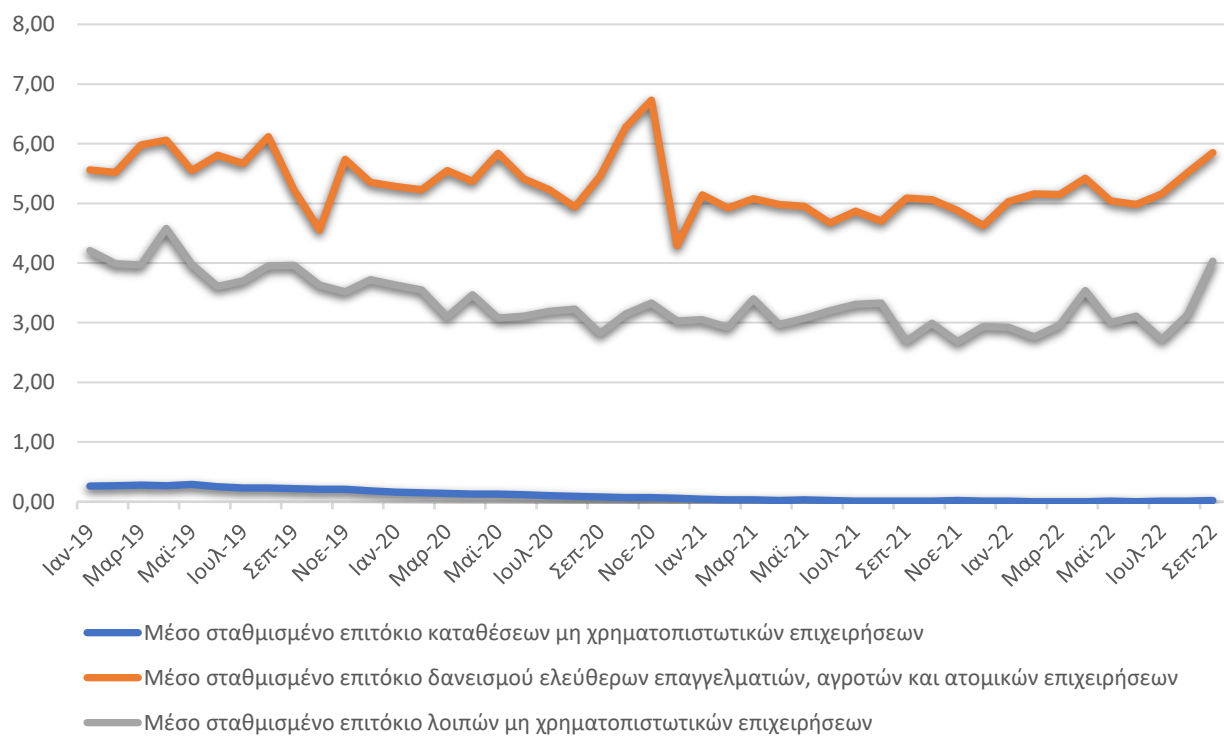
Όσον αφορά στα επιτόκια δανεισμού, από τον Αύγουστο του 2022 βλέπουμε μία οριακή αύξησή τους τόσο για τα νοικοκυριά όσο και για τις επιχειρήσεις.

Κάτι που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι τα επιτόκια δανεισμού είναι σημαντικά υψηλότερα για τους αυτοαπασχολούμενους, τους αγρότες και τις ατομικές επιχειρήσεις σε σχέση με τις υπόλοιπες μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, με τις πρώτες να δανείζονται με έως και με 2,5% υψηλότερο επιτόκιο από τις δεύτερες.

Το συγκεκριμένο φαινόμενο καταδεικνύει με σαφήνεια το ακριβότερο κόστος δανεισμού για τις μικρές επιχειρήσεις σε σχέση με τις μεγαλύτερες.

Γράφημα 5. Μέσα σταθμισμένα επιτόκια καταθέσεων και δανείων νοικοκυριών

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Γράφημα 6. Μέσα σταθμισμένα επιτόκια καταθέσεων και δανείων μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

3.3. Χρηματοδότηση

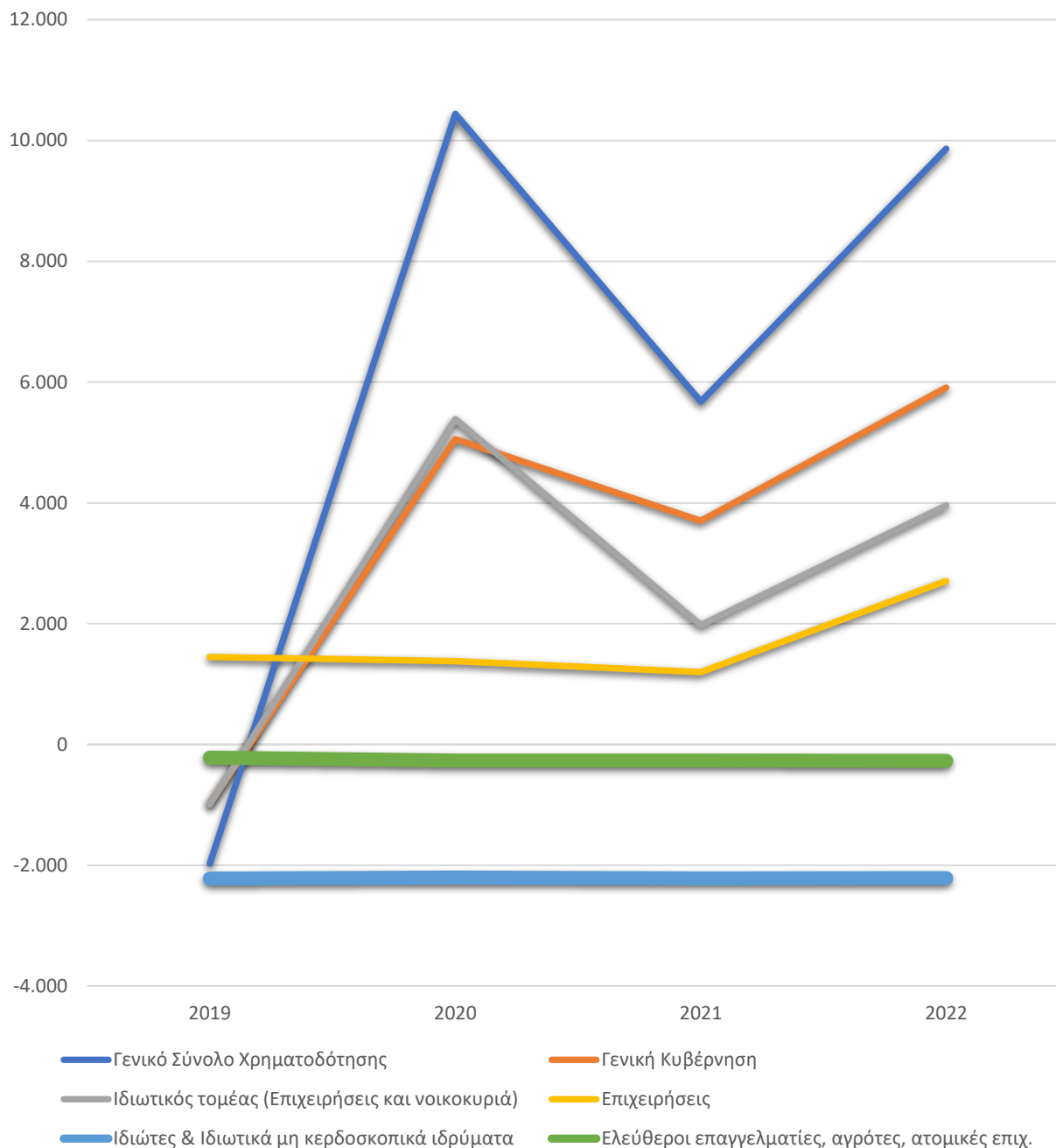
Το 2022 παρατηρείται εκτίναξη των καθαρών ροών χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα από τις τράπεζες όμως οι μικρές επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά εξακολουθούν να είναι αποκλεισμένοι.

Στην παρούσα ενότητα επικεντρώνουμε στη χρηματοδότηση της ιδιωτικής οικονομίας από τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Ως δείκτη για τη μέτρηση της πιστωτικής επέκτασης χρησιμοποιούμε τις καθαρές ροές χρηματοδότησης⁸. Στο γράφημα που ακολουθεί έχουμε αθροίσει όλες τις καθαρές ετήσιες ροές για την περίοδο 2019-2022 (για το 2022 η άθροιση έχει γίνει από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Οκτώβριο). Όπως παρατηρήσαμε στην έκθεση του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, υπήρξε μία έκρηξη της χρηματοδότησης της οικονομίας το 2020 η οποία έφτασε σε καθαρές ροές τα 10.441 εκ. € κυρίως εξαιτίας της αύξησης δανεισμού της Γενικής Κυβέρνησης και της συνακόλουθης παροχής εκ μέρους της ενισχύσεων προς τον ιδιωτικό τομέα προκειμένου να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της πανδημίας. Δεδομένου ότι οι ενισχύσεις αυτές πέρασαν μέσα από το τραπεζικό σύστημα, οι καθαρές ροές χρηματοδότησης της Γενικής Κυβέρνησης και του ιδιωτικού τομέα σχεδόν ταυτίστηκαν το 2020 (5.054 εκ. € και 5.387 εκ. € αντίστοιχα). Το 2021 η καθαρή χρηματοδότηση της Γενικής Κυβέρνησης έπεσε στα 3.702 εκ. € σημειώνοντας μείωση -26,76% ενώ η καθαρή χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα έπεσε στα 1.976 εκ. € σημειώνοντας μείωση -66,33%, υπερδιπλάσια δηλαδή από την αντίστοιχη μείωση της Γενικής Κυβέρνησης. Η συνολική καθαρή χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας το 2021 ήταν 5.677 εκ. €. Για την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2022, έχουμε μία εκ νέου εκτίναξη της συνολικής χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας η οποία ανήλθε τα 9.864 εκ. €. Η εν λόγω αύξηση προέρχεται τόσο από την αύξηση της καθαρής χρηματοδότησης της Γενικής Κυβέρνησης (73,76% αυξημένη σε σχέση με το 2021) όσο και από την αύξηση της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα η οποία έφτασε τα 3.955 εκ. € (αύξηση 100,22%). Η προαναφερθείσα αύξηση ενδεχομένως οφείλεται στην εκταμίευση ποσών από το δανειακό σκέλος του Ταμείου Ανάκαμψης εντός του 2022. Από την εικόνα επέκτασης της χρηματοδότησης του ιδιωτικού τομέα της ελληνικής οικονομίας η οποία παρουσιάζεται στις παραπάνω γραμμές θα πρέπει να διαχωρίσουμε εντελώς την κατάσταση των μικρών επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Εκεί όχι απλά δεν έχουμε αύξηση των ροών χρηματοδότησης αλλά έχουμε σταθερά αρνητικές ροές. Συγκεκριμένα για τα νοικοκυριά και τα ιδιωτικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα από το 2019 έχουμε αρνητικές ροές οι οποίες κυμαίνονται ετησίως σε επίπεδο λίγο μεγαλύτερο των 2.200 εκ. €.

⁸ Το μέτρο των υπολοίπων χρηματοδότησης στο τέλος κάθε μήνα ενδεχομένως να έδινε μία πληρέστερη εικόνα, όμως παρουσιάζει μία σημαντική στρέβλωση καθώς επηρεάζεται από διαγραφές οφειλών, εταιρικούς μετασχηματισμούς και πωλήσεις χαρτοφυλακίων δανείων πιστωτικών ιδρυμάτων. Το αποτέλεσμα είναι, ειδικά τα τελευταία χρόνια, πως τα υπόλοιπα χρηματοδότησης να εμφανίζονται διαρκώς μειούμενα και να μην αντανακλούν το πραγματικό ύψος των νέων δανείων ειδικά για μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Αντίστοιχα οι ροές προς ελεύθερους επαγγελματίες, αγρότες και μικρές επιχειρήσεις την περίοδο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου 2022 ήταν αρνητικές αγγίζοντας τα -272 εκ. € ενώ παρατηρείται μία σταθερή επιδείνωσή τους τα τελευταία χρόνια.

Γράφημα 7. Συνολική χρηματοδότηση της ελληνικής οικονομίας από εγχώρια Νομισματικά Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα (ετήσιες καθαρές ροές σε εκ. €)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος – Υπολογισμοί του συγγραφέα

Σε κλαδικό επίπεδο οι κλάδοι οι οποίοι έλαβαν τη μεγαλύτερη καθαρή χρηματοδότηση το 2021 ήταν της μεταποίησης με 697 εκ. €, ο κλάδος του ηλεκτρισμού-φωταερίου-ύδρευσης με 656 εκ. € και οι υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης με 625 εκ. €

Πίνακας 3. Καθαρές ροές χρηματοδότησης μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων εσωτερικού – κατά κλάδο δραστηριότητας

	2019	2020	2021
Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία	2	83	132
Ορυχεία και Λατομεία	-6	-43	-18
Μεταποίηση	69	1.386	697
Ηλεκτρισμός-Φωταέριο-Υδρευση	313	447	656
Κατασκευές	-347	-8	69
Εμπόριο	18	1.728	234
Υπηρεσίες παροχής καταλύματος και εστίασης (Τουρισμός)	275	1.093	625
Επικοινωνία και Μεταφορές πλην Ναυτιλίας	0	0	0
Αποθηκεύσεις και μεταφορές πλην πλωτών μεταφορών	628	623	-188
Επικοινωνία και Ενημέρωση	-21	119	16
Πλωτές μεταφορές (Ναυτιλία)	5	83	-5
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	161	476	414
Επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	163	149	-92
Λοιποί κλάδοι	57	560	-27

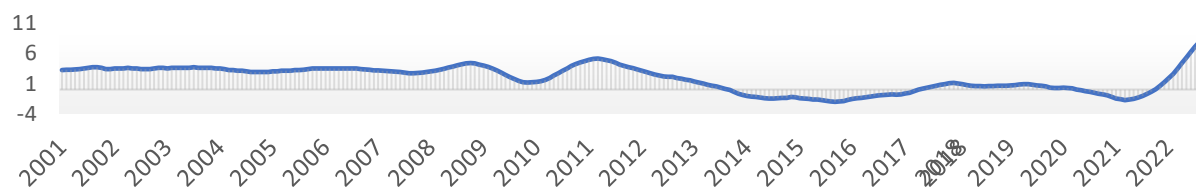
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος – Υπολογισμοί του συγγραφέα

3.4. Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός εμφανίστηκε στα μέσα του 2021 και ξεπέρασε το 12% τον Ιούνιο του 2022 φτάνοντας στα επίπεδα των αρχών της δεκαετίας του 1990.

Στην Ελλάδα από την ένταξη μας στην Ευρωζώνη μέχρι και την εποχή της κρίσης χρέους είχαμε ένα σταθερό πληθωρισμό γύρω από το επίπεδο του 3%-3,5% (Γράφημα 8). Ακολούθησε μία έντονη τάση αποπληθωρισμού μετά το 2011 περνώντας σε αρνητικά επίπεδα από το 2013 και αγγίζοντας το επίπεδο του -2% το 2015. Κατά τη διάρκεια της περιόδου ανάκαμψης της οικονομίας που ακολούθησε (2016-2019) ο πληθωρισμός επέστρεψε ξανά σε θετικές τιμές οι οποίες για το μεγαλύτερο διάστημα κυμαίνονταν κάτω του 1%. Με το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης το 2020 και τη συνακόλουθη μείωση της κατανάλωσης την οποία επέφεραν τα περιοριστικά μέτρα, ακολούθησε έντονος αποπληθωρισμός ο οποίος πέρασε πάλι σε αρνητικά επίπεδα αγγίζοντας τα επίπεδα αποπληθωρισμού της περιόδου 2013-2015. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας η Ελλάδα γνώρισε τον μεγαλύτερο αποπληθωρισμό στην ΕΕ. Μετά την σταδιακή άρση των περιοριστικών μέτρων το 2021, ο πληθωρισμός άρχισε να κινείται με ρυθμούς κοντά στο 2% κατά το 3^ο τρίμηνο και κοντά στο 4,5% το 4^ο τρίμηνο ως αποτέλεσμα της επανάκαμψης της ζήτησης και της αύξησης του κόστους λόγω διατάραξης των εφοδιαστικών αλυσίδων. Σημειώνεται ότι αν και ο πληθωρισμός του 3^ο τριμήνου του 2021 ήταν σε μεγάλο βαθμό διόρθωση της πτώσης τιμών που είχε προηγηθεί την αντίστοιχη περίοδο του 2020, ο πληθωρισμός του 4^ο τριμήνου ξεπέρασε κατά πολύ τον αποπληθωρισμό του αντίστοιχου τριμήνου του προηγούμενου έτους. Ο πληθωρισμός άρχισε να εκτινάσσεται από το 2022 φτάνοντας το 8,9% τον Μάρτιο και το 12,1% τον Ιούνιο όταν ανήλθε σε επίπεδα που είχαμε να αντικρύσουμε στην ελληνική οικονομία από το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990. Κατά το 3^ο τρίμηνο του 2021 ο πληθωρισμός παρέμεινε σχετικά σταθερός μεταξύ 11,4% και 12,0% ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους μειώθηκε ελαφρά στο 9,1%.

Γράφημα 8. Πληθωρισμός στην Ελλάδα (2020=100)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

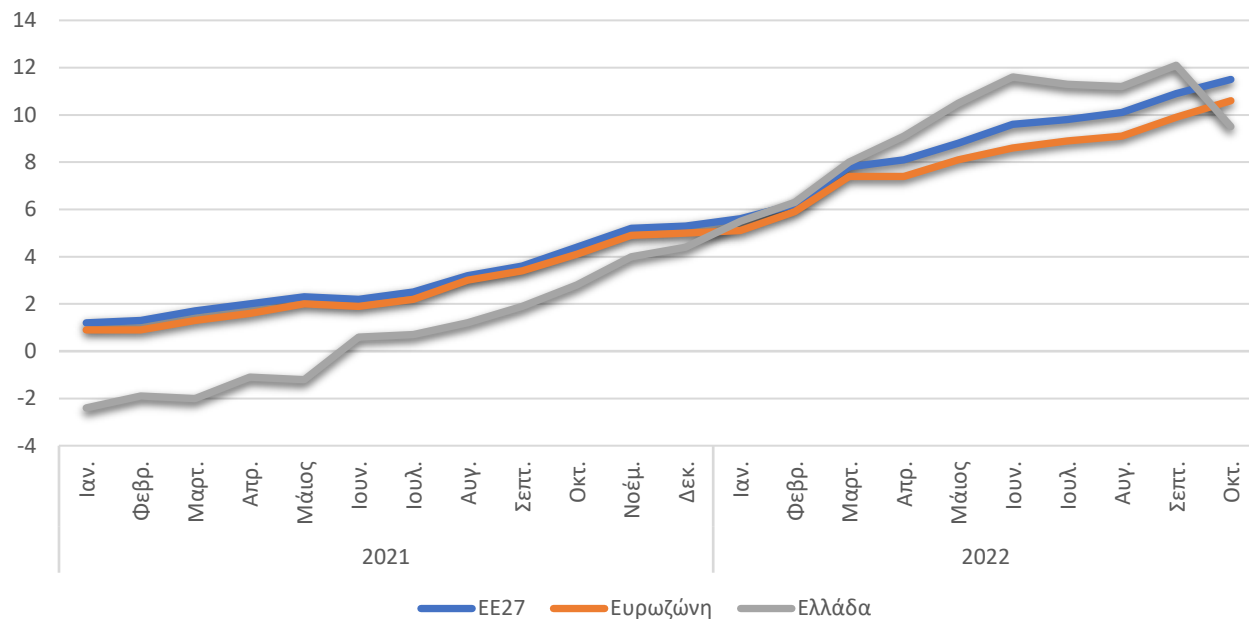
Σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ⁹ διαπιστώνουμε ότι υπήρξε μία καθυστέρηση της εμφάνισης του πληθωριστικού φαινομένου στην Ελλάδα (Γράφημα 8). Το πρώτο εξάμηνο του 2021, κατά τη μεγαλύτερη διάρκεια του οποίου η Ελλάδα βρισκόταν ακόμη σε αρνητικά επίπεδα πληθωρισμού στην ΕΕ και στην Ευρωζώνη, ο πληθωρισμός ήδη κυμαινόταν μεσοσταθμικά κοντά στο 1,8% και στο 1,4% αντίστοιχα. Ο πληθωρισμός στην Ελλάδα κινήθηκε με γρηγορότερους ρυθμούς κατά το 2ο εξάμηνο του 2021 φτάνοντας στα ίδια περίπου επίπεδα με την ΕΕ και την Ευρωζώνη τον Ιανουάριο του 2022. Αξίζει να σημειωθεί ότι για το 2021 η Ελλάδα είχε τη μικρότερη αύξηση του πληθωρισμού μεσοσταθμικά συγκριτικά με όλες τις χώρες της ΕΕ, ενώ η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Λιθουανία και η Εσθονία παρουσίαζαν τις μεγαλύτερες αυξήσεις. Κατά το 2022 η εικόνα αντιστρέφεται με τον πληθωρισμό να τρέχει με πολύ μεγαλύτερο ρυθμό στην Ελλάδα, πράγμα το οποίο διήρκεσε έως και τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Η Ελλάδα είχε την 13η θέση ως προς την μεσοσταθμική εξέλιξη του πληθωρισμού το 2022 ενώ οι χώρες με τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθωρισμού το 2022 ήταν η Εσθονία, η Λιθουανία, η Λετονία και η Τσεχία. Για ολόκληρη την υπό εξέταση περίοδο (2021-2022) η Ελλάδα είχε την 23η θέση στην ΕΕ των 27 ως προς την μεσοσταθμική αύξηση του πληθωρισμού.

Όσον αφορά στις ευρύτερες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών οι τιμές τους κατά το 2021 και το 2022 εξελίχθηκαν ως εξής:

- Η μεγαλύτερη αύξηση τιμών παρατηρήθηκε στην ενέργεια. Κατά το διάστημα Ιανουαρίου 2021-Ιουνίου 2022 οι τιμές αυξήθηκαν κατά πάνω από 70% και ακολούθησε μία αποκλιμάκωση της τάξης του 14% έως τον Σεπτέμβριο του 2022.
- Οι τιμές των βιομηχανικών αγαθών αυξήθηκαν κατά πάνω από 29% από τον Ιανουάριο του 2021 έως τον Ιούνιο του 2022 και ακολουθεί μία αμυδρή πτώση της τάξης του 3,5% έως τον Οκτώβριο.
- Οι τιμές των προϊόντων διατροφής αυξάνονταν καθ' όλη τη διάρκεια του 2022. Συγκεκριμένα από τον Ιανουάριο του 2021 έως τον Οκτώβριο του 2022 αυξήθηκαν κατά 16% περίπου.
- Οι τιμές των υπηρεσιών παρουσίασαν τη μικρότερη αύξηση σε σχέση με τις παραπάνω κατηγορίες. Από τον Ιανουάριο του 2021 έως τον Οκτώβριο του 2022 αυξήθηκαν κατά 7,73%.

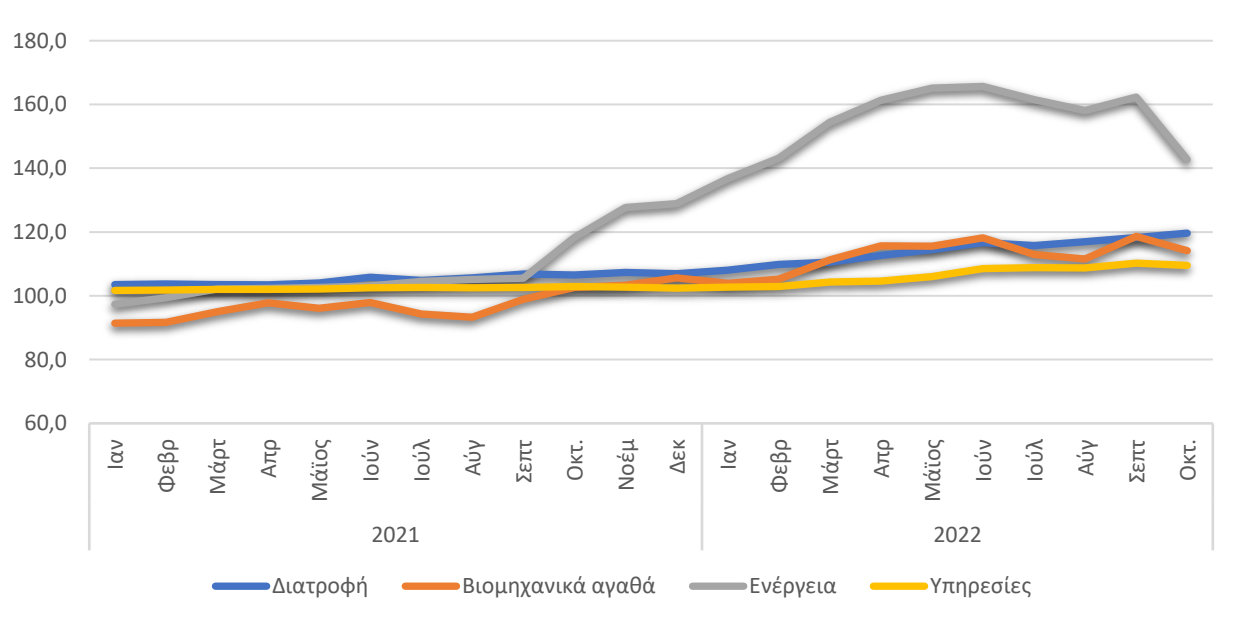
⁹ Σημειώνεται ότι υπάρχουν οριακές διαφορές μεταξύ των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ και της Eurostat για τον πληθωρισμό στην Ελλάδα λόγω του διαφορετικού έτους βάσης με το οποίο υπολογίζεται ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή. Οι συγκεκριμένες διαφορές δεν αλλάζουν όμως τη γενική εικόνα για την εξέλιξη του φαινομένου στην Ελλάδα.

Γράφημα 9. Πληθωρισμός στην ΕΕ και στην Ελλάδα

Πηγή: Eurostat

Γράφημα 10. Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (2015=100)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Στον πίνακα 4 παρουσιάζεται η εξέλιξη του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) ανά ομάδα αγαθών για το 2021 και το 2022. Κάθε ομάδα αγαθών έχει διαφορετικό βάρος στον ΔΤΚ ενώ η τιμή για κάθε ομάδα προκύπτει από την εξέλιξη των τιμών των επιμέρους υποομάδων αγαθών οι οποίες με τη σειρά τους έχουν διαφορετική στάθμιση στην ομάδα που εντάσσονται και η οποία αντικατοπτρίζει τον αντίκτυπο τους στο καλάθι του νοικοκυριού. Τη μεγαλύτερη αύξηση τόσο για το 2022 όσο και για όλη την περίοδο 2021-2022 σημείωσε το κόστος στέγασης (στάθμιση στον ΔΤΚ 161,24%) το οποίο το 2022 είναι μεσοσταθμικά κατά 32,42% αυξημένο σε σχέση με το 2020¹⁰. Το κόστος στέγασης εκτινάχθηκε κυρίως λόγω της μεσοσταθμικής αύξησης για το 2022 σε σχέση με το 2020 σε συνάρτηση με τα ακόλουθα:

- την τιμή του φυσικού αερίου (αύξηση κατά 282,51%),
- την τιμή του πετρελαίου θέρμανσης (αύξηση κατά 79,56%) και
- την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος (αύξηση κατά 59,87%).

Επισημαίνεται ότι οι κυβερνητικές επιδοτήσεις αποσυμφόρησαν τον ΔΤΚ ως προς το κόστος στέγασης καθώς μείωσαν την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος για τους καταναλωτές και αποσυνέδεσαν εν τέλει τον ΔΤΚ του ηλεκτρικού ρεύματος από τις τιμές του φυσικού αερίου (National Bank of Greece, 2022). Ακολουθεί το κόστος μεταφορών (στάθμιση στον ΔΤΚ 137,64%) το οποίο αυξήθηκε μεσοσταθμικά κατά 20,34% το 2022 σε σχέση με το 2020. Το κόστος μεταφορών αυξήθηκε κυρίως λόγω της αντίστοιχης αύξησης μεσοσταθμικά το 2022 σε σχέση με το 2020 σε συνάρτηση με τα ακόλουθα:

- την τιμή της βενζίνης (αύξηση κατά 42,23%),
- την τιμή του πετρελαίου (αύξηση κατά 56,86% καθώς το πετρέλαιο έχει πολύ μικρότερο αντίκτυπο στον ΔΤΚ από την βενζίνη) και
- τις τιμές αγοράς καινούργιων και μεταχειρισμένων αυτοκινήτων (αύξηση κατά 13,98%).

Το κόστος διατροφής το οποίο έχει το μεγαλύτερο βάρος στον ΔΤΚ (στάθμιση 210,62%) από όλες τις άλλες ομάδες αγαθών αυξήθηκε κατά 12,04% το 2022 σε σχέση με το 2020. Η αύξηση προέρχεται κυρίως από τη μεσοσταθμική αύξηση το 2022 σε σχέση με το 2020 σε συνάρτηση με τα ακόλουθα:

¹⁰ Ένα μεθοδολογικό πρόβλημα είναι ότι η ΕΛΣΤΑΤ υπολογίζει τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή με έτος βάσης το 2020 το οποίο ήταν ένα υφεσιακό έτος με έντονο αποπληθωρισμό και δημιουργεί σε κάποιες περιπτώσεις στρεβλή εικόνα.

- τις τιμές του ψωμιού και των δημητριακών καθώς και όλων των προϊόντων με βάση τα δημητριακά. Ειδικά το ψωμί το οποίο έχει μεγάλο αντίκτυπο στον ΔTK παρουσίασε αύξηση της τιμής του κατά 16,82%,
- τις τιμές των κρεάτων (αύξηση κατά 13,36% το 2022). Ειδικά η τιμή του μοσχαρίσιου κρέατος η οποία έχει μεγάλο αντίκτυπο στον ΔTK, αυξήθηκε κατά 12,10%,
- τις τιμές των γαλακτοκομικών και των αυγών (αύξηση κατά 14,42%). Ειδικά η τιμή των τυριών η οποία έχει μεγάλο αντίκτυπο στον ΔTK αυξήθηκε κατά 18,83%,
- τις τιμές των ελαίων και των λιπών (αύξηση κατά 26,22 το 2022 σε σχέση με το 2020). Ειδικά η τιμή ελαιόλαδου η οποία έχει μεγάλο αντίκτυπο στον ΔTK αυξήθηκε κατά 25,53% και
- τις τιμές των λαχανικών (αύξηση κατά 13,98% το 2022 σε σχέση με το 2020). Ειδικά η τιμή των νωπών λαχανικών η οποία έχει μεγάλο αντίκτυπο στον ΔTK αυξήθηκε κατά 18,06%.

Πίνακας 4. Δείκτης Τιμών Καταναλωτή ανά ομάδα αγαθών (Έτος βάσης: 2020=100)

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Συντελεστής στάθμισης	2021		2022			Μέσος όρος	
		Ιαν.	Ιουλ.	Ιαν.	Ιουλ.	Οκτ.	2020-2021	2020-2022
Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	210,62	99,86	100,60	105,05	113,72	118,29	101,36	112,04
Αλκοολούχα ποτά και καπνός	37,28	99,97	100,15	99,83	101,62	102,16	99,85	100,87
Ένδυση και υπόδηση	62,93	80,51	85,32	86,12	88,19	118,98	97,99	100,43
Στέγαση	161,24	100,74	102,34	123,50	133,92	123,34	105,33	132,42
Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες	44,99	98,58	98,49	101,50	106,52	111,60	99,60	105,67
Υγεία	81,02	99,49	99,11	99,43	99,79	102,16	99,32	100,28
Μεταφορές	137,64	98,39	105,16	109,27	126,82	122,49	104,25	120,34
Επικοινωνίες	39,59	99,03	97,69	95,83	95,62	95,18	97,85	95,58
Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	33,67	99,90	99,10	99,41	101,04	101,84	99,41	100,65
Εκπαίδευση	30,59	99,99	100,03	100,93	100,93	102,97	100,31	101,31
Ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια	95,39	99,38	99,96	100,98	106,36	109,25	99,91	105,01
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	65,05	98,50	98,48	98,85	100,94	102,48	98,53	100,32
Γενικός Δείκτης	-	98,52	99,96	104,68	111,54	113,16	101,22	110,62

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σε ό,τι αφορά τις προσδοκίες για την εξέλιξη του πληθωρισμού, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον τοποθετεί στις φθινοπωρινές προβλέψεις της στο 10% για το 2022 και αναμένει αποκλιμάκωσή του στο 6% κατά το 2023 και στο 2,4% για το 2024 (European Commission, 2022). Σε πρόσφατη μελέτη της, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος (National Bank of Greece, 2022) είναι πιο αισιόδοξη προβλέποντας διαμόρφωση του πληθωρισμού στο 10% για το 2022 και στο 4,5% για το 2023.

4. Δημόσια Οικονομικά

4.1. Δημοσιονομικό έλλειμμα

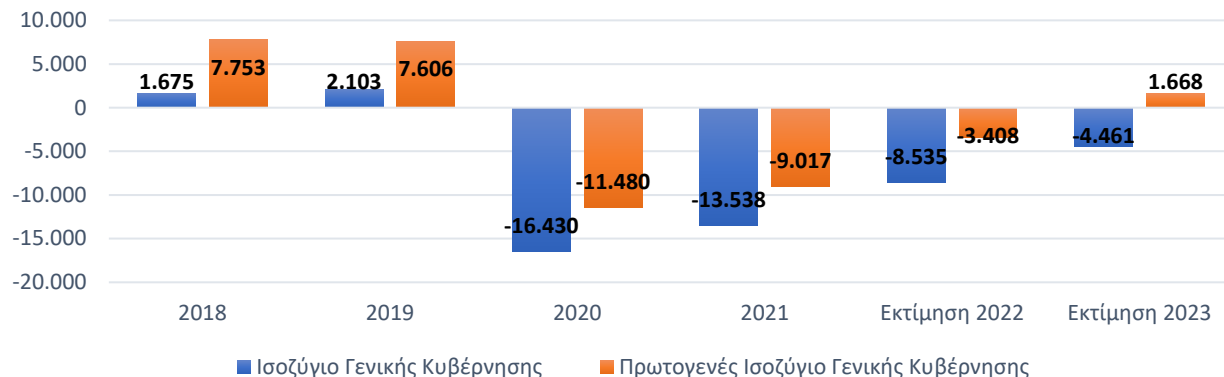
Το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης περιορίστηκε στα -13.538 εκ το 2021 κυρίως λόγω της αύξησης των εσόδων από φόρους επί των προϊόντων, του εισοδήματος και του πλούτου.

Μετά τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό το οποίο προκάλεσαν τα μέτρα στήριξης της οικονομίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας οδηγώντας το 2020 σε έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ύψους -16.430 εκ. €, το έλλειμμα περιορίστηκε κατά -17,60% το 2021 αλλά εξακολουθεί να βρίσκεται στο ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο των -13.538 εκ. € (Γράφημα 1). Παράλληλα το πρωτογενές έλλειμμα το 2021 περιορίστηκε περισσότερο (-21,45%) κυμαινόμενο στα -9.017 εκ. € (Γράφημα 1). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Υπουργείου Οικονομικών στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού για το 2023 (Υπουργείο Οικονομικών, 2022), αναμένεται το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης να διαμορφωθεί στα -8.535 εκ. € το 2022 και στα -4.461 εκ. € το 2023, ενώ το πρωτογενές έλλειμμα στα -3.408 εκ. € το 2022, ενώ για το 2023 αναμένεται να έχουμε πρωτογενές πλεόνασμα 1.688 εκ. €.

Όπως φαίνεται και στο Γράφημα 2 το οποίο ακολουθεί, η κατάσταση παρουσιάζει σαφή βελτίωση το 2022 καθώς μετά από αισθητή μείωση του ελλείμματος το 1^ο τρίμηνο στα -3.216 εκ. €, το 2^ο τρίμηνο του έτους περνάμε σε πλεόνασμα 1.555 εκ. € για πρώτη φορά μετά το 2019.

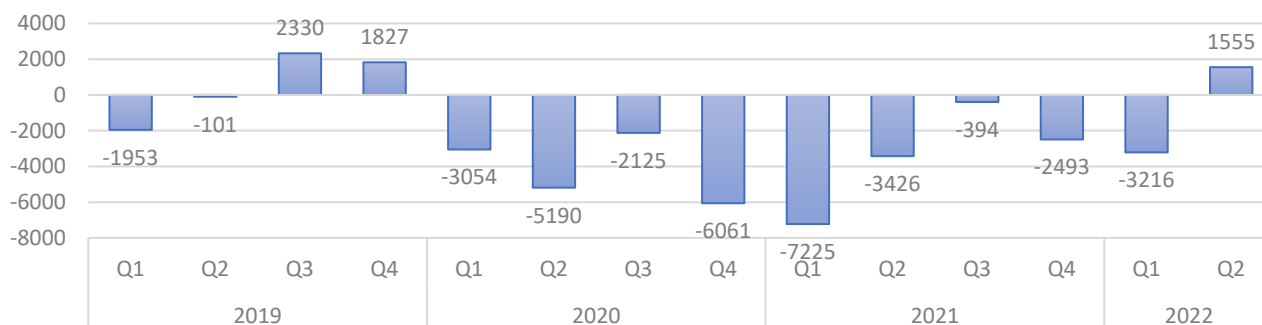
Το έλλειμμα του ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης το 2021 ως ποσοστό του ΑΕΠ (Γράφημα 3) διαμορφώθηκε στο -7,5% το οποίο το καθιστά αισθητά μειωμένο σε σχέση με το -9,9% του 2020 το οποίο είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με το μέσο έλλειμμα των χωρών της Ευρωζώνης και της ΕΕ το οποίο διαμορφώθηκε στο -5,1% και στο -4,6% αντίστοιχα. Το 2021 η Ελλάδα ήταν η 2^η χώρα με το μεγαλύτερο έλλειμμα στις 27 χώρες της ΕΕ μετά την Μάλτα (-7,8%)

Γράφημα 1. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)

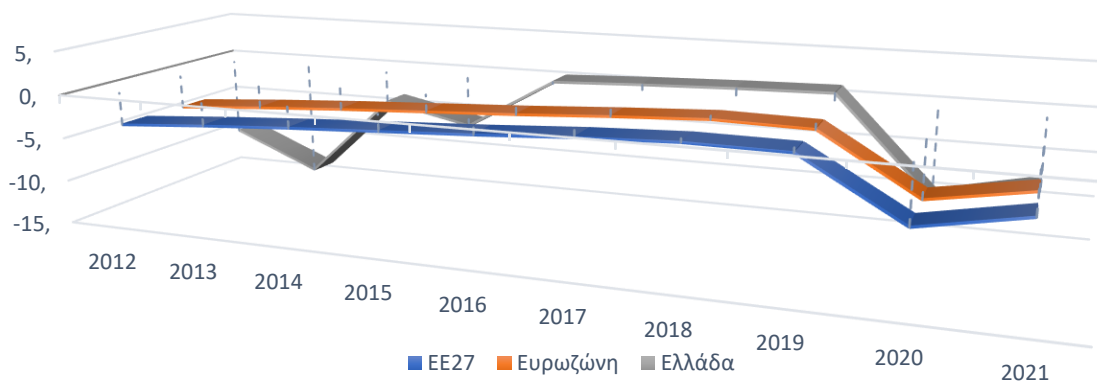
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Υπουργείο Οικονομικών

Γράφημα 2. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης (εκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 3. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης προς ΑΕΠ

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αφορά στον περιορισμό του ελλείμματος το 2021, προήλθε αποκλειστικά από την αύξηση των συνολικών εσόδων τα οποία διαμορφώθηκαν στα 90.830 εκ. € αυξημένα κατά 10,36% σε σχέση με τα συνολικά έσοδα του 2020 αφού και οι συνολικές δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης αυξήθηκαν κατά 5,71%¹¹ (Πίνακας 1). Η αύξηση των εσόδων το 2021 οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των εσόδων από φόρους επί της παραγωγής (δηλαδή του ΦΠΑ και των υπόλοιπων φόρων επί των προϊόντων), φόρους επί του εισοδήματος και του πλούτου καθώς και τις κεφαλαιακές μεταβιβάσεις (δηλαδή των απολήψεων από τα Επενδυτικά και Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ).

Η αύξηση των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης το 2021 προέρχεται αποκλειστικά σχεδόν από τη μεγάλη αύξηση των επιδοτήσεων (π.χ. επιδοτήσεις στους λογαριασμούς ηλεκτρικού ρεύματος) (Fitch Ratings, 2022) οι οποίες έχουν σχεδόν πενταπλασιαστεί σε σχέση με την περίοδο πριν την πανδημία και αποτελούν πλέον περίπου το 1/5 της δαπάνης της Γενικής Κυβέρνησης.

Όπως προαναφέρθηκε η εικόνα του ισοζυγίου φαίνεται να βελτιώνεται σημαντικά το 2022 αφού κατά το 1ο εξάμηνο το έλλειμμα του ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης περιορίστηκε στα -1.661 εκ. € και είναι μειωμένο κατά 8.990 εκ. € σε σχέση με το 1ο εξάμηνο του 2021. Η βελτίωση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση των εσόδων τα οποία έφτασαν τα 46.299 εκ. € και είναι αυξημένα κατά 22,55% σε σχέση με το αντίστοιχο εξάμηνο του 2021. Η αύξηση των εσόδων οφείλεται στη βελτίωση των συνιστωσών τις οποίες παρατηρήσαμε και κατά το 2021 δηλαδή στα έσοδα από φόρους επί της παραγωγής, από φόρους εισοδήματος και πλούτου καθώς και από κεφαλαιακές μεταβιβάσεις.

Μικρή βελτίωση παρατηρήθηκε και ως προς τις δαπάνες καθώς το 1ο εξάμηνο του 2022 ανήλθαν στα 47.960 εκ. € και είναι μειωμένες κατά -471 εκ. € σε σχέση με το 1ο εξάμηνο του 2021. Η βελτίωση προήλθε κυρίως από τη μεγάλη μείωση των δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης σε επιδοτήσεις καθώς και σε κεφαλαιακές μεταβιβάσεις.

¹¹ Στην παρούσα ενότητα παρακολουθούμε τις συνολικές δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης. Οι εν λόγω δαπάνες είναι ένα υπερσύνολο των καταναλωτικών δαπανών της Γενικής Κυβέρνησης τις οποίες εξετάσαμε παραπάνω. Οι τελευταίες είναι δαπάνες που αφορούν στην πληρωμή για παραγωγή υπηρεσιών και αγαθών από το κράτος (π.χ. μισθοί δημοσίων υπαλλήλων, εκπαίδευση, υγεία, υποδομές) και γιαυτό είναι αντικείμενο του ΑΕΠ. Αντίθετα οι υπόλοιπες δαπάνες οι οποίες δεν αφορούν σε παραγωγή (π.χ. επιδόματα, κρατικές ενισχύσεις κ.λπ.) δεν αποτελούν αντικείμενο του ΑΕΠ αλλά μόνο του ισοζυγίου της Γενικής Κυβέρνησης.

Πίνακας 1. Κύρια μεγέθη της Γενικής Κυβέρνησης (τρέχουσες τιμές, σε εκ. €)

Έσοδα	Έτος					Μεταβολή 2020-2021	% Μεταβολή 2020-2021	Μεταβολή Α2021- Α2022	% Μεταβολή Α2021- Α2022
	2019	2020	2021	2022Q1	2022Q2				
Εμπορεύσιμη παραγωγή, παραγωγή για ίδια τελική χρήση και πληρωμές για μη εμπορεύσιμη παραγωγή	5.323	5.191	5.506	1.244	1.495	315	6,07%	415	17,86%
Λοιπές επιδοτήσεις επί της παραγωγής, εισπρακτέες	0	0	0	0	0	0			
Φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών, εισπρακτέοι	31.660	27.180	30.625	7.210	9.105	3.445	12,67%	3.912	31,54%
Εισόδημα περιουσίας, εισπρακτέο	1.177	795	703	171	122	-92	-11,57%	12	4,27%
Τρέχοντες φόροι στο εισόδημα, πλούτο κ.λπ., εισπρακτέοι	17.813	15.188	16.855	2.947	6.000	1.667	10,98%	1.492	20,01%
Καθαρές κοινωνικές εισφορές, εισπρακτέες	26.654	25.438	27.273	6.558	7.416	1.835	7,21%	1.679	13,66%
Λοιπές τρέχουσες μεταβιβάσεις, εισπρακτέες	4.080	4.025	3.965	167	1.129	-60	-1,49%	-529	-28,99%
Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις, εισπρακτέες	3.073	4.486	5.903	617	2.118	1.417	31,59%	1.538	128,49%
Συνολικά έσοδα	89.780	82.303	90.830	18.914	27.385	8.527	10,36%	8.519	22,55%
Έξοδα	2019	2020	2021	Α2021- Α2022	Α2021- Α2022	2020-2021	2020-2021	Α2021- Α2022	Α2021- Α2022
Ενδιάμεση ανάλωση	8.723	9.141	10.420	1.953	2.744	1.279	13,99%	525	12,58%
Αμοιβές εξαρτημένης εργασίας, πληρωτέες	21.902	22.286	22.522	5.503	5.652	236	1,06%	104	0,94%
Λοιποί φόροι επί της παραγωγής, πληρωτέοι	41	41	42	8	12	1	2,44%	9	81,82%
Επιδότησεις, πληρωτέες	1.835	5.798	8.439	737	1.882	2.641	45,55%	-1.342	-33,88%
Εισόδημα περιουσίας, πληρωτέο	5.507	4.954	4.525	995	1.323	-429	-8,66%	32	1,40%
Τρέχοντες φόροι στο εισόδημα, πλούτο κ.λπ., πληρωτέοι	52	44	45	2	17	1	2,27%	10	111,11%
Κοινωνικές παροχές εκτός από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος και κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος - αγορασμένη εμπορεύσιμη παραγωγή, πληρωτέες	39.547	39.471	40.987	9.923	10.730	1.516	3,84%	738	3,71%
Λοιπές τρέχουσες μεταβιβάσεις, πληρωτέες ⁽¹⁾	2.788	3.121	3.569	705	690	448	14,35%	-97	-6,50%
Προσαρμογή για τη μεταβολή συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων	0	0	0	0	0	0			
Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις, πληρωτέες	2.772	8.562	7.114	932	1.164	-1.448	-16,91%	-1.140	-35,23%
Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου και αποκτήσεις μείον διαθέσιμες μη χρηματοοικονομικών μη παραχθέντων περιουσιακών στοιχείων	4.510	5.315	6.705	1.372	1.616	1.390	26,15%	690	30,03%
Συνολικά έξοδα	87.677	98.733	104.368	22.130	25.830	5.635	5,71%	-471	-0,97%
Αποτέλεσμα λειτουργίας Γενικής Κυβέρνησης	2.103	-16.430	-13.538	-3.216	1.555	2.892	-17,60%	8.990	-84,41%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ – Επεξεργασία από τον συγγραφέα

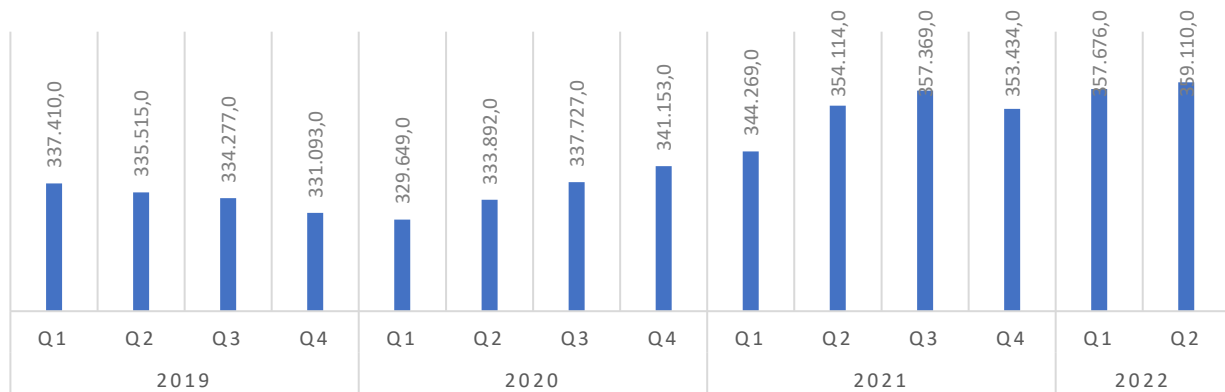
Όπως προαναφέρθηκε το Υπουργείο Οικονομικών εκτιμά ότι το 2022 και το 2023 θα κλείσουν με σημαντική μείωση του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης ενώ για το 2023 αναμένεται πρωτογενές πλεόνασμα. Οι προαναφερθείσες εκτιμήσεις βασίζονται στην παραδοχή ότι το 2022 θα κλείσει με μεγέθυνση του ΑΕΠ κατά 5,6% και 1,8% για το 2023 (αν και ο στόχος για το 2023 είναι ελαφρώς υψηλότερος από τις εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [βλέπε κεφάλαιο 1]). Επισημαίνεται ότι η εκτίμηση για αύξηση των εσόδων το 2023 προέρχεται από μία εκτίμηση για αύξηση των εσόδων από φόρους παραγωγής από 54.915 εκ. € το 2022 σε 56.748 εκ. € το 2023 καθώς και μία αύξηση από τους φόρους εισοδήματος από 16.885 δισ. € το 2022 σε 17.772 δισ. € το 2023. Και οι δύο προηγούμενες εκτιμήσεις αντιστοιχούν σε πολύ μεγαλύτερες ποσοστιαίες αυξήσεις από την εκτιμώμενη μεγέθυνση του ΑΕΠ.

4.2. Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης

Το ονομαστικό χρέος της Γενικής Κυβέρνησης αυξήθηκε, όμως ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε στο 182,1%. Η Ελλάδα είναι η πιο υπερχρεωμένη χώρα στην ΕΕ και η 4^η πιο υπερχρεωμένη χώρα στον κόσμο.

Το ενοποιημένο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης συνεχίζει να αυξάνεται φτάνοντας τα 359.110 εκ. € το 2^ο τρίμηνο του 2022. Η αύξηση αυτή είναι συνέπεια κυρίως της διασταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθήθηκε κατά την διάρκεια της πανδημίας, κάτι το οποίο ακολούθησαν όλες σχεδόν οι κυβερνήσεις (OECD, 2021). Το ονομαστικό χρέος της Γενικής Κυβέρνησης βρίσκεται πλέον στα ίδια επίπεδα με τα τέλη του 2011, πριν δηλαδή το «κούρεμα» του ελληνικού χρέους μέσω του PSI τον Φεβρουάριο του 2012.

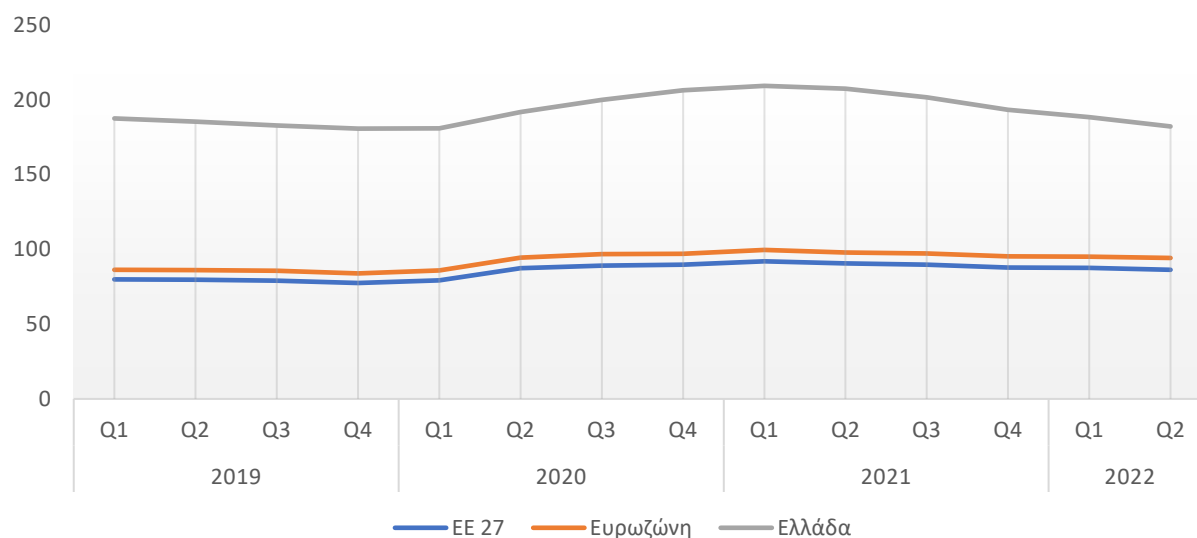
Γράφημα 4. Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης (εκ. ευρώ)

Πηγή: Eurostat

Ως ποσοστό του ΑΕΠ, το ενοποιημένο χρέος της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε στο 182,1% το 2^ο τρίμηνο του 2022 διανύοντας μία σύντομη πορεία αποκλιμάκωσης μετά το ιστορικό μέγιστο του 209,3% κατά το 1^ο τρίμηνο του 2021 (Γράφημα 5). Η Ελλάδα είναι με μεγάλη διαφορά η πιο υπερχρεωμένη χώρα στην ΕΕ (δεύτερη είναι η Ιταλία με 150,2% και Τρίτη η Πορτογαλία με 123,4%). Ενώ με βάση τα επίπεδα χρέους, κατά το 2021 είναι η τέταρτη πιο υπερχρεωμένη χώρα στον κόσμο μετά την Ιαπωνία (263,9%), τη Βενεζουέλα (240,5%¹²) και το Σουδάν (189,5%) (International Monetary Fund, 2022).

Γράφημα 5. Ενοποιημένο χρέος Γενικής Κυβέρνησης / ΑΕΠ (%)

Πηγή: Eurostat

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 2022), οι σημαντικότεροι παράγοντες αποκλιμάκωσης του χρέους ήταν αφενός η αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ κατά το 2021 και το 2022 και αφετέρου το χαμηλό μεσοσταθμικό επιτόκιο. Με βάση τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης της Ελλάδας θα διαμορφωθεί στο 177,6% του ΑΕΠ το 2022, στο 169,8% του ΑΕΠ το 2023 και ως το 2027 θα έχει μειωθεί στο 149,9% του ΑΕΠ (International Monetary Fund, 2022). Ωστόσο η συγκυρία δημιουργεί σημαντικές επισφάλειες για την εξέλιξη του χρέους καθώς για τα επόμενα χρόνια ο ρυθμός ανάπτυξης ενδέχεται να μειωθεί σημαντικά εάν υπάρξει γενικευμένη παγκόσμια ύφεση λόγω του πολέμου στην Ουκρανία, ενώ τα επιτόκια έχουν ήδη αρχίσει να αυξάνονται και αναμένεται να αυξηθούν ακόμη περισσότερο.

¹² Για την Βενεζουέλα το ποσοστό χρέους αποτιμάται με βάση τα στοιχεία του 2021 καθώς δεν υπάρχουν ακόμα διαθέσιμα στοιχεία του χρέους για το 2022.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

Βατικιώτης, Λ. (2021) «Η πανδημία παράγοντας όξυνσης των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων», *Έκθεση ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ 2021*.

Γιακούλας, Δ. (2022) «Κάθε ύφεση στην Ε.Ε. χτυπά πολλαπλάσια τη χώρα», *Η Ναυτεμπορική*, 31^η Μαρτίου.

ΕΛΣΤΑΤ. (2022) *Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2021*. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/0970c0fa-51e2-e50a-da57-7e20f7c7ac3f>

Ζήση, Α. και Χτούρης, Σ. (2020) «Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 154, σσ. 65-73. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.12681/grsr.23229>

ΙΝΕ, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ. (2021) *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Διαθέσιμο στο: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2021/06/Ethsia_Ekthesi_2021_INEGSEE.pdf

Capital. (2022) «Γυρνούν την πλάτη στην golden visa». Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/oikonomia/3654742/gurnoun-tin-plati-stin-golden-visa>

Λαμπαδίτη, Μ. (2021) «Ανεργία: Τέσσερα χρόνια πίσω η αγορά εργασίας λόγω πανδημίας - Στο 2017 οι προσλήψεις», *Ημερησία*, 19^η Ιουνίου. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/ergasia/16598_anageria-tessera-hronia-piso-i-agera-ergasias-logo-pandimias-sto-2017-oi-proslipseis

Τράπεζα της Ελλάδος. (2022) *Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής*. Διαθέσιμο στο: <https://www.bankofgreece.gr/ekdoseis-ereyna/ekdoseis/ekthesh-nomismatikhs-politikhs>

Τράπεζα της Ελλάδος. (2022) *Νομισματική πολιτική 2021-2022*. Διαθέσιμο στο: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/NomPol20212022.pdf>

Υπουργείο Οικονομικών. (2022) *Εισηγητική έκθεση προϋπολογισμού*. Διαθέσιμο στο: <https://www.minfin.gr/proupologismos>

Ξενόγλωσση:

Adrian, T. (2022) «Interest rate increases, volatile markets signal rising financial stability risks», *IMF Blog*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/10/11/interest-rate-increases-volatile-markets-signal-rising-financial-stability-risks>

Caldara, D., Conlisk, S., Iacoviello, M. και Penn, M. (2022) «The effect of the war in Ukraine on global activity and inflation», *FEDS Notes*. Διαθέσιμο στο: <https://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/the-effect-of-the-war-in-ukraine-on-global-activity-and-inflation-20220527.html>

Christensen, A.K., Maravalle, A. και Rawdanowicz, K. (2020) «The increase in bank deposits during the COVID-19 crisis: Possible drivers and implications», *Ecoscope*. Διαθέσιμο στο:

<https://oecdecoscope.blog/2020/12/10/the-increase-in-bank-deposits-during-the-covid-19-crisis-possible-drivers-and-implications/>

Conerly, B. (2022) «Interest rates going up even more in 2023», *Forbes*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.forbes.com/sites/billconerly/2022/11/10/interest-rates-going-up-even-more-in-2023/>

Dixon, H. (2022) «The end of cheap money reveals global debt problem», *Reuters*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.reuters.com/breakingviews/end-cheap-money-reveals-global-debt-problem-2022-10-03/>

European Central Bank. (2022) «Monetary developments in the euro area: September 2022». Διαθέσιμο

στο: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/md/html/ecb.md2209~d7f36984da.en.html>

European Commission. (2021) *Commission Staff Working Document - Screening of FDI into the Union and its Member States*. Διαθέσιμο στο:

https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/november/tradoc_159939.pdf

European Commission. (2022) *Economic Forecast for Greece. The Latest Macroeconomic Forecast for Greece*. Διαθέσιμο στο:

https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/greece/economic-forecast-greece_en

European Council. Council of the European Union. (2022) *EU Sanctions Against Russia Explained*.

Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>

Eurostat. (2022) «Euro area annual inflation down to 10.0%». Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/15265536/2-30112022-AP-EN.pdf/bbfcf655-d7fb-c928-3f54-29b9c808209c>

Ferris, N. (2022) «Weekly data: The EU is paying the same amount for 75% less Russian gas», *Energy Monitor*. Διαθέσιμο στο: <https://www.energymonitor.ai/finance/risk-management/weekly-data-the-eu-is-paying-the-same-amount-for-75-less-russian-gas>

Fitch Ratings. (2021a) «Interest rates to remain on hold until 2025», *Fitch Ratings Non-rating Action Commentary ECB*. Διαθέσιμο στο: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/ecb-interest-rates-to-remain-on-hold-until-2025-01-09-2021>

Fitch Ratings. (2021b) «ECB interest rates to remain on hold until 2025». Διαθέσιμο στο: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/ecb-interest-rates-to-remain-on-hold-until-2025-01-09-2021>

Fitch Ratings. (2022) «Energy shock slows pace of Greece's fiscal deficit reduction». Διαθέσιμο στο: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/energy-shock-slows-pace-of-greeces-fiscal-deficit-reduction-10-05-2022>

Flanagan, M., Kammer, A., Pescatori, A. και Stuermer, M. (2022) «How a Russian natural gas cutoff could weigh on Europe's economies», *IMF Blog*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/07/19/blog-how-a-russias-natural-gas-cutoff-could-weigh-on-european-economies>

Gaspar, V. και Pazarbasioglu, C. (2022) «Dangerous global debt burden requires decisive cooperation», *IMF Blog*. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/04/11/blog041122-dangerous-global-debt-burden-requires-decisive-cooperation>

Harding, M. Linde, J. και Trabandt, M. (2022) «Understanding Post-Covid Inflation Dynamics». Διαθέσιμο στο: <https://www.clevelandfed.org/-/media/project/clevelandfedtenant/clevelandfedsite/events/2022>

Harms, P. and Méon, P.G. (2012) «Good and bad FDI: The growth effects of greenfield investment and mergers and acquisitions in developing countries». Διαθέσιμο στο: <https://www.etsg.org/ETSG2012/Programme/Papers/204.pdf>

Hende, L.V.D., White, E. και Hudson, D. (2022) «The impact of the war in Ukraine on trade policy», *Herbert Smith Freedhills*. Διαθέσιμο στο: <https://hsfnotes.com/crt/2022/05/24/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-trade-policy/>

International Monetary Fund. (2022) *General Government Gross Debt*. Διαθέσιμο στο: https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/GRC

Lane, P.R. (2022) «Monetary policy and the money market», *European Central Bank*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2022/html/ecb.sp220914~79c898d157.en.html>

Makin, A.J. και Layton, A. (2021) «The global fiscal response to COVID-19: risks and repercussions», *Economic Analysis and Policy*, 69, σσ. 340-349. Διαθέσιμο στο: <https://ideas.repec.org/a/eee/ecanpo/v69y2021icp340-349.html>

Malzubris, J. και Larch, M. (2022) «Exceptional times and old habits: EU fiscal policies in 2021», *VoxEU*. Διαθέσιμο στο: <https://cepr.org/voxeu/columns/exceptional-times-and-old-habits-eu-fiscal-policies-2021>

Masterson, V. (2022) «What does ‘global debt’ mean and how high is it now?», *World Economic Forum*. Διαθέσιμο στο: <https://www.weforum.org/agenda/2022/05/what-is-global-debt-why-high/>

National Bank of Greece. (2022) *GREECE: Special Focus Report*. Διαθέσιμο στο: https://www.nbg.gr/-/jssmedia/Files/Group/meletes-oikonomikes-analuseis/elliniki-oikonomia-nea/eidika-themata/InflationTurningPoint_Nov22/NBG-GreekEconomy-SpecialFocusReport-InflationAtTurningPoint.pdf?rev=-1

Nedeljkovic, M. και Mody, A. (2019) «The ECB’s performance during the crisis: Lessons learned», *VoxEU*. Διαθέσιμο στο: <https://voxeu.org/article/ecb-s-performance-during-crisis>

OECD. (2021) «The territorial impact of COVID-19: managing the crisis and recovery across levels of government», *Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-and-recovery-across-levels-of-government-a2c6abaf/>

OECD. (2022) *Greece Projection Note OECD Economic Outlook November 2022*. Διαθέσιμο στο: <https://issuu.com/oecd.publishing/docs/greece-oecd-economic-outlook-projection-note-novem>

Papazoglou, P. (2021) «Greece is gaining ground on the investment map. How can we maintain this momentum?», *Ernst and Young*. Διαθέσιμο στο: https://www.ey.com/en_gr/attractiveness/21/greece-is-gaining-ground-on-the-investment-map

Remes J., Manyika J., Smit S., Kohli S., Fabius V., Dixon-Fyle S. και Nakaliuzhnyi A. (2021) «The consumer demand recovery and lasting effects of COVID-19», *McKinsey, Special Report*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mckinsey.com/industries/consumer-packaged-goods/our-insights/the-consumer-demand-recovery-and-lasting-effects-of-covid-19>

Ruta, M. (2022) «How the war in Ukraine is reshaping world trade and investment», *World Bank Blogs*. Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/how-war-ukraine-reshaping-world-trade-and-investment>

Schöley, J., Aburto, J.M., Kashnitsky, I. et al. (2022) «Life expectancy changes since COVID-19», *Nat Hum Behav*. Διαθέσιμο στο: <https://www.nature.com/articles/s41562-022-01450-3>

Science Direct. (2022) *Trade Openness*. Διαθέσιμο στο: <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/trade-openness>

Serenko, A. (2022) «The great resignation: the great knowledge exodus or the onset of the great knowledge revolution?», *Journal of Knowledge Management*. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1108/JKM-12-2021-0920>

The World Bank. (2022a) *Global Economic Prospects. The Global Outlook*. Διαθέσιμο στο: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/18ad707266f7740bced755498ae0307a-0350012022/related/Global-Economic-Prospects-June-2022-Chapter-1-Highlights.pdf>

The World Bank. (2022b) «Risk of global recession in 2023 rises amid simultaneous rate hikes». Διαθέσιμο στο: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/09/15/risk-of-global-recession-in-2023-rises-amid-simultaneous-rate-hikes>

UNCTAD. (2022) «fDi Markets». *Financial Times Ltd.* Διαθέσιμο στο: www.fDimarkets.com

United States Department of Agriculture – Foreign Agricultural Service. (2021) *Exporter Guide. Russian Federation.* Διαθέσιμο στο: https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Exporter%20Guide_Moscow%20ATO_Russian%20Federation_12-31-2020

United States Department of Agriculture – Foreign Agricultural Service. (2022) *Ukraine Agricultural Production and Trade.* Διαθέσιμο στο: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-07/Ukraine-Factsheet-July2022.pdf>

Μέρος ΙΙ: Διαρθρωτικά των επιχειρήσεων

1. Εξελίξεις σε τομείς και κλάδους της ελληνικής οικονομίας

Λεωνίδα Βατικιώτης

1.1. Διαρθρωτικές αλλαγές

Συγκριτικά με ό,τι ισχύει στην ελληνική οικονομία συνολικά, στους κλάδους όπου κυριαρχεί η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα αυξήθηκε ταχύτερα η απασχόληση όπως αποτυπώνεται στις τριμηνιαίες Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της Στατιστικής Αρχής. Συγκεκριμένα για το δεύτερο τρίμηνο κάθε έτους εξετάζονται έξι κλάδοι στους οποίους δεσπόζουν μικρομεσαίες επιχειρήσεις: 1) η μεταποίηση, 2) οι κατασκευές, 3) το χονδρικό και λιανικό εμπόριο καθώς και η επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών 4) οι δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος κι εστίασης, 5) η διαχείριση ακίνητης περιουσίας και 6) οι επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες. Στους προαναφερθέντες έξι κλάδους η απασχόληση από το δεύτερο τρίμηνο του 2019 ως το δεύτερο τρίμηνο του 2022 αυξήθηκε κατά 6,15% (από 1,84 εκ. σε 1,96 εκ. απασχολούμενους). Την ίδια περίοδο συνολικά η απασχόληση στην ελληνική οικονομία αυξήθηκε κατά 5,3% (από 3,96 εκ. σε 4,17 εκ. απασχολούμενους). Επομένως κρίνεται θετικό το αποτύπωμα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην απασχόληση.

Πίνακας 1. Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και θέση στο επάγγελμα κατά το β' τρίμηνο κάθε έτους

Έτος	ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ	Αυτοαπασχολούμενος με προσωπικό		Αυτοαπασχολούμενος χωρίς προσωπικό		Μισθωτός (με μισθό ή ημερομίσθιο)		Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	
			Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
2019	ΣΥΝΟΛΟ	3.956,4	296,1	7,5	835,5	21,1	2.698,0	68,2	126,8	3,2
	Μεταποίηση	379,9	26,1	6,9	39,1	10,3	304,7	80,2	9,9	2,6
	Κατασκευές	150,4	17,1	11,4	39,3	26,1	91,1	60,6	2,9	1,9
	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	686,0	78,6	11,5	146,2	21,3	436,7	63,7	24,4	3,6
	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	403,4	53,1	13,2	33,5	8,3	290,8	72,1	26,0	6,4
	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	5,5	0,6	10,9	1,1	20,0	3,1	56,4	0,6	10,9
	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	219,1	23,4	10,7	96,3	44,0	98,2	44,8	1,2	0,5
	ΣΥΝΟΛΟ 6 ΚΛΑΔΩΝ	1.844,3	198,9	10,8	355,5	19,3	1.224,6	66,4	65,0	3,5
2020	ΣΥΝΟΛΟ	3.844,0	288,8	7,5	820,3	21,3	2.612,0	68,0	122,9	3,2
	Μεταποίηση	374,5	25,8	6,9	39,2	10,5	300,1	80,1	9,4	2,5
	Κατασκευές	136,1	13,9	10,2	44,3	32,5	76,8	56,4	1,1	0,8
	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	704,7	80,2	11,4	145,6	20,7	450,8	64,0	28,1	4,0
	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	321,1	49,8	15,5	40,1	12,5	205,8	64,1	25,4	7,9
	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	5,2	0,7	13,5	1,1	21,2	2,9	55,8	0,6	11,5
	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	222,0	25,4	11,4	84,8	38,2	109,0	49,1	2,9	1,3
	ΣΥΝΟΛΟ 6 ΚΛΑΔΩΝ	1.763,6	195,8	11,1	355,1	20,1	1.145,4	64,9	67,5	3,8
2021	ΣΥΝΟΛΟ	3.915,3	312,5	8,0	826,6	21,1	2.656,5	67,8	119,6	3,1
	Μεταποίηση	379,4	32,4	8,5	37,9	10,0	301,4	79,4	7,7	2,0
	Κατασκευές	138,1	12,6	9,1	38,9	28,2	85,2	61,7	1,5	1,1
	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	700,2	93,4	13,3	141,4	20,2	432,1	61,7	33,3	4,8
	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	316,9	51,7	16,3	23,9	7,5	223,3	70,5	18,1	5,7
	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	7,4	0,3	4,1	1,6	21,6	5,4	73,0	0,0	0,0
	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	245,7	30,7	12,5	83,6	34,0	130,4	53,1	1,0	0,4
	ΣΥΝΟΛΟ 6 ΚΛΑΔΩΝ	1.787,7	221,1	12,4	327,3	18,3	1.177,8	65,9	61,6	3,4
2022	ΣΥΝΟΛΟ	4.167,2	313,0	7,5	804,4	19,3	2.913,6	69,9	136,2	3,3
	Μεταποίηση	407,3	28,8	7,1	31,4	7,7	339,9	83,5	7,1	1,7
	Κατασκευές	149,5	22,1	14,8	45,5	30,4	80,3	53,7	1,6	1,1
	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών	724,4	90,6	12,5	127,8	17,6	480,1	66,3	25,8	3,6
	Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης	401,3	46,7	11,6	29,1	7,3	300,2	74,8	25,3	6,3
	Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	11,4	2,5	21,9	2,8	24,6	6,2	54,4	0,0	0,0
	Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες	264,0	24,2	9,2	84,5	32,0	153,6	58,2	1,7	0,6
	ΣΥΝΟΛΟ 6 ΚΛΑΔΩΝ	1.957,9	214,9	11,0	321,1	16,4	1.360,3	69,5	61,5	3,1

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Εξετάζοντας τις επιμέρους κατηγορίες των απασχολούμενων, παρατηρούμε ότι την ίδια περίοδο, ενώ το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό παρέμεινε σε αδρές γραμμές το ίδιο (από 10,8% το 2019 σε 10,98% το 2022), το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό μειώθηκε σημαντικά: από 19,3% (ή 355.500 άτομα) κατά το 2019 σε 16,4% (ή 321.100 άτομα) κατά το 2022.

Μείωση παρατηρήθηκε και στην κατηγορία Βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση: από 3,5% του εργατικού δυναμικού (65.000 απασχολούμενοι) κατά το 2019, έφτασαν κατά τη διάρκεια του 2022 το 3,14% (61.500).

Αντίθετα παρατηρήθηκε αύξηση από το 2019 ως το 2022 στον αριθμό των μισθωτών μετά από μια πρόσκαιρη μείωση το 2020 και το 2021 λόγω του αναγκαστικού κλεισίματος που επέφερε η πανδημία: από 1,225 εκ. το 2019 σε 1,360 το 2022.

Αντίστοιχη αύξηση στο ποσοστό παρατηρήθηκε και στο σύνολο του εργατικού δυναμικού: από 66,4% σε 69,48%. Συνδυάζοντας τα παραπάνω συνάγεται ότι η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα συρρικνώνεται.

Εξετάζοντας καθέναν από τους έξι επιμέρους κλάδους, παρατηρούμε ότι αύξηση της απασχόλησης σημειώνεται σε τέσσερις κλάδους: στη μεταποίηση, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, την επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας και τέλος στις επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες. Μείωση είχαμε σε δύο κλάδους: στις κατασκευές και στις δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος κι εστίασης.

1.2 Καταλύματα και εστίαση

Ο κλάδος που κατέγραψε τη μεγαλύτερη αύξηση προσωπικού από το 2021 έως το 2022 είναι συνολικά τα καταλύματα και η εστίαση και η αύξηση ανήλθε: από 316.900 απασχολούμενους το 2021 στους 401.300 το 2022. Παρόλα αυτά η απασχόληση στον κλάδο κατά το 2022 υπολείπεται οριακά της απασχόλησης του 2019 (403.400 απασχολούμενοι). Πιο μεγάλο ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζουν οι αλλαγές που συνέβησαν στο εσωτερικό του συγκεκριμένου κλάδου οι οποίες διαψεύδουν την εικόνα της ακινησίας. Από το 2019 ως το 2022 παρατηρείται μείωση:

- του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων με προσωπικό (από 53.100 [ή 13,2%] σε 46.700 [ή 11,6% του συνόλου των απασχολουμένων]),
- των αυτοαπασχολούμενων χωρίς προσωπικό (από 33.500 απασχολούμενοι [ή 8,3%] σε 29.100 [ή 7,3% του συνόλου των απασχολουμένων]), και
- των βοηθών στην οικογενειακή επιχείρηση (από 26.000 απασχολούμενοι [ή 6,4%] σε 25.300 [ή 6,3% του συνόλου]).

Αντίθετα αύξηση παρατηρήθηκε στον αριθμό των μισθωτών, με μισθό ή ημερομίσθιο: από 290.00 (ή 72,1% του συνόλου) σε 300.200 (ή 74,8%).

Εξετάζοντας τον κύκλο εργασιών παρατηρούμε ότι ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων σε καταλύματα κι εστίαση μειώθηκε οριακά από το 2019 ως το 2022 (από 403.400 σε 401.300), τα έσοδα αυξήθηκαν σημαντικά (από 3,49 δισ. ευρώ σε 3,98 δισ. ευρώ ή 14%). Αποτέλεσμα της αύξησης των εσόδων έναντι της μείωσης των απασχολούμενων είναι η αύξηση των εσόδων ανά απασχολούμενο: από 8.658,44 ευρώ το 2019 σε 9.925,35 ευρώ το 2022.

Πίνακας 2. Κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων για το β' εξάμηνο κάθε έτους από Διοικητικές Πηγές

	2019	2020	2021	2022
Εστίαση	1.596.339.886	697.347.797	1.134.960.057	1.931.545.816
Καταλύματα	1.896.475.934	109.978.930	605.517.814	2.051.499.115
Σύνολο εσόδων σε καταλύματα & εστίαση	3.492.815.820	807.326.726	1.740.477.871	3.983.044.931
Απασχολούμενοι	403.400	321.100	316.900	401.300
Έσοδα ανά απασχολούμενο	8.658,44	2.514,25	5.492,20	9.925,35

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

1.3 Κύκλος εργασιών

Σημαντική βελτίωση η οποία είναι πολλαπλάσια της αύξησης του ΑΕΠ εμφανίζει ο κύκλος εργασιών για το σύνολο των επιχειρήσεων της ελληνικής οικονομίας το πρώτο ενιάμηνο του έτους 2022 και μάλιστα σύμφωνα με διοικητικές πηγές.

Ο κύκλος εργασιών αυξήθηκε όχι μόνο έναντι του προηγούμενου έτους, του 2021, αλλά κι έναντι του 2019. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα η αύξηση ανέρχεται στο 20,59% σε σύγκριση με το 2019.

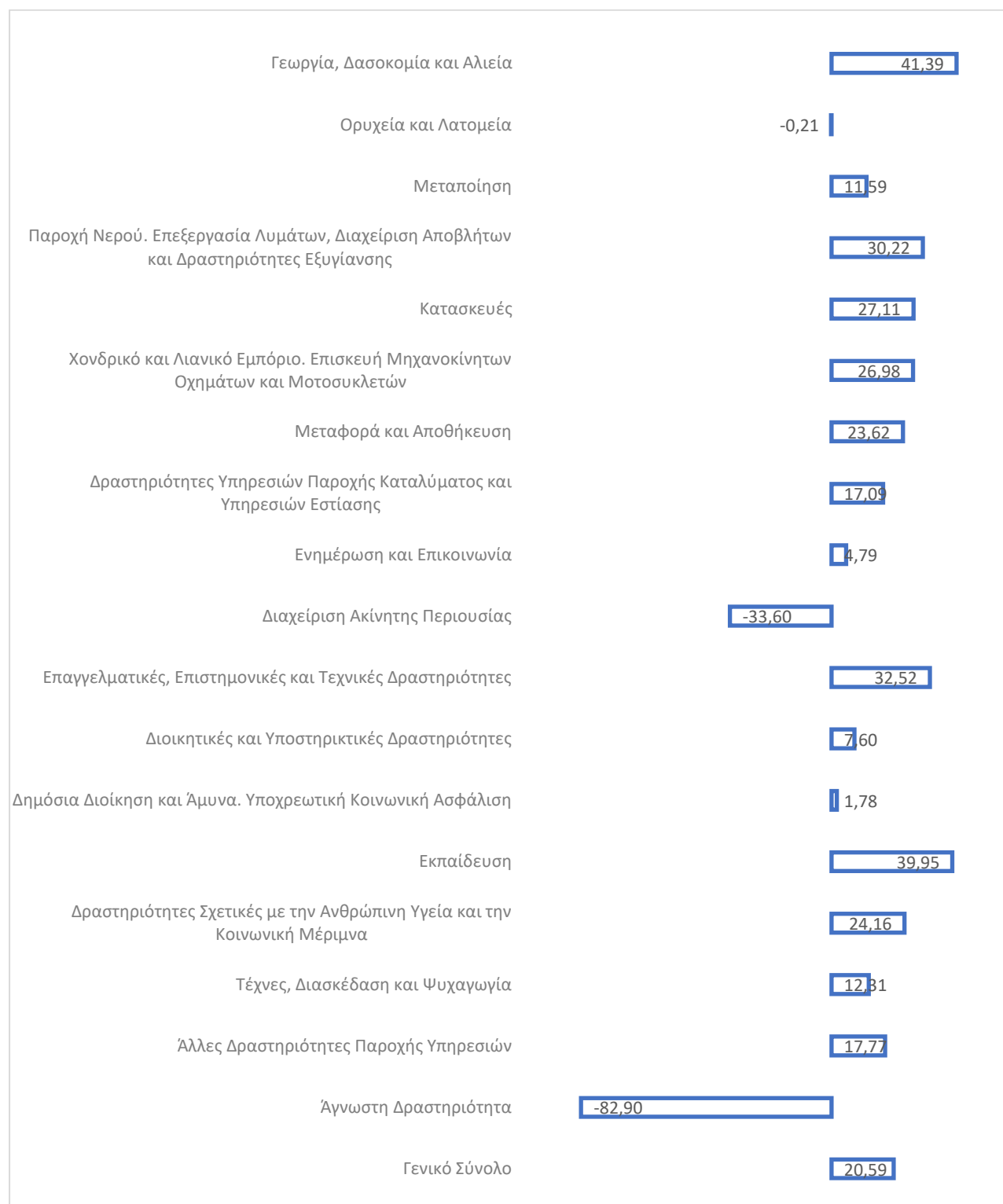
Οι κλάδοι που πρωταγωνίστησαν στην αύξηση του ΑΕΠ από το 2019 ως το 2022, μετά τον πρωτογενή τομέα (41,39%), είναι η εκπαίδευση (39,95%), οι επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες (32,52%), η παροχή νερού, η επεξεργασία λυμάτων, η διαχείριση αποβλήτων και οι δραστηριότητες εξυγίανσης (30,22%), οι κατασκευές (27,11%) και το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και τέλος η επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (30,22%).

Στον αντίποδα, σημαντική συρρίκνωση εμφανίζει ο κλάδος διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (-33,6%).

Στον κλάδο του εμπορίου σημαντική αύξηση εμφάνισε ο κλάδος του λιανικού εμπορίου λόγω της ανάπτυξης των επιχειρήσεων πωλήσεων με αλληλογραφία ή μέσω διαδικτύου.

Τον Ιανουάριο του 2019 ο κύκλος εργασιών του ανερχόταν στα 19,52 εκ. ευρώ για να φτάσει δύο χρόνια αργότερα, τον Ιανουάριο του 2021 σε υπερδιπλασιασμό: δηλαδή στα 43,92 εκ. ευρώ. Παρόλα αυτά το ποσοστό του παραμένει πολύ χαμηλό στο σύνολο του λιανικού εμπορίου αντιπροσωπεύοντας ένα ποσοστό της τάξης του 1-2%.

Γράφημα 1. Ποσοστό μεταβολής του κύκλου εργασιών στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας από το 2019 ως το 2022

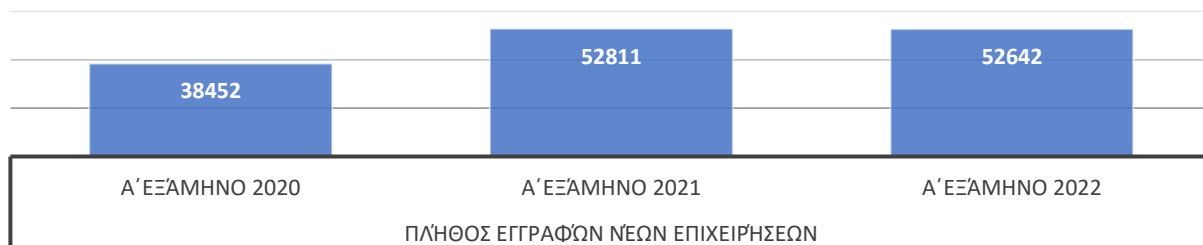
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

1.4 Δημογραφία επιχειρήσεων

Κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022, η οποία είναι η πιο πρόσφατη περίοδος για την οποία διαθέτουμε στοιχεία, αμετάβλητος έμεινε σχεδόν ο ρυθμός εγγραφής νέων επιχειρήσεων σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του προηγούμενου έτους, του 2021. Συγκεκριμένα, 52.642 ενάρξεις λειτουργίας επιχειρήσεων κατεγράφησαν το πρώτο εξάμηνο του 2022 (27.301 το πρώτο τρίμηνο και 25.341 το δεύτερο τρίμηνο), όταν τον προηγούμενο χρόνο καταχωρήθηκαν 52.811 νέες εγγραφές (26.441 το πρώτο τρίμηνο και 26.370 το δεύτερο τρίμηνο). Η ιδιωτική οικονομία διατήρησε επομένως κατά το πρώτο εξάμηνο τη δυναμική στους, στους αποτυπώνεται στους ενάρξεις λειτουργίας νέων επιχειρήσεων.

Το πρώτο εξάμηνο του 2020 οι εγγραφές νέων επιχειρήσεων ήταν σημαντικά λιγότερες φτάνοντας στους 38.452 (κατανεμημένες σε 23.033 το πρώτο τρίμηνο του 2020 και σε 15.419 το δεύτερο). Ο χαμηλός αριθμός νέων εγγραφών το 2020 οφείλεται κατά συντριπτικό μέρος στην παύση των οικονομικών δραστηριοτήτων την οποία προκάλεσε η πανδημία.

Γράφημα 2. Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Εξετάζοντας την κλαδική κατανομή των νέων επιχειρήσεων παρατηρούμε ότι μετά τον πρωτογενή τομέα, τα σκήπτρα το πρώτο εξάμηνο του 2022 κρατούν οι κλάδοι των επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (7.881 νέες επιχειρήσεις ή 15% του συνόλου), του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και τέλος η επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών (7.123 νέες επιχειρήσεις ή 14% του συνόλου των νέων επιχειρήσεων). Η δομή των εγγραφών νέων επιχειρήσεων δεν άλλαξε σημαντικά σε σύγκριση με το 2021. Στους και πέρυσι, στους δύο πρώτες σειρές (μετά τη γεωργία, τη δασοκομία και την αλιεία) βρίσκονταν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, η επισκευή μηχανοκίνητων

οχημάτων και μοτοσυκλετών καθώς και οι επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες. Το εμπόριο και οι επισκευές ωστόσο από το 2021 έως το 2022 σημείωσαν μείωση κατά 557 επιχειρήσεις.

Κατά τ' άλλα, οι αλλαγές οι οποίες ξεχωρίζουν στην κλαδική κατανομή των νέων εγγραφών το πρώτο εξάμηνο του 2022 σε σύγκριση με το 2021 είναι η μείωση των εγγραφών στους κατασκευές και η αύξηση των εγγραφών στους κλάδους: μεταφορά και αποθήκευση, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες και δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα.

Πίνακας 3. Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας

Περιγραφή	Α' εξάμηνο 2021		Α' εξάμηνο 2022	
	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό	Αριθμός επιχειρήσεων	Ποσοστό
Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία	11.094	21,01	7.310	13,89
εκ των οποίων	0	0,00	0	0,00
Αγρότες Ειδικού Σκοπού	8.158	15,45	6.164	11,71
Ορυχεία και Λατομεία	8	0,02	0	0,00
Μεταποίηση	1.545	2,93	1.630	3,10
Παροχή Ηλεκτρικού Ρεύματος, Φυσικού Αερίου, Ατμού και Κλιματισμού	1.175	2,22	1.252	2,38
Παροχή Νερού, Επεξεργασία Λυμάτων, Διαχείριση Αποβλήτων και Δραστηριότητες Εξυγίανσης	89	0,17	109	0,21
Κατασκευές	4.050	7,67	3.420	6,50
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο, Επισκευή Μηχανοκίνητων Οχημάτων και Μοτοσυκλετών	7.680	14,54	7.123	13,53
Μεταφορά και Αποθήκευση	1.913	3,62	2.862	5,44
Δραστηριότητες Υπηρεσιών Παροχής Καταλύματος και Υπηρεσιών Εστίασης	4.140	7,84	5.799	11,02
Ενημέρωση και Επικοινωνία	2.075	3,93	2.168	4,12
Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	766	1,45	1.045	1,99
Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	2.551	4,83	2.814	5,35
Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες	7.837	14,84	7.881	14,97
Διοικητικές και Υποστηρικτικές Δραστηριότητες	1.588	3,01	2.167	4,12
Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα, Υποχρεωτική Κοινωνική Ασφάλιση	28	0,05	0	0,00
Εκπαίδευση	923	1,75	998	1,90
Δραστηριότητες Σχετικές με την Ανθρώπινη Υγεία και την Κοινωνική Μέριμνα	2.279	4,32	2.489	4,73
Τέχνες, Διασκέδαση και Ψυχαγωγία	1.047	1,98	1.216	2,31
Άλλες Δραστηριότητες Παροχής Υπηρεσιών	1.476	2,79	1.883	3,58
Άγνωστη Δραστηριότητα	509	0,96	366	0,70
Σύνολο	52.811	100,00	52.642	100,00

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Παραμένοντας μόνο στο δεύτερο τρίμηνο του 2022, παρατηρούμε ότι τα δύο τρίτα (16.889) του συνόλου (25.341) των νέων επιχειρήσεων ήταν ατομικές επιχειρήσεις. Ακολουθούν οι Ιδιωτικές Κεφαλαιουχικές Εταιρείες (ΙΚΕ) και κοινοπραξίες σε ποσοστό 20% (5.185 επιχειρήσεις) και οι προσωπικές επιχειρήσεις (ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρείες) σε ποσοστό 11% (2.804).

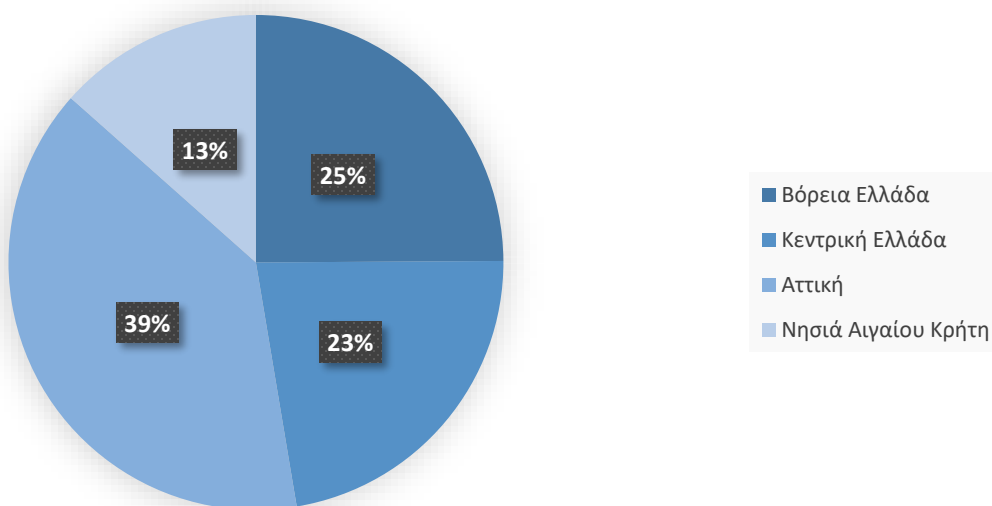
Τέλος, το μικρότερο μερίδιο, της τάξης του 2% (463 επιχειρήσεις), αντιστοιχεί σε Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης και Ανώνυμες Εταιρείες οι οποίες κατά τεκμήριο επιδεικνύουν μεγαλύτερη αντοχή στο χρόνο και υψηλότερους κύκλους εργασιών.

Εξετάζοντας τη γεωγραφική κατανομή (NUTS 1) των νέων επιχειρήσεων για το δεύτερο τρίμηνο του 2022, παρατηρούμε ότι η μερίδα του λέοντος ανήκει στην Αττική, όπου συγκεντρώθηκε το 39% των ενάρξεων νέων επιχειρήσεων (9.933 επιχειρήσεις). Ακολουθεί η Βόρεια Ελλάδα με ποσοστό της τάξης του 25% (6.311), η Κεντρική Ελλάδα με 22% (5.691) και τέλος τα νησιά Αιγαίου και η Κρήτη με μόλις 13% (3.406 επιχειρήσεις).

Η κατανομή των νέων επιχειρήσεων ωστόσο ακολουθεί ένα ελαφρώς πιο ισορροπημένο πρότυπο σε σχέση με την κατανομή του ΑΕΠ το οποίο έχει υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης στην πρωτεύουσα. Κατανέμεται ως εξής: Αττική 47%, Βόρεια Ελλάδα 22,14%, Κεντρική Ελλάδα 20,78% και τέλος τα νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη με 9,75%.

Γράφημα 3. Ποσοστό εγγραφών νέων επιχειρήσεων κατά νομική μορφή το δεύτερο τρίμηνο του 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Γράφημα 4. Πλήθος εγγραφών νέων επιχειρήσεων ανά μεγάλη γεωγραφική περιοχή (NUTS 1) το δεύτερο τρίμηνο του 2022

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

2. Ο αντίκτυπος των κρίσεων στις μικρές επιχειρήσεις

Αντώνης Αγγελάκης, Γιώργος Θανόπουλος

2.1 Εισαγωγή

Η ελληνική οικονομία μετά το ισχυρό εξωγενές σοκ που βίωσε λόγω της πανδημίας Covid-19, βρέθηκε αντιμέτωπη με νέες ισχυρές προκλήσεις. Η εμφάνιση του πληθωρισμού, που από τα μέσα του 2021 και μετά καλπάζει, κυρίως εξ αιτίας της υπέρμετρης αύξησης των τιμών ενέργειας που προκλήθηκε αρχικά λόγω της διεθνούς ενεργειακής κρίσης και ακολούθως λόγω των δυσμενών γεωπολιτικών εξελίξεων, δημιούργησε νέες δυσκολίες και αβεβαιότητες.

Για τις επιχειρήσεις το δεύτερο εξάμηνο του 2021 αποτέλεσε μια περίοδο μερικής επιστροφής στην κανονικότητα που συντελέστηκε με την άρση των εκτεταμένων περιορισμών που είχαν υιοθετηθεί για την αντιμετώπιση της πανδημίας Covid-19. Παράλληλα, αποσύρθηκαν σχεδόν στο σύνολό τους τα μέτρα στήριξης που εφαρμόστηκαν υπέρ των επιχειρήσεων που επλήγησαν από την πανδημία. Η προσδοκία ότι η απόσυρση των πιο αυστηρών περιορισμών στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα θα έδινε στην οικονομία την απαραίτητη ώθηση για να ανακάμψει τάχιστα και να «επουλώσει τις πληγές» που δημιούργησε σε έναν μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων η υγειονομική κρίση, επισκιάστηκε από την εμφάνιση του πληθωρισμού και τα κύματα ακρίβειας.

Οι ανατιμήσεις, ιδίως στις τιμές ενέργειας, προκάλεσαν στις επιχειρήσεις τρεις σοβαρές και αλληλένδετες επιπτώσεις.

Η πρώτη επίπτωση ήταν η σημαντική αύξηση του κόστους λειτουργίας τους.

Η δεύτερη επίπτωση, που είναι απόρροια της πρώτης, ήταν ο ιστορικά υψηλός αριθμός των επιχειρήσεων που αύξησαν τις τιμές πώλησης των αγαθών/υπηρεσιών.

Η τρίτη επίπτωση, που σχετίζεται τόσο με την αύξηση του κόστους λειτουργίας των επιχειρήσεων, όσο και με τις επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης, φαίνεται από τα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας που παρουσιάζουν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Ειδικά για τις πολύ μικρές, που αποτελούν και τη

συντριπτική πλειονότητα των επιχειρήσεων, τα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας είναι εντονότερα, καθώς και η δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο της υπερχρέωσης.

Από την άλλη μεριά, η απασχόληση στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις αυξήθηκε, ενώ ενισχυμένο ήταν και το ποσοστό των επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις. Το πλήρες άνοιγμα της οικονομίας, η πολύ καλή τουριστική περίοδος, η μείωση φορολογικών και λοιπών επιβαρύνσεων και τα μέτρα αντιμετώπισης των υψηλών τιμών ενέργειας, θεωρούνται οι βασικοί παράγοντες των θετικών αυτών εξελίξεων.

Ωστόσο, αρνητικές είναι οι προσδοκίες των επιχειρήσεων για το μέλλον, προεξοφλώντας, μεταξύ άλλων, πως η διάχυτη ανάγκη των ατόμων να ψυχαγωγηθούν, να διασκεδάσουν και να καταναλώσουν έξω από το στενάχωρο και στενόχωρο πλαίσιο που επέβαλε η πανδημία, «ξεθυμάνει» υπό τον εισοδηματική μέγγενη που προκαλούν οι έντονες πληθωριστικές πιέσεις.

Άλλωστε, σύμφωνα με τον Κρατικό Προϋπολογισμό το 2023 αναμένεται να είναι έτος αναιμικής ανάπτυξης (1,8%), στασιμότητας της απασχόλησης (0,2%), ισχνής αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης (1%) και υψηλού πληθωρισμού (5%). Φαίνεται, δηλαδή, πως η ελληνική οικονομία εισέρχεται και επίσημα σε περίοδο στασιμοπληθωρισμού.

Τέλος, τα πρωτογενή δεδομένα με βάση τα οποία γίνεται η ανάλυση στον παρόν κεφάλαιο προέρχονται κυρίως από τις τακτικές εξαμηνιαίες έρευνες του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το οικονομικό κλίμα στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις. Οι τηλεφωνικές συνεντεύξεις, για τις έρευνες αυτές, που πραγματοποιούνται συστηματικά και σε εξαμηνιαία βάση από το 2009, γίνονται από την εταιρία MARC ΑΕ σε αντιπροσωπευτικό πανελλαδικό δείγμα μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων (0-49 άτομα προσωπικό), που αποτελούν και το 99,6% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα.

2.2 Δείκτης οικονομικού κλίματος

Το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και το πρώτο εξάμηνο του 2022 ο δείκτης οικονομικού κλίματος των ελληνικών ΜμΕ ενισχύθηκε περαιτέρω σε αντίθεση με τον Ευρωπαϊκό δείκτη που υποχώρησε, χωρίς ωστόσο να προσεγγίσει τα προ πανδημίας επίπεδα.

Ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ενισχύθηκε περαιτέρω τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021, όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022. Συγκεκριμένα, ανήλθε στις 52,4 και 54,3 μονάδες αντίστοιχα, καταγράφοντας το πρώτο εξάμηνο του 2022 την υψηλότερη επίδοση κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Δεδομένης της καθίζησης την οποία υπέστη το 2020, όπου από τις 66,4 μονάδες που ήταν προ πανδημίας διολίσθησε στις 20,1 μονάδες, είναι προφανές ότι το πλήρες άνοιγμα της οικονομίας, η καλή τουριστική περίοδος και τα μέτρα στήριξης που εφαρμόστηκαν αποτέλεσαν τους παράγοντες ανόδου του.

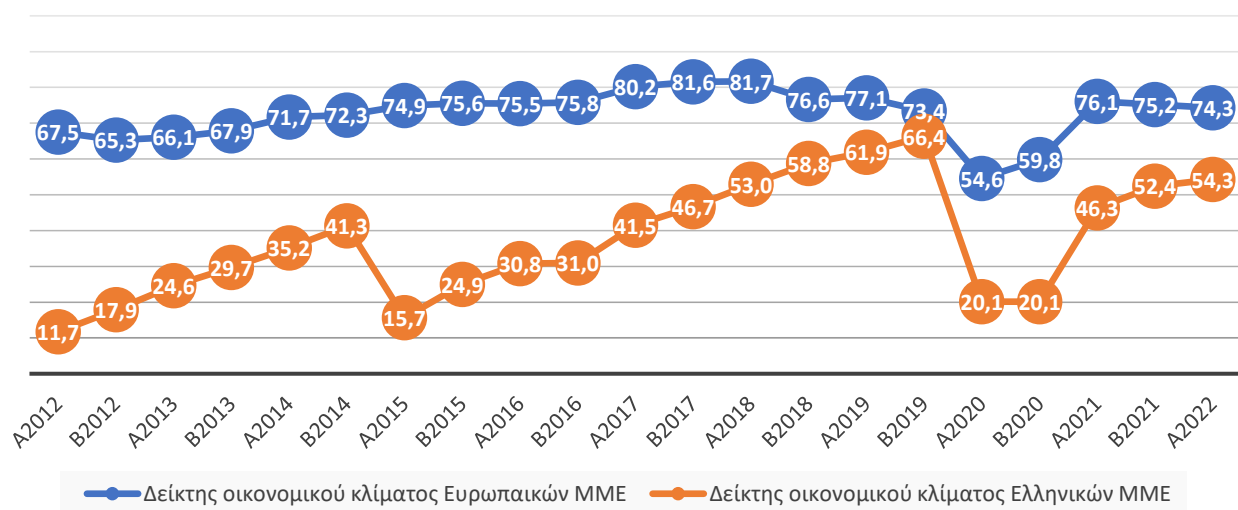
Ωστόσο, ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος δεν προσέγγισε τα προ πανδημίας επίπεδα. Από τη μια μεριά φαίνεται ότι η κατάσταση των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων σταθεροποιήθηκε, παρουσιάζοντας μάλιστα και κάποια σημάδια ανάκαμψης τα οποία προέκυψαν από τη μείωση των καθυστερημένων υποχρεώσεων και την αύξηση της απασχόλησης. Από την άλλη, η πλειονότητα των πολύ μικρών επιχειρήσεων, όπως και των επιχειρήσεων εστίασης, συνέχιζε μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 2022 να αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες. Με άλλα λόγια, η ανάκαμψη, όπως αποτυπώνεται από την άνοδο του δείκτη οικονομικού κλίματος, συντελέστηκε με όρους ανισότητας. Η στήριξη που παρασχέθηκε έναντι των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης δεν ήταν αρκετή για να αναπληρώσει ένα κρίσιμο μέρος των απωλειών των επιχειρήσεων που ανέστειλαν τη λειτουργία τους με κρατική εντολή και κυρίως των μικρότερων με βάση το μέγεθος επιχειρήσεων. Για τις εν λόγω επιχειρήσεις, τα σοβαρά προβλήματα ρευστότητας ήταν εντονότερα καθώς και η δυνατότητά τους να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους και να ξεφύγουν από τον φαύλο κύκλο της υπερχρέωσης. Επιπλέον, η ανάκαμψη που καταγράφηκε επισκιάστηκε από τις χαμηλές προσδοκίες που προκαλούνται από την παράλληλη εξέλιξη της υγειονομικής, ενεργειακής και γεωπολιτικής κρίσης (Δελτία Οικονομικού Κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, Φεβρουάριος & Ιούλιος 2022).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και σε αντίθεση με ό,τι καταγράφηκε στην Ελλάδα, ο δείκτης οικονομικού κλίματος των ευρωπαϊκών ΜμΕ τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022

κατέγραψε φθίνουσα πορεία. Το δεύτερο εξάμηνο του 2021 υποχώρησε στις 75,2 μονάδες, ελαφρώς μειωμένος κατά 0,9 μονάδες σε σχέση με το πρώτο εξάμηνο του έτους. Η συγκεκριμένη επίδοση, η οποία ήταν χαμηλότερη των προσδοκιών, αποδόθηκε σε τρεις παράγοντες: Στην έξαρση της πανδημίας Covid-19 το φθινόπωρο και χειμώνα του 2021, στην αύξηση των τιμών ενέργειας και στις διαταραχές της εφοδιαστικής αλυσίδας που κατά την περίοδο εκείνη θεωρήθηκαν συνέπεια της πανδημικής κρίσης (SMEunited, Άνοιξη 2022). Το πρώτο εξάμηνο του 2022 ο δείκτης οικονομικού κλίματος των ευρωπαϊκών ΜΜΕ υποχώρησε περαιτέρω στις 74,3 μονάδες. Η πτώση αποδόθηκε στις γεωπολιτικές εντάσεις που ακολούθησαν τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και οι οποίες οδήγησαν σε ισχυρή άνοδο των τιμών της ενέργειας. Ο επακόλουθος πληθωρισμός σε συνδυασμό με τα συνεχιζόμενα προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα και τις συνέπειες από τις κυρώσεις που εφαρμόστηκαν κατά της Ρωσίας δημιούργησαν έντονη οικονομική αστάθεια, επιδεινώνοντας την κατάσταση των ευρωπαϊκών ΜμΕ και αυξάνοντας τον κίνδυνο ύφεσης (SMEunited, Φθινόπωρο 2022).

Σύμφωνα με την έκθεση για το ευρωβαρόμετρο στις ΜμΕ της SMEunited (Φθινόπωρο 2022), για να επιτραπεί στις ΜΜΕ να αντιμετωπίσουν την υψηλή αβεβαιότητα η οποία σχετίζεται με τον πόλεμο της Ουκρανίας, οι εθνικές και ευρωπαϊκές πολιτικές θα πρέπει να επικεντρώσουν στη σταθεροποίηση των αγορών ενέργειας και εμπορευμάτων και στην ανάληψη επείγουσας δράσης για τον μετριασμό των αυξήσεων των τιμών της ενέργειας. Η προηγούμενη εκτίμηση αποτελεί προϋπόθεση για επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις προς την κατεύθυνση της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης.

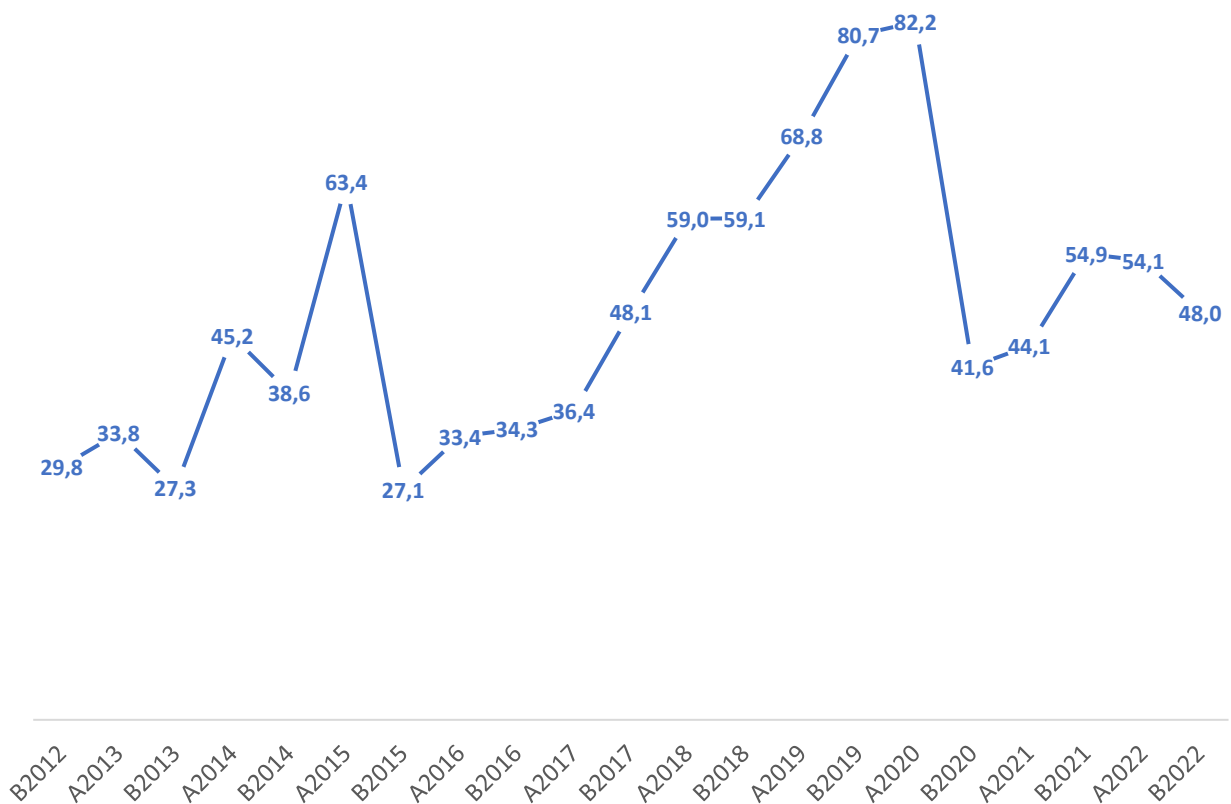
Γράφημα 1. Δείκτης Οικονομικού Κλίματος ΜμΕ

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ & Ευρωβαρόμετρα SMEunited

Όσον αφορά τις προσδοκίες των ελληνικών ΜμΕ, όπως αποτυπώνονται στις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, τόσο για το πρώτο εξάμηνο του 2022 όσο και για το δεύτερο εξάμηνο του έτους κατέγραψαν φθίνουσα πορεία. Ειδικότερα και όσον αφορά το δεύτερο εξάμηνο του 2022, ο δείκτης προσδοκιών των ΜμΕ ο οποίος αποτελείται από το άθροισμα των θετικών και σταθερών προσδοκιών υποχώρησε στις 48 μονάδες, δηλαδή στα επίπεδα του 2017 όταν η οικονομία βίωνε ακόμα τις επιπτώσεις της κρίσης χρέους και των capital controls. Δεδομένης της αβεβαιότητας που κυριαρχεί λόγω των δυσμενών συνεπειών οι οποίες προκαλούνται κυρίως από τις πληθωριστικές πιέσεις, οι προσδοκίες που διατηρούνται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα ενδέχεται να αποτελούν πρόδρομη ένδειξη εισδοχής της ελληνικής οικονομίας σε κατάσταση στασιμότητας.

Γράφημα 2. Δείκτης Προσδοκιών Ελληνικών ΜμΕ

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

2.3 Κύκλος εργασιών

Το 2021 όπως και το 2020 σχεδόν οι μισές ΜμΕ (46,8%) δήλωσαν ετήσιο κύκλο εργασιών κάτω από 50.000 €. Επιπλέον, οι ΜμΕ που κατέγραψαν ζημιές υποχώρησαν, ενώ αυξήθηκαν οι επιχειρήσεις που κατέγραψαν κέρδη, απέχοντας όμως από τα προ πανδημίας επίπεδα.

Ο κύκλος εργασιών των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, όπως αποτυπώνεται στις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ ανά εξάμηνο, τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021, όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022 δεν μεταβλήθηκε σημαντικά. Σε σχέση μάλιστα με τη μεγάλη μείωση που παρατηρήθηκε στους κύκλους εργασιών το 2020 διαφάνηκε μία τάση σταθεροποίησης και επιστροφής στην κανονικότητα. Προς αυτή τη διαπίστωση συνηγόρησε η υποχώρηση του ποσοστού των επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν μείωση του κύκλου εργασιών και παράλληλα η αύξηση των ποσοστών των επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν αυξημένους ή αμετάβλητους κύκλους εργασιών.

Ωστόσο, τα στοιχεία που καταγράφηκαν δεν προσέγγισαν εκείνα της προ πανδημικής περιόδου.

Ειδικότερα σχεδόν 1 στις 2 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις κατέγραψαν μείωση του κύκλου εργασιών τους τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 (46,5%) όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022 (46,3%). Η μεσοσταθμική μείωση του κύκλου εργασιών ανά εξάμηνο για τις προαναφερθείσες επιχειρήσεις ήταν περίπου 34% (35,2% και 33,9% αντίστοιχα).

Από την άλλη μεριά σχεδόν 1 στις 4 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις κατέγραψαν αύξηση του κύκλου εργασιών και στα δυο προαναφερθέντα εξάμηνα (28,1% και 24,2% αντίστοιχα). Η μεσοσταθμική αύξηση του κύκλου εργασιών ανά εξάμηνο για τις επιχειρήσεις ήταν περίπου 23% (23,7% και 22,4% αντίστοιχα).

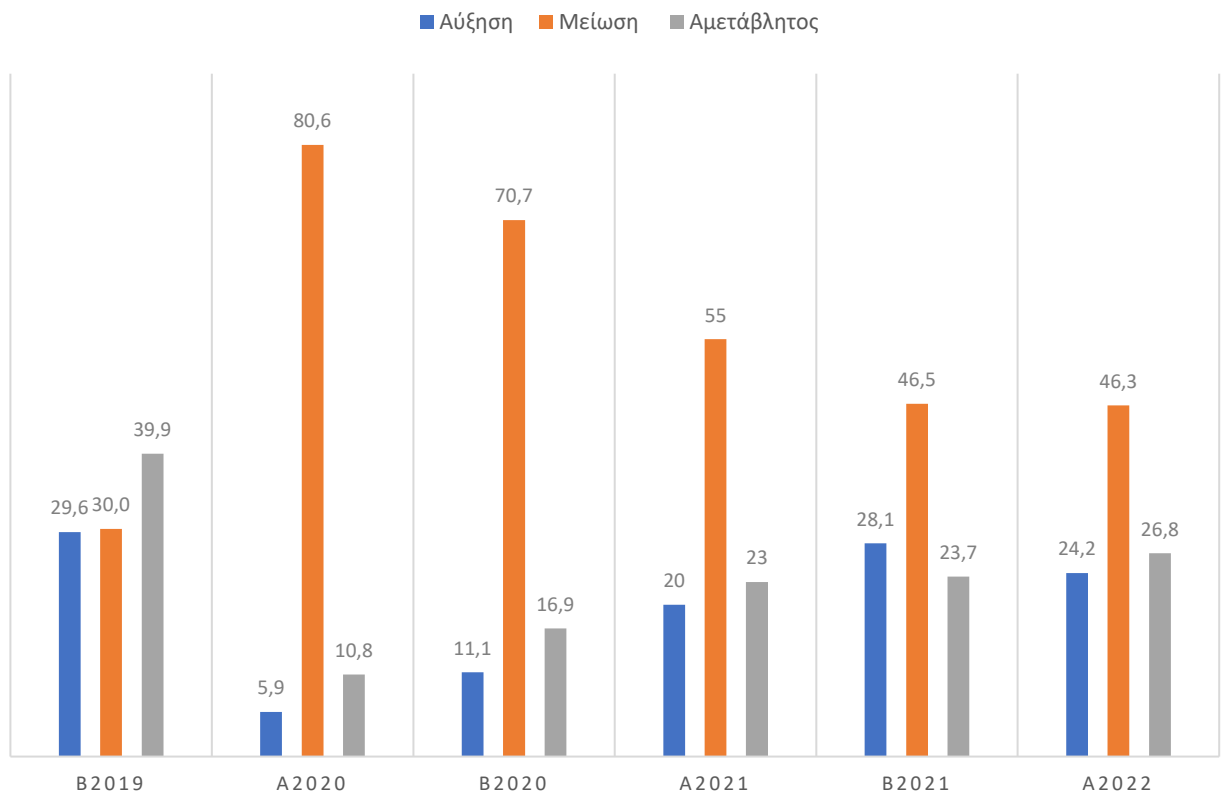
Επιπλέον, σχεδόν 1 στις 4 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις δήλωσαν πως ο κύκλος εργασιών τους δεν μεταβλήθηκε κατά τα δυο προαναφερθέντα εξάμηνα (23,7% και 26,8% αντίστοιχα).

Από τα επιμέρους στοιχεία των ερευνών οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, παρατηρήθηκε πως η εικόνα του κύκλου εργασιών ανά εξάμηνο ήταν καλύτερη για τη μεταποίηση και τις υπηρεσίες σε αντίθεση με το εμπόριο. Σαφώς χειρότερη ήταν και η κατάσταση στον κλάδο της εστίασης σε σχέση με τον ευρύτερο τομέα των υπηρεσιών.

Παρατηρήθηκε επίσης πως υπάρχει μία σχεδόν γραμμική θετική σχέση με το μέγεθος των επιχειρήσεων και τις επιδόσεις τους καθώς οι επιχειρήσεις που δήλωσαν αύξηση κύκλου εργασιών ήταν αναλογικά

περισσότερες όσο αυξανόταν το μέγεθός τους τόσο σε όρους ετήσιου κύκλου εργασιών όσο και σε όρους αριθμού εργαζομένων, ενώ ακριβώς το αντίστροφο ίσχυε για όσες δήλωσαν μείωση κύκλου εργασιών. Με άλλα λόγια οι μεγαλύτερες με βάση τον κύκλο εργασιών και τον αριθμό εργαζομένων επιχειρήσεις παρουσίασαν σαφώς καλύτερα στοιχεία σε σχέση με το πώς εξελίχθηκε ο κύκλος εργασιών τους το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και το πρώτο εξάμηνο του 2022, σε αντίθεση με τις μικρότερες επιχειρήσεις και τους αυτοαπασχολούμενους-ελεύθερους επαγγελματίες οι οποίες συνέχισαν να καταγράφουν σοβαρές απώλειες.

Γράφημα 3. Κύκλος Εργασιών μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων - Αποτίμηση εξαμήνου-

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Όσον αφορά τον ετήσιο κύκλο εργασιών τον οποίο δήλωσαν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις για το 2021, τα στοιχεία από τις έρευνες του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ κατέδειξαν μια αμετάβλητη σε γενικές γραμμές κατάσταση σε σχέση με το 2020. Στο συγκεκριμένο πεδίο φαίνεται ότι οι σοβαρές επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης στις ΜμΕ παρέμειναν ενεργές.

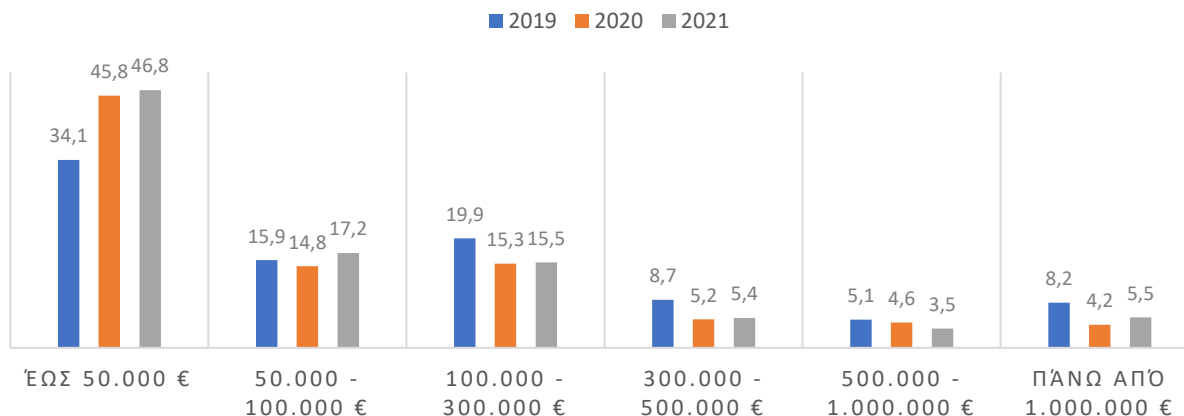
Ειδικότερα οι ΜμΕ με ετήσιο κύκλο εργασιών:

- έως 50.000 €, από 34,1% το 2019 ανήλθαν στο 45,8% το 2020 και στο 46,8% το 2021,
- 50.000 € έως 100.000 €, από 15,9% το 2019 υποχώρησαν στο 14,8% το 2020 και στο 17,2% το 2021,
- 100.000 € έως 300.000 €, από 19,9% το 2019 υποχώρησαν στο 15,3% το 2020 και στο 15,5% το 2021,
- 300.000 € έως 500.000 €, από 8,7% το 2019 υποχώρησαν στο 5,2% το 2020 και στο 5,4% το 2021,
- 500.000 € έως 1.000.000 €, από 5,1% το 2019 υποχώρησαν στο 4,6% το 2020 και στο 3,5% το 2021 και
- πάνω από 1 εκατομμύριο ευρώ, από 8,2% το 2019 υποχώρησαν στο 4,2% το 2020 και στο 5,5% το 2021.

Με βάση τα προηγούμενα στοιχεία φαίνεται πως κατά τη διάρκεια της πανδημίας μειώθηκε δραματικά και οριζόντια ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων, καθώς η μόνη κατηγορία κύκλου εργασιών που παρουσιάζει αύξηση επιχειρήσεων και μάλιστα σημαντική είναι η αντίστοιχη των επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν ετήσιο κύκλο εργασιών έως 50.000 €.

Από τα επιμέρους στοιχεία, οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις επιχειρήσεων στη χαμηλότερη κατηγορία ετήσιου κύκλου εργασιών, δηλαδή κάτω από 50.000 €, παρατηρήθηκαν στις υπηρεσίες, στις επιχειρήσεις χωρίς προσωπικό και στις επιχειρήσεις που ανέστειλαν τη λειτουργία τους με κρατική εντολή.

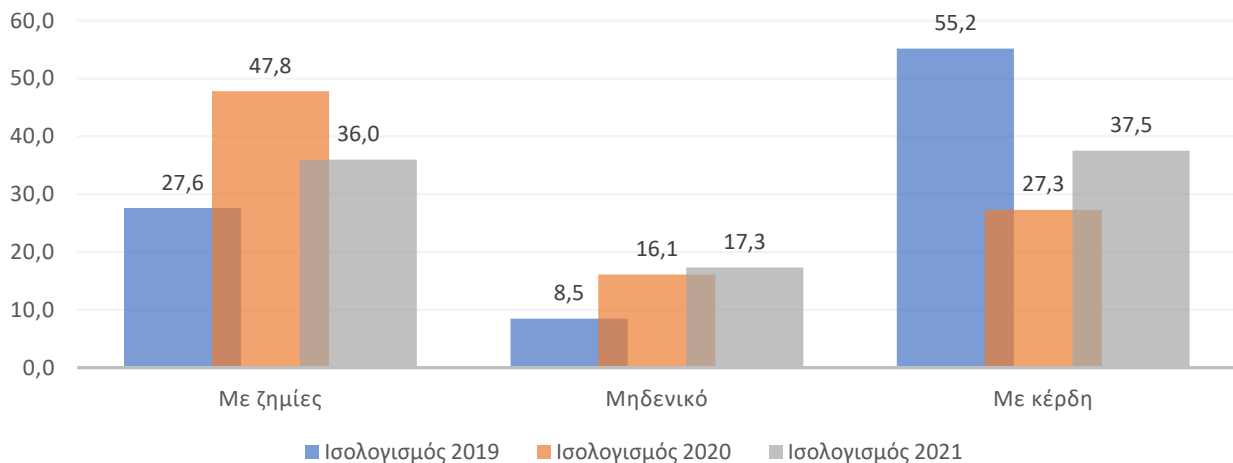
Γράφημα 4. Ετήσιος κύκλος εργασιών ΜμΕ

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Σ' ό,τι αφορά τους ισολογισμούς η κατάσταση το 2021 βελτιώθηκε σε σχέση με το 2020 χωρίς όμως να προσεγγίσει τα προ πανδημίας επίπεδα. Ειδικότερα το ποσοστό των επιχειρήσεων με κέρδη αυξήθηκε το 2021 (37,5%) σε σχέση με το 2020 (27,3%), παρέμεινε όμως μικρότερο από το ποσοστό των επιχειρήσεων με κέρδη του 2019 (55,2%). Το ποσοστό των επιχειρήσεων με ζημιές το 2021 (36%) μειώθηκε σε σχέση με το 2020 (47,8%), παραμένει όμως μεγαλύτερο σε σχέση με το ποσοστό των επιχειρήσεων με ζημιές του 2019 (27,6%). Τέλος, σταθερή αύξηση καταγράφει το ποσοστό των επιχειρήσεων με μηδενικό αποτέλεσμα: από 8,5% το 2019, σε 16,1% το 2020 και 17,3% το 2021.

Γράφημα 5. Σύγκριση ισολογισμών ΜμΕ

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

2.4. Ρευστότητα – Ταμειακά διαθέσιμα

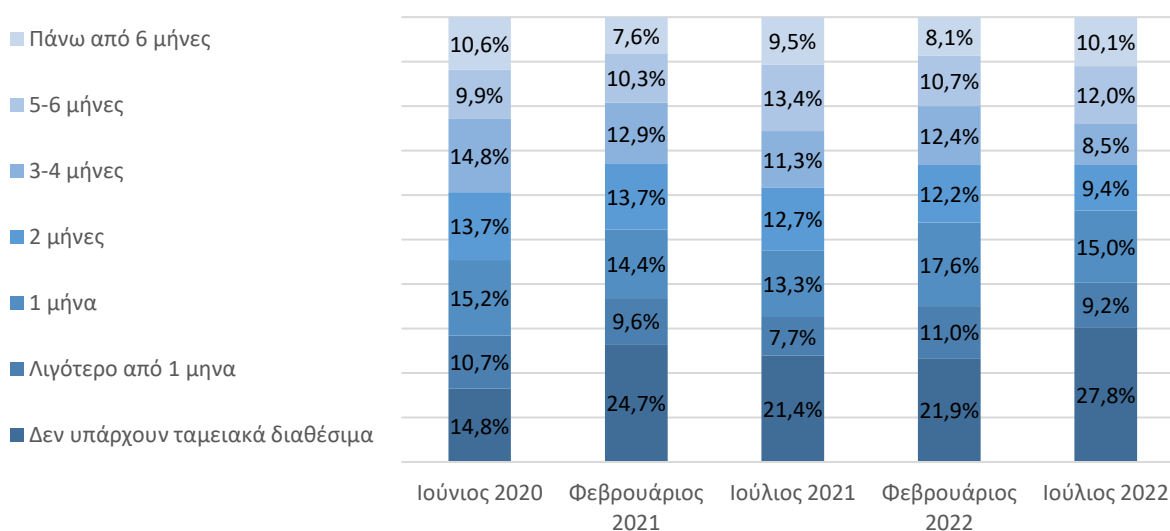
Οι επιχειρήσεις με σοβαρά προβλήματα ρευστότητας μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 2022 αυξήθηκαν περαιτέρω καταγράφοντας τις χειρότερες επιδόσεις από την έναρξη της πανδημίας.

Σύμφωνα με τις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος 2022, Ιούλιος 2022), το δεύτερο εξάμηνο του 2021, η ρευστότητα μειώθηκε για το 48,8% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, έμεινε αμετάβλητη για το 28,9% και αυξήθηκε για το 22,1%. Το πρώτο εξάμηνο του 2022, η ρευστότητα των ΜμΕ υποχώρησε καθώς το 52,7% δήλωσε ότι είχε μείωση, ενώ το 24,8% δήλωσε πως δεν μεταβλήθηκε και το 22% ότι αυξήθηκε. Η επιδείνωση της ρευστότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, τουλάχιστον μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 2022, αποδίδεται στις έντονες πληθωριστικές

πιέσεις κυρίως λόγω της υπέρμετρης αύξησης των τιμών ενέργειας. Και τούτο επειδή ο καλπάζων πληθωρισμός είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης σε αγαθά και υπηρεσίες. Το 37,5% των ΜμΕ κατέγραψε μείωση της ζήτησης το δεύτερο εξάμηνο του 2021, ενώ το ποσοστό αυτό ανέβηκε σημαντικά στο 44,8% το πρώτο εξάμηνο του 2022. Επιπλέον, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν και το ιδιαίτερα αυξημένο κόστος λειτουργίας, ενώ παράλληλα κατέβαλαν προσπάθεια να συγκρατήσουν τις τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών τους ώστε να διατηρήσουν την πελατεία τους.

Το πρόβλημα ρευστότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων αποτυπώνεται από την αύξηση των ήδη υψηλών ποσοστών των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων με μηδενικά ή αρκετά χαμηλά ταμειακά διαθέσιμα που καταγράφουν οι ΜμΕ. Η κατάσταση φαίνεται να έχει επιδεινωθεί σημαντικά από την έναρξη της πανδημίας καθώς οι επιχειρήσεις οι οποίες τον Ιούλιο του 2022 δήλωσαν ότι είχαν μηδενικά ρευστά διαθέσιμα αντιστοιχούσαν στο 27,8% του συνόλου των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Σωρευτικά οι επιχειρήσεις οι οποίες δεν είχαν καθόλου ρευστά διαθέσιμα ή αυτά επαρκούσαν το περισσότερο για ένα μήνα ανήλθαν τον Ιούλιο του 2022 στο 52%. Από τα προαναφερόμενα στοιχεία φαίνεται ότι η ρευστότητα των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων βρισκόταν τον Ιούλιο του 2022 στο χειρότερο επίπεδο από την έναρξη της πανδημίας.

Γράφημα 6. Επάρκεια ταμειακών διαθεσίμων για κάλυψη βασικών υποχρεώσεων επιχείρησης - Συγκριτικό Γράφημα -

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Από τα επιμέρους στοιχεία, τα μεγαλύτερα προβλήματα ρευστότητας αντιμετωπίζουν οι μικρότερες επιχειρήσεις. Ειδικότερα, τα ταμειακά διαθέσιμα ήταν μηδενικά ή επαρκούσαν το ανώτερο για έναν μήνα για το 62,8% των επιχειρήσεων με ετήσιο κύκλο εργασιών έως 50.000€ και για το 66,9% των επιχειρήσεων χωρίς προσωπικό.

Για τις προαναφερθείσες επιχειρήσεις, μηδενικά ταμειακά διαθέσιμα δήλωσε το 35,9% και το 37,4% αντίστοιχα.

Όσον αφορά τις επιχειρήσεις εστίασης, φαίνεται ότι συνέχισαν να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, καθώς 43,8% των εν λόγω επιχειρήσεων δεν είχε καθόλου ταμειακά διαθέσιμα τον Ιούλιο του 2022. Συνολικά, περισσότερες από 6 στις 10 επιχειρήσεις εστίασης (64,4%) είτε δεν είχαν ταμειακά διαθέσιμα είτε τα διαθέσιμα επαρκούσαν το περισσότερο για έναν μήνα.

Πίνακας 1. Ταμειακά διαθέσιμα – Ιούλιος 2022 – Ανά κατηγορία επιχειρήσεων

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗΣΙΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ 2021					
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Έως 50.000 €	50.000 – 100.000 €	100.001 – 300.000 €	300.001 – 500.000 €	500.001 – 1.000.000 €	Πάνω από 1.000.000 €
Δεν υπάρχουν ταμειακά διαθέσιμα	26,80%	28,00%	28,80%	35,90%	23,90%	17,40%	16,70%	15,20%	11,40%
Λιγότερο από μήνα	11,70%	7,30%	8,10%	10,10%	9,70%	5,80%	8,30%	15,20%	5,70%
Έναν μήνα	16,70%	17,10%	12,00%	16,80%	14,20%	15,20%	13,90%	9,10%	11,40%
2 μήνες	7,70%	9,30%	11,00%	8,70%	14,90%	8,00%	8,30%	15,20%	8,60%
3 – 4 μήνες	7,00%	9,30%	9,40%	8,10%	8,20%	8,70%	16,70%	9,10%	8,60%
5 – 6 μήνες	11,70%	11,40%	12,60%	10,10%	16,40%	18,10%	11,10%	9,10%	14,30%
Περισσότερο από 6 μήνες	10,00%	9,30%	10,70%	5,90%	6,70%	19,60%	19,40%	12,10%	25,70%
Δ.Α	8,40%	8,30%	7,40%	4,50%	6,00%	7,20%	5,60%	15,20%	14,30%

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ				ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ				ΥΠΟΚΛΑΔΟΣ
	Χωρίς προσωπικό	1 έως 4	5 έως 9	10 έως 49	ΕΛ3 ΑΤΤΙΚΗ	ΕΛ5 ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛ6 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛ4 ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ & ΚΡΗΤΗ	Εστίαση
Δεν υπάρχουν ταμειακά διαθέσιμα	37,40%	24,50%	23,80%	7,70%	28,20%	31,30%	29,10%	17,30%	43,80%
Λιγότερο από μήνα	12,20%	8,30%	6,90%	5,80%	10,30%	7,80%	10,10%	7,70%	15,10%
Έναν μήνα	17,30%	14,90%	10,90%	13,50%	13,70%	20,70%	11,60%	12,50%	5,50%
2 μήνες	5,00%	10,50%	15,80%	11,50%	11,00%	9,70%	6,90%	8,70%	12,30%
3 – 4 μήνες	7,90%	8,30%	9,90%	11,50%	10,00%	6,00%	9,50%	7,70%	4,10%
5 – 6 μήνες	10,40%	14,00%	10,90%	7,70%	11,00%	12,40%	12,20%	13,50%	4,10%
Περισσότερο από 6 μήνες	4,70%	11,60%	14,90%	19,20%	8,90%	6,90%	12,20%	16,30%	8,20%
Δ.Α	5,00%	8,00%	6,90%	23,10%	6,90%	5,10%	8,50%	16,30%	6,80%

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

2.5 Επενδύσεις

Σχεδόν 1 στις 3 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις πραγματοποίησαν κάποιας μορφής επένδυση τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022. Ωστόσο, η πλειονότητα των επενδύσεων ήταν μικρής κλίμακας.

Οι επενδύσεις αποτελούν κρίσιμη συνιστώσα για την σωρευτική οικονομική μεγέθυνση αλλά και πρόδρομος δείκτης παραγωγικότητας και δυναμισμού σε επίπεδο οικονομίας, κλάδων και επιχειρήσεων. Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται στοιχεία για την επενδυτική δραστηριότητα των επιχειρήσεων όπως προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων των ερευνών οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.

Γνωρίζουμε ότι κατά την τελευταία δεκαετία ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου υπολειπόταν των αποσβέσεων, γεγονός το οποίο οδήγησε σε από-επένδυση και επιδείνωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, από το πρώτο εξάμηνο του 2021 διαφαίνεται μία αύξηση των επενδύσεων κυρίως σε μηχανολογικό και μεταφορικό εξοπλισμό. Η συγκεκριμένη τάση αποτυπώνεται και στις επενδύσεις στις οποίες προχώρησαν οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022. Ωστόσο, η αύξηση των επενδύσεων στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις αποτυπώθηκε κυρίως στο σκέλος των νέων τεχνολογιών και ψηφιακών εφαρμογών και αφορούσε ως επί το πλείστον επενδύσεις μικρής κλίμακας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος 2022) το δεύτερο εξάμηνο του 2021 το 33% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων έκανε κάποιου είδους επένδυση. Το 21,8% πραγματοποίησε επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό και ψηφιακές επενδύσεις (π.χ. λογισμικό, ψηφιακές συσκευές και εφαρμογές), το 15,6% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων σε μηχανολογικό εξοπλισμό και λοιπά μηχανήματα, το 7,9% των επιχειρήσεων σε κτηριακές εγκαταστάσεις και λοιπό εξοπλισμό και το 6,1% επένδυσε σε κατάρτιση και εκπαίδευση προσωπικού (π.χ. συστήματα πιστοποίησης οργάνωσης και λειτουργίας).

Παρά το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις το δεύτερο εξάμηνο του 2021 η πλειονότητα των επενδύσεων ήταν μικρής κλίμακας. Το ύψος της επένδυσης για το 55,5% των επιχειρήσεων ήταν έως 5.000€. Για το 10% ήταν από 5.001€ – 10.000€, για το 10,7% από 10.001€ – 20.000€, για το 8,8% από 20.001€ – 50.000€, για το 6,1% από

50.001€ – 100.000€ και για το 5% πάνω από 100.000€. Άλλωστε αποδεικνύεται από της πηγές χρηματοδότησης των επενδύσεων που έγιναν πως η συντριπτική πλειονότητα των επενδύσεων χρηματοδοτήθηκε με ίδια κεφάλαια (86,4%), έναντι μόλις του 6% που χρηματοδοτήθηκε μέσω ΕΣΠΑ και του 3,8% που χρηματοδοτήθηκε με τραπεζικό δανεισμό.

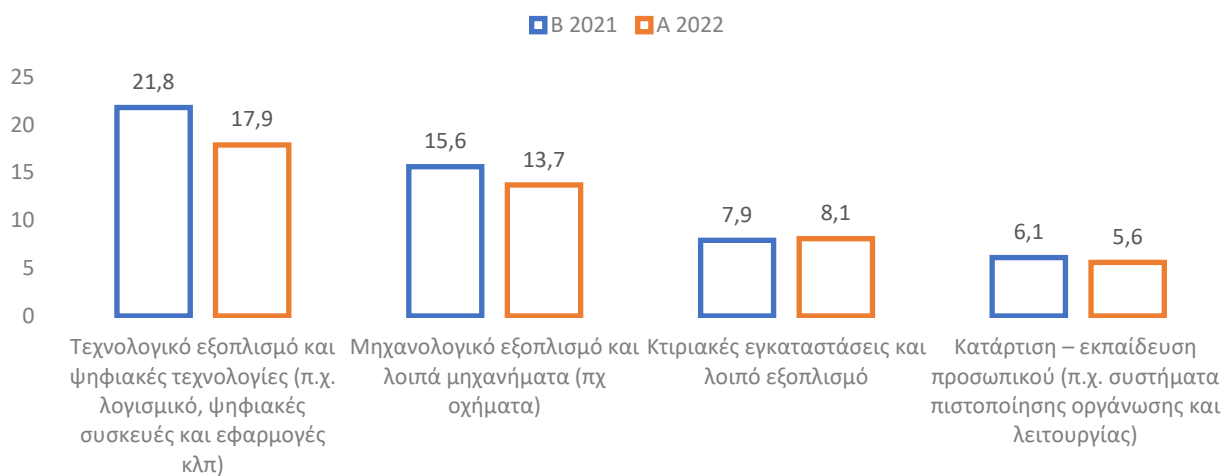
Αντίστοιχα, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2022 (Ιούλιος 2022), σχεδόν 1 στις 3 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (29,8%) πραγματοποίησαν κάποιας μορφής επένδυση. Το 17,9% πραγματοποίησε επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό και ψηφιακές τεχνολογίες, το 13,7% επενδύσεις σε μηχανολογικό εξοπλισμό και λοιπά μηχανήματα, το 8,1% σε κτιριακές εγκαταστάσεις και λοιπό εξοπλισμό και το 5,6% για κατάρτιση και εκπαίδευση προσωπικού. Αντίστοιχα, στην έρευνα για το πρώτο εξάμηνο του 2022, παρά τα υψηλά ποσοστά των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι έκαναν επενδύσεις, οι επενδύσεις ήταν μικρής κλίμακας. Για 1 στις 2 επιχειρήσεις (51%) που πραγματοποίησε επενδύσεις, το ύψος της επένδυσης ήταν έως 5.000 €. Το πρόβλημα της πρόσβασης σε χρηματοδότηση για επενδύσεις παραμένει και σε αυτή την έρευνα έντονο, καθώς 8 στις 10 επιχειρήσεις (81,3%) που πραγματοποίησαν επενδύσεις τις χρηματοδότησαν με ιδίους πόρους. Το 9,6% τις χρηματοδότησε μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης και μόλις το 3,8% μέσω τραπεζικού δανεισμού.

Το γεγονός ότι το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των επιχειρήσεων χρηματοδοτεί τις επενδύσεις με ίδια κεφάλαια, αφενός επηρεάζει το ύψος, τη συχνότητα αλλά και τον αριθμό των επενδύσεων. Παράλληλα διαμορφώνει ένα πλαίσιο αυξημένης ευαλωτότητας απέναντι σε αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος, δεδομένου ότι μια πιθανή έλλειψη ρευστότητας (π.χ. λόγω πανδημίας ή ενεργειακής κρίσης) επιδρά άμεσα στη δυνατότητα των επιχειρήσεων να σχεδιάσουν και να πραγματοποιήσουν νέες επενδύσεις.

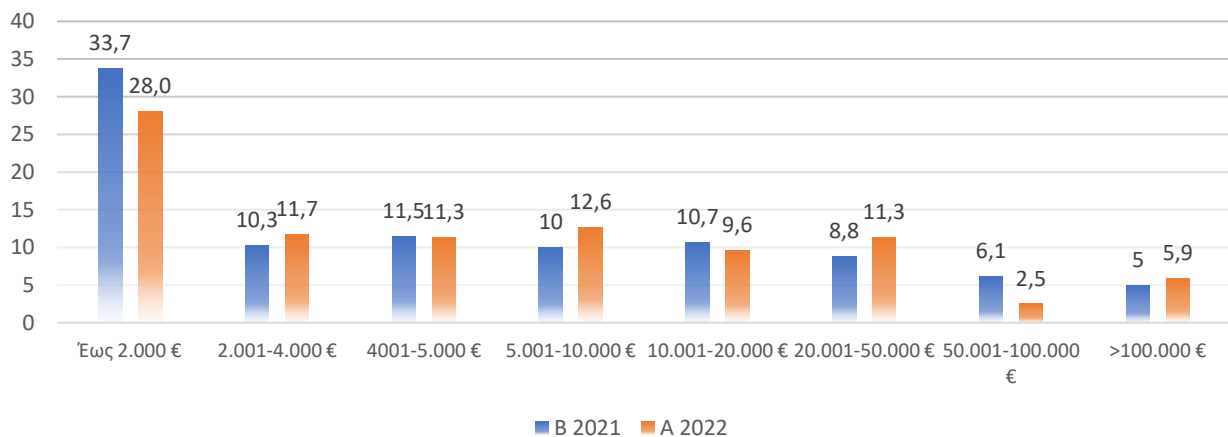
Επιπλέον, για το μεγαλύτερο μέρος των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων οι επενδύσεις που έγιναν τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022 ήταν κυρίως επενδύσεις προσαρμογής ή συντήρησης και λιγότερο πραγματικής αύξησης της παραγωγικής ικανότητας των επιχειρήσεων. Ειδικότερα δε, αν λάβουμε υπόψη ότι οι περισσότερες επενδύσεις αφορούν σε τεχνολογικό και ψηφιακό εξοπλισμό, τεκμαίρεται ότι η πλειονότητα των επιχειρήσεων προχωρά σε απολύτως απαραίτητες, χαμηλού κόστους, επενδύσεις σε τεχνολογικό εξοπλισμό και ψηφιακά συστήματα προκειμένου να μπορέσει να ακολουθήσει τον επιταχυνόμενο ψηφιακό μετασχηματισμό ο οποίος συντελείται μετά την πανδημία.

Τέλος, από τα επιμέρους στοιχεία των ερευνών το σημαντικότερο εύρημα είναι ότι υπάρχει μία σαφής αναλογικά αυξητική σχέση μεταξύ των επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν ότι έχουν πραγματοποιήσει επενδύσεις και του μεγέθους τους με όρους αριθμού εργαζομένων και κύκλου εργασιών. Με άλλα λόγια όσο μεγαλώνει το μέγεθος της επιχείρησης είτε με βάση τον κύκλο εργασιών είτε με βάση τον αριθμό εργαζομένων τόσο αυξάνεται και το ποσοστό των επιχειρήσεων οι οποίες πραγματοποιούν επενδύσεις.

Γράφημα 7. Ποσοστά μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που πραγματοποίησαν επενδύσεις ανά εξάμηνο

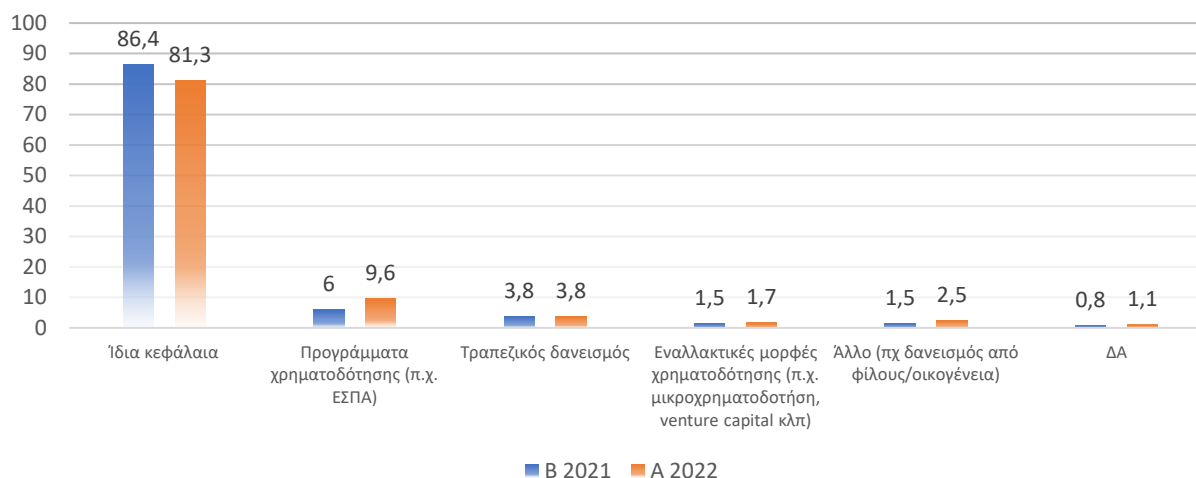

Γράφημα 8. Ύψος επένδυσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά εξάμηνο - Βάση: Όσοι πραγματοποίησαν επενδύσεις -

Πηγή γραφημάτων 7 & 8: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Γράφημα 9. Πηγές χρηματοδότησης επένδυσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά εξάμηνο - Βάση: Όσοι πραγματοποίησαν επενδύσεις -

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

2.6 Απασχόληση

Η απασχόληση στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις ενισχύθηκε περαιτέρω τόσο το δεύτερο εξάμηνο του 2021 όσο και το πρώτο εξάμηνο του 2022, με τις εκτιμήσεις για το δεύτερο εξάμηνο του 2022 να είναι θετικές.

Στην απασχόληση τα στοιχεία από τις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και το πρώτο εξάμηνα του 2022 ήταν βελτιωμένα σε σχέση με τις τρεις προηγούμενες έρευνες του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Ιούλιος 2021, Φεβρουάριος 2021 και Ιούλιος 2020) που διενεργήθηκαν εν μέσω πανδημίας, καθώς το ισοζύγιο των επιχειρήσεων που αύξησαν/μείωσαν το προσωπικό τους επέστρεψε σε προ πανδημίας επίπεδα, δηλαδή σε θετικό πρόσημο. Συγκεκριμένα, το δεύτερο εξάμηνο του 2021, το 8,7% των επιχειρήσεων αύξησε το προσωπικό του έναντι του 7,4% που το μείωσε και του 82,9% που το διατήρησε. Το πρώτο εξάμηνο του 2022 οι επιχειρήσεις οι οποίες δήλωσαν ότι αύξησαν το προσωπικό τους αντιστοιχούν στο 9,4% έναντι του 8,5% που δήλωσαν ότι το μείωσαν και του 81,5% που το διατήρησαν σταθερό.

Τα ευρήματα αυτά συμβάδιζαν με εκείνα της ΕΛΣΤΑΤ όπου καταγράφηκε αποκλιμάκωση της ανεργίας (12,1% ποσοστό ανεργίας τον Ιούνιο του 2022, έναντι 15% τον Ιούνιο του 2021) το οποίο ωστόσο παραμένει ακόμα σε πολύ υψηλά επίπεδα πράγμα το οποίο συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για τη βελτίωση της αγοράς εργασίας. Όσον αφορά το πρώτο εξάμηνο του 2022, οι προσδοκίες ήταν θετικές, καθώς το 12,3% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι θα αυξήσει το προσωπικό του έναντι μόλις του 3,8% που δήλωσε ότι θα το μειώσει.

Ο δυισμός μεταξύ πολύ μικρών και μεγαλύτερων επιχειρήσεων είναι και στο πεδίο της απασχόλησης εμφανής καθώς οι πολύ μικρές επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών έως 50.000 € και όσες διατηρούν προσωπικό από 1 έως 4 άτομα παρουσίασαν αρνητικό ισοζύγιο απασχόλησης έναντι των υπόλοιπων επιχειρήσεων οι οποίες σε γενικές γραμμές παρουσίασαν θετικό ισοζύγιο.

Ωστόσο, η έντονη κινητικότητα και ελαστικότητα παραμένουν σταθερές και οφείλονται – κατά κύριο λόγο – στην εποχικότητα της επιχειρηματικής δραστηριότητας που χαρακτηρίζει τα τελευταία χρόνια την ελληνική αγορά εργασίας. Με βάση την έρευνα οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος 2022) το 36,3% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων απασχολούσε προσωπικό μερικής/εκ περιτροπής απασχόλησης, έναντι του 63,7% που το προσωπικό του ήταν πλήρους απασχόλησης. Τα στοιχεία αυτά συμβάδιζαν και με εκείνα του ΠΣ Εργάνη για την μισθωτή εργασία όπου σε ετήσια βάση το 2021 η μερικής/εκ περιτροπής απασχόληση αντιστοιχούσε στο 29,5% των εργαζόμενων, ενώ με βάση τις μηνιαίες εκθέσεις του ΠΣ Εργάνη η μερικής/εκ περιτροπής απασχόληση κυμαίνεται γύρω από το 45%.

Τέλος και παρά τις επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία, οι εκτιμήσεις των επιχειρήσεων όσον αφορά το προσωπικό τους για το δεύτερο εξάμηνο του 2022 ήταν θετικές δεδομένου ότι το 7,9% δήλωσε ότι θα αυξήσει το προσωπικό του έναντι του 6,7% που δήλωσε ότι θα το μειώσει, ενώ το 81,8% δήλωσε ότι θα παραμείνει αμετάβλητο. Η διαφαινόμενη περαιτέρω μείωση της ανεργίας, στο δεύτερο μάλιστα εξάμηνο του έτους όπου διαχρονικά η απασχόληση μειώνεται, αποτελεί αναμφίβολα μια θετική ένδειξη. Η εν λόγω ένδειξη ωστόσο με την αβεβαιότητα που κυριαρχεί λόγω των πολλαπλών και παράλληλων κρίσεων δεν είναι ακόμα εμφανές εάν είναι ένα βραχυπρόθεσμο φαινόμενο ή αποτελεί ένδειξη μιας ευρύτερης τάσης ανάκαμψης της οικονομίας από την ύφεση της πανδημίας αλλά και από τη βαθύτερη 10ετή ύφεση που βιώσαμε μετά την κρίση χρέους.

Η τάση αυτή παρατηρείται και στις εαρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Μάιος 2022) η οποία διαβλέπει συνέχιση της αύξησης της απασχόλησης στην Ελλάδα ειδικά στη μεταποίηση και στην

αγροτική παραγωγή παρά τη γενικότερη αρνητική συγκυρία. Επιπλέον, τα ίδια φαίνονται να επιβεβαιώνονται και από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ όπου η ανεργία τον Σεπτέμβριο του 2022 είχε υποχωρήσει στο 11,8%.

Σε κλαδικό επίπεδο, οι εκτιμήσεις για αύξηση της απασχόλησης ήταν θετικότερες στον τομέα της μεταποίησης (8,3% αύξηση έναντι 4,7% μείωση) και ακολουθούσαν οι υπηρεσίες (9,4% αύξηση με 8,7% μείωση). Από την άλλη μεριά στις επιχειρήσεις του κλάδου της εστίασης οι εκτιμήσεις για μείωση προσωπικού (15,1%) ήταν υπερτριπλάσιες εκείνων για αύξηση (4,1%) πράγμα το οποίο οφείλεται στο μεγαλύτερο μέρος στην εποχικότητα η οποία χαρακτηρίζει τον συγκεκριμένο κλάδο.

2.7 Κόστος λειτουργίας επιχειρήσεων

Το κόστος λειτουργίας των επιχειρήσεων παρουσίασε σοβαρή αύξηση κυρίως λόγω των υπέρμετρων ανατιμήσεων ενέργειας.

Η εμφάνιση του πληθωρισμού, ο οποίος από τα μέσα του 2021 και μετά καλπάζει, κυρίως εξ αιτίας της υπέρμετρης αύξησης των τιμών ενέργειας που προκλήθηκε αρχικά λόγω της διεθνούς ενεργειακής κρίσης και επιδεινώθηκε λόγω των δυσμενών γεωπολιτικών εξελίξεων, έχει δημιουργήσει νέες δυσκολίες, αβεβαιότητες και προκλήσεις.

Για τις επιχειρήσεις οι ανατιμήσεις, ιδίως στις τιμές ενέργειας, προκάλεσαν σοβαρή άνοδο του κόστους λειτουργίας τους.

Σύμφωνα με τις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος και Ιούλιος 2022) κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2021 το 61,5% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων κατέγραψαν αύξηση του κόστους ενέργειας, το 26,9% αύξηση του κόστους προμήθειας πρώτων υλών και εμπορευμάτων, το 4,7% αύξηση του κόστους καυσίμων και το 0,6% αύξηση του κόστους προμήθειας εξοπλισμού και μηχανημάτων. Για τις προαναφερόμενες επιχειρήσεις το κόστος ενέργειας αυξήθηκε μεσοσταθμικά κατά 89,8%, το κόστος προμήθειας πρώτων υλών και εμπορευμάτων κατά 48,2%, το κόστος καυσίμων οχημάτων κατά 70,3% και το κόστος προμήθειας εξοπλισμού και μηχανημάτων κατά 35%.

Το πρώτο εξάμηνο του 2022 η κατάσταση ως προς το κόστους λειτουργίας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων επιδεινώθηκε. Ο αριθμός των επιχειρήσεων οι οποίες κατέγραψε άνοδο στα επιμέρους λειτουργικά τους έξοδα πολλαπλασιάστηκε. Συγκεκριμένα, το 88,4% κατέγραψε αύξηση στο κόστος ενέργειας, το 86% αύξηση στο κόστος προμήθειας πρώτων υλών/εμπορευμάτων, το 60,3% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων αύξηση στο κόστος καυσίμων οχημάτων και το 19,7% αύξηση στο κόστος αγοράς εξοπλισμού και μηχανημάτων. Για τις προαναφερόμενες επιχειρήσεις το κόστος ενέργειας αυξήθηκε μεσοσταθμικά κατά 76%, το κόστος προμήθειας πρώτων υλών και εμπορευμάτων κατά 43,5%, το κόστος καυσίμων οχημάτων κατά 57,8% και το κόστος προμήθειας εξοπλισμού και μηχανημάτων κατά 26,2%.

Τα ευρήματα των ερευνών του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ συμβάδιζαν και με εκείνα της ΕΛΣΤΑΤ, καθώς τον Ιούνιο του 2020, η τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος είχε αυξηθεί σε ετήσια βάση κατά 70,4%, η τιμή του φυσικού αερίου κατά 117,7%, η τιμή της βενζίνης κατά 46,8% και η τιμή του πετρελαίου κίνησης κατά 51,2%. Επιπλέον, το Ιούνιο του 2020 ο δείκτης τιμών παραγωγού στη βιομηχανία είχε αυξηθεί σε ετήσια βάση κατά 39,9% και ο δείκτης τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία κατά 32,8%.

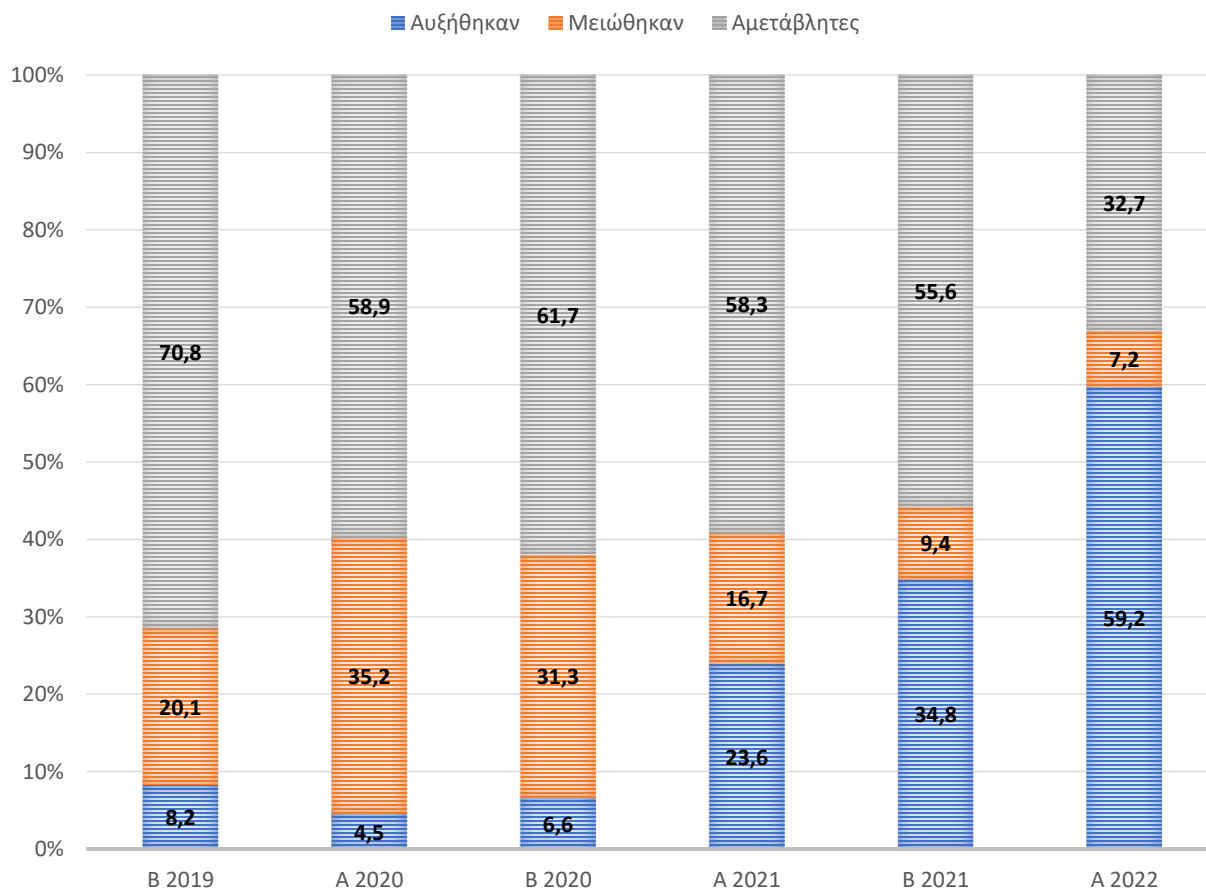
2.8 Τιμές αγαθών/υπηρεσιών

Ο αριθμός των επιχειρήσεων που αυξήσαν τις τιμές των αγαθών/ υπηρεσιών τους εκτινάχθηκε ακολουθώντας αυξητική τάση μέχρι και το πρώτο εξάμηνο του 2022.

Η πληθωριστική κρίση την οποία βιώνουμε από το 1^ο εξάμηνο του 2021 προκλήθηκε αρχικά από την κρίση προσφοράς που επέφερε η διατάραξη των εφοδιαστικών αλυσίδων λόγω της πανδημίας, εντάθηκε στη συνέχεια με την εκδήλωση της ενεργειακής κρίσης και συνεχίστηκε με το ξέσπασμα του πολέμου στην Ουκρανία. Η εν λόγω κρίση είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους λειτουργίας των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση την αύξηση των τιμών στα προϊόντα και τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

Με βάση τις έρευνες οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, οι επιχειρήσεις που δήλωσαν ότι αυξήσαν τις τιμές τους διαρκώς αυξάνονται καθώς από 6,6% που ήταν το 2^ο εξάμηνο του 2020, ανήλθαν στο 23,6% το 1^ο εξάμηνο του 2021, στο 34,8% το 2^ο εξάμηνο του 2021 και στο 59,2% το 1^ο εξάμηνο του 2022. Αντίστοιχα την ίδια περίοδο βλέπουμε να μειώνονται σημαντικά οι επιχειρήσεις οι οποίες δήλωσαν ότι μείωσαν τις τιμές τους καθώς και όσες τις διατήρησαν σταθερές.

Γράφημα 10. Τιμές πώλησης αγαθών/υπηρεσιών (ποσοστά επιχειρήσεων) - Αποτίμηση εξαμήνου - Συγκριτικό Γράφημα

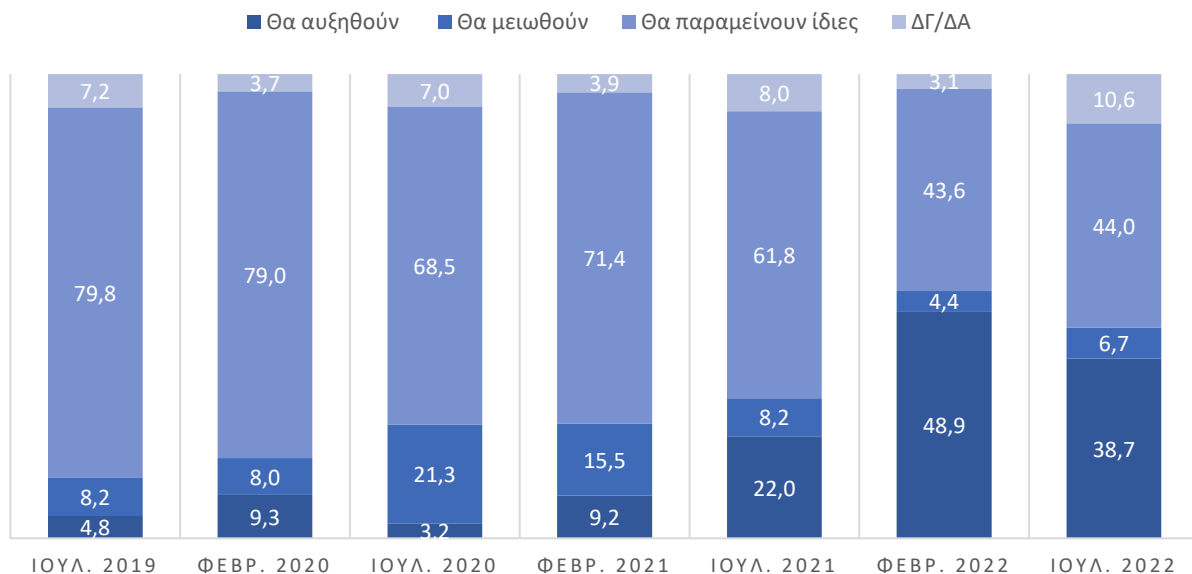
Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις επιχειρήσεων οι οποίες αύξησαν τις τιμές τους κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2021 παρατηρήθηκαν στις εμπορικές επιχειρήσεις (43,8%) και τις μεταποιητικές επιχειρήσεις (50%). Από την άλλη μεριά, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα των υπηρεσιών φαίνεται ότι, σε γενικές γραμμές, συγκράτησαν τις τιμές τους, καθώς το 16,7% αυτών προχώρησε σε αυξήσεις τιμών, έναντι του 10,9% που μείωσε τις τιμές του και του 72% που τις διατήρησε σταθερές.

Το πρώτο εξάμηνο του 2022, σε κλαδικό επίπεδο, οι επιχειρήσεις στο εμπόριο και στη μεταποίηση δήλωσαν σε μεγαλύτερο ποσοστό ότι αύξησαν τις τιμές τους (66,2% και 66,3% αντίστοιχα) σε σχέση με τις επιχειρήσεις στον ευρύτερο τομέα των υπηρεσιών (47,9%).

Τέλος, με βάση τα ευρήματα της έρευνας οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Ιούλιος 2022) η ανοδική τάση των τιμών είχε διαφανεί πως θα συνεχιζόταν και το δεύτερο εξάμηνο του 2022, καθώς οι επιχειρήσεις οι οποίες δήλωσαν ότι θα αυξήσουν τις τιμές τους αντιστοιχούσαν στο 38,7% του συνόλου των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, έναντι μόλις του 6,7% που δήλωσε ότι θα τις μειώσει. Θα πρέπει ωστόσο, να σημειωθεί ότι καταγράφεται μια αποκλιμάκωση στις προαναφερθείσες προβλέψεις σε σύγκριση με τις δυο προηγούμενες έρευνες. Σε κάθε όμως περίπτωση φαίνεται πως ακόμα και εάν η κατάσταση εξομαλυνθεί οι τιμές θα παραμείνουν σε υψηλότερο επίπεδο από ό,τι βρίσκονταν πριν την εκδήλωση της ενεργειακής κρίσης.

Γράφημα 11. Μεταβολή τιμών αγαθών/υπηρεσιών επιχειρήσεων - Εκτίμηση επόμενου εξαμήνου - Διαχρονικό Γράφημα-

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Σε κλαδικό επίπεδο συναντούμε τις περισσότερες επιχειρήσεις οι οποίες προτίθενται να προχωρήσουν σε αύξηση τιμών στο εμπόριο (49,5%), ακολουθούν οι μεταποιητικές επιχειρήσεις (39,4%) και τέλος οι επιχειρήσεις του ευρύτερου τομέα των υπηρεσιών (27,8%). Οι εντονότερες τάσεις ανατιμήσεων στο εμπόριο και την μεταποίηση είναι αναμενόμενες καθώς οι τομείς αυτοί εξαρτώνται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από εισροές σε εμπορεύματα και βασικά αγαθά τα οποία ανατιμώνται διεθνώς σε σχέση με τον τομέα των υπηρεσιών. Οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις σε όρους κύκλου εργασιών και αριθμού εργαζομένων εμφανίζουν μεγαλύτερη ροπή για ανατιμήσεις σε σχέση με τις μικρότερες ενώ η γεωγραφική κατανομή των επιχειρήσεων δεν φαίνεται να επηρεάζει τη συγκεκριμένη μεταβλητή.

2.9 Υποχρεώσεις/οφειλές επιχειρήσεων

Οι επιχειρήσεις με καθυστερημένες υποχρεώσεις μειώθηκαν τον Ιούλιο του 2022 σε προ πανδημίας επίπεδα, τα οποία ωστόσο είναι ιδιαίτερα υψηλά. Το 38,2% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων έχει τουλάχιστον 1 ληξιπρόθεσμη οφειλή προς το δημόσιο ή τους ιδιώτες.

Το ιδιωτικό χρέος αποτελεί ένα μόνιμο παράγοντα που ναρκοθετεί τις προοπτικές ανάκαμψης, τόσο των επιχειρήσεων όσο και της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με την έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή (Σεπτέμβριος 2022) οι ληξιπρόθεσμες οφειλές προς την εφορία τον Ιούλιο του 2022, ανέρχονταν στα 112,6 δις ευρώ και είναι αυξημένες κατά 3,7 δις. ευρώ σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, το σύνολο των ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών οφειλών στο τέλος του Ιουνίου 2022 ανήλθε στα 43,4 δις. ευρώ παρουσιάζοντας αύξηση κατά 590,4 εκατ. ευρώ σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του 2022. Από τα στοιχεία αυτά καταγράφεται μια σημαντική αύξηση του ιδιωτικού χρέους προς το Δημόσιο (εφορία και ασφαλιστικά ταμεία).

Ανάλογα ήταν σε γενικές γραμμές και τα ευρήματα των ερευνών του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος και Ιούλιος του 2022) όπου τουλάχιστον για το δεύτερο εξάμηνο του 2021 παρουσιάστηκε σημαντική αύξηση του είτε προς το δημόσιο είτε προς τους ιδιώτες στις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις.

Ειδικότερα, σχεδόν 1 στις 2 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις (47,3%) φαίνεται πως είχαν τουλάχιστον μία ληξιπρόθεσμη οφειλή, όταν το πρώτο εξάμηνο του 2021 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 43,3% και προ πανδημίας 38,7%. Με άλλα λόγια, προκύπτει ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας οι επιχειρήσεις με ληξιπρόθεσμες οφειλές αυξήθηκαν κατά σχεδόν 9 ποσοστιαίες μονάδες.

Αυξητικές τάσεις καταγράφηκαν και στον βαθμό υπερχρέωσης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, καθώς το δεύτερο εξάμηνο του 2021 οι επιχειρήσεις με ληξιπρόθεσμες οφειλές (σε 2 από τις 8 κατηγορίες υποχρεώσεων των ερευνών του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ) αντιστοιχούσαν στο 9,9% των επιχειρήσεων, έναντι του 7,7% το πρώτο εξάμηνο του 2021 και του 7,2% του τελευταίου προ πανδημίας εξαμήνου.

Επιπλέον, οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις με ληξιπρόθεσμες οφειλές (σε τουλάχιστον 3 από τις 8 κατηγορίες υποχρεώσεων) ανήλθαν το δεύτερο εξάμηνο του 2021 στο 24,2%, έναντι του 22,3% που ήταν το πρώτο εξάμηνο του 2021 και του 17,8% που ήταν το τελευταίο προ πανδημίας εξάμηνο.

Όσον αφορά το πρώτο εξάμηνο του 2022, καταγράφηκε μια όχι αμελητέα αποκλιμάκωση των ληξιπρόθεσμων οφειλών των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Φαίνεται ότι το πλήρες άνοιγμα της οικονομίας, η καλή τουριστική περίοδο και τα μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση για τη στήριξη της οικονομίας και ειδικότερα για τη διαχείριση του ιδιωτικού χρέους (π.χ. ρυθμίσεις οφειλών) έδωσαν τη δυνατότητα σε ένα σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του. Ωστόσο, τα ποσοστά των επιχειρήσεων οι οποίες αντιμετωπίζουν προβλήματα στην καταβολή των υποχρεώσεων τους παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά.

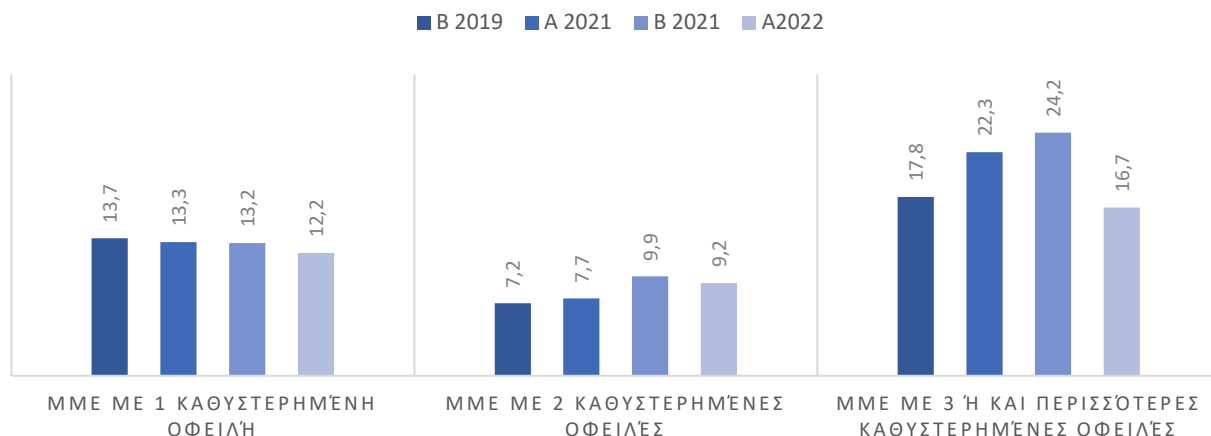
Όπως προκύπτει από τα ευρήματα της έρευνας οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Ιούλιος 2022), το 38,2% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων είχε τουλάχιστον 1 ληξιπρόθεσμη οφειλή, ποσοστό το οποίο είναι χαμηλότερο σε σχέση όχι μόνο με τις προηγούμενες έρευνες που έγιναν κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, αλλά και σε σύγκριση με τα προ πανδημίας στοιχεία (38,7% τον Φεβρουάριο του 2020).

Περαιτέρω, σημαντική μείωση καταγράφηκε και στα ποσοστά των επιχειρήσεων με πολλαπλές ληξιπρόθεσμες οφειλές. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 12 οι μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις με 3 ή και περισσότερες ληξιπρόθεσμες οφειλές υποχώρησαν στο 16,7% έναντι 24,2% που ήταν το προηγούμενο εξάμηνο.

Ελαφρώς βελτιωμένα ήταν και τα ποσοστά των επιχειρήσεων σε σχέση με το προηγούμενο εξάμηνο όσον αφορά τις επιχειρήσεις που είχαν 1 ληξιπρόθεσμη οφειλή (12,2% το πρώτο εξάμηνο του 2022, έναντι 13,2% που είχε καταγραφεί το δεύτερο εξάμηνο του 2021) και τις επιχειρήσεις με 2 ληξιπρόθεσμες οφειλές (9,2% το πρώτο εξάμηνο του 2022, έναντι 9,9% που είχε καταγραφεί το δεύτερο εξάμηνο του 2021).

Ωστόσο, ο βαθμός υπερχρέωσης των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων δεν είναι ίδιος. Διαφοροποιείται ανάλογα με τον κλάδο και το μέγεθος των επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις εστίασης φαίνεται πως αντιμετωπίζουν με διαφορά το μεγαλύτερο πρόβλημα υπερχρέωσης καθώς το 28,8% αυτών έχει τρεις ή και περισσότερες ληξιπρόθεσμες οφειλές. Ακολουθούν οι επιχειρήσεις χωρίς προσωπικό (23,4%) και οι επιχειρήσεις με ετήσιο κύκλο εργασιών έως 50.000 € (22,4%).

Γράφημα 12. Βαθμός υπερχρέωσης ΜμΕ -Σύγκριση εξαμήνων-

Πίνακας 2. Βαθμός υπερχρέωσης μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων ανά κατηγορία επιχειρήσεων (Ιούλιος 2022)

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗΣΙΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ					
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	Έως 50.000 €	50.000 - 100.000 €	100.001 - 300.000 €	300.001 - 500.000 €	500.001 - 1.000.000 €	Πάνω από 1.000.000 €
1 καθυστερημένη οφειλή	13,00%	15,00%	9,70%	12,00%	12,70%	12,30%	16,70%	12,10%	11,40%
2 καθυστερημένες οφειλές	10,00%	8,80%	8,70%	9,80%	8,20%	13,00%	5,60%	9,10%	5,70%
3 ή και περισσότερες καθυστερημένες οφειλές	15,40%	18,10%	17,20%	22,40%	15,70%	8,70%	11,10%	12,10%	5,70%

	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ				ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ				ΥΠΟΚΛΑΔΟΣ
	Χωρίς προσωπικό	1 έως 4	5 έως 9	10 έως 49	ΕΛ3 ΑΤΤΙΚΗ	ΕΛ5 ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛ6 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛ4 ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ & ΚΡΗΤΗ	Εστίαση
1 καθυστερημένη οφειλή	12,60%	11,60%	12,90%	13,50%	11,30%	10,60%	16,40%	10,60%	15,10%
2 καθυστερημένες οφειλές	10,10%	9,60%	5,90%	7,70%	9,60%	7,40%	11,60%	7,70%	11,00%
3 ή και περισσότερες καθυστερημένες οφειλές	23,40%	14,30%	11,90%	7,70%	18,20%	17,50%	14,30%	15,40%	28,80%

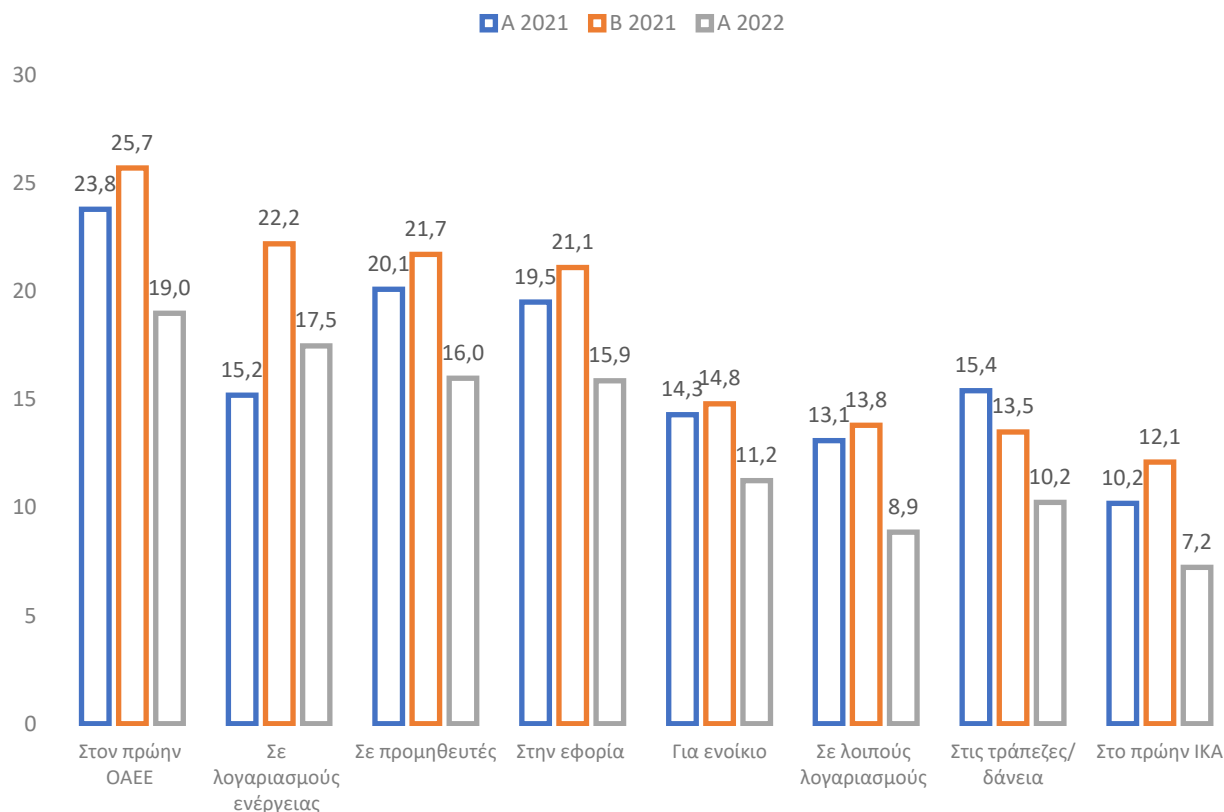
Πηγή γραφήματος 12 & πίνακα 2: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Όσον αφορά την κάθε κατηγορία υποχρεώσεων, τον Ιούλιο του 2022:

- το 19% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς τον πρώην ΟΑΕΕ,
- το 17,5% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές σε λογαριασμούς ενέργειας,
- το 16% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς προμηθευτές,
- το 15,9% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς την εφορία,
- το 11,2% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές ενοικίου. Σημειώνεται ότι από τις επιχειρήσεις που έχουν ενοίκιο (το 66% του συνόλου των επιχειρήσεων), το ποσοστό των επιχειρήσεων οι οποίες δήλωσαν ότι έχουν ληξιπρόθεσμες οφειλές ενοικίου ανέρχεται στο 17%.
- Το 8,9% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές σε λοιπούς λογαριασμούς (νερό, τηλεφωνία κ.λπ.),
- το 10,2% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες τραπεζικές οφειλές. Σημειώνεται ότι από τις επιχειρήσεις που έχουν τραπεζικά δάνεια (το 57% του συνόλου των επιχειρήσεων), το ποσοστό των επιχειρήσεων που δήλωσε ότι έχει ληξιπρόθεσμες τραπεζικές οφειλές ανέρχεται στο 18%.
- το 7,2% δήλωσε πως έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το πρώην ΙΚΑ. Σημειώνεται ότι από τις επιχειρήσεις που έχουν προσωπικό (το 64,9% του συνόλου των επιχειρήσεων), το ποσοστό των επιχειρήσεων που δήλωσε ότι έχει ληξιπρόθεσμες οφειλές προς το πρώην ΙΚΑ ανέρχεται στο 9,4%.

Ως εκ τούτων, υψηλά ποσοστά καταγράφουν οι ληξιπρόθεσμες οφειλές για λογαριασμούς ενέργειας, κάτι το οποίο καταδεικνύει τη δύσκολη κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει ένας ιδιαίτερα υψηλός αριθμός επιχειρήσεων λόγω της υπέρμετρης αύξησης του ενεργειακού κόστους.

Γράφημα 13. Ποσοστό επιχειρήσεων με καθυστερημένες οφειλές ανά κατηγορία οφειλής και ανά εξάμηνο -Αποτίμηση- Συγκριτικό Γράφημα-

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Τέλος, το συνολικό ύψος των οφειλών των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που έχουν καθυστερημένες υποχρεώσεις τον Ιούλιο του 2022 διαμορφώθηκε ως εξής:

- το 30,9% είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές έως 5.000€,
- το 12,7% είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές από 5.001 έως 10.000€,
- το 12,7% είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές από 10.001 έως 20.000€,
- το 12,1% είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές από 20.001 έως 50.000€,
- το 17% είχε ληξιπρόθεσμες οφειλές πάνω από 50.000€.

Από την ανάλυση των στοιχείων στην έρευνα οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Ιούλιος 2022) προέκυψε ότι οι ληξιπρόθεσμες οφειλές δεν ξεπερνούσαν τα 15.000€ για 1 στις 2 μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις οι οποίες είχαν καθυστερημένες υποχρεώσεις.

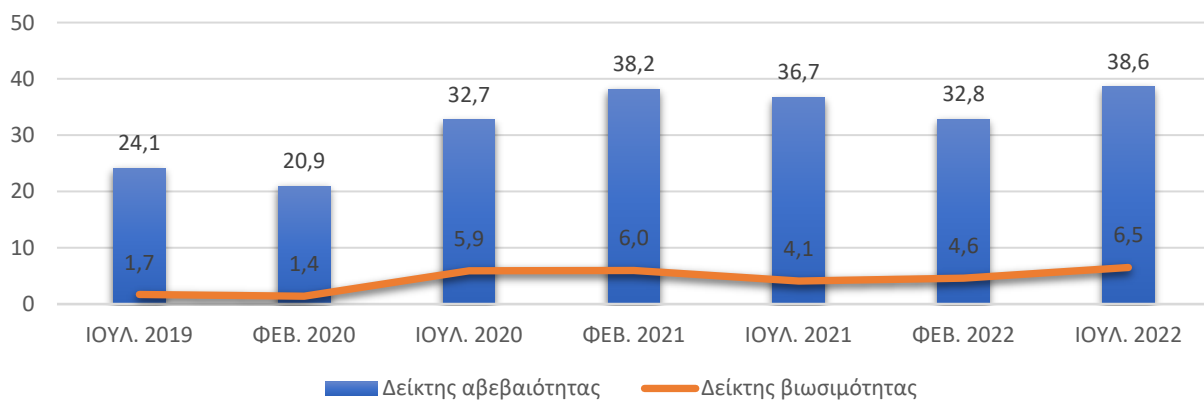
2.10 Δείκτες αβεβαιότητας και βιωσιμότητας

Οι δείκτες ανασφάλειας και βιωσιμότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων κατέγραψαν τις χειρότερες επιδόσεις από την έναρξη της πανδημίας.

Με βάση την έρευνα οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Ιούλιος 2022) για το πρώτο εξάμηνο του 2022 σημαντική άνοδο παρουσίασε ο δείκτης αβεβαιότητας¹³ των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων, καταγράφοντας το υψηλότερο επίπεδο που είχε αποτυπωθεί κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, σχεδόν 4 στις 10 επιχειρήσεις (38,6%) εξέφραζαν φόβο για ενδεχόμενη διακοπή της δραστηριότητάς τους στο μέλλον. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει πως η παράλληλη εξέλιξη της υγειονομικής, ενεργειακής και γεωπολιτικής κρίσης έχει εντείνει την ανασφάλεια των επιχειρηματιών για το μέλλον.

Επιπλέον, τα προβλήματα ρευστότητας και υπερχρέωσης τα οποία καταγράφουν κυρίως οι πολυάριθμες μικρότερες επιχειρήσεις καθώς και οι επιχειρήσεις εστίασης αποτελούν έναν υπαρκτό και ουσιαστικό παράγοντα που επηρεάζει βάσιμα τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Αυτό προκύπτει και από τον δείκτη βιωσιμότητας¹⁴ της ως άνω έρευνας, καθώς το ποσοστό των επιχειρήσεων που αντιμετωπίζουν άμεσο και πραγματικό κίνδυνο διακοπής της δραστηριότητάς τους ανήλθε στο 6,5%, το οποίο αποτελεί το χειρότερο ποσοστό που έχει καταγραφεί κατά την πανδημική περίοδο.

Γράφημα 14. Δείκτες αβεβαιότητας και βιωσιμότητας ΜμΕ

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

¹³ Τα ποσοστά των επιχειρήσεων οι οποίες στις έρευνες του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ δηλώνουν πως το επόμενο διάστημα είναι πολύ ή αρκετά πιθανό να διακόψουν τη δραστηριότητά τους συνιστούν τον δείκτη αβεβαιότητας.

¹⁴ Τα ποσοστά των επιχειρήσεων οι οποίες στις έρευνες του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ δηλώνουν πως άμεσα, μέσα στο επόμενο τρίμηνο, θα διακόψουν τη δραστηριότητά τους συνιστούν τον δείκτη βιωσιμότητας.

2.11 Ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών

Από τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις που έχουν ενσωματώσει νέες τεχνολογίες στη δραστηριότητά τους, μόνο το 17,4% τις υιοθέτησε κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Σε επίπεδο ενσωμάτωσης ψηφιακών τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις (απασχόληση 10 άτομα και άνω), βάσει του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) και τα πρόσφατα στοιχεία του 2022, η Ελλάδα κατατάσσεται 25η μεταξύ των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Παρότι καταγράφεται βελτίωση της χώρας σε αρκετούς από τους υπο-δείκτες του DESI, σε αρκετές κατηγορίες η βαθμολογία εντοπίζεται κάτω από το μέσο όρο.

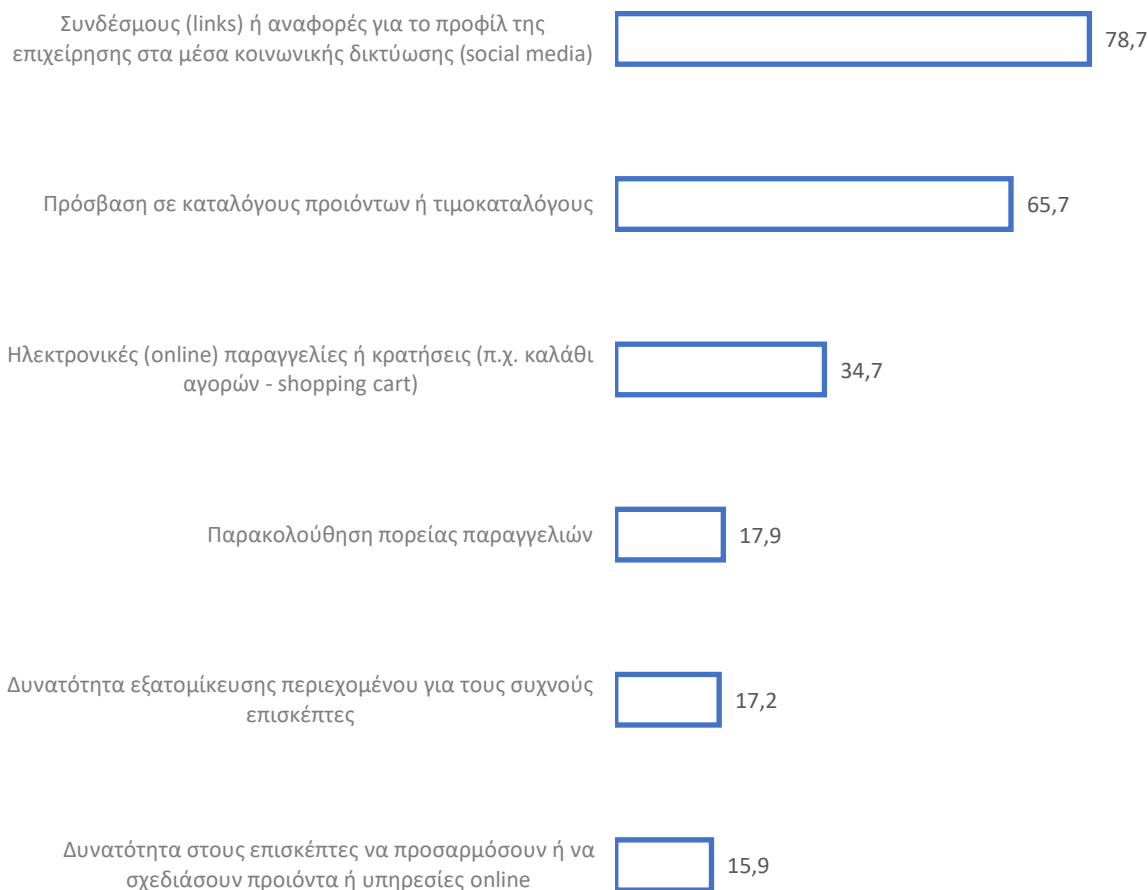
Ειδικότερα, στην υπο-κατηγορία «Ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας» στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 22η θέση στην ΕΕ (European Commission, 2022). Ωστόσο, μόνο το 39% των ΜμΕ παρουσιάζουν τουλάχιστον βασικό επίπεδο ψηφιακής έντασης έναντι 55 % που είναι ο μέσος όρος της ΕΕ. Καταγράφεται ότι το 20% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα αξιοποιεί τις ευκαιρίες που προσφέρει το ηλεκτρονικό εμπόριο (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 18%) αλλά μόνο το 7% πραγματοποιεί διαδικτυακές πωλήσεις σε διασυνοριακό επίπεδο (μέσος όρος της ΕΕ: 9%). Επιπλέον, το ηλεκτρονικό εμπόριο αφορά στο 11% του συνολικού κύκλου εργασιών των ΜμΕ (έναντι 12% σε επίπεδο ΕΕ), ποσοστό που πλησιάζει τον μέσο όρο του 12 % στην ΕΕ. Αντίστοιχα, το ποσοστό των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανέρχεται στο 29% και προσεγγίζει τον μέσο όρο της ΕΕ.

Αναφορικά με την υιοθέτηση προηγμένων ψηφιακών τεχνολογιών, καταγράφεται ότι το 13% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα χρησιμοποιούν μεγάλα σύνολα δεδομένων (big data), ποσοστό που προσεγγίζει τον μέσο όρο της ΕΕ (14%). Ωστόσο, οι επιδόσεις τους είναι πολύ χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τη χρήση του υπολογιστικού νέφους (17% έναντι 34% σε επίπεδο ΕΕ) και της τεχνητής νοημοσύνης (4% έναντι 8% σε επίπεδο ΕΕ).

Σε αντίστοιχη έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ (2021), σε σύνολο 41.962 επιχειρήσεων (απασχόληση 10 άτομα και άνω), το έτος 2021 οι 41.492 επιχειρήσεις είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο για επαγγελματικούς σκοπούς, ποσοστό 98,9%, ενώ το έτος 2020 αντίστοιχα, σε σύνολο 37.460 επιχειρήσεων, οι 35.944 επιχειρήσεις είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο για επαγγελματικούς σκοπούς, ποσοστό 96,0%. Στην πρόσβαση συμπεριλαμβάνεται σταθερή και κινητή σύνδεση (ΕΛΣΤΑΤ, 2021). Ειδικότερα, σε ποσοστό 78,7% των επιχειρήσεων καταγράφεται ότι ενσωματώνονται και λειτουργούν σύνδεσμοι (links) ή αναφορές για το

προφίλ της επιχείρησης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media). Ποσοστό 65,7% των επιχειρήσεων παρέχει πρόσβαση σε καταλόγους προϊόντων ή τιμοκαταλόγους και ποσοστό 34,7% των επιχειρήσεων διαθέτει σύστημα ηλεκτρονικών παραγγελιών ή κρατήσεων. Ποσοστό 17,9% των επιχειρήσεων παρακολουθεί την πορεία των παραγγελιών, ποσοστό 17,2% προσφέρει δυνατότητα εξατομίκευσης περιεχομένου για τους συχνούς επισκέπτες και ποσοστό 15,9% των επιχειρήσεων παρέχει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να προσαρμοστούν ή να σχεδιάσουν προϊόντα ή υπηρεσίες online (Γράφημα 15).

Γράφημα 15. Υπηρεσίες δικτυακών τόπων επιχειρήσεων (2021) -Ποσοστά επιχειρήσεις με τις υπηρεσίες που παρέχει ο διαδικτυακός τους τόπος (website)-

Αντίστοιχα, 9.094 επιχειρήσεις έλαβαν παραγγελίες μέσω ιστοσελίδας, ειδικών εφαρμογών ή μέσω μηνυμάτων τύπου EDI. Σύμφωνα επίσης με την ΕΛΣΤΑΤ, σε αριθμό 41.492 επιχειρήσεων, 9.214 επιχειρήσεις χρησιμοποιούν διασυνδεδεμένες συσκευές που ελέγχονται ψηφιακά εξ αποστάσεως (Διαδίκτυο των Πραγμάτων). Ειδικότερα, ποσοστό 91,9% χρησιμοποιούν έξυπνα συστήματα συναγερμού για την ασφάλεια των εγκαταστάσεων (Γράφημα 16).

Γράφημα 16. Διαδίκτυο των πραγμάτων (2021) -Ποσοστά επιχειρήσεων με συσκευές και συστήματα που παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω του διαδικτύου-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Εντούτοις, σε όλες τις λοιπές κατηγορίες απομακρυσμένου ελέγχου τα ποσοστά είναι πολύ χαμηλότερα. Για παράδειγμα, ένα ποσοστό 43,7% αξιοποιεί έξυπνους μετρητές, λαμπτήρες και θερμοστάτες για τη βελτιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας, ποσοστό 32,1% χρησιμοποιεί συστήματα Διαδικτύου των Πραγμάτων, ποσοστό 32,1% χρησιμοποιεί αισθητήρες για την παρακολούθηση της συντήρησης μηχανημάτων, ποσοστό 29,8% αξιοποιεί έξυπνες κάμερες ή αισθητήρες για την παρακολούθηση

δραστηριοτήτων πελατών, ποσοστό 28,3% αξιοποιεί αισθητήρες για την παρακολούθηση προϊόντων στη διαχείριση αποθήκης και 16,8% χρησιμοποιεί αισθητήρες RFID¹⁵.

Στην ειδικότερη και εξίσου κρίσιμη κατηγορία της ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών, η εικόνα είναι επίσης χαρακτηριστική μιας γενικής υστέρησης. Πιο συγκεκριμένα, με βάση τη ερευνά οικονομικού κλίματος του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (Φεβρουάριος 2022) καταγράφηκαν τα παρακάτω στοιχεία για τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις:

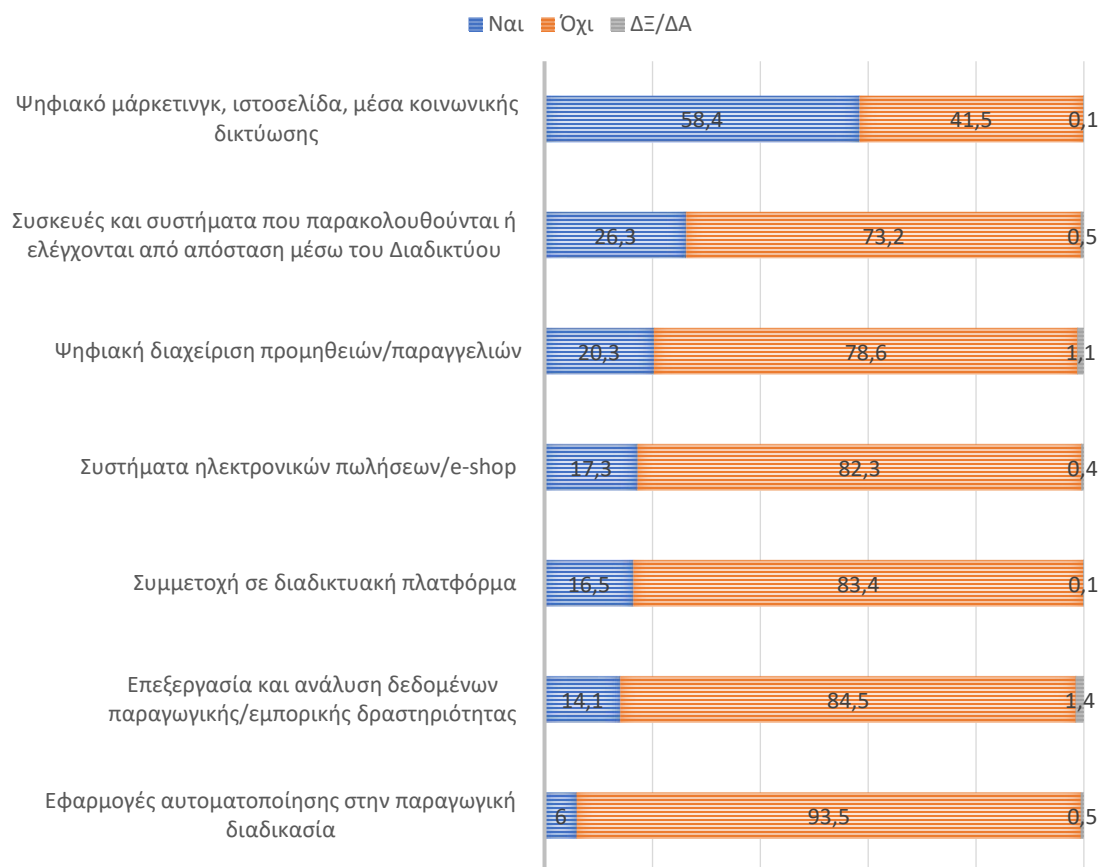
- το 58,4% δήλωσε ότι έχει ενσωματώσει συστήματα ψηφιακού μάρκετινγκ,
- το 26,3% έχει ενσωματώσει συστήματα και συσκευές που παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω του διαδικτύου,
- το 17,3% έχει ενσωματώσει συστήματα ηλεκτρονικών πωλήσεων (e-shop),
- το 16,5% συμμετέχει σε διαδικτυακή πλατφόρμα,
- το 14,1% επεξεργάζεται και αναλύει δεδομένα παραγωγικής/εμπορικής δραστηριότητας,
- το 6% έχει ενσωματώσει εφαρμογές αυτοματοποίησης στην παραγωγική διαδικασία και
- για τις επιχειρήσεις που έχουν e-shop ή/και συμμετέχουν σε ψηφιακή πλατφόρμα οι ηλεκτρονικές πωλήσεις αντιστοιχούν μεσοσταθμικά στο 26,7% του κύκλου εργασιών τους.

Από τα επιμέρους στοιχεία προέκυψε ότι τα υψηλότερα ποσοστά επιχειρήσεων που έχουν ενσωματώσει συστήματα ηλεκτρονικών πωλήσεων συγκεντρώνονται κυρίως στον τομέα του εμπορίου (28,4%), έναντι του τομέα της μεταποίησης (14,1%) και των υπηρεσιών (8,7%).

Στην ενσωμάτωση συστημάτων διαδικτυακής πλατφόρμας οι τομείς του εμπορίου (19,4%) και υπηρεσιών (17,7%) συγκεντρώνουν υψηλότερα ποσοστά, έναντι της μεταποίησης (9,9%).

Όσον αφορά τα συστήματα επεξεργασίας και ανάλυσης δεδομένων παραγωγικής/εμπορικής δραστηριότητας (π.χ. analytics, big data), σε αντίθεση με τις προηγούμενες τεχνολογικές κατηγορίες, στη συγκεκριμένη κατηγορία διαπιστώνεται μια διαφοροποίηση στα ποσοστά ενσωμάτωσης σε σχέση με τον ετήσιο κύκλο εργασιών (Πίνακας 3). Για παράδειγμα, από τις επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών έως 50.000 ευρώ μόνο το 8,5% δηλώνει ότι έχει ενσωματώσει συστήματα επεξεργασίας και ανάλυσης δεδομένων, ενώ από τις επιχειρήσεις με κύκλο εργασιών άνω των 300.000 ευρώ το ποσοστό ανέρχεται σε 29,6%.

¹⁵ Radio Frequency Identification.

Γράφημα 17. Ποσοστά επιχειρήσεων που έχουν ενσωματώσει ψηφιακές Τεχνολογίες**Πίνακας 3. Ενσωμάτωση επεξεργασίας και ανάλυσης δεδομένων ανά κατηγορία επιχειρήσεων**

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ				ΕΤΗΣΙΟΣ ΤΖΙΣΙΟΣ			
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	έως 5 χρόνια	5 - 10 χρόνια	10-15 χρόνια	15 χρόνια και άνω	Έως 50.000	50.000-100.000	100.000-300.000	Πάνω από 300.000
Ναι	16.7	14.6	11.3	19.8	15.4	12.9	13.2	8.5	12.3	16.9	29.6
Όχι	81.6	83.3	88.1	79	84.6	85.7	85.3	90.9	86.2	79.8	69.6
ΔΞ/ΔΑ	1.7	2.1	0.6	1.2	0	1.4	1.6	0.5	1.4	3.2	0.9

Πηγή γραφήματος 17 & πίνακα 3: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ανάλογα φαινόμενα παρουσιάζονται και με την ενσωμάτωση συστημάτων ψηφιακής διαχείρισης προμηθειών και παραγγελιών. Ειδικότερα, το 13,3% των επιχειρήσεων με κύκλο εργασιών έως 50.000 ευρώ έχουν ενσωματώσει συστήματα ψηφιακής διαχείρισης προμηθειών και παραγγελιών, το 19,6% των επιχειρήσεων με κύκλο εργασιών 50.000-100.000 ευρώ, το 25,8% των επιχειρήσεων με κύκλο εργασιών 100.000-300.000 ευρώ και το 36,5% των επιχειρήσεων με κύκλο εργασιών άνω των 300.000 ευρώ.

Σε σχέση με συσκευές και συστήματα τα οποία παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω του Διαδικτύου (π.χ. συστήματα συναγερμού, έξυπνοι μετρητές, αισθητήρες συντήρησης μηχανημάτων, έξυπνες κάμερες/αισθητήρες, αισθητήρες παρακολούθησης προϊόντων στη διαχείριση αποθήκης), παρατηρείται σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στα ποσοστά ενσωμάτωσης και τον ετήσιο κύκλο εργασιών.

Όσο δηλαδή μεγαλώνει ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων τόσο μεγαλύτερο είναι και τα ποσοστά ενσωμάτωσης συσκευών και συστημάτων που παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω διαδικτύου, όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.

Ανάλογα είναι τα ευρήματα και για τις επιχειρήσεις που έχουν ενσωματώσει εφαρμογές αυτοματοποίησης στην παραγωγική διαδικασία (π.χ. ρομποτικά συστήματα και εξοπλισμός, συστήματα αισθητήρων), όπου επιπλέον τα υψηλότερα ποσοστά ενσωμάτωσης συγκεντρώνονται στον τομέα της μεταποίησης (10,9%), έναντι του τομέα των υπηρεσιών (4,2%) και του εμπορίου (4,7%) (Πίνακας 5).

Σε σχέση με την περίοδο ενσωμάτωσης νέων ψηφιακών τεχνολογιών, το 17,4% των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων που έχουν ενσωματώσει ψηφιακές τεχνολογίες δήλωσε ότι πραγματοποίησε την ενσωμάτωση κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Το προηγούμενο ποσοστό καταδεικνύει πως η συντριπτική πλειονότητα των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων είχαν προχωρήσει στις σχετικές προσαρμογές πριν την πανδημία.

Σε επίπεδο τομέων, το υψηλότερο ποσοστό ενσωμάτωσης ψηφιακών τεχνολογιών, κατά τη διάρκεια της πανδημίας καταγράφεται στον τομέα του εμπορίου (23,8%), έναντι του τομέα της μεταποίησης (15%) και του τομέα των υπηρεσιών (12,5%) (Πίνακας 6).

Πίνακας 4. Ενσωμάτωση συσκευών και συστημάτων που παρακολουθούνται ή ελέγχονται από απόσταση μέσω του διαδικτύου ανά κατηγορία επιχειρήσεων

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ				ΕΤΗΣΙΟΣ ΤΖΙΡΟΣ			
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	έως 5 χρόνια	5 - 10 χρόνια	10 - 15 χρόνια	15 χρόνια και άνω	Έως 50.000	50.000- 100.000	100.000- 300.000	Πάνω από 300.000
Ναι	25.8	28.6	25.4	22.2	32.1	27.1	26	14.7	23.2	40.3	52.2
Όχι	73.6	70.8	74.3	76.5	67.9	72.9	73.5	85.1	76.1	58.9	47.8
ΔΞ/ΔΑ	0.7	0.5	0.3	1.2	0	0	0.5	0.3	0.7	0.8	0

Πίνακας 5: Ενσωμάτωση εφαρμογών αυτοματοποίησης ανά κατηγορία επιχειρήσεων

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ				ΕΤΗΣΙΟΣ ΤΖΙΡΟΣ			
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	έως 5 χρόνια	5 - 10 χρόνια	10 - 15 χρόνια	15 χρόνια και άνω	Έως 50.000	50.000- 100.000	100.000- 300.000	Πάνω από 300.000
Ναι	4.7	10.9	4.2	3.7	6.4	2.9	6.5	3.2	5.1	9.7	12.2
Όχι	94.6	88.5	95.5	95.1	93.6	97.1	93	96.5	94.2	89.5	87.8
ΔΞ/ΔΑ	0.7	0.5	0.3	1.2	0	0	0.5	0.3	0.7	0.8	0

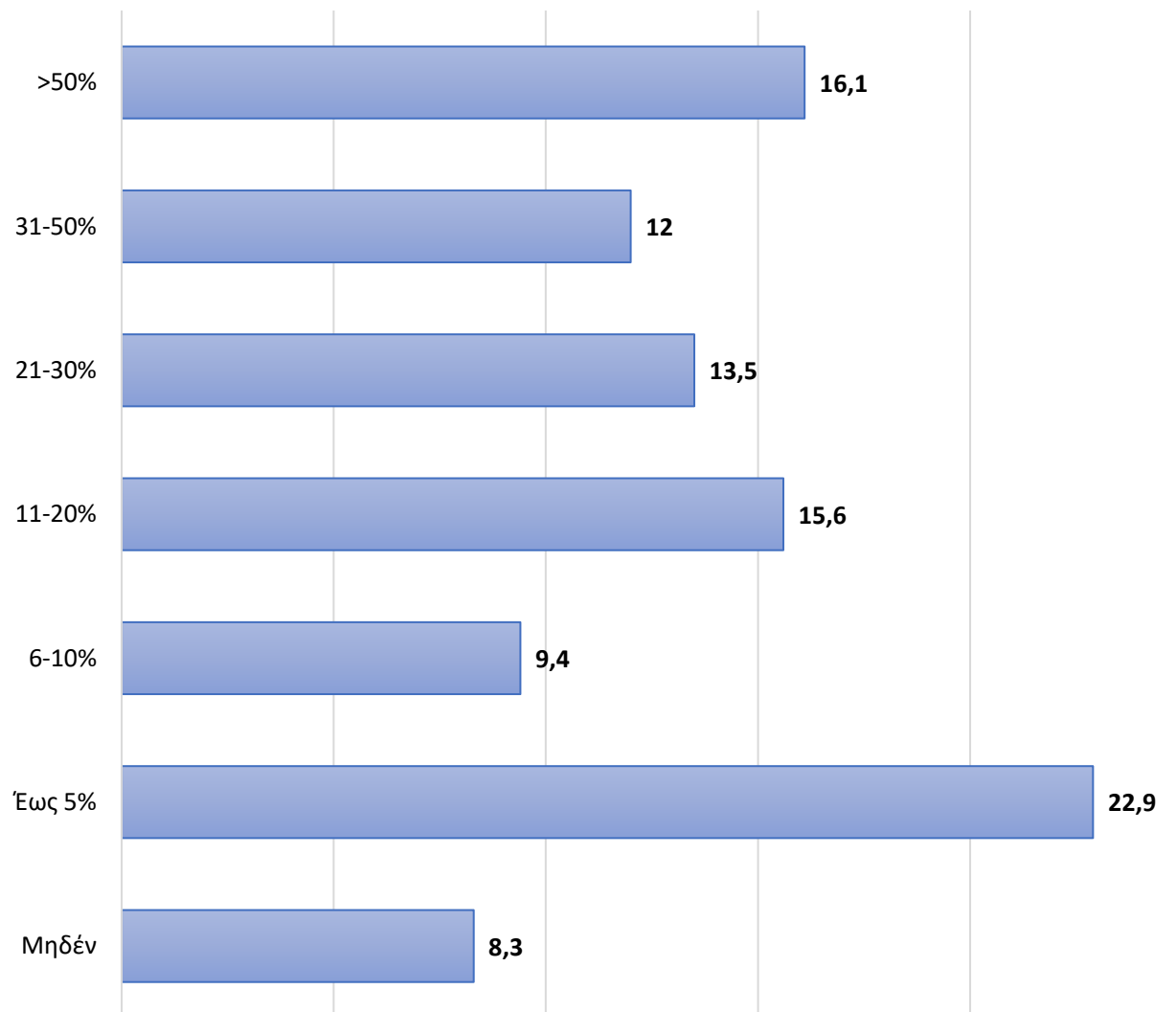
Πίνακας 6: Περίοδος ενσωμάτωσης ψηφιακών τεχνολογιών ανά κατηγορία επιχειρήσεων

	ΚΛΑΔΟΣ			ΕΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ				ΕΤΗΣΙΟΣ ΤΖΙΡΟΣ			
	Εμπόριο	Μεταποίηση	Υπηρεσίες	έως 5 χρόνια	5 - 10 χρόνια	10 - 15 χρόνια	15 χρόνια και άνω	Έως 50.000	50.000- 100.000	100.000- 300.000	Πάνω από 300.000
Πριν τη πανδημία (προ Φεβρουαρίου 2020)	75.2	85	87.5	72.7	80.8	77.1	84.2	79.2	80.2	83.8	88.9
Κατά τη διάρκεια της πανδημίας	23.8	15	12.5	27.3	17.3	22.9	15.6	20.4	19.8	16.2	11.1
ΔΑ	0.9	0	0	0	1.9	0	0.2	0.5	0	0	0

Πηγή πινάκων 4, 5, 6: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Αναφορικά με το ποσοστό των πωλήσεων επί του κύκλου εργασιών που πραγματοποιήθηκε μέσω ιστοσελίδας ή ψηφιακών πλατφορμών, το 22,9% των επιχειρήσεων δήλωσε ότι έως 5% των πωλήσεων πραγματοποιήθηκε μέσω συστημάτων ηλεκτρονικών πωλήσεων και διαδικτυακών πλατφορμών, ενώ το 16,1% πραγματοποίησε πωλήσεις άνω του 50% μέσω ηλεκτρονικών πωλήσεων και διαδικτυακών πλατφορμών (Γράφημα 18). Τέλος, το 56,2% των επιχειρήσεων καταγράφει ηλεκτρονικές πωλήσεις που ανέρχονται έως και το 20% επί του κύκλου εργασιών του.

Γράφημα 18. Ποσοστό πωλήσεων επιχειρήσεων μέσω ιστοσελίδας ή ψηφιακών πλατφορμών -Βάση όσες επιχειρήσεις έχουν e-shop ή συμμετέχουν σε ψηφιακές πλατφόρμες-

Πηγή: Έρευνες οικονομικού κλίματος ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γραφείου Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή. (2022) Έκθεση Β' τριμήνου 2022, Σεπτέμβριος 2022.

Διαθέσιμο στο : <https://bit.ly/3EvyEfP>

ΕΛΣΤΑΤ. (2021) Έρευνα χρήσης τεχνολογιών πληροφόρησης, επικοινωνίας και ηλεκτρονικού εμπορίου στις επιχειρήσεις, Δελτίο Τύπου, 14 Δεκεμβρίου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3O1qMWf>

ΕΛΣΤΑΤ. (2022) Δείκτης τιμών καταναλωτή: Ιούνιος 2022, Δελτίο Τύπου, 8 Ιουλίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3EnL6hx>

ΕΛΣΤΑΤ. (2022) Δείκτης τιμών εισαγωγών στη βιομηχανία: Ιούνιος 2022, Δελτίο Τύπου, 12 Αυγούστου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3UNGg2v>

ΕΛΣΤΑΤ. (2022) Δείκτης τιμών παραγωγού στη βιομηχανία (ΔΤΠ), Ιούνιος 2022, Δελτίο Τύπου, 29 Ιουλίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3A94gVR>

ΕΛΣΤΑΤ. (2021) Έρευνα εργατικού δυναμικού: Ιούνιος 2021, Δελτίο Τύπου, 12 Αυγούστου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3fySGpl>

ΕΛΣΤΑΤ. (2022) Έρευνα εργατικού δυναμικού: Ιούνιος 2022, Δελτίο Τύπου, 10 Αυγούστου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3WUvhGi>

ΕΡΓΑΝΗ Π.Σ. (2021 & 2022) Ροές μισθωτής απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, Ιανουάριος 2021 – Σεπτέμβριος 2022. Διαθέσιμα στο: <https://bit.ly/3URoLYD>

ΕΡΓΑΝΗ Π.Σ. (2022) Ειδικό ετήσιο τεύχος. Αποτελέσματα της ηλεκτρονικής καταγραφής του συνόλου των επιχειρήσεων και των εργαζομένων – μισθωτών με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου, Φεβρουάριος 2022. Διαθέσιμο στο : <https://bit.ly/3TAtyDb>

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ. (2022) Εξαμηνιαίο δελτίο οικονομικού κλίματος μικρών & πολύ μικρών επιχειρήσεων: Β' εξάμηνο 2021, Ιούνιος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3A94AE3>

IME ΓΣΕΒΕΕ. (2022) *Εξαμηνιαίο δελτίο οικονομικού κλίματος μικρών & πολύ μικρών επιχειρήσεων: Α' εξάμηνο 2022*, Σεπτέμβριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3UxPGzd>

Υπουργείο Οικονομικών (2022) *Κρατικός Προϋπολογισμός 2023*, Νοέμβριος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/n6sn8jna>

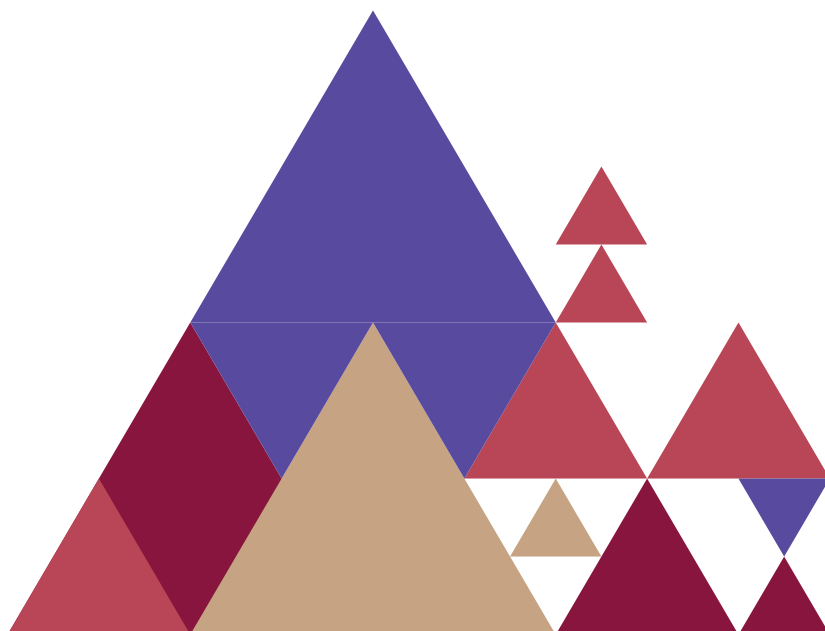
Ξενόγλωσση

European Commission. (2022) *Digital Economy and Society Index (DESI) 2022 – Greece*. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3O7YrxF>

European Commission. (2022) *European Economic Forecast, Spring 2022*, Μάιος 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3AbjrxO>

SMEunited. (2022) *The EU Craft and SME Barometer – Autumn 2022*, 14 Οκτωβρίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3V7PFSP>

SMEunited (2022) *The EU Craft and SME Barometer – Spring 2021*, 18 Μαρτίου 2022. Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3E5gobu>

Μέρος III: Όψεις και προκλήσεις των κρίσεων στην οικονομία

1. Τιμές, πληθωρισμός και το παζλ της αντιπληθωριστικής πολιτικής

Διονύσης Χιόνης,

Καθηγητής Οικονομικών

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τελικά απ' ότι φαίνεται η μάχη μεταξύ των υποστηρικτών της άποψης ότι ο πληθωρισμός και οι υψηλές τιμές θα αποτελέσουν ένα παροδικό φαινόμενο και όσων υποστήριζαν ότι τα εν λόγω φαινόμενα θα λάβουν μόνιμα χαρακτηριστικά κρίθηκε: νικητές είναι οι δεύτεροι. Ο πληθωρισμός και οι υψηλές τιμές δεν θα είναι ένα παροδικό φαινόμενο για την ελληνική οικονομία και νομίζω ότι πλέον αποτελεί κοινή πεποίθηση σε αντίθεση με την αρχική εκτίμηση και την υποστήριξη της άποψης περί παροδικότητας του φαινομένου.

Η ελληνική οικονομία τις δυο τελευταίες δεκαετίες γνώρισε μικρούς ρυθμούς πληθωρισμού ή και αποπληθωρισμού. Ακόμα και το 2008, έτος εκδήλωσης της παγκόσμιας κρίσης, ο πληθωρισμός δεν ξεπέρασε το 4,9%. Δεν γνωρίζω αν είναι συγκρίσιμες οι δύο κρίσεις. Η κρίση του 2008 ήταν κρίση ζήτησης ενώ η τρέχουσα κρίση είναι κρίση προσφοράς και ομοιάζει περισσότερο με την πετρελαϊκή κρίση της δεκαετίας του 1970. Σήμερα, μια σειρά από λόγους συγκλίνει προς την εκτίμηση πως θα υπάρξει παρατεταμένη περίοδος υψηλών τιμών και μακροημέρευσης (ίσως με μικρότερη ένταση) του πληθωρισμού.

Τα προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα θα συνεχίσουν να πλήττουν την οικονομία και την παραγωγή. Στον πόλεμο στην Ουκρανία πρέπει να προστεθεί και ο υφέρπων εμπορικός πόλεμος μεταξύ

Δύσης και Κίνας, δηλαδή Ν.Α. Ασίας. Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν από τον περιορισμό των εισαγωγών, τελικών και ενδιάμεσων προϊόντων (παρουσιάστηκαν στην εφοδιαστική αλυσίδα πολύ πριν την εκδήλωση της ενεργειακής κρίσης), εντείνουν τα προβλήματα της παραγωγής πιέζοντας ανοδικά τις τιμές. Η μεταποίηση τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ ωφελήθηκε διαχρονικά από την εισαγωγή ενδιάμεσων βιομηχανικών προϊόντων από την Κίνα και από τις χώρες της Ν.Α. Ασίας. Αυτές οι εισαγωγές συνέβαλαν στην ανταγωνιστικότητα πολλών επιχειρήσεων καθώς και στη διαμόρφωση ανταγωνιστικών τιμών. Η σταδιακή αναστροφή αυτής της διαδικασίας και η υποκατάστασή της με εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα θα οδηγήσει νομοτελειακά σε αύξηση των τιμών.

Στην συνέχεια παρατηρούμε ότι η αύξηση των τιμών της ενέργειας και των λοιπών προϊόντων δεν έχει ακόμα «περάσει» στον τομέα παροχής υπηρεσιών της ελληνικής οικονομίας. Γι' αυτό τον λόγο ο δείκτης τιμών των υπηρεσιών υπολείπεται του αντίστοιχου δείκτη των αγαθών. Η αύξηση των τιμών των τροφίμων, της στέγασης και της ενέργειας και η διατήρησή τους σε υψηλά επίπεδα υποσκάπτει την αγοραστική δύναμη του συνόλου των καταναλωτών και είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό ότι μέχρι σήμερα δεν έχουν ξεκινήσει οι διεκδικήσεις των μισθωτών και γενικότερα των εργαζομένων για τιμαριθμική αναπροσαρμογή. Στο άμεσο όμως χρονικό διάστημα οι εργαζόμενοι με οποιαδήποτε σχέση εργασίας θα διεκδικήσουν μέρος της απώλειας της αγοραστικής δύναμής τους. Επομένως, κατά το προσεχές χρονικό διάστημα είναι πολύ πιθανό να ενεργοποιηθεί το σπирάλ αύξησης των τιμών και των μισθών το οποίο θα ενισχύσει τις πληθωριστικές προσδοκίες και θα μονιμοποιήσει τον πληθωρισμό.

Για τον τρόπο λειτουργίας του σπирάλ τιμών-μισθών (βλέπε *inter alia*: Blanchard, 1986) μπορούμε να αντλήσουμε πολύτιμα συμπεράσματα από τις δεκαετίες του 1970 και του 1980. Στις συγκεκριμένες δεκαετίες οι πληθωριστικές προσδοκίες ανατροφοδοτούσαν τον πληθωρισμό μέσω του μηχανισμού τιμές-μισθοί-τιμές όπου η άνοδος των τιμών οδηγούσε τους εργαζομένους να διεκδικούν αύξηση των μισθών (αυτόματη τιμαριθμική αναπροσαρμογή) η οποία με την σειρά της αύξανε το κόστος παραγωγής με άμεση συνέπεια την αύξηση των τιμών. Στην εν λόγω περίπτωση ο πληθωρισμός καθίσταται αυτοτροφοδοτούμενος και είναι εξαιρετικά δύσκολο να χαλιναγωγηθεί εφόσον οι πληθωριστικές προσδοκίες και η προσμονή αύξησης των τιμών εισέρχονται στις μισθολογικές διαπραγματεύσεις και στις συμβάσεις ως ένα μόνιμο χαρακτηριστικό. Η εμπειρία από την ελληνική οικονομία καταδεικνύει ότι οι βραχυχρόνιες εκτιμήσεις των καταναλωτών και των παραγωγών είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στα οικονομικά συμβάντα και στις προσδοκίες και ενσωματώνουν εξαιρετικά γρήγορα οποιοδήποτε νέο που σχετίζεται με την πιθανή άνοδο των τιμών. Αυτές οι βραχυχρόνιες εκτιμήσεις εμπεδώνονται στην οικονομία και πολύ γρήγορα μετατρέπονται σε μακροχρόνιες τάσεις.

Ενώ μπορούμε να καταγράψουμε πολλές ομοιότητες μεταξύ των περιόδων έξαρσης του πληθωρισμού στην ελληνική οικονομία, στην πρόσφατη περίπτωση παρατηρούμε δύο σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η πρώτη συνδέεται με την επίδραση της αγοράς εργασίας η οποία αναδεικνύεται σε κομβικής σημασίας στην τρέχουσα συγκυρία. Η επίδραση της αγοράς εργασίας ανάγεται στο φαινόμενο της μεγάλης παραίτησης (Fuller και Kerr, 2022) το οποίο έχει οδηγήσει στην απομάκρυνση πολλών εργαζομένων και ιδιαίτερα νέων από την αγορά εργασίας και το οποίο θα ωθήσει πολλές επιχειρήσεις στην αύξηση των προσφερόμενων μισθών για την κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας.

Η δεύτερη αφορά τη συνεχιζόμενη αύξηση της τιμής των κατοικιών. Το κόστος στέγασης είναι ένα πολύ σημαντικό στοιχείο του οικογενειακού προϋπολογισμού. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat τα ελληνικά νοικοκυριά κατέχουν το υψηλότερο ποσοστό (33%) στην ΕΕ επειδή δαπανούν άνω του 40% του διαθέσιμου εισοδήματος για στέγαση (ενοίκιο και λογαριασμοί). Το τελευταίο χρονικό διάστημα οι τιμές τόσο για την αγοράς οικίας όσο και για την ενοικίαση καταγράφουν μια συνεχή άνοδο. Σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ τον Ιούνιο του 2022 το κόστος στέγασης αυξήθηκε κατά 31% συνεισφέροντας 4,5 μονάδες στον πληθωρισμό. Δεδομένου του περιορισμού της προσφοράς κατοικιών, η αύξηση της ζήτησης οδηγεί σε αύξηση των ενοικίων αλλά και των τιμών της αγοράς.

Όλα τα παραπάνω σχετικά με τη μελλοντική αύξηση των τιμών αποτυπώνονται σε έρευνες κοινής γνώμης που αφορούν τους παραγωγούς, τους εμπόρους αλλά και τους καταναλωτές. Οι συγκεκριμένες έρευνες διενεργήθηκαν είτε από την ΕΚΤ είτε από τους *Financial Times* (31.08.2022) και παρουσιάζουν τις αυξητικές εκτιμήσεις για την πορεία των τιμών τον χειμώνα 2022-23. Παρόμοια, μια σειρά δεικτών όπως η πολύ αυξημένη μεταβλητότητα των χρηματιστηριακών δεικτών και η αύξηση των αποδόσεων των ομολόγων καταδεικνύουν ότι ο πληθωρισμός θα συνεχίσει την ανοδική τροχιά του.

Η αντιμετώπιση του πληθωρισμού εξελίσσεται σε μια προβληματική υπόθεση για την ελληνική οικονομία επειδή το κύριο βάρος της αντιπληθωριστικής πολιτικής έχει μετατοπιστεί στην ΕΚΤ η οποία με την σειρά της έχει να διαχειριστεί μια ασύμμετρη κρίση. Έχει ενδιαφέρον να αξιολογήσουμε την προηγούμενη διεθνή εμπειρία όπου σύμφωνα με αυτήν μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα ότι μόνο μια επιθετική αύξηση των επιτοκίων σε συνδυασμό με περιοριστική νομισματική πολιτική μπορεί να μειώσει τον πληθωρισμό (Ireland, 2008). Το πρόβλημα όμως στην τρέχουσα συγκυρία είναι ότι η αύξηση των επιτοκίων θα συμπαρασύρει και τις αποδόσεις των ευρωπαϊκών ομολόγων μειώνοντας τις τιμές τους και οδηγώντας έτσι πολλές χώρες της ΟΝΕ εκτός αγορών και το τραπεζικό σύστημα για άλλη μια φορά σε κρίση. Το παραπάνω επιχειρήμα ισχύει και για το σύνολο των οικονομιών που βρίσκονται

σε παρόμοια θέση μια και το παγκόσμιο άθροισμα του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους ξεπερνά το 350% του ΑΕΠ. Συνεπώς η αύξηση των επιτοκίων θα συνεπιφέρει τη μείωση των τιμών των ομολόγων (δημόσιων και ιδιωτικών) και την αύξηση των αποδόσεων και των μετοχών προκαλώντας μια πιστωτική κρίση. Το γενικό συμπέρασμα νομίζω είναι ότι δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ένας μη «νομισματικός» πληθωρισμός με νομισματική πολιτική. Τα αποτελέσματα θα είναι υφεσιακά καθώς η αύξηση των επιτοκίων θα μειώσει της επενδύσεις και άρα η κρίση προσφοράς θα βαθύνει ακόμα περισσότερο.

Γίνεται αντιληπτό ότι, παρόλο που δεν υπάρχει προηγούμενο αντιμετώπισης του πληθωρισμού στην ΕΕ χωρίς μεγάλη και επιθετική αύξηση των επιτοκίων και περιορισμού της προσφοράς χρήματος, είναι ο φόβος της ύφεσης που αποτελεί τον κύριο λόγο εξαιτίας του οποίου δεν αναμένουμε άμεσα και σημαντικά αποτελέσματα μείωσης του σκληρού πυρήνα του πληθωρισμού. Γι αυτό παρά τις επίμονες πληθωριστικές πιέσεις σε ΗΠΑ και Η.Β. οι κεντρικές τράπεζές τους μετρίασαν την αύξηση των επιτοκίων καθώς και τον περιορισμό της προσφοράς χρήματος. Εξάλλου η μακρά περίοδος των ευρωπαϊκών αρνητικών πραγματικών επιτοκίων προσέφερε το εύφορο έδαφος για τοποθετήσεις σε επενδυτικά προϊόντα υψηλού ρίσκου. Από το 2011 έως και σήμερα τα αρνητικά πραγματικά επιτόκια στην ΕΕ (έως και -8%) και η συνεχής πιστωτική επέκταση οδήγησαν τους επενδυτές στην επιλογή τοποθετήσεων υψηλού κινδύνου (για τη θεωρητική τεκμηρίωση της σχέσης μεταξύ αποπληθωρισμού και επενδυτικών επιλογών υψηλού κινδύνου βλέπε Guttman, 2009) που η τιμολόγησή τους είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη στις μεταβολές των επιτοκίων.

Στα πλαίσια της πολιτικής αντιμετώπισης του πληθωρισμού θεωρείται βέβαιη η αύξηση των επιτοκίων στην ευρωζώνη μέχρι το τέλος του έτους. Το ερώτημα το οποίο προκύπτει σχετίζεται με την αποτελεσματικότητα αυτής της πολιτικής διότι υπάρχουν δύο προβλήματα που συνδέονται με την αποτελεσματικότητα και την πειστικότητα της πολιτικής. Το πρώτο σχετίζεται με τη μειωμένη αξιοπιστία της στις αγορές και τα προβλήματα της επικοινωνίας. Ας μην ξεχνάμε πως τα τελευταία πολλά χρόνια η ΕΚΤ αποτύγχανε στην επίτευξη των στόχων του πληθωρισμού και επιπλέον διατύπωνε συνεχώς λανθασμένες προβλέψεις για τον πληθωρισμό στην ευρωζώνη με αποτέλεσμα σήμερα να μην πείθει τις αγορές για τη συνεπή και αξιόπιστη αντιπληθωριστική πολιτική. Το δεύτερο πρόβλημα έχει να κάνει με τη χρονική υστέρηση της αντίδρασης της κεντρικής τράπεζας. Όπως στην περίοδο της κρίσης του ελληνικού χρέους έτσι και σήμερα η ΕΚΤ παρουσιάζεται διστακτική, εγκλωβισμένη σε δογματισμούς και σε απέλπιδες προσπάθειες συγκερασμού ανομοιογενών απόψεων.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η πολιτική αντιμετώπισης του πληθωρισμού αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της ΟΝΕ. Ο χαμηλός πληθωρισμός καθώς και η σύγκλιση των πληθωρισμών των κρατών-μελών αποτελούν την αναγκαία συνθήκη για την εφαρμογή της κοινής νομισματικής πολιτικής. Αντίθετα ο υψηλός ρυθμός αύξησης των τιμών και οι μεγάλες αποκλίσεις των τιμών των χωρών-μελών με ταυτόχρονη έλλειψη δημοσιονομικής ενοποίησης είναι ένας συνδυασμός προβληματικός για την ΕΕ. Αν εν προκειμένω τα παραπάνω συνδυαστούν και με ύφεση τότε για να αντέξει το ευρωπαϊκό οικοδόμημα ίσως χρειαστεί κάτι πολύ περισσότερο από τις επαναλαμβανόμενες υποσχέσεις περί ευρωπαϊκού οράματος, αλληλεγγύης και οικονομικής ενοποίησης.

Απομένουν τα εθνικά μέτρα που μπορούν να επιφέρουν μειώσεις σε ένα οριακό κομμάτι του πληθωρισμού και σχετίζονται με τη μείωση των φόρων. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο ελληνικός πληθωρισμός συνεχίζει να είναι κατά 40% μεγαλύτερος από τον μέσο ευρωπαϊκό πληθωρισμό. Αυτή η παρατήρηση δείχνει ότι υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης που σχετίζονται με την εθνική πολιτική. Στην συζήτηση για την αντιπληθωριστική πολιτική ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στις εισοδηματικές ομάδες μεσαίων και χαμηλών κλιμακίων που πλήττονται δυσανάλογα από τις αυξημένες τιμές. Για τις εν λόγω ομάδες ο πληθωρισμός είναι πολύ μεγαλύτερος αφού το συντριπτικό μέρος της καταναλωτικής δαπάνης τους κατευθύνεται σε προϊόντα που η αύξηση της τιμής τους είναι μεγαλύτερη από τον πληθωρισμό.

Επομένως θα συνεχίσει να υφίσταται η αναγκαιότητα αλλά και η κοινωνική πίεση για την παροχή ενισχύσεων στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Το ερώτημα είναι αν υπάρχει ο κατάλληλος δημοσιονομικός χώρος για μεγάλες μειώσεις των φόρων έτσι ώστε να συγκρατηθεί η άνοδος των τιμών. Ας μην ξεχνάμε ότι η οικονομία πρέπει να επανέλθει σε κατάσταση παραγωγής δημοσιονομικών πλεονασμάτων. Το 2023 προβλέπεται η επιστροφή σε πρωτογενή πλεονάσματα τα οποία θα αυξάνονται σταδιακά από το 1,1% του ΑΕΠ στο 2% μέχρι το 2027. Αυτά τα πλεονάσματα είναι απαραίτητα προκειμένου να συντηρήσουν τη βιωσιμότητα του χρέους όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά το PSI και να εξυπηρετούνται τα τοκοχρεολύσια ιδιαίτερα σε μια εποχή όπου οι αποδόσεις των ελληνικών ομολόγων κινούνται στην περιοχή του 4% και η έξοδος στις αγορές καθίσταται μια δύσκολη διαδικασία. Μπορούμε να έχουμε μια σαφέστερη εικόνα αν αναλογιστούμε ότι κατά το 2022 ο πληθωρισμός εκδηλώθηκε και άρχισαν να λαμβάνονται μέτρα στήριξης μετά το 2^ο τρίμηνο του 2022. Σε αυτή την περίπτωση το δημοσιονομικό έλλειμμα προβλέπεται ότι θα αυξηθεί στο 4,8% του ΑΕΠ περιορίζοντας αισθητά τους βαθμούς δημοσιονομικής ελευθερίας του 2023.

Ασφαλώς όλα τα παραπάνω καταγράφονται υπό την προϋπόθεση της ομαλής συνέχισης της εξυπηρέτησης του χρέους. Διότι σε διαφορετική περίπτωση η εφαρμογή μνημονιακών πολιτικών είναι αναπόφευκτη. Αυτό άλλωστε αναφέρεται ρητά στο πρόγραμμα Transmission Protection Instrument¹⁶ με το οποίο η ΕΚΤ αποσκοπεί στον έλεγχο της αύξησης του κόστους δανεισμού των χωρών. Η συγκεκριμένη στήριξη των ομολόγων των χωρών που χρειάζονται την παρέμβαση της ΕΚΤ θα παρέχεται με ρήτρες οικονομικής και δημοσιονομικής αιρεσιμότητας. Εντός του εν λόγω πλαισίου, η βασική προϋπόθεση για την χορήγηση στήριξης θα είναι η δημοσιονομική προσαρμογή των χωρών με ελλειμματικούς προϋπολογισμούς.

Υπάρχουν πολλά ιστορικά δεδομένα που δείχνουν ότι ο μακροχρόνιος πληθωρισμός και οι υψηλές τιμές επιδρούν διαβρωτικά στην κοινωνία ενισχύοντας τον πολιτικό και κοινωνικό ριζοσπαστισμό. Η παραπάνω παρατήρηση βρίσκει ευρύ πεδίο εφαρμογής στην ελληνική κοινωνία η οποία φέρει τη συσσωρευμένη μνημονιακή κόπωση. Το πρόβλημα θα προκύψει και νομίζω θα μεγεθυνθεί αν συνεχιστεί η άνοδος των τιμών και εδραιωθεί ο συνυπολογισμός του πληθωρισμού σε όλες τις συναλλαγές. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως ακόμα και αν μειωθεί ο πληθωρισμός δεν είναι απαραίτητο ότι θα ακολουθήσει αντίστοιχη μείωση των τιμών των βασικών αγαθών αφού ο πληθωρισμός αναφέρεται στον ρυθμό μεταβολής του επιπέδου των τιμών. Γεγονός που σημαίνει ότι ακόμα και αν αποκλιμακωθεί ο πληθωρισμός, το επίπεδο τιμών μπορεί να παγιωθεί και να παραμείνει σε υψηλά επίπεδα.

Δεν είναι καλή εποχή για προβλέψεις ιδιαίτερα για τις μελλοντικές εξελίξεις των μακροοικονομικών μεταβλητών της ελληνικής οικονομίας. Παρ' όλα αυτά μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι ο πληθωρισμός και οι υψηλές τιμές θα συνεχίσουν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η εμπειρία της δεκαετίας του 1970 και του 1980 δείχνει ότι όταν ενεργοποιηθούν οι πληθωριστικές προσδοκίες στην ελληνική οικονομία τότε χρειάζεται σημαντικό χρονικό διάστημα για να αμβλυνθούν. Στην περίπτωση δε όπου η επιβάρυνση της οικονομίας από τον πληθωρισμό προκαλέσει και ύφεση τότε πράγματι θα μιλάμε για στασιμοληθωρισμό όμοιο με αυτόν της δεκαετίας του 1970.

Γίνεται αντιληπτό από τα προηγούμενα ότι η ελληνική οικονομία εισέρχεται σε αχαρτογράφητα νερά όπου οι τετριμμένες συνταγές αντιμετώπισης των οικονομικών προβλημάτων ίσως να μην επαρκούν και τότε θα χρειαστεί να επαναφέρουμε τα «εργαλεία» και τις μεθόδους της οικονομικής πολιτικής που έχουμε ξεχάσει. Πρέπει να σημειωθεί ότι η σημερινή κρίση είναι η τρίτη για την ελληνική οικονομία στη

¹⁶ TPI, 2022, διαθέσιμο στο: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2022/html/ecb.pr220721~973e6e7273.en.html>

διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών. Στις δύο προηγούμενες (κρίση χρέους και πανδημία) η Ελληνική Κυβέρνηση σε συνεργασία με την ΕΕ αντιπαρέβαλε ένα μεγάλο χρηματοδοτικό πρόγραμμα και σε ένα βαθμό διαχειρίστηκε τις συνέπειες της κρίσης και της ύφεσης. Σήμερα το αντίστοιχο χρηματοδοτικό πρόγραμμα συνεχίζει να αποτελεί το ζητούμενο. Ωστόσο, ακόμα και αν δεν υπάρχει πρέπει να ανακαλυφθεί παρακάμπτοντας την υποχρέωση δημιουργίας δημοσιονομικών πλεονασμάτων.

Βιβλιογραφία

Blanchard, O. (1986) «The wage price spiral», *Quarterly Journal of Economics*, 101(3), σσ. 543-565.

Fuller, J. και Kerr, W. (2022) «The great resignation didn't start with the pandemic», *Harvard Business Review*, 23.

Guttman, R. (2009) «Asset bubbles, debt deflation, and global imbalances», *International Journal of Political Economy*, 38(2), σσ. 46-69.

Ireland, P. N. (2008) «Monetary transmission mechanism», *The New Palgrave Dictionary of Economics*, στο S. N. Durlauf και L. E. Blume (επ.). Houndmills, United Kingdom: Palgrave MacMillan.

2. Οι προκλήσεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον και οι επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία

Σπύρος Ρουκανάς

Αναπληρωτής Καθηγητής

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Εισαγωγή

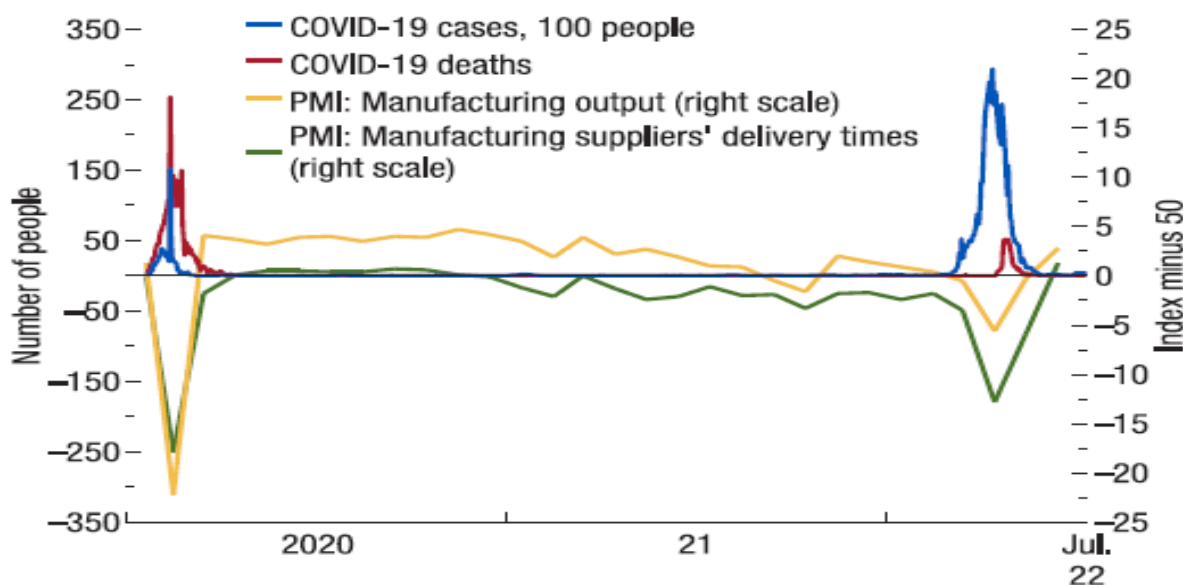
Ο σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η κατανόηση τρεχουσών προκλήσεων της παγκόσμιας οικονομίας και οι επιπτώσεις τους στην ελληνική οικονομία. Διαμορφώνεται περιβάλλον έντονης αβεβαιότητας στην παγκόσμια οικονομία η οποία καθορίζεται από τους εξής προσδιοριστικούς παράγοντες: 1) τις συνεχιζόμενες επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19, 2) τον πόλεμο στην Ουκρανία από την έναρξή του στις 24 Φεβρουάριου του 2022 (DW, 2022), 3) την ενεργειακή κρίση η οποία εκκινεί από την αγορά του φυσικού αερίου (Statista, 2022), 4), την αύξηση του πληθωρισμού και τέλος 5) την υιοθέτηση αυστηρότερης νομισματικής πολιτικής από τις κεντρικές τράπεζες η οποία αυξάνει το κόστος δανεισμού (International Monetary Fund, 2022α). Οι προαναφερθέντες παράγοντες θα επιχειρηθεί να μελετηθούν συνδυαστικά καθώς υπάρχει έντονη αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Παράλληλα, αναλύονται οι επιπτώσεις όλων των προσδιοριστικών παραγόντων της παγκόσμιας οικονομίας για την ελληνική οικονομία.

Το παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον

Στο πλαίσιο της συγκριμένης ενότητας αξιολογούνται οι κύριες προκλήσεις οι οποίες διαμορφώνουν το διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Επιχειρείται η σύνοψη αυτών των προκλήσεων και παράλληλα η ανάδειξη της σημασίας τους ως προς τις αλληλεπιδράσεις τους στην παγκόσμια οικονομία. Αρχικά, η εκδήλωση της πανδημίας COVID-19 διαμόρφωσε συνθήκες περιορισμένης ζήτησης στην παγκόσμια οικονομία ιδιαίτερα το 2020, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις μέχρι και σήμερα. Η κύρια επίδραση της πανδημίας COVID-19 είναι η διατάραξη της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας.

Η διατάραξη περιόρισε την παραγωγική διαδικασία από την έναρξη της πανδημίας αλλά ακόμη και το 2022 παρατηρούνται διαταράξεις που συνδέονται με την πολιτική την οποία υιοθέτησε η Κίνα στην αντιμετώπιση της πανδημίας στο εσωτερικό της. Στο Γράφημα 1 παρατηρούνται οι επιδράσεις της πανδημίας COVID-19 από το 2020 μέχρι και τον Ιούλιο του 2022. Παρατηρείται συρρίκνωση της βιομηχανικής παραγωγής μετά την έξαρση της πανδημίας στην Κίνα, η οποία επηρεάζει αρνητικά τόσο τη βιομηχανική παραγωγή όσο και τους χρόνους παράδοσης των προμηθευτών της βιομηχανίας.

Γράφημα 1. Οι επιδράσεις της έξαρσης της COVID-19 στην διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας

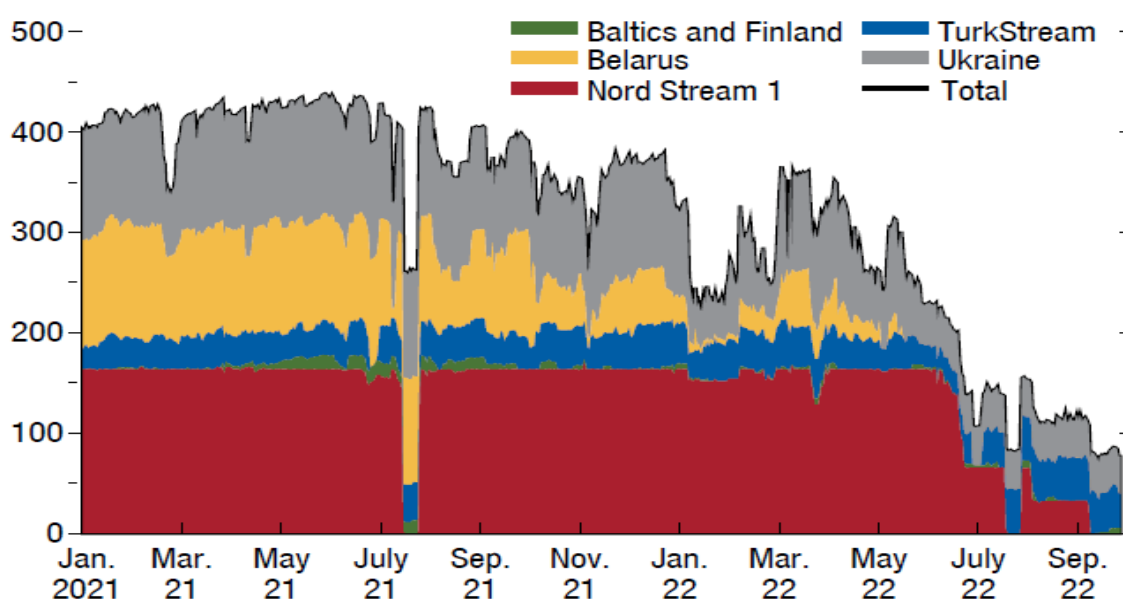

Sources: National Bureau of Statistics of China; National Health Commission of China; and IMF staff calculations.

Note: PMI = purchasing managers' index.

Στη συνέχεια, εξετάζεται η επίδραση του πολέμου της Ρωσίας στην Ουκρανία από τον Φεβρουάριο του 2022. Διαπιστώνεται ότι η επιβολή των κυρώσεων από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Ένωσης εναντίον της Ρωσίας έχουν διαμορφώσει αρνητικές συνέπειες στον τομέα της ενέργειας και πιο συγκεκριμένα στον τομέα του φυσικού αερίου. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ρωσικό φυσικό αέριο μέσω των αγωγών προς της Ευρώπη έχει περιοριστεί κατά 20% συγκριτικά με την εικόνα που επικρατούσε ένα χρόνο πριν. Η ανάδειξη του περιορισμού της προμήθειας ρωσικού φυσικού αερίου από την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτυπώνεται στο Γράφημα 2 και αναδεικνύει τις συνέπειες του πολέμου.

Γράφημα 2. Προμήθειες ρωσικού φυσικού αερίου μέσω αγωγών προς της ΕΕ ανά αγωγό (Εκατομμύρια κυβικά μέτρα την ημέρα)

Sources: European Network of Transmission System Operators for Gas; Gas Transmission System Operator of Ukraine; and IMF staff calculations.

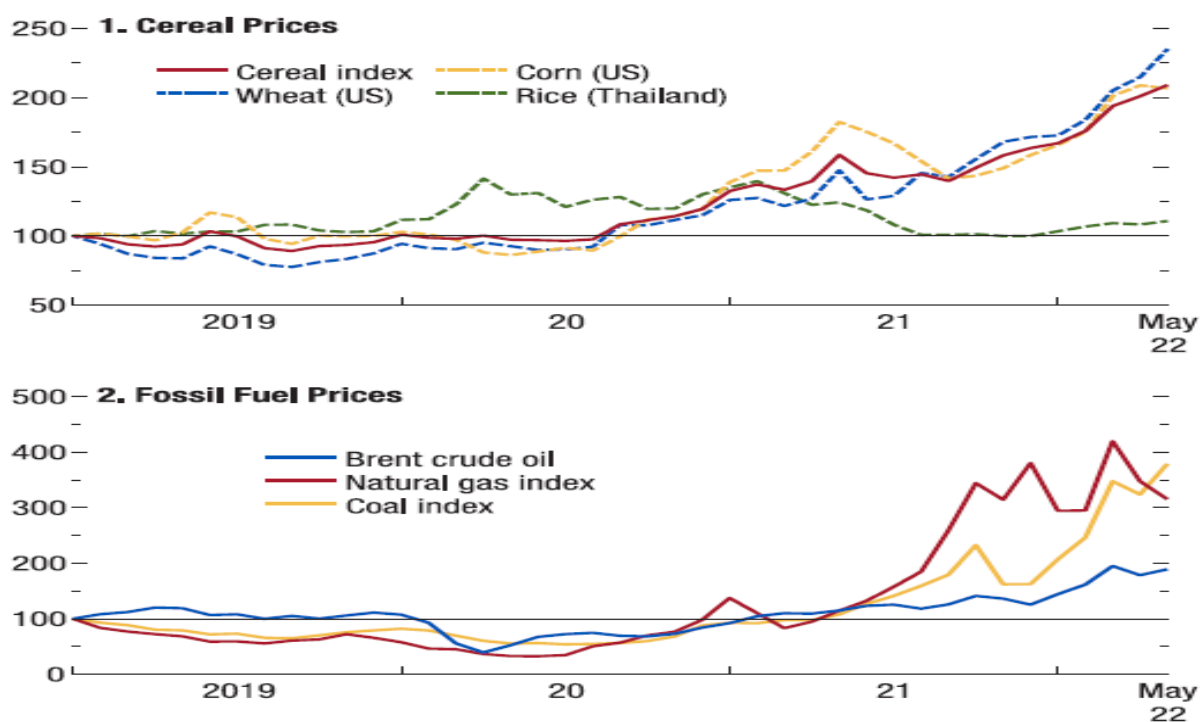
Note: Latest data available are for September 18, 2022. Recent data are provisional. Gas flow volumes are measured at EU border crossing points; Belarus excludes flows to Kaliningrad (Russia). EU = European Union.

Πηγή: (International Monetary Fund, 2022β: 7)

Οι βασικές συνέπειες του αυξανόμενου ενεργειακού κόστους οδηγούν στον περιορισμό της κατανάλωσης και στον περιορισμό της βιομηχανικής παραγωγής στην Ευρώπη. Η βιομηχανική παραγωγή περιορίζεται από διαταράξεις της εφοδιαστικής αλυσίδας και από το υψηλότερο κόστος των απαραίτητων εισροών για την βιομηχανική παραγωγή (International Monetary Fund, 2022β).

Οι δυο προαναφερθέντες παράγοντες, δηλαδή η πανδημία COVID-19 και η διατάραξη της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας σε συνδυασμό με την εκδήλωση του πολέμου στην Ουκρανία έχουν επηρεάσει το κόστος της ενέργειας αλλά και των τροφίμων με ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Στο Γράφημα 3 αποτυπώνεται η αύξηση η οποία παρατηρείται στις τιμές των ορυκτών καυσίμων από το 2019 έως και τον Μάιο του 2022. Αποτυπώνεται ξεκάθαρα ότι παρατηρείται αύξηση της τιμής του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και του άνθρακα ήδη από τα μέσα του 2021 και μετέπειτα, σε σύγκριση με το επίπεδο τιμών που επικρατούσε όχι μόνο το 2020 όταν περιορίστηκε δραστικά η ζήτηση αλλά και το 2019. Φαίνεται ότι η πανδημία έχει διαταράξει την αλυσίδα εφοδιασμού και στον τομέα της ενέργειας με συνέπεια να μην έχει επανέλθει η ομαλοποίηση της αγοράς (Statista, 2022). Μάλιστα η εκδήλωση του πολέμου στην Ουκρανία συνέβαλε στην περαιτέρω διατάραξη των αγορών ενέργειας, με συνέπεια ο τομέας της ενέργειας να τροφοδοτεί την αύξηση των τιμών και την αντίστοιχη αύξηση στην αγορά των τροφίμων, όπως φαίνεται στο Γράφημα 3 για ορισμένα χαρακτηριστικά αγροτικά προϊόντα όπως τα δημητριακά, το καλαμπόκι, το σιτάρι και το ρύζι.

Γράφημα 3. Οι τιμές των τροφίμων και της ενέργειας (Ιανουάριος 2019 = 100)

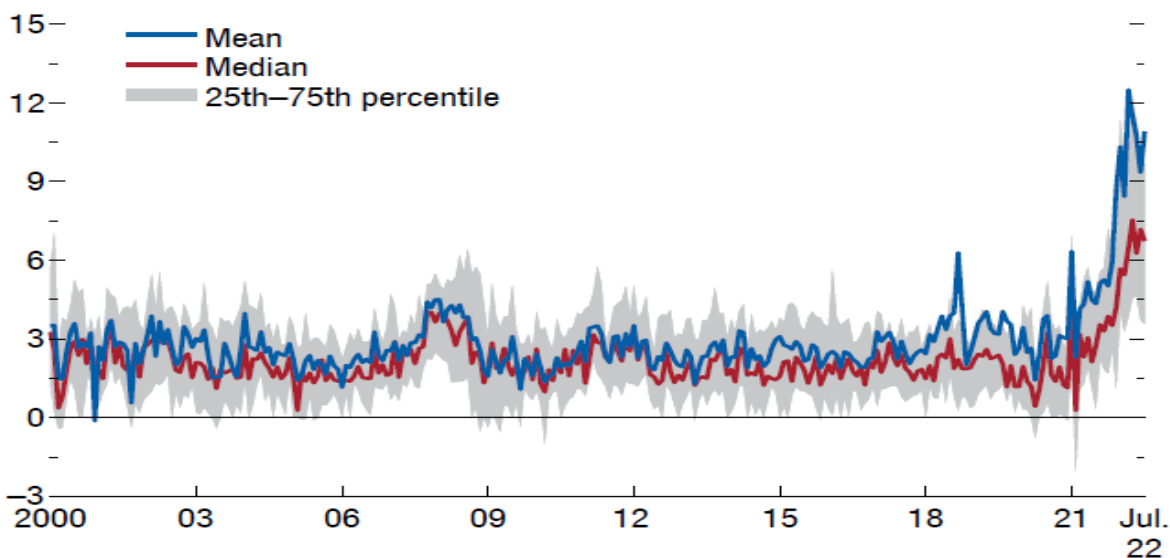

Sources: IMF, Primary Commodity Price System; and IMF staff calculations.
 Note: Cereal index comprises barley, maize (corn), oats, rice, sorghum, and wheat; natural gas index comprises European, Japanese, and US natural gas price indices; coal index comprises Australian and South African coal.

Πηγή: (International Monetary Fund, 2022α: 4)

Παράλληλα, η αύξηση του πληθωρισμού αποτελεί ένα φαινόμενο με πολλαπλές διαστάσεις. Αρχικά, οι προαναφερθείσες συνθήκες στην παγκόσμια οικονομία ενισχύουν την αύξηση του επιπέδου τιμών όπως παρατηρείται και στο Γράφημα 4 το οποίο αναλύεται παρακάτω. Οι κύριες αιτίες οι οποίες ερμηνεύουν την αύξηση του επιπέδου τιμών σχετίζονται με την αυξανόμενη ζήτηση που παρατηρείται το 2021 ως συνέπεια του ανοίγματος της παγκόσμιας οικονομίας, την αύξηση των δημοσιονομικών δαπανών για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας COVID-19 και ταυτόχρονα με τη διατάραξη της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας. Επίσης, η εκδήλωση του πολέμου στην Ουκρανία συνέβαλε στην περαιτέρω αύξηση του επιπέδου τιμών. Οι ανωτέρω παράγοντες συνέβαλαν στην αύξηση του επιπέδου τιμών χωρίς να έχει προβλεφθεί το μέγεθος της αύξησης όπως αποτυπώνεται και σε εκθέσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (International Monetary Fund, 2022β: 5). Το προαναφερθέν περιβάλλον του υψηλού πληθωρισμού καταδεικνύει ότι η προσπάθεια ομαλοποίησης του επιπέδου τιμών είναι μια δύσκολη διαδικασία και θα χρειαστεί χρόνος μέχρι να επανέλθει στα προ της πανδημίας επίπεδα.

Γράφημα 4. Ο βασικός πληθωρισμός και η κατανομή του στις χώρες (Ετήσιο ποσοστό)

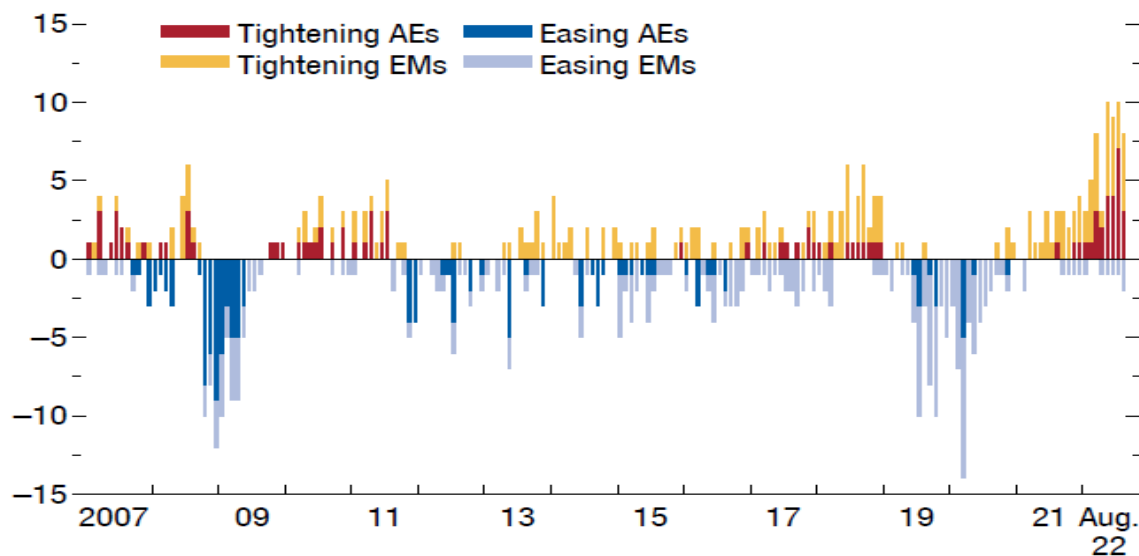
Sources: Haver Analytics; and IMF staff calculations.

Note: The set of economies includes ARG, BRA, CAN, CHE, CHL, CHN, COL, CZE, DEU, DNK, ESP, FRA, GBR, HKG, HUN, IDN, IND, ISR, ITA, JPN, KOR, MEX, MYS, NOR, PER, PHL, POL, RUS, SGP, SWE, THA, TUR, TWN, USA, and ZAF. The group represents 89.4 percent of advanced economy GDP, 75 percent of emerging market and developing economy GDP, and 81 percent of world GDP based on purchasing-power-parity weights. Economy list uses International Organization for Standardization (ISO) country codes.

Πηγή: (International Monetary Fund, 2022β: 3)

Τέλος, εξετάζεται το ζήτημα της νομισματικής πολιτικής την οποία έχουν υιοθετήσει οι κεντρικές τράπεζες προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον αυξανόμενο πληθωρισμό που παρατηρείται στην παγκόσμια οικονομία αλλά με διαφορετική ένταση ανά χώρα. Οι κεντρικές τράπεζες υιοθέτησαν περιοριστική νομισματική πολιτική υιοθετώντας διαφορετικά μέτρα με διαφορετική κατά περίπτωση ένταση προκειμένου το φαινόμενο του πληθωρισμού να μην αποκτήσει μόνιμα χαρακτηριστικά. Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ αύξησε τον στόχο για τα αποθεματικά κεφάλαια κατά 3% από τις αρχές του 2022. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αύξησε το επιτόκιο κατά 1.25% το 2022 και η τράπεζα της Αγγλίας αύξησε το επιτόκιο της κατά 2% (International Monetary Fund, 2022β: 5). Είναι ουσιαστικής σημασίας ζήτημα να κατανοηθεί ότι η αύξηση του επιτοκίων παρατηρείται μετά από μια περίοδο χαμηλών επιτοκίων και είναι χαμηλότερα από τα επίπεδα επιτοκίων πριν από την πανδημία. Η διαφορετική ένταση των μέτρων σχετίζεται και με την επίδραση του πληθωρισμού με διαφορετική ταχύτητα στις χώρες που υιοθετούν μέτρα περιοριστικής νομισματικής πολιτικής. Στο Γράφημα 5 αποτυπώνεται η νομισματική πολιτική που έχουν ακολουθήσει οι κεντρικές τράπεζες των αναπτυσσόμενων έναντι των αναδυόμενων οικονομιών.

Γράφημα 5. Η μεταβολή του κύκλου νομισματικής πολιτικής για τις G20 οικονομίες (Αριθμός αυξήσεων και μειώσεων των επιτοκίων)

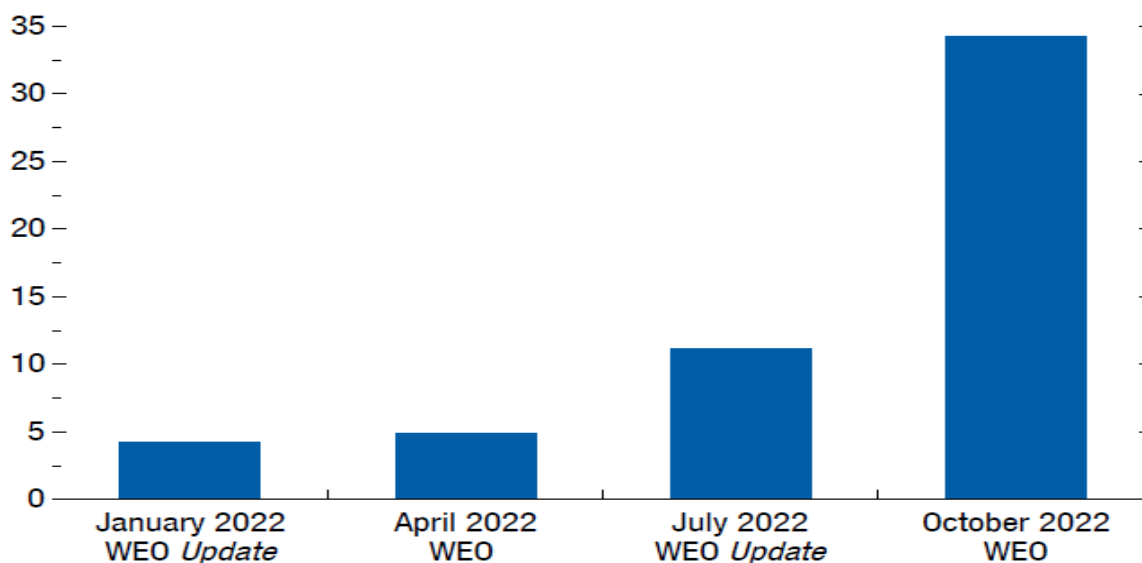
Sources: Bloomberg Finance L.P.; and IMF staff calculations.

Note: AEs = advanced economies; EMs = emerging market economies.

Πηγή: (International Monetary Fund, 2022β: 2)

Όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 5, το 2020 οι περισσότερες κεντρικές τράπεζες των αναπτυγμένων και των αναδυόμενων οικονομιών υιοθέτησαν μείωση των επιτοκίων προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της ύφεσης στις οικονομίες εξαιτίας της πανδημίας COVID-19. Στη συνέχεια σταδιακά από το 2021, οι μειώσεις των επιτοκίων περιορίστηκαν και το 2022 φαίνεται να είναι το έτος που παρατηρείται αύξηση των επιτοκίων τόσο για τις αναπτυγμένες όσο και για τις αναδυόμενες οικονομίες. Αποτυπώνεται λοιπόν και στη διαμόρφωση της νομισματικής πολιτικής το ότι η πανδημία δημιούργησε έντονη διατάραξη και χρειάζεται χρόνος προσαρμογής μέχρι να υπάρξει η απαραίτητη ομαλοποίηση και οι συνέπειες να μην είναι ιδιαίτερα έντονες για τις προοπτικές οικονομικής μεγέθυνσης στην παγκόσμια οικονομία. Άλλωστε στο Γράφημα 6 φαίνεται ότι το 2022 αυξάνεται διαρκώς ο αριθμός των χωρών που βρίσκονται σε συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητάς τους. Από ένα ποσοστό που ήταν κάτω από το 5% ως ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ τον Ιανουάριο του 2022, έχει φτάσει σχεδόν το 35% τον Οκτώβριο του 2022, αναδεικνύοντας τις αρνητικές προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας.

Γράφημα 6. Οι χώρες σε συρρίκνωση ως ποσοστό του παγκόσμιου ΑΕΠ, 2022–2023

Source: IMF staff calculations.

Note: “Contraction” is defined as consecutive negative quarter-over-quarter growth in 2022 or 2023. The bars show the countries’ share in global GDP using purchasing-power-parity-based GDP in 2022 as weights. WEO = *World Economic Outlook*.

Πηγή: (International Monetary Fund, 2022β: 11)

Η ανάλυση που προηγήθηκε καταδεικνύει ότι το παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον αντιμετωπίζει μεγάλο αριθμό προκλήσεων οι οποίες χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ένταση ενώ οι συνθήκες που διαμορφώνονται χαρακτηρίζονται από έντονη αβεβαιότητα για το επόμενο χρονικό διάστημα. Σε αυτό το διεθνές μακροοικονομικό περιβάλλον η ελληνική οικονομία έχει να αντιμετωπίσει μια σειρά προκλήσεων με δεδομένες τις μακροχρόνιες αδυναμίες όπως το υψηλό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αλλά και το παραγωγικό μοντέλο που δεν είναι ιδιαίτερα ανθεκτικό στο διεθνή ανταγωνισμό.

Η ελληνική οικονομία

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η αξιολόγηση της ελληνικής οικονομίας στο πλαίσιο της τρέχουσας έντονης ρευστότητας της παγκόσμιας οικονομίας. Επιχειρείται η κατανόηση των κύριων παραγόντων που έχουν επηρεάσει το τελευταίο χρονικό διάστημα την παγκόσμια οικονομία και των συνθηκών που διαμορφώνονται στην ελληνική οικονομία. Αρχικά, αξιολογείται η επίδραση του πληθωρισμού στην ελληνική οικονομία καθώς αποτελεί έναν παράγοντα ο οποίος επηρεάζει δραστικά το κόστος της κατανάλωσης για τα νοικοκυριά και το κόστος παραγωγής για τις επιχειρήσεις. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν το ύψος του πληθωρισμού στην ελληνική οικονομία. Ο δείκτης που μελετάται είναι ο Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή. Προκείμενου να γίνει πληρέστερη η κατανόηση της αύξησης του κόστους της ενέργειας μελετάται και η επίδραση της ενέργειας μεμονωμένα στον πληθωρισμό.

Πίνακας 1. Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή - Μηνιαία δεδομένα (ετήσιος ρυθμός μεταβολής)

Χώρες	Χρόνος							
	05-2021	10-2021	02-2022	05-2022	06-2022	07-2022	08-2022	09-2022
Ελλάδα								
Όλα τα στοιχεία	-1.2	2.8	6.3	10.5	11.6	11.3	11.2	12.1
Ενέργεια	13.2	25.4	44.0	61.0	60.6	54.4	50.4	53.3
Ευρωζώνη								
Όλα τα στοιχεία	2.0	4.1	5.9	8.1	8.6	8.9	9.1	10.0
Ενέργεια	13.1	23.7	32.0	39.1	42.0	39.6	38.6	40.8

Πηγή: (Eurostat, 2022α)

Το χρονικό διάστημα που έχει επιλεγεί είναι από τον τελευταίο μήνα που εμφανίστηκε αρνητικός πληθωρισμός στην Ελλάδα, ως συνέπεια της πανδημίας COVID-19, μέχρι και τα τελευταία διαθέσιμα δεδομένα, τον Σεπτέμβριο του 2022. Όπως φαίνεται η ενέργεια αρχίζει να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αύξηση του πληθωρισμού από τον Μάιο του 2021, ο δείκτης του πληθωρισμού για την ενέργεια είναι στο 13.2%, ποσοστό που είναι το υψηλότερο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατηγορίες για την ελληνική οικονομία. Σχεδόν το ίδιο ποσοστό, 13.1%, αποτυπώνεται για την ενέργεια και στον μέσο όρο της Ευρωζώνης. Από εκεί και έπειτα, έχουν επιλεγεί ενδεικτικά συγκεκριμένοι μήνες οι οποίοι αναδεικνύουν την αυξητική επίδραση του πληθωρισμού στην Ελληνική οικονομία. Είναι χαρακτηριστικό ότι σταδιακά κορυφώνεται η αύξηση της τιμής της ενέργειας και τον Μάιο του 2022 το ποσοστό αγγίζει το 61.0% έναντι του 39.1% που παρατηρείται στην Ευρωζώνη για τον ίδιο μήνα. Τους υπόλοιπους τέσσερις μήνες για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα οι τιμές συνεχίζουν να διατηρούνται σε υψηλά επίπεδα.

Ένα ακόμη μακροοικονομικό μέγεθος που αποτυπώνει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία αφορά το δημόσιο χρέος. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το δημόσιο χρέος της Ελλάδας είναι το υψηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το πρώτο τρίμηνο του 2022 ήταν στο 189,3%. Το προαναφερόμενο μέγεθος αναδεικνύει ότι η Ελλάδα είναι ευάλωτη στην αύξηση του κόστους δανεισμού. Βέβαια, η Ελλάδα παρουσιάζει τη μεγαλύτερη μείωση του δημοσίου χρέους το πρώτο τρίμηνο του 2022 σε σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του 2021 και η μείωση ανέρχεται στο 4.0%. Επίσης, το δημόσιο χρέος παρουσιάζει βελτίωση το πρώτο τρίμηνο του 2022 σε σύγκριση με το αντίστοιχο πρώτο τρίμηνο του 2021. Η μείωση ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι 20.0% (Eurostat, 2022β). Η θετική εικόνα που περιγράφεται παραπάνω σχετίζεται με την αύξηση του ΑΕΠ για το 2021 και το 2022 σε σύγκριση με το 2020.

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 2020 η ελληνική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 9.0% ενώ το 2021, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης ήταν 8.3%, αναδεικνύοντας την έντονη μεταβλητότητα ως συνέπεια του ανοίγματος της οικονομίας μετά από τους περιορισμούς της πανδημίας COVID-19 (Eurostat, 2022γ). Για το 2022 τα στοιχεία συνεχίζουν να δείχνουν αυξητική πορεία του ελληνικού ΑΕΠ. Το πρώτο τρίμηνο του 2022 το ελληνικό ΑΕΠ αυξήθηκε με ρυθμό 7.7% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο το 2021. Η Ελλάδα με αυτή την επίδοση παρουσιάζει την έκτη υψηλότερη αύξηση του ΑΕΠ σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συνολική επίδοση τόσο της Ευρωζώνης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι πιο περιορισμένη καθώς η αύξηση είναι της τάξης του 4.1% για την Ευρωζώνη και 4.2% για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Eurostat, 2020δ). Το ΑΕΠ της Ελλάδας ήταν 183.250,4 δις ευρώ το 2019,

περιορίστηκε στα 165.326,4 δις ευρώ το 2020 και το 2021 έφτασε τα 182.830,2 δις ευρώ (Eurostat, 2020ε). Σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο παρατηρείται αύξηση του ελληνικού ΑΕΠ κατά 1.2%. Η αντιστοίχιση συνολική επίδοση τόσο της Ευρωζώνης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι πιο περιορισμένη καθώς η αύξηση είναι της τάξης του 0.8% για την Ευρωζώνη και 0.7% για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Eurostat, 2022δ). Ως εκ τούτου, το ζήτημα του υψηλού δημοσίου χρέους παραμένει μια διαρκής πρόκληση για τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και αναμένεται να συνεχίζει να επανέρχεται στο προσκήνιο σε συνθήκες περιορισμένης ρευστότητας στην παγκόσμια οικονομία. Άλλωστε αυτό αποδεικνύεται και από την αύξηση που παρατηρείται στην στα εναρμονισμένα μακροπρόθεσμα επιτόκια που δημοσιεύει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα με σκοπό την αξιολόγηση της σύγκλισης. Τα ετήσια ποσοστά αντικατοπτρίζουν τους μέσους όρους της εκάστοτε περιόδου για τις αποδόσεις της δευτερογενούς αγοράς κρατικών ομολόγων με διάρκεια κοντά στα δέκα έτη (European Central Bank, 2022). Όπως φαίνεται από τα διαθέσιμα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας το επιτόκιο δανεισμού για την Ελλάδα έχει αυξηθεί από 0.80 που ήταν τον Σεπτέμβριο του 2021 σε 2.46 τον Φεβρουάριο του 2022, παρουσιάζοντας αυξητική πορεία και τον Σεπτέμβριο του 2022 ανέρχεται στο 4.44%. Αυτό είναι το υψηλότερο επιτόκιο δανεισμού για τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης με το δεύτερο υψηλότερο να είναι της Ιταλίας για τον ίδιο μήνα, 4.14%. Το αντίστοιχο επιτόκιο δανεισμού για την Γερμανία ήταν στο αρνητικό -0.36% τον Σεπτέμβριο του 2021, 0.15% τον Φεβρουάριο του 2022 και έχει φτάσει στο 1.80% τον Σεπτέμβριο του 2022, αναδεικνύοντας συνθήκες περιορισμού της ρευστότητας στην παγκόσμια οικονομία (European Central Bank, 2022). Η αύξηση του κόστους δανεισμού συνδέεται επίσης και με την εικόνα που έχει το δημοσιονομικό έλλειμμα στη χώρα μας το οποίο είναι αρνητικό τόσο το 2020 όσο και το 2021, μετά από τέσσερα χρόνια δημοσιονομικού πλεονάσματος από το 2016 έως και το 2019. Το 2020 το δημοσιονομικό έλλειμμα ήταν στο -10.2% και το 2021 έφτασε το -7.4% (Eurostat, 2022ζ). Τα αντίστοιχα ποσοστά για την Ευρωζώνη ήταν -7.1% για το 2020 και -5.1% για το 2021. Ενώ για την Ευρωπαϊκή Ένωση τα ποσοστά είχαν ως εξής: -6.8% το 2020 και -4.7% το 2021 (Eurostat, 2022ζ). Η Ελλάδα έχει υψηλότερο δημοσιονομικό έλλειμμα σε σχέση με τον μέσο της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα έτη αναφοράς. Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία για τον πρώτο τρίμηνο του 2022 δείχνουν ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα συνεχίζει να είναι ελλειμματικό σε ποσοστό -6.4%, όταν ο μέσος της Ευρωζώνης είναι -3.3% και της Ευρωπαϊκής Ένωσης -3.1% (Eurostat, 2022η). Φαίνεται ότι η προοπτική της αύξησης του κόστους δανεισμού σε συνθήκες δημοσιονομικού ελλείμματος θα επηρεάσει τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας ιδιαίτερα στον τομέα του δημοσίου χρέους.

Ένα ακόμη μακροοικονομικό μέγεθος που αποτυπώνει τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας είναι η απασχόληση. Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία αναδεικνύουν την απασχόληση το δεύτερο τρίμηνο του 2022 σε σύγκριση με το προηγούμενο τρίμηνο. Διαπιστώνεται ότι η απασχόληση αυξήθηκε κατά 0.4% σε αυτό το χρονικό διάστημα για τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα είναι επίσης στο μέσο όρο (Eurostat, 2022δ). Η σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο το προηγούμενο έτος αναδεικνύει ακόμη μεγαλύτερη αύξηση που φτάνει το 5.1% για την Ελλάδα έναντι αύξησης 2.7% για την Ευρωζώνη και 2.4% για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τέλος, αξιολογείται το μέγεθος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προκειμένου να κατανοηθεί η δυναμική της χώρας στο διεθνές εμπόριο το τελευταίο χρονικό διάστημα στις συνθήκες αβεβαιότητας που διαμορφώνονται στην παγκόσμια οικονομία. Αρχικά, παρουσιάζονται τα τριμηνιαία στοιχεία ως ποσοστό του ΑΕΠ που αναδεικνύουν ότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παραμένει αρνητικό από το πρώτο τρίμηνο του 2021 μέχρι και το δεύτερο τρίμηνο του 2022 που υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα. Παρατηρείται θετικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2021 αλλά στα επόμενα τρίμηνα η εικόνα ανατρέπεται δραστικά. Πιο συγκεκριμένα στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η εικόνα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ για την Ελλάδα σε σύγκριση με την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση των 27. Διαπιστώνεται ότι η επίδοση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι αρνητική για την Ελλάδα σε σύγκριση με την Ευρωζώνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση με διαφορά από τις δικές τους επιδόσεις με εξαίρεση το τρίτο τρίμηνο του 2021. Η επίδοση της Ελλάδας στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σε συνδυασμό με την ανάλυση των προαναφερθέντων μακροοικονομικών δεδομένων καταδεικνύουν ότι η χώρα μας είναι εξαρτημένη από τη συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο. Σε συνθήκες αυξημένου ενεργειακού κόστους και πληθωριστικών πιέσεων η κατανάλωση αγαθών αλλά και η διεκπεραίωση απαραίτητων εισαγωγών για την παραγωγική διαδικασία αναμένεται να επηρεαστούν αρνητικά το επόμενο χρονικό διάστημα.

Πίνακας 2. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών - Τριμηνιαία δεδομένα (ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Χώρες	2021				2022	
	1ο Τρι.	2ο Τρι.	3ο Τρι.	4ο Τρι.	1ο Τρι.	2ο Τρι.
Ελλάδα	-7.0	-11.0	3.0	-12.9	-14.9	-8.9
Ευρωζώνη	2.7	2.6	2.9	1.3	-0.1	-1.6
Ευρωπαϊκή Ένωση (27)	3.0	2.9	2.7	1.1	-0.3	-0.9

Πηγή: (Eurostat, 2022θ)

Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου επιχειρήθηκε η αξιολόγηση του παγκόσμιου οικονομικού περιβάλλοντος και των κύριων προκλήσεων που διαμορφώνονται για την ελληνική οικονομία. Διαπιστώθηκε ότι στην παγκόσμια οικονομία έχει διαμορφωθεί ένα πρωτόγνωρο μίγμα αβεβαιότητας που εκκινεί από οικονομικούς παράγοντες, όπως η νομισματική πολιτική και ο πληθωρισμός αλλά και από παράγοντες που εκδηλώνονται εκτός του οικονομικού συστήματος αλλά το επηρεάζουν άμεσα. Η εκδήλωση της πανδημίας COVID-19 επηρέασε την παγκόσμια οικονομία σφοδρά και ιδιαίτερα ξαφνικά και άφησε παρακαταθήκη το αρνητικό αποτύπωμα του υψηλότερου δημοσίου χρέους για την αντιμετώπιση των συνεπειών της αλλά και τη διατάραξη της παγκόσμιας εφοδιαστικής αλυσίδας η οποία αποκτά μόνιμα χαρακτηριστικά (Estevao και Essl, 2022). Παράλληλα, η έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία αποτελεί ένα γεγονός με γεωπολιτική σημασία που επηρεάζει άμεσα τις προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας. Οι λόγοι σχετίζονται με την περαιτέρω διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας, την πρόκληση της συνεχιζόμενης αύξησης του ενεργειακού κόστους αλλά και το κόστος των κυρώσεων για τη Ρωσία και για τις χώρες που τις έχουν επιβάλει.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον έντονης ρευστότητας, η ελληνική οικονομία καλείται να αντιμετωπίσει τις δικές της προκλήσεις σε αρκετούς τομείς. Οι πληθωριστικές πιέσεις ως συνέπεια του αυξανόμενου ενεργειακού κόστους διαφαίνονται πιο έντονες στη χώρα μας σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η πανδημία επηρέασε το ΑΕΠ και τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης το 2020 με την οικονομία να ανακάμπτει το 2021. Η ανάκαμψη του 2021 και του 2022 επηρέασε θετικά τις προοπτικές του δημοσίου χρέους το οποίο όμως διατηρείται διαχρονικά υψηλά, αποτελώντας μια καίρια μακροοικονομική αδυναμία. Η πρόκληση του δημοσίου χρέους τροφοδοτείται επίσης από την αύξηση του κόστους δανεισμού και τις συνθήκες περιορισμού της ρευστότητας που διαμορφώνονται στην παγκόσμια οικονομία.

Ως εκ τούτου η αύξηση του κόστους δανεισμού σε συνδυασμό με τα υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα καταδεικνύουν ότι η ελληνική οικονομία έχει να αντιμετωπίσει αρκετούς κινδύνους το άμεσο χρονικό διάστημα σε συνδυασμό με τις αρνητικές προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας. Επίσης, η απασχόληση δείχνει να έχει αυξηθεί μέχρι στιγμής θετικά αλλά εξαρτάται διαχρονικά από τους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Παράλληλα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών δείχνει να είναι διαχρονικά ελλειμματικό αναδεικνύοντας το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου. Σε συνθήκες αυξημένου ενεργειακού κόστους και πληθωριστικών πιέσεων το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών

συναλλαγών επηρεάζει αρνητικά την κατανάλωση και την παραγωγή, με αυξημένο κίνδυνο ένταξης της ελληνικής οικονομίας σε φαύλο κύκλο υψηλών τιμών και χαμηλής οικονομικής μεγέθυνσης. Ο συνδυασμός των προαναφερθέντων παραγόντων θα εξαρτηθεί και από το ύψος της περιοριστικής νομισματικής πολιτικής που θα ακολουθήσουν οι κεντρικές τράπεζες και ιδιαίτερα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Καταλήγοντας, η παγκόσμια οικονομία έχει εισέλθει σε ένα περιβάλλον στασιμότητας διαρκείας και παγκόσμιας ύφεσης σύμφωνα με διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNCTAD (UNCTAD, 2022). Χρειάζεται να αλλάξουν δραστικά οι νομισματικές και οι δημοσιονομικές πολιτικές που ακολουθούν οι αναπτυγμένες οικονομίες ώστε να μην υιοθετούν περιοριστικές πολιτικές καθώς αυτές θα επηρεάσουν αρνητικά την παγκόσμια οικονομία. Βέβαια, η πρόσφατη εμπειρία από τη διαχείριση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης της χρονικής περιόδου 2007-2009 αναδεικνύει ότι σε αρκετές περιπτώσεις οι φορείς χάραξης πολιτικής ανταποκρίνονται καθυστερημένα με αποτέλεσμα οι αρνητικές συνέπειες να είναι εμφανείς στις προοπτικές των κρατών και η προσπάθεια ανάσχεσης αυτών των αρνητικών συνεπειών να είναι ιδιαίτερα δύσκολη (Roukanas, 2016).

Βιβλιογραφία

DW (2022) «War in Ukraine». Διαθέσιμο στο: <https://www.dw.com/en/war-in-ukraine/t-60931789>, πρόσβαση 28/9/2022.

Estevao, M. και Essl, S. (2022) «When the debt crises hit, don't simply blame the pandemic». Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/voices/when-debt-crises-hit-dont-simply-blame-pandemic>, πρόσβαση 16/10/2022.

European Central Bank (2022) «Long-term interest rate statistics for EU Member States». Διαθέσιμο στο: https://www.ecb.europa.eu/stats/financial_markets_and_interest_rates/long_term_interest_rates/html/index.en.html, πρόσβαση 16/10/2022.

Eurostat (2022α) *HICP - Monthly Data (annual rate of change)*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_HICP_MANR__custom_423086/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=6f2a5933-7185-4e78-b8eb-3f93c1436a24, πρόσβαση 16/10/2022 .

Eurostat (2022β) *First Quarter of 2022: Government Debt Down to 95.6% of GDP in Euro Area, Down to 87.8% of GDP in EU*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/14644644/2-21072022-AP-EN.pdf/ce72169d-1c4a-076c-d9da-4e87577a18dd?t=1658388869931>, πρόσβαση 16/10/2022.

Eurostat (2022γ) *Real GDP Growth Rate*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, πρόσβαση 28/09/2022.

Eurostat (2022δ) *GDP Main Aggregates and Employment Estimates for the Second Quarter of 2022*.

Eurostat (2022ε) *GDP and Main Components (output, expenditure and income)*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_gdp/default/table?lang=en, πρόσβαση 16/10/2022.

Eurostat (2022ζ) *General Government Deficit (-) and Surplus (+) – Annual Data*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina200/default/table?lang=en>, πρόσβαση 16/10/2022.

Eurostat (2022η) *Government Finance Statistics – Quarterly Data*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_finance_statistics_-_quarterly_data#Quarterly_non-financial_accounts_for_general_government, πρόσβαση 16/10/2022.

Eurostat (2022θ) *Balance of Payments, Current Account, Quarterly Data – % of GDP*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teibp051/default/table?lang=en>, πρόσβαση 16/10/2022.

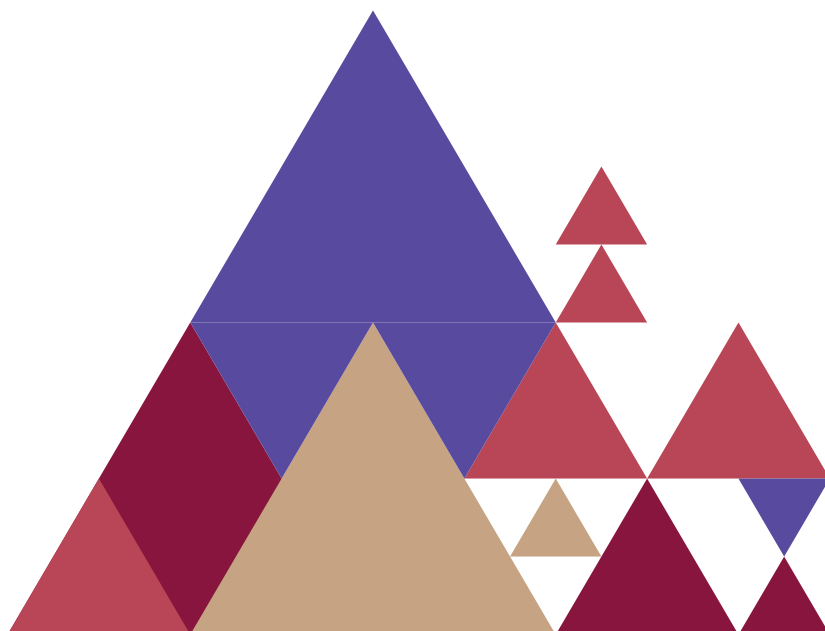
International Monetary Fund (2022α) *World Economic Outlook Update*. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/07/26/world-economic-outlook-update-july-2022>, πρόσβαση 28/09/2022.

International Monetary Fund (2022β) *World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis*. Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2022/October/English/text.ashx>, πρόσβαση 16/10/2022.

Roukanas, S. A. (2016) «The political economy of the Greek crisis: 2010-2015. S. A. Roukanas, & P. G. Sklias (επ.), *The Greek political economy 2000-2015*. Delft: Eburon, σσ. 429–445.

Statista (2022) *Global Energy Crisis – Statistics & Facts*. Διαθέσιμο στο: <https://www.statista.com/topics/8604/energy-supply-shortage-2021/#dossierKeyfigures>, πρόσβαση 15-10-2022.

UNCTAD (2022) *Trade and Development Report 2022*. Διαθέσιμο στο: <https://unctad.org/tdr2022>, πρόσβαση 16/10/2022.

3. Η κρίση της εφοδιαστικής αλυσίδας. Εθνική υπόθεση η ψηφιοποίηση και οι νέες επενδύσεις σε υποδομές

Δημήτριος Ι. Δημητρίου

Καθηγητής

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Οι πρόσφατες παγκόσμιες προκλήσεις ανέδειξαν ως κυρίαρχο θέμα την ανθεκτικότητα και το κόστος της εφοδιαστικής αλυσίδας για το εμπόριο και τις επιχειρήσεις σε όλο τον κόσμο. Η υγειονομική κρίση της COVID-19 και οι γεωπολιτικές συγκρούσεις οδήγησαν σε μεγάλες διακυμάνσεις της προσφοράς, αλλαγές στη διαχείριση αποθεμάτων καθώς και σε μεταβολές στη ζήτηση, που με τη σειρά τους επέφεραν αστάθεια στις τιμές των πρώτων υλών και της ενέργειας. Οι ασταθείς συνθήκες στις τιμές και στα αποθέματα, σε συνδυασμό με διαταραχές που ακολούθησαν στην παραγωγή, αποκάλυψαν πόσο εύθραυστες είναι οι εμπορικές ροές στην παγκόσμια οικονομία.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες αστάθειας, η απόδοση της εφοδιαστικής αλυσίδας (με έμφαση στο κόστος αποθήκευσης και διανομής) είναι κυρίαρχο θέμα συζήτησης στις οικονομίες μιας και έχει αντίκτυπο τόσο στις ποσότητες όσο και στις τιμές λιανικής πώλησης. Ακόμα και στα βραχείας διάρκειας συμβόλαια διανομής είναι πλέον κυρίαρχη η επισήμανση των παραδοχών βάσης τύπου «αν», ενώ υπό αμφισβήτηση τίθεται το «πότε», καθώς οι συνθήκες είναι τόσο ευμετάβλητες και το απρόβλεπτο κυριαρχεί στις εμπορικές συμφωνίες (condition of contracts).

Σε Ευρωπαϊκά ινστιτούτα και θεσμούς, κυριαρχούν αναλύσεις που υπολογίζουν ότι ο οικονομικός κύκλος στις εταιρίες μεταφορών, ενέργειας και logistics έχει μεταβληθεί σημαντικά, καθώς κάθε τέσσερα με πέντε χρόνια, κατά μέσο όρο, καταγράφεται μια ισχυρή διατάραξη των συνθηκών προσφοράς/ζήτησης με εκτεινόμενη διάρκεια έως και έξι μήνες. Στις σημερινές συνθήκες, το παρατεταμένο σοκ στην παραγωγή και την εφοδιαστική αλυσίδα υπολογίζεται ότι θα μπορούσε να επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις που προσεγγίζουν τα επίπεδα του 30% ετησίως έως και 50% (εποχικά), όπου σε συνδυασμό

με πληθωριστικές πιέσεις και τη μείωση της καταναλωτικής δύναμης το εν λόγω σοκ επιφέρει σημαντικές πιέσεις στις γραμμές χρηματοδότησης. Στην Ελλάδα, οι διαταραχές στην εφοδιαστική αλυσίδα σε συνδυασμό με τις υψηλές τιμές στις πρώτες ύλες και την ενέργεια, σε συνάρτηση με τις επιπτώσεις στο κατά-κεφαλήν εισόδημα στη ζώνη του ευρώ (ως τουριστική χώρα έχει ιδιαίτερη αξία) αναδεικνύουν το θέμα των επιπτώσεων στις αλυσίδες εφοδιασμού ως μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της παρούσας δεκαετίας.

Ένας τρόπος για να βελτιωθεί η ανθεκτικότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας είναι οι ηγέτες του κλάδου να επικεντρωθούν σε θέματα που μπορούν να ελεγχθούν – αντί να προσπαθούν να αποτρέψουν γεγονότα που δεν μπορούν να ελεγχθούν. Για παράδειγμα, όταν το ισλανδικό ηφαίστειο Eyjafjallajökull εξερράγη το 2010, ακυρώθηκαν 100.000 πτήσεις, επηρεάζοντας τους επιβάτες καθώς και τα αεροπορικά φορτία και επομένως τις αλυσίδες εφοδιασμού. Προφανώς καμία εταιρία αερομεταφορών δεν ήταν προετοιμασμένη για αυτό το γεγονός αλλά αντ' αυτού η απόδοση και η λειτουργική ανθεκτικότητα συνδέθηκε με την ικανότητά των εταιριών αερομεταφορών να προσαρμοστούν. Χαρακτηριστικά υπενθυμίζεται ότι οι αλυσίδες ανεφοδιασμού επιμηκύνθηκαν καθώς το αερομεταφερόμενο εμπόριο αναδρομολογήθηκε γύρω από τον ισλανδικό εναέριο χώρο και οι εταιρίες έπρεπε να σχεδιάσουν και να δρομολογήσουν το εμπόριο γρήγορα μέσα από άγνωστες ή νέες εμπορικές κατευθύνσεις. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος ήταν ότι οι ηγέτες του κλάδου των αερομεταφορών έμαθαν ότι είναι κρίσιμο να διασφαλίζουν ευελιξία και ένα σχέδιο δράσης πολλών επιπέδων (contingency plan), πράγμα το οποίο διεύρυνε την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται σε διαταραχές που συνδέονται με τη δρομολόγηση (destination routing). Επιπρόσθετα, υπογραμμίζεται ότι, τεκμηριώθηκε η συσχέτιση της ανθεκτικότητας της αλυσίδας δρομολόγησης με την ικανότητά τους να (επι)μοιράζονται πληροφορίες και να συναλλάσσονται με ευελιξία με τους συνεργάτες της εφοδιαστικής αλυσίδας κατά το δυνατόν γρηγορότερα και αποτελεσματικότερα. Παράλληλα, η σχεδιαστική λογική των outsourcing τμημάτων της παραγωγικής αλυσίδας αποτέλεσε μηχανισμό επιμερισμού ρίσκου και συγκράτησης του κόστους λειτουργίας.

Αν και η πανδημία COVID-19 ήταν πρωτίστως μια ανθρωπιστική κρίση, η διακοπή της εφοδιαστικής αλυσίδας που προκάλεσε έχει πολλές ομοιότητες με το παράδειγμα Eyjafjallajökull. Τα τελευταία δύομισι χρόνια χιλιάδες εμπορευματοκιβώτια με ελλιπή ή εσφαλμένη τεκμηρίωση παρέμειναν στα λιμάνια καθώς ακυρώθηκαν πτήσεις που μετέφεραν τα φυσικά εμπορικά έγγραφα για αυτά τα εμπορευματοκιβώτια. Χωρίς επαληθευμένα έγγραφα, οι φορείς εκμετάλλευσης θαλάσσιων τερματικών σταθμών και οι τελωνειακές αρχές δεν μπορούσαν να απελευθερώσουν το φορτίο, γεγονός που

επιδείνωσε τη συμφόρηση. Η εν λόγω κατάσταση οδήγησε σε χαμένες πωλήσεις και υψηλότερο κόστος κεφαλαίου κίνησης για τους αποστολείς — και τελικά σε συνολική απώλεια αξίας. Οι συγκεκριμένες επιπλοκές θα είχαν ενδεχομένως αποφευχθεί μέσω της ψηφιακής τεκμηρίωσης.

Η χρηματοδότηση του εμπορίου επηρεάστηκε επίσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Οι αιτήσεις που απορρίφθηκαν για ασφάλιση εμπορικών πιστώσεων αυξήθηκαν σημαντικά, όπου σε παγκόσμια κλίμακα συμπεριλαμβανομένου των αγορών στην Ανατολή προσέγγισαν το 60%, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις να χρησιμοποιήσουν τους οργανισμούς εξαγωγικών πιστώσεων για να καλύψουν τα χρηματοδοτικά κενά που αφήνει η ιδιωτική αγορά. Η υπό προϋποθέσεις κρατική στήριξη των εξαγωγών, επέφερε αύξηση πάνω από 100% στις εγγυήσεις κεφαλαίου κίνησης και αύξηση πάνω από 10% στη βραχυπρόθεσμη ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων κατά τη διάρκεια του οικονομικού έτους 2020, με αντίστοιχες τάσεις να καταγράφονται στο 2021 (Export-Import Bank of the United States, 2022).

Η πρόκληση των τιμών

Η σύγχρονη τάση στη διοίκηση επιχειρήσεων στρέφεται προς το ότι οι εταιρίες οφείλουν να αντισταθμίσουν τη στρατηγική πωλήσεων (ανταγωνισμός – κόστος – τιμές) μέσα έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο ρυθμό αυξομείωσης των τιμών πρώτων υλών. Η αποτελεσματική αντιστάθμιση του πρόσθετου κόστους στην παραγωγή και λειτουργία απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σε σχέση με τις προσδοκίες απόδοσης από τους μετόχους τους. Η αντιστάθμιση είναι ένας τρόπος να μετριάσουν τους κινδύνους διακυμάνσεων των τιμών στις πρώτες ύλες, όπου ειδικά για τα βιομηχανικά αγαθά η ζήτηση έχει αυξηθεί με την ανάπτυξη προϊόντων όπως προηγμένες μπαταρίες, εναλλακτικά λιπάσματα, βιοκαύσιμα και συνθετικά χημικά. Τα προαναφερθέντα προϊόντα δημιούργησαν στη συνέχεια νέες και αναπτυσσόμενες αγορές για προϊόντα όπως το νιτρικό αμμώνιο, το κοβάλτιο, το λίθιο, οι μεθυλεστέρες και τα ορυκτέλαια.

Ταυτόχρονα, η αυξημένη γεωπολιτική ένταση και περιβαλλοντική κρίση οδηγεί σε απρόβλεπτη αβεβαιότητα στις διατιθέμενες ποσότητες πρώτων υλών, οδηγώντας σε επίμονη αστάθεια των τιμών. Η ετήσια μεταβλητότητα των τιμών πρώτων υλών ήταν κατά μέσο όρο 10% έως 20% τα τελευταία τέσσερα χρόνια, με ετήσιες διακυμάνσεις τιμών έως και 70% της μέσης ετήσιας τιμής σε σχέση με το 2019 (έτος πριν τις επιπτώσεις COVID-19), [2]. Ενώ θα προέβλεπε κανείς ότι αυτή η μεταβλητότητα (volatility) θα

περιοριζόταν στην μεταCOVID περίοδο, τελικά διαπιστώνεται το αντίθετο καθώς αυτή παρουσίασε έντονα ανοδικές τάσεις στο 2022.

Καθώς ο αριθμός των πρώτων υλών σε ζήτηση αυξάνεται μέσα σε ένα περιβάλλον υψηλής αστάθειας των τιμών, συνδυαστικά οι συνθήκες αυτές οδηγούν σε αναδιατάξεις στις επενδυτικές προτεραιότητες και χρηματοδοτικές ροές. Έτσι, οι αγορές αναπτύσσουν νέα χρηματοοικονομικά μέσα για να διευκολύνουν την αντιστάθμιση από τις εταιρίες. Περισσότεροι από 40 νέοι τύποι χρηματοοικονομικών συμβολαίων εμπορευμάτων — συμπεριλαμβανομένων συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης, δικαιωμάτων προαίρεσης και ανταλλαγών — εισήχθησαν στην Ευρώπη από το 2014, ενώ παραλλαγές τους με ρήτρες μεταβλητού ρίσκου παράδοσης, κόστους ενέργειας και εκπομπών βρήκαν ευρύτατη εφαρμογή από το 2019 και έπειτα. Αυτά τα συμβόλαια κάλυπταν εμπορεύματα όπως το κοβάλτιο, το κραμβέλαιο κλπ. και είναι διαθέσιμα σε μεγάλα διεθνή χρηματιστήρια. Ωστόσο, πολλές εταιρίες αγωνίζονται να κερδίσουν από την αντιστάθμιση εμπορευμάτων επειδή δε χρησιμοποιούν την αντιστάθμιση ως μέρος ενός ολοκληρωμένου προγράμματος διαχείρισης κινδύνου. Πρόσφατες εργασίες και αναφορές περιγράφουν πολλές περιπτώσεις στις οποίες οι εταιρίες έχουν υποστεί σημαντικές ζημιές από αδυναμία στη διαχείριση αντιστάθμισης, που σε ειδικές περιπτώσεις ανέρχονται στο 5% έως 25% των μέσων ετήσιων κερδών (σε όρους EBITDA), (World Economic Forum, 2020).

Ανασχεδιασμός των επιχειρηματικών σχεδίων

Οι επιχειρήσεις προσπαθούν όλο και περισσότερο να κάνουν σχεδιαστικές και προγραμματικές αλλαγές για να ομαλοποιήσουν τη διακύμανση του κόστους στις αλυσίδες εφοδιασμού τους παγκοσμίως. Είναι μια τάση που επιταχύνθηκε από την πανδημία. Η συγκεκριμένη ανάγκη λαμβάνει ακόμα πιο εκτεταμένα χώρα στην Ευρώπη με τη κρίση στην Ουκρανία. Σήμερα οι εταιρίες εξετάζουν τρόπους να διαφοροποιήσουν τόσο τις γεωγραφικές περιοχές προμήθειας πρώτης ύλης και υδρογονανθράκων όσο και τους προμηθευτές τους για να μειώσουν τόσο το διαρκώς αυξανόμενο κόστος στην εφοδιαστική αλυσίδα όσο και τον κίνδυνο «συγκέντρωσης» σε κάποιες εταιρίες logistics και διανομής. Στον τομέα των τροφίμων, η αύξηση των τιμών στη παραγωγή συνοδεύεται από εκθετική αύξηση των τιμών στην αποθήκευση και διανομή με συνέπεια η στρατηγική για εξαγωγές να βρίσκεται σε αμφισβήτηση με αποτέλεσμα να στρέφονται οι επιχειρήσεις όλο και περισσότερο στην επανένταξη των αλυσίδων εφοδιασμού τους στην εταιρική δομή τους (insourcing), (Dimitriou, 2021).

Βλέποντας την αγορά τομεακά, πολλές αλυσίδες εφοδιασμού δεν διαθέτουν την απαιτούμενη από άκρο σε άκρο ορατότητα για την αποτελεσματική διαχείριση του κινδύνου αύξησης του κόστους εφοδιασμού και διανομής. Αργά ή γρήγορα οι περισσότερες επιχειρήσεις θα αντιμετωπίσουν τέτοιες ανησυχίες ψηφιοποιώντας τις αλυσίδες εφοδιασμού τους. Η συγκεκριμένη τάση μπορεί να περιλαμβάνει την υιοθέτηση μιας πλατφόρμας λήψης αποφάσεων που παρέχει ορατότητα της εφοδιαστικής αλυσίδας σε πραγματικό χρόνο και προγνωστικές αναλύσεις. Μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την εφαρμογή τεχνολογιών που προκαλούν αναστάτωση (όπως η Τεχνητή Νοημοσύνη, το Διαδίκτυο των Πραγμάτων, τα Έξυπνα Συμβόλαια και οι Τεχνολογίες Κατανεμημένης Λογιστικής).

Η βελτιστοποίηση της εφοδιαστικής αλυσίδας μέσω πρακτικών διακυβέρνησης και διαχείρισης κινδύνου έχει γίνει στρατηγικά σημαντική για πολλές επιχειρήσεις. Η εστίαση μετατοπίζεται από το «έτσι έγκαιρα» στο «για κάθε περίπτωση», όπου η μείωση του κόστους μπορεί να μη θεωρείται πλέον ως η κύρια επιταγή. Όλο και περισσότερο, πολλές αλυσίδες εφοδιασμού πρέπει πλέον να αντιμετωπίζονται μέσα από το πρίσμα της διαχείρισης οικονομικών και λειτουργικών κινδύνων. Σημειώνεται ότι πολλά από τα ρυθμιστικά ζητήματα έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις για τις επιχειρήσεις των οποίων οι αλυσίδες εφοδιασμού – από τη φύση τους – έχουν διεθνή εμβέλεια. Οι αλυσίδες εφοδιασμού λειτουργούν σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από πληθώρα εμπορικών ζητημάτων (κυρώσεις, έλεγχοι εξαγωγών και δασμοί), όπου η εθνική ασφάλεια αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό θέμα. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τα συχνά περίπλοκα ζητήματα που υφίστανται σε ένα πλαίσιο μεταβαλλόμενης κυβερνητικής εμπορικής και βιομηχανικής πολιτικής.

Προκλήσεις στο ελληνικό επιχειρηματικό οικοσύστημα

Είναι καιρός να αναδιαμορφώσουμε τα απαρχαιωμένα πρότυπα εμπορίου που βρίσκουν ακόμα πεδίο εφαρμογής στη χώρα μας. Η ανταλλαγή πληροφοριών, η συνεργασία και η μεγαλύτερη προβολή μπορούν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα στις διαταραχές τιμολόγησης και παράδοσης στις εφοδιαστικές αλυσίδες. Η ψηφιοποίηση διαδραματίζει βασικό ρόλο στην οικοδόμηση ανθεκτικότητας καθώς επιτρέπει τη ροή πληροφοριών. Ωστόσο, τριάντα χρόνια μετά τη «εισαγωγή» του διαδικτύου στην καθημερινότητα και είκοσι χρόνια μετά την εισαγωγή ψηφιακών διασυνοριακών διαδικασιών ηλεκτρονικού εμπορίου στην Ευρώπη, οι διαδικασίες τεκμηρίωσης του εμπορίου εξακολουθούν να είναι σε μεγάλο βαθμό χειροκίνητες.

Για παράδειγμα, πολλές φορτωτικές εξακολουθούν να εξαρτώνται από τη φυσική μεταφορά εγγράφων σε χαρτί — και η διαδικασία τεκμηρίωσης από μόνη της μπορεί να διαρκέσει έξι ώρες ή περισσότερες για όλους τους ενδιαφερόμενους. Επιπλέον, άλλα σημαντικά εμπορικά έγγραφα, όπως οι πιστωτικές επιστολές και οι τελωνειακές διασαφήσεις απαιτούν την έντυπη φορτωτική ως προϋπόθεση για τη δημιουργία και την έκδοσή τους. Η φορτωτική απαιτεί ακόμη από πολλούς ενδιαφερόμενους να εκτυπώσουν, να σφραγίσουν και να υπογράψουν διάφορα αντίγραφα σε χαρτί πριν τα μεταφέρουν φυσικά από την προέλευση στον προορισμό με αεροπορικές αποστολές express.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να κατανοήσουν οι εταιρίες την έκθεσή τους στις διακυμάνσεις του EBITDA λόγω της υψηλής μεταβλητότητας των τιμών των πρώτων υλών και της ενέργειας. Αυτό απαιτεί να διερευνήσουν τις συσχετίσεις μεταξύ των τιμών πρώτων υλών και των τελικών προϊόντων τους. Στη συνέχεια, θα πρέπει να ποσοτικοποιήσουν την έκθεσή τους με βάση την προβλεπόμενη προσφορά πρώτων υλών και τις δεσμεύσεις για τις πωλήσεις τελικού προϊόντος. Η προαναφερθείσα άσκηση μπορεί να βοηθήσει τις εταιρίες να απεικονίσουν τις ικανότητές τους να αντέχουν σε σενάρια που περιλαμβάνουν ποικίλους όγκους και τιμές τόσο για πρώτες ύλες όσο και για προϊόντα. Εάν οι εταιρίες θέλουν να κατανοήσουν πλήρως τους κινδύνους τιμών των εμπορευμάτων τους και να λάβουν ορθολογικές αποφάσεις αντιστάθμισης, πρέπει πρώτα να διασφαλίσουν ότι διαθέτουν δυνατότητες στη μέτρηση της έκθεσης σε κινδύνους διακύμανσης τιμών ενέργειας και πρώτων υλών.

Απαιτείται, λοιπόν, ένα νέο μοντέλο διοίκησης, όπου αξιόπιστες εκτιμήσεις ρίσκου θα τροφοδοτούν τους προϋπολογισμούς και τα επιχειρηματικά σχέδια των εταιριών. Ένα τέτοιο μοντέλο μπορεί να βοηθήσει τις εταιρίες να προβλέπουν όγκους πρώτων υλών που χρειάζονται ως συνάρτηση των πωλήσεων προϊόντος-όγκου. Σε αυτή τη βάση, οι εταιρίες μπορούν να ποσοτικοποιήσουν από τα χαρτοφυλάκιά τους την αξία σε κίνδυνο, να πραγματοποιήσουν τεστ αντοχής (stress test) πριν λάβουν αποφάσεις αντιστάθμισης και να προσδιορίσουν την στρατηγική τιμών και ανταγωνισμού. Οι εταιρίες μπορούν στη συνέχεια να ποσοτικοποιήσουν την έκθεσή τους στις διακυμάνσεις των τιμών ενέργειας και πρώτων υλών και βάσει της ποσοτικοποίησης να συντάξουν τους ετήσιους προϋπολογισμούς τους καθώς και να επικαιροποιήσουν τα επιχειρηματικά τους σχέδια.

Ψηφιοποίηση: Μια εθνική υπόθεση

Διεθνείς φορείς έχουν εκτιμήσει την επίδραση που θα είχε η ψηφιοποίηση στο παγκόσμιο εμπόριο. Το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο (ICC) προβλέπει ότι το εμπόριο χωρίς χαρτί θα μπορούσε να δημιουργήσει πάνω από 250 δισεκατομμύρια δολάρια επιπλέον εξαγωγές στις χώρες της G7, σε σύγκριση με τις βασικές προβλέψεις, έως το 2026 (ICC, 2021). Το ICC σημειώνει ότι η χρήση διαδικασιών που βασίζονται σε χαρτί επιβαρύνει εξαιρετικά τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) που επιδιώκουν διεθνές εμπόριο — και η ψηφιοποίηση θα συμβάλει στην κάλυψη αυτού του κενού εμπορικής χρηματοδότησης. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου αναφέρει ότι η εφαρμογή της Συμφωνίας Διευκόλυνσης Εμπορίου (TFA) θα μπορούσε να αυξήσει το παγκόσμιο εμπόριο μεταξύ 750 δισεκατομμυρίων και 1 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως (ICC, 2021).

Η ψηφιοποίηση του εμπορίου είναι μια ευκαιρία πολλών εκατοντάδων εκατομμυρίων για την ελληνική οικονομία. Η ψηφιοποίηση της τεκμηρίωσης του εμπορίου μπορεί να θεωρηθεί ως μια εθνικής σημασίας εργασία, μιας και ο αντίκτυπος που θα μπορούσε να έχει στην ελληνική οικονομία και το εμπόριο θα ήταν σημαντικός και θα μείωνε αισθητά το άμεσο και έμμεσο κόστος στα προϊόντα και τις υπηρεσίες.

Αρκετοί παράγοντες δείχνουν ότι ο κλάδος είναι έτοιμος να ξεκινήσει την ψηφιοποίηση της φορτωτικής. Πρώτον, έχουν θεσπιστεί και είναι σχετικά εύκολο να εφαρμοστούν ψηφιακά πρότυπα για τη φορτωτική. Τα δεδομένα και τα πρότυπα διαδικασιών για την υποβολή οδηγιών αποστολής και την έκδοση της φορτωτικής έχουν ήδη καθιερωθεί στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και γίνονται αποδεκτά από εννέα μεταφορείς εμπορευματοκιβωτίων που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 60% του εμπορίου με εμπορευματοκιβώτια στην Ελλάδα. Δεύτερον, η απαιτούμενη επένδυση πληροφορικής για την υποδοχή μιας ψηφιακής φορτωτικής είναι χαμηλή. Είναι ασφαλής η εκτίμηση ότι οι περιορισμένες επενδύσεις στη συνδεσιμότητα πληροφορικής και στην εκπαίδευση των εργαζομένων θα επέτρεπαν αυτή τη μετάβαση. Το συγκεκριμένο κόστος θα αντισταθμιζόταν περισσότερο από την προαναφερθείσα εξοικονόμηση εξόδων. Τρίτον, οι ηλεκτρονικές συναλλαγές φορτωτικής υπάρχουν ήδη και λειτουργούν. Τα τελευταία χρόνια, αρκετοί πάροχοι, έχουν δημιουργήσει πλατφόρμες για την ανταλλαγή ηλεκτρονικών φορτωτικών. Ενώ περίπου το 1% όλων των φορτωτικών παγκοσμίως είναι ψηφιακό σήμερα, πράγμα το οποίο αποδεικνύει ότι η διαδικασία έχει δοκιμαστεί και λειτουργεί (UN - Commission On Int.Trade Law, 2017).

Οι εταιρίες πρέπει να διερευνήσουν όλες τις διαθέσιμες επιλογές για να αντισταθμίσουν την έκθεσή τους στις πιέσεις των τιμών πρώτων υλών, με το χαμηλότερο δυνατό κόστος. Για να γίνει αυτό απαιτείται τακτική αξιολόγηση των μέσων αντιστάθμισης, όπως swaps, συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης (futures), δικαιώματα προαίρεσης (options) και δομημένα προϊόντα χρηματοδότησης (ομόλογα), τα οποία να είναι διαθέσιμα μέσω χρηματοπιστωτικών εταιριών.

Τέλος, οι εταιρίες μπορούν να αξιοποιήσουν προηγμένους αλγορίθμους ανάλυσης και αντιστάθμισης κινδύνου για να βελτιστοποιήσουν το χρονοδιάγραμμα των αποφάσεων αντιστάθμισης. Πράγματι, σημαντικές πρόσφατες βελτιώσεις στους αλγορίθμους αντιστάθμισης οδήγησαν σε μοντέλα που μπορούν να προβλέψουν βραχυπρόθεσμες τιμές με λογική ακρίβεια και να προτείνουν αποφάσεις αντιστάθμισης. Τέτοια μοντέλα έχουν αποδειχθεί πιο επιτυχημένα σε πρώτες ύλες με μικρότερη ρευστότητα, των οποίων οι τιμές μπορεί να μην αντικατοπτρίζουν το πλήρες σύνολο των πληροφοριών της αγοράς. Οι βιομηχανίες μπορούν να δοκιμάσουν εκ των υστέρων και να διερευνήσουν την ενσωμάτωση αυτών των μοντέλων στις προσεγγίσεις αντιστάθμισής τους.

Πολιτικές και επιχειρηματική στρατηγική

Σήμερα, η επιχειρηματική κοινότητα στην Ευρώπη βρίσκεται σε συνθήκες καταιγίδας, όπου οι διοικήσεις πρέπει να αντιληφθούν ότι το κόστος και οι δυσλειτουργίες στην εφοδιαστική αλυσίδα ένα εγγενώς δύσκολο ζήτημα. Το πρώτο είναι το τεράστιο μέγεθος του προβλήματος. Σύμφωνα με σενάρια «*business as usual*» στα οποία οι τιμές των πρώτων υλών θα συνεχίζουν να αυξάνονται (ή να μεταβάλλονται με ισχυρή διακύμανση), από την αρχή της πανδημίας μέχρι και τα μέσα του 2023 (τουλάχιστον μέχρι το τέλος του χειμώνα) το αθροιστικό επιπρόσθετο κόστος εκτιμάται ότι είναι «ισοδύναμο» με μια μέση μείωση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης τουλάχιστον 5% έως 20% στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και περιοχές ή περιφέρειες.

Το πρόβλημα του περιορισμού του πρόσθετου αυτού κόστους είναι εξίσου περίπλοκο, εν μέρει λόγω της διάχυτης αλυσίδας αιτιότητας και των εκτεταμένων χρονικών καθυστερήσεων. Οι προσπάθειες για την υιοθέτηση κατάλληλων επιτοκίων στην ανάλυση κόστους-οφέλους εναλλακτικών πολιτικών καταλήγουν συχνά σε ασυμβίβαστες αντιφάσεις. Οι καλύτερες τεχνολογικές εφαρμογές δεν είναι ακόμη διαθέσιμες στο εμπόριο και δεν γνωρίζουμε πόσο θα κοστίζει η ανάπτυξή τους.

Πρόσφατες προσομοιώσεις τύπου war-game υποδεικνύουν ότι ο τομέας της ηλεκτρικής ενέργειας είναι άμεσα συνδεδεμένος με το κόστος παραγωγής, διανομής, αποθήκευσης και διάθεσης. Όμως στον πραγματικό κόσμο, ακόμη και οι έμπειροι αναλυτές δεν κατάφεραν να προβλέψουν τις συνέπειες από τη γεωπολιτική κρίση της Ουκρανίας, ακόμα και σε κράτη ή αγορές (όπως της κεντρικής Ευρώπης) με ισχυρή εξάρτηση από τους Ρωσικής προέλευσης υδρογονάνθρακες. Το αποτέλεσμα είναι σήμερα να υπάρχει κίνδυνος να ακολουθήσουν κύματα υπο-επένδυσης, με την προοπτική να οδηγήσουν σε τάση υπερ-επένδυσης και σε νέα δυναμική επενδύσεων. Τελικά, η πολύπλευρη φύση του κόστους της εφοδιαστικής αλυσίδας και οι απαραίτητες επενδύσεις που απαιτούνται για τη βελτιστοποίησή της καθιστούν προβληματική κάθε προσέγγιση η οποία εξαρτάται αποκλειστικά από την εφαρμογή μέτρων στη βάση ενός ανώτατου ορίου κατανάλωσης/χρήσης και ένα πρόγραμμα επιλεκτικού εμπορίου.

Αρκετές πρωτοβουλίες ακολουθούν ήδη αυτό το είδος διαφοροποιημένης προσέγγισης με ζωνικές και στοχευμένες επιδοτήσεις. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η Καλιφόρνια που εφαρμόζει έναν προσαρμοσμένο συνδυασμό πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων των προτύπων απόδοσης οχημάτων και χιλιομέτρων, όπου το κράτος χορηγεί 120 εκατομμύρια δολάρια ετησίως σε επιχορηγήσεις, ανακυκλούμενα δάνεια, εγγυήσεις δανείων και άλλα μέτρα για την ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών καυσίμων οχημάτων και την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές σε επίπεδα άνω του 33% έως το 2025. Τα σχέδια της Αυστραλίας υιοθετούν επίσης μια αντίστοιχη προσέγγιση πολλαπλών μέσων. Δεδομένης της πολυπλοκότητας και της κλίμακας της πρόκλησης, οι κυβερνήσεις αναμφίβολα θα πειραματιστούν με μια ποικιλία προσεγγίσεων. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου θα έλκονται προς πολιτικές μείωσης του κόστους της εφοδιαστικής αλυσίδας (Office of Sustainability, Department of General Services – California State, 2020-2021).

Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση το ρυθμιστικό πλαίσιο θα πρέπει να αντικατοπτρίζει τρεις βασικές αρχές:

1. Λύσεις χαμηλού κόστους. Για παράδειγμα, οι προηγμένες τεχνολογίες ελέγχου σε συνδυασμό με δεδομένα τιμών σε πραγματικό χρόνο και ανταλλαγές πληροφοριών που ενεργοποιούνται από συστήματα έξυπνων δικτύων θα οδηγήσουν σε δυναμικές αποφάσεις ως συνάρτηση των συνθηκών και των τιμών ενέργειας (που με τη σειρά τους ενσωματώνουν τιμές άνθρακα).

2. Εξορθολογισμένες ρυθμιστικές παρεμβάσεις στην αγορά. Τα επενδυτικά πλάνα των εταιριών βρίσκονται σε αμφισβήτηση και η συζήτηση των μετόχων για νέες επενδύσεις (capex) εξελίσσεται σε ένα

παίγνιο μικτής στρατηγικής λόγω αδυναμιών αποτίμησης των επιπτώσεων καθιστώντας πολλά επενδυτικά σχέδια είτε ανεπίκαιρα είτε υψηλού ρίσκου. Μια βασική ρύθμιση που θα έδινε κίνητρα για νέες επενδύσεις θα ήταν η ενίσχυση και η εγγυοδοσία για την ενσωμάτωση «αντισταθμίσεων» στη βάση των τιμών χονδρικής της ηλεκτρικής ενέργειας.

3. Μακροπρόθεσμη δέσμευση. Μέχρι τώρα οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής σε πολλές χώρες, με μια σταθερή διαχρονικότητα στην Ελλάδα, δεν έχουν παράσχει τις σταθερές και μακροπρόθεσμες συνθήκες που απαιτούνται για την άνθηση των νέων τεχνολογιών στη βάση μακροπρόθεσμων επενδύσεων και σχετικών σταθερών δεσμεύσεων.

Αντί επιλόγου

Οι πιο επιτυχημένες κυβερνήσεις στην Ευρώπη θα είναι εκείνες που παρέχουν προβλέψιμα μακροπρόθεσμα ρυθμιστικά πλαίσια τα οποία ευνοούν τις επενδύσεις και την καινοτομία. Οι συνέπειες της προαναφερθείσας διαπίστωσης θα έχουν μεγαλύτερη σημασία από το να γίνουν πρόσκαιρες επιδοτήσεις στην κατανάλωση, ρυθμίσεις για αμφίβολης αποδοτικότητας αναπτυξιακά σχέδια με το επιχείρημα της στήριξης της αγοράς, ένα χαμηλής φορολογίας ρυθμιστικό καθεστώς ή από ό,τι θα έχει η ενίσχυση τεχνολογιών και καινοτόμων εφαρμογών εξοικονόμησης. Προφανώς και τα προηγούμενα έχουν τη σημασία τους, αλλά η εφαρμογή μέτρων στήριξης και επιδοτήσεων στη κατανάλωση πρέπει να έχει ένα αμιγώς κοινωνικό πρόσημο το οποίο συνδέεται με τη στήριξη των αδύναμων κοινωνικών τάξεων και την κοινωνική αλληλεγγύη. Υπογραμμίζεται, όπως μας υπενθύμισε η πρόσφατη Ελληνική κοινωνικο-οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας, ότι οι ελεύθερες αγορές δεν κατευθύνουν πάντα τους ανθρώπους στις βέλτιστες ή στις καταλληλότερες επιλογές, έτσι *ex-ante* εκτιμήσεις περί καταναλωτικής συμπεριφοράς μπορεί να απέχουν παρασάγγας από τις πιο ακριβείς *ex-post* αποτιμήσεις.

Όμως η σταθερότητα έχει κυρίαρχη συμβολή στην ανάπτυξη βιώσιμων εμπορικών και επενδυτικών εταιρικών στρατηγικών – το οποίο είναι γνωστό στο κόσμο των επιχειρήσεων – και η παράβλεψη του εν λόγω κανόνα έχει δυστυχώς επιπτώσεις στο οικονομικό οικοσύστημα της χώρας μας. Η εφαρμογή έστω και εποχικών μέτρων στήριξης της κατανάλωσης θα πρέπει να συνδέεται τουλάχιστον με μετρήσιμες κοινωνικές μεταβλητές αποδοτικότητας και σίγουρα με αντισταθμίσεις στη βάση του υγειούς ανταγωνισμού και της βιωσιμότητας των επιχειρήσεων. Σε ένα οργανωμένο κράτος θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σταθερό σύστημα (τύπου ασφαλιστηρίου) το οποίο θα επιβραβεύει την αποδοτικότητα,

τις επενδύσεις και τη μεγέθυνση σε συσχέτιση με την μεταβλητότητα των τιμών πρώτων υλών, ενέργειας και προσαρμογής στα πρότυπα βιώσιμης ανάπτυξης. Η σταθερότητα ενάντια στον κανόνα των τετραετιών των κυβερνήσεων ίσως είναι το μέγα δίλημμά για τους πολιτικούς και ίσως το κύριο ζητούμενο για τις επιχειρήσεις.

Κλείνοντας, μπορεί κανείς να εκτιμήσει με σχετική ασφάλεια ότι η κρίση στην Ουκρανία οδηγεί σε μεγάλη διακύμανση τιμών ειδικά στην ενέργεια, που δείχνει να συνεχίζει ανθεκτικά να επηρεάζει τις οικονομίες και στον χειμώνα του 2022, με συνέπεια αύξηση στο κόστος της εφοδιαστικής αλυσίδας στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Εντός ενός τέτοιου περιβάλλοντος διατυπώνεται με έμφαση ισχυρή σύσταση προς τις εταιρίες *«Αναπτύξτε τη σωστή διακυβέρνηση και τις σωστές πολιτικές για την επίβλεψη της αντιστάθμισης των επιπτώσεων στις τιμές πρώτων υλών και ενέργειας»*. Η διαχείριση των κινδύνων από τη διακύμανση των τιμών στην ενέργεια και στις πρώτες ύλες και η χρήση μέσων για την αντιστάθμιση αυτών απαιτούν μια ισχυρή δομή διακυβέρνησης. Αυτή η δομή θα πρέπει να διασφαλίζει ότι όλες οι δράσεις οι οποίες σχετίζονται με την παρακολούθηση και τον μετριασμό του κινδύνου (συχνά μέσω μέτρων αντιστάθμισης) συμμορφώνονται με τις πολιτικές της επιχείρησης και τεκμηριώνουν αναθεωρήσεις των εταιρικών προϋπολογισμών και των μεσοπρόθεσμων επιχειρηματικών σχεδίων.

Βιβλιογραφία

Dimitriou D. (2021) «The Evolution in Transport Operator's Corporate Structure: Ownership and Governance», *Outsourcing-Offshoring*. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.5772/intechopen.96334>

Export-Import Bank of the United States (2022) *Additional Documentation about Stakeholder Roles and Clarity about Fraud Risks Would Strengthen Antifraud Efforts*. Διαθέσιμο στο: <https://www.gao.gov/products/gao-22-105340>

ICC (2021) *G7 - Creating a Modern Digital Trade Ecosystem*. United Kingdom. Διαθέσιμο στο: <https://iccwbo.uk/products/g7-creating-modern-digital-trade-ecosystem>

Office of Sustainability, Department of General Services – California State (2020-2021) *DGS Sustainability roadmap*. Διαθέσιμο στο: <https://www.dgs.ca.gov/OS>

UN - Commission On Int.Trade Law (2017) *UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Records*. Διαθέσιμο στο: https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records

reviewed by ICC - *The Case for Adoption*. Διαθέσιμο στο: https://www.dsi.iccwbo.org/_files/ugd/0b6be5_4dff2ac1b4264ea28ff434bec544f639.pdf?index=true

World Economic Forum (2020) *Why Exporters Need to Mind the Trade Finance Gap*. Διαθέσιμο στο: <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/exporters-mind-trade-finance-gap/>

4. Ενεργειακό πρόβλημα, πολιτική και κοινωνία

Μιχάλης Γρ. Βραχόπουλος

Καθηγητής

Τμήμας Αγροτικής Ανάπτυξης, Αγροδιατροφής και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων

ΕΚΠΑ

Η περίπτωση της «σημερινής» ενεργειακής κρίσης

Εδώ και περισσότερο από έναν χρόνο η χώρα μας και η υπόλοιπη Ευρώπη βιώνει μια σοβαρότατη «ενεργειακή» κρίση. Ο όρος «ενεργειακή» αναφέρεται εντός εισαγωγικών διότι δεν σχετίζεται με την ύπαρξη ή έλλειψη ενέργειας, αλλά κυρίως με το τρόπο που τη διαχειριζόμαστε.

Αρχικά, εδώ και πολλά έτη αναπτύσσεται μια πολιτική αντικατάστασης των μορφών ενέργειας οι οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί διαχρονικά με άλλες μορφές και κυρίως με την πυρηνική και τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ). Η συγκεκριμένη τάση ξεκίνησε μετά την πρώτη “ενεργειακή”¹⁷ κρίση της δεκαετίας του 1970 και στη συνέχεια με την ανάπτυξη των κινδύνων και της προσπάθειας για αντιμετώπιση των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή¹⁸. Επί της ουσίας, ειδικά η κλιματική αλλαγή οδήγησε σε μια προοπτική επαναχρησιμοποίησης των φυσικών πόρων μέσω της αλλαγής των μοντέλων εκμετάλλευσης. Από τη νέα προσέγγιση αναπτύχθηκαν οι έρευνες προς την επέκταση της εκμετάλλευσης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τις τεχνικές εξοικονόμησης της ενέργειας σε όλες τις δράσεις της ζωής, ειδικά από τον αναπτυσσόμενο οικονομικά κόσμο και βεβαίως προς την εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης της πυρηνική ενέργεια. Δημιουργήθηκαν λοιπόν αντικείμενα επιχειρηματικού ενδιαφέροντος σε όλους τους νέους τομείς τα οποία είχαν όμως ως παράπλευρο αποτέλεσμα τη

¹⁷ Επίσης εντός εισαγωγικών, διότι αποδείχθηκε καθαρά οικονομική.

¹⁸ Η κλιματική αλλαγή είναι επίσης ένα φαινόμενο το οποίο μπορεί να σχετίζεται με τις δραστηριότητες του ανθρώπου ή να χαρακτηρίζεται ως φυσικό φαινόμενο.

σημαντική οικονομική δυσχέρεια των κοινωνιών διεθνώς και τη σημαντική αύξηση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των πολιτών.

Η ζωή των πολιτών στον λεγόμενο δυτικό κόσμο είχε συνδυαστεί με σχετικά υψηλά εισοδήματα σε όλο το εύρος της κοινωνίας, ανάπτυξη κοινωνικών παροχών με συστήματα υγείας, παιδείας κ.λπ. με αποτέλεσμα την κάλυψη των καθημερινών αναγκών αλλά και των εν γένει επιθυμιών. Σημαντικό ρόλο στην ποιότητα ζωή έπαιξε η σχετικά φτηνή ενέργεια. Με την ξαφνική κατακόρυφη αύξηση του κόστους ενέργειας η κατανομή των διαθεσίμων τού κάθε πολίτη αναστατώθηκε και οδήγησε μέρος του πληθυσμού στα όρια του πλήρους περιορισμού της ικανοποίησης των επιθυμιών του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κατακόρυφη μείωση του ΑΕΠ στην χώρα μας κατά την περίοδο της οικονομική κρίσης του 2009 και μεταγενέστερα.

Η τελευταία κρίση έχει επιφέρει ακόμα μεγαλύτερη οικονομική επιβάρυνση στις κοινωνίες και μάλιστα στα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα τα οποία μαζί με τα μεσαία στρώματα δέχονται έντονη οικονομική πίεση. Τα εν λόγω στρώματα του πληθυσμού καλούνται να χρεωθούν αποκλειστικά το κόστος σε αντίθεση με τους οικονομικά ισχυρούς οι οποίοι ζουν σε μια περίοδο με νέες ευκαιρίες για αύξηση του πλουτισμού. Καλείται όλος ο πληθυσμός να προχωρήσει σε σημαντικού κόστους παρεμβάσεις για εφαρμογή μεθόδων εξοικονόμησης ενέργειας και αντικατάστασης των ορυκτών πηγών από ΑΠΕ. Είναι χαρακτηριστικό ωστόσο πως η συγκεκριμένη τάση επιφέρει παράλληλα σημαντικά κέρδη στις εταιρείες παραγωγής υλικών, κατασκευής έργων και διαχείρισης των πηγών ενέργειας. Η ξαφνική έξαρση των τιμών ενέργειας προέκυψε αφενός από την επίδραση των υφιστάμενων τεχνολογιών στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και αφετέρου από τη διαχείριση της διαθεσιμότητας των καυσίμων, κατά κύριο λόγο του φυσικού αερίου και του πετρελαίου, λόγω του Ρώσο- Ουκρανικού πολέμου. Αυτό έδωσε άμεσα τη δυνατότητα να αισχροκερδήσουν όσοι κατείχαν το εμπόριο των καυσίμων και κατά συνέπεια επιβάρυνε τις τιμές των άλλων προϊόντων. Παράλληλα δημιούργησε ανισόρροπη αύξηση των τιμών καθόσον οι κοινωνίες προσπάθησαν με την εξαγγελία προγραμμάτων ταχείας επιδότησης να βελτιώσουν την ενεργειακή συμπεριφορά των κτιρίων και των εγκαταστάσεων μέσω αντικατάστασης της παρεχόμενης ενέργειας. Από την παρακολούθηση των τιμών λιανικής σε έργα «Εξοικονομώ κατ' οίκον» διαπιστώνει κανείς εύκολα ότι οι τιμές εκτοξεύονται. Στον αντίποδα, οι περισσότερες κυβερνήσεις μεταξύ αυτών και η Ελληνική χρηματοδότησαν το επιπλέον κόστος, ειδικά στην ενέργεια, με κάλυψη μέρους των καταναλώσεων. Ως αποτέλεσμα οι εθνικές οικονομίες επιβαρύνθηκαν σημαντικά μετακυλώντας το κόστος προς όφελος μιας μικρής μερίδας οικονομικά ισχυρών.

Ως εκ τούτου φτάσαμε στην ενεργειακή κρίση του 2021, η οποία είναι οικονομική επί της ουσίας, ως συνέχεια της κρίσης της πανδημίας που επίσης δημιούργησε αντίστοιχα οικονομικά αποτελέσματα. Η τελευταία «ενεργειακή» κρίση βεβαίως για τη χώρα μας είχε ως αιτία και την απότομη κατάργηση της χρήσης των στερεών καυσίμων στην παραγωγή ηλεκτρισμού και τη μονοκρατορία του φυσικού αερίου που από τότε καταλαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό από το ενεργειακό μίγμα και το οποίο εκτίναξε άμεσα το κόστος ζωής.

Στις αρχές του 2022 επ' αφορμή της εισβολής της Ρωσίας στην Ουκρανία το ενεργειακό πρόβλημα εκτινάχθηκε εκ νέου χωρίς τα κράτη, και κυρίως η Ευρωπαϊκή Ένωση, να βάλουν φραγμούς στην οικονομική εκμετάλλευση αφήνοντας απροστάτευτους τους πολίτες τους. Η δικαιολογία του οικονομικού αποκλεισμού της Ρωσίας και του αντίστοιχου οικονομικού πολέμου δεν έχει ως τώρα ουσιαστικό αποτέλεσμα (σε ό,τι αφορά στην πίεση στη Ρωσία). Αντίθετα λειτουργεί επί της ουσίας ως μέσο επιπλέον επιβάρυνσης στις κοινωνίες της Ευρώπης οι οποίες βιώνουν σε χειρότερο βαθμό τη συνέχεια της λιτότητας των τελευταίων ετών (από το 1990 και μετά) με ακόμα μεγαλύτερη μείωση του βιοτικού επιπέδου.

Φτάσαμε λοιπόν στην αναμονή ενός πολύ δύσκολου χειμώνα τόσο σε ό,τι αφορά στο κόστος ενέργειας και εν γένει διαβίωσης όσο και το επίπεδο κοινωνικής συνοχής και ειρήνης.

Τί μπορεί να κάνει η ελληνική κοινωνία για την ανάσχεση του προβλήματος;

Κατά τον παρόντα χρόνο καλούμαστε ως κοινωνία να δούμε τρόπους υποστήριξης των πολιτών σε ό,τι αφορά τη διαθεσιμότητα και τη χρήση της απαραίτητης ενέργειας για την αντιμετώπιση των αναγκών της χειμερινής περιόδου. Λύσεις βέβαια υπάρχουν αλλά απαιτείται άμεση αντίδραση και παρέμβαση της πολιτείας.

Επειδή είμαστε ήδη στα πρόθυρα του χειμώνα η πρώτη πράξη είναι η άμεση επιβολή υψηλότερης φορολογίας στα υπερκέρδη των εταιρειών εμπορίας ενέργειας (φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού) για λόγους εθνικής ανάγκης. Στη συνέχεια όμως και μέσα στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα πρέπει να αναπτυχθούν προγράμματα αντιμετώπισης του ενεργειακού προβλήματος έχοντας ως διέξοδο τις ΑΠΕ.

Λόγου χάρη:

- Η προώθηση της εγκατάστασης μικρών φωτοβολταϊκών (φβ) διατάξεων στις ταράτσες των κτιρίων μπορεί άμεσα και σε ελάχιστο χρονικό διάστημα να αποδώσει σημαντικές ποσότητες «δωρεάν» ενέργειας στους πολίτες και να τους ανακουφίσει από το πρόβλημα. Βεβαίως, η ανάπτυξη αυτού του έργου θα έπρεπε να έχει ήδη ξεκινήσει, χωρίς να σημαίνει ότι δεν είναι εφικτό και σήμερα. Επιπλέον πρέπει να χρηματοδοτηθεί άμεσα από κρατικούς πόρους.
- Σημειώνεται ότι ένα χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα ύψους περίπου 3 δισεκατομμυρίων ευρώ θα μπορούσε να δημιουργήσει εγκαταστάσεις μεγέθους μεγαλύτερου από 3,4 GWeI σε φβ στις στέγες με ετήσια απόδοση τουλάχιστον 3,5 δισεκατομμύρια ηλεκτρικές κιλοβατώρες (kWh_{el}). Δηλαδή το ετήσιο έσοδο με την έννοια της ανταλλαγής με σημερινές τιμές (μέση τιμή 0,48 €/kWh_{el}) αντιστοιχεί σε 1000-1.700 εκατομμύρια ευρώ (σημειώνεται ότι ακόμα και με τιμές προ κρίσης 0,11€/ kWh_{el} το όφελος θα ήταν περί τα 350-400 εκατομμύρια ευρώ).
- Η χρηματοδότηση-δανεισμός για την ανάπτυξη μικρών ενεργειακών κοινοτήτων σε επίπεδο διαχείρισης ενέργειας ανά περιοχή μπορεί να λειτουργήσει και σε επίπεδο πολυκατοικίας ή οικοδομικού τετραγώνου με άμεσες κοινού τύπου εγκαταστάσεις που προσφέρουν όμως σημαντική εξοικονόμηση ενέργειας. Για παράδειγμα η εγκατάσταση κανονικής γεωθερμίας σε επίπεδο διαμερίσματος ή μονοκατοικίας μπορεί να είναι ιδιαίτερα μεγάλου κόστους αλλά σε επίπεδο πολυκατοικίας ή τετραγώνου αφενός επιτυγχάνει σημαντική εξοικονόμηση ενέργειας ενώ παράλληλα μειώνει το κατά κεφαλήν κόστος.

Σημειώνεται ότι μέσω των ενεργειακών κοινοτήτων ή των κοινωνικών εταιρειών (ένα τέτοιο ρόλο μπορεί να εξυπηρετήσει ο ΔΕΔΔΗΕ ως δημόσιος οργανισμός) μπορούν να χρηματοδοτηθούν ανάλογα έργα συνδυαστικά με κανονική γεωθερμία και εγκατάσταση φωτοβολταϊκών στις στέγες.

Οι προτεινόμενες λύσεις, ειδικά σε περίοδο σύγχυσης δίνουν μια πρώτη λύση ως προς την διαθεσιμότητα και το κόστος ενέργειας. Δυστυχώς όμως η ουσία του συστήματος λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα δεν αλλάζει, αλλά μερικώς ανακουφίζει άμεσα την κοινωνία από μια τέτοια λεηλασία. Είναι γνωστό στην επιστημονική αλλά και στην τεχνική κοινότητα ότι με συστηματικές πολιτικές σε βάθος χρόνου μπορεί να υποστηριχθεί η κοινωνία και παράλληλα να διαμορφωθούν οι συνθήκες αντιμετώπισης ή καλύτερης προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή ενώ ταυτόχρονα η παγκόσμια κοινότητα θα αναπτύσσει τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.

Όλες οι παραπάνω πρακτικές μπορούν επίσης να εφαρμοστούν άμεσα περίπου από όλους τους επαγγελματικούς φορείς με άμεση εγκατάσταση συστημάτων ενέργειας αλλά και με την άμεση εφαρμογή των παρεχόμενων ενεργειακών συμβουλών, των μελετών και εν γένει υπηρεσιών με τελικό σκοπό την εξοικονόμηση ενέργειας. Θα μπορούσαν τα σχετικά εργαστήρια των πανεπιστημίων σε συνεργασία με έναν πολιτειακό φορέα (λ.χ. τον ΔΕΔΔΗΕ) να προσφέρουν υπό τη μορφή μακρόχρονου ενοικίου εγκαταστάσεις παραγωγής και εξοικονόμησης ενέργειας μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων. Με τον εν λόγω τρόπο μπορεί άμεσα και χωρίς άμεση επιβάρυνση των λογιστικών των επαγγελματιών, των βιοτεχνών και των βιομηχάνων να επωμιστεί το κόστος των εγκαταστάσεων ο πολιτειακός φορέας και να εξοφληθεί από τη μακρόχρονη λειτουργία και την εξοικονόμηση του κόστους.

Βιβλιογραφία

Βραχόπουλος, Μ.Γ. και Παπαγεωργάκης, Ι. (1998) *Αβαθής (Κανονική) Γεωθερμική Ενέργεια. Μετρήσεις θερμοκρασίες εδάφους σε βάθος 1 m και 15 m στο Κορωπί Αττικής.*

Βραχόπουλος, Μ.Γ., Κούκου, Μ.Κ. και Καρύτσας, Κ. (2015) *Κανονική Γεωθερμία – Αρχές σχεδιασμού γεωθερμικών συστημάτων και εφαρμογές.* Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Dansgaard, W., Johnsen, S., Clausen, H. *et al.* (1993) «Evidence for general instability of past climate from a 250-kyr ice-core record», *Nature* 364, σσ. 218–220.

Dansgaard, W., Johnsen, S. J., Møller, J., & Langway, C. C., Jr. (1969) «One thousand centuries of climatic record from cAMP century on the greenland ice sheet», *Science*, 166(3903), σσ. 377–380.

ΕΛΣΤΑΑΤ. (2022) *Τιμές καταναλωτή 2012-2022.* Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/el/statistics/eco>

ΕΤΕπ. (2022) «Οι οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία», ΤΟ ΒΗΜΑ. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2022/06/16/finance/etep-oi-oikonomikes-epiptoseis-tou-polemou-stin-oukrania/>

ΙΝΕ ΓΣΕΕ. (2022) «Έκθεση: Επιπτώσεις πανδημίας και πολέμου στην Ουκρανία». Διαθέσιμο στο: <https://www.enikonomia.gr/economy/ekthesi-ine-gsee-epiptwseis-pandhmias-kai-polemou-sthn-oukrania/376343/>

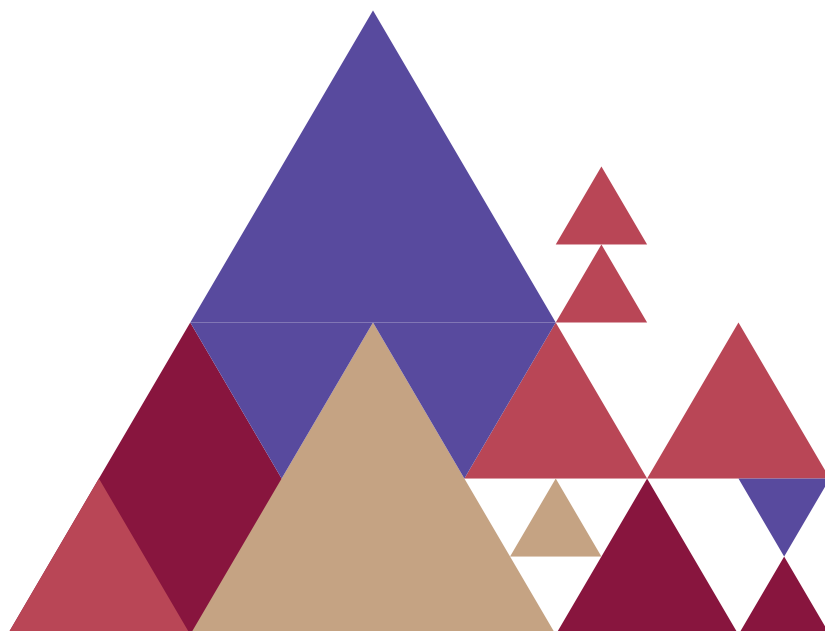
Jouzel, J. (2013) «A brief history of ice core science over the last 50 years», *Climate of the Past*, 9, σσ. 2525–2547.

Moody's, (2022) «Οι επιπτώσεις για την Ελλάδα από τον πόλεμο στην Ουκρανία», *Capital*. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/oikonomia/3626168/moody-s-oi-epiptoseis-gia-tin-ellada-apo-ton-polemou-stin-oukrania>

Οι οικονομικές επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία, (2022) *Καθημερινή.* Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/561751855/oi-oikonomikes-epiptoseis-toy-polemoy-stin-oukrania/>

REPowerEU. (2022) «A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition». Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/news/repowereu-plan-rapidly-reduce-dependence-russian-fossil-fuels-and-fast-forward-green-transition-2022-may-18_en

Φωτοβολταϊκά στις στέγες: Οι τρεις προτάσεις της Greenpeace. (2022) ΤΟ ΒΗΜΑ. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2022/10/19/science/fotovoltaika-stis-steges-oi-treis-protaseis-tis-greenpeace/>

5. Ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας στο μεταίχμιο μιας νέας εποχής: προκλήσεις και ευκαιρίες

Γιάννης Ελ. Δούκας

Επίκουρος Καθηγητής

Τμήμα Αγροτικής Ανάπτυξης, Αγροδιατροφής και Διαχείρισης Φυσικών Πόρων

ΕΚΠΑ

Η ελληνική αγροτική οικονομία προσδιορίζεται διαχρονικά από σημαντικές διαρθρωτικές αδυναμίες (μικρό μέγεθος εκμεταλλεύσεων, υψηλό ποσοστό αγροτικού πληθυσμού, δημογραφική γήρανση, δυσμενή σχέση φυτικής/ζωικής παραγωγής, γεωμορφολογία εδάφους κ.λπ.) και τη διαφοροποιημένη χωρική κατανομή η οποία χαρακτηρίζεται από πολλά νησιωτικά συμπλέγματα και εκτεταμένους ορεινούς όγκους. Η οικονομική δραστηριότητα των εκμεταλλεύσεων διακρίνεται από χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας της εργασίας και ταυτόχρονα υψηλό κόστος παραγωγής με άμεσο αντίκτυπο στο ύψος του αγροτικού εισοδήματος και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας τόσο στο εσωτερικό της χώρας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και διεθνώς (Δούκας και Μαραβέγιας, 2021).

Παρόλα αυτά, μέσα σε ένα περιβάλλον πληθωριστικών πιέσεων – λόγω της μεγάλης αύξησης του κόστους της ενέργειας, των λιπασμάτων και των ζωοτροφών – ο κλάδος καλύπτει με επάρκεια τις διατροφικές ανάγκες του πληθυσμού με υγιεινά και ασφαλή προϊόντα. Παράλληλα, αποτελεί εγγυητή του φυσικού περιβάλλοντος, συμβάλλει στην οικονομική και κοινωνική συνοχή της υπαίθρου και μπορεί να εξασφαλίσει τους όρους μιας αειφόρου ανάπτυξης του αγροτικού χώρου.

Για τα παραπάνω, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ευρύτερη σημασία της υπαίθρου για την Ελλάδα, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία για το 2019 οι καθαρά αγροτικές περιοχές καταλαμβάνουν το 62,64% της συνολικής έκτασης, ενώ ο πληθυσμός τους αντιστοιχεί στο 31,3% έναντι 20,5% στην ΕΕ-27 επί του συνόλου του πληθυσμού. Στις εν λόγω περιοχές παράγεται το 25,3% της συνολικής Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) και απασχολείται το 29,81% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας (EC – Agriculture and Rural Development, 2020). Καταδεικνύεται λοιπόν πως παρά τη μεγάλη αγροτική έξοδο προς τις αστικές και ημιαστικές περιοχές που συντελέστηκε στην Ελλάδα κατά τα τελευταία σαράντα χρόνια ο πληθυσμός στις αγροτικές περιοχές παραμένει υψηλότερος σε σχέση με το μέσο όρο της ΕΕ-27 (Δούκας & Μαραβέγιας, 2021).

Είναι γεγονός, ότι το σημερινό διεθνές περιβάλλον χαρακτηρίζεται από τις αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων, της επιδημίας Covid-19 στις αλυσίδες παραγωγής και διάθεσης των αγροτικών προϊόντων, της ραγδαίας αύξησης του κόστους των βασικών εισροών στον αγροτικό τομέα (κυρίως λιπάσματα, ζωοτροφές και ενέργεια) και την περαιτέρω επιδείνωση των συνθηκών σε όλο το φάσμα της αγροδιατροφικής αλυσίδας λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Μέσα σε αυτό το πιεστικό πλαίσιο, ο ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας καλείται να ανταπεξέλθει και να συνεχίσει να επιτελεί το διττό καθήκον του ως προμηθευτής επαρκών ποσοτήτων ασφαλών προϊόντων και ως ένας εκ των βασικών αναπτυξιακών μοχλών της ελληνικής οικονομίας. Τα προηγούμενα προϋποθέτουν την παράλληλη επιτυχή διαχείριση της τρέχουσας αρνητικής συγκυρίας αλλά και τη θεραπεία χρόνιων παθογενειών.

Βέβαια, είναι ενθαρρυντικό το ότι ο αγροδιατροφικός τομέας κατά τη διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης και της πανδημίας Covid-19 επέδειξε σημαντική ανθεκτικότητα η οποία εστιάζεται στη σταθερότητα της αγροτικής παραγωγής παρά τη μείωση της εγχώριας κατανάλωσης. Η μείωση της εγχώριας κατανάλωσης συρρίκνωσε κυρίως τις εισαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων και ταυτόχρονα έστρεψε την εγχώρια παραγωγή προς τις εξαγωγές με θετικό αποτέλεσμα την ισοσκέλιση του εμπορικού ισοζυγίου αγροδιατροφικών προϊόντων το 2020 για πρώτη φορά μετά την ένταξή μας στην Ε.Ε. (1981). Η συγκεκριμένη μορφή ανθεκτικότητας καταδεικνύει τις δυνατότητες του αγροτικού τομέα έναντι άλλων τομέων της ελληνικής οικονομίας (Μαραβέγιας και Δούκας, 2021).

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί πως πέραν της σημαντικής συμβολής του στο ΑΕΠ (3,5%) και την απασχόληση (10%), το αναπτυξιακό αποτύπωμα του κλάδου είναι πολύ μεγαλύτερο, αν συνυπολογίσουμε και τις συγγενείς οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται με τον πρωτόγεννη τομέα. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα πρόσφατα στοιχεία η βιομηχανία μεταποίησης αγροτικών προϊόντων (τρόφιμα και ποτά) στην Ελλάδα συμβάλλει κατά περίπου 37% (μ.ό. ΕΕ-27: 15,1%) στη συνολική απασχόλησή στον δευτερογενή τομέα και κατά περίπου 28% (μ.ό. ΕΕ-27: 11,4%) στην αξία της συνολικής παραγωγής των κλάδων της μεταποίησης (Eurostat, 2020).

Ωστόσο, για να συμβάλλει ο αγροτικός τομέας στην ανάπτυξη θα πρέπει να ξεπεραστεί η τροχοπέδη που εμποδίζει τον από καιρό προσδοκώμενο μετασχηματισμό του, η οποία συνίσταται σε ό,τι μπορούμε να ονομάσουμε ως «τρίγωνο της στασιμότητας». Οι τρεις πλευρές του τριγώνου αντιστοιχούν στο χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης που χαρακτηρίζει το ανθρώπινο δυναμικό, στην αποεπένδυση που συντελείται τα

τελευταία χρόνια στον τομέα και την αργοπορημένη μετάβασή του προς τη ψηφιοποίηση σε σύγκριση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Πιο συγκεκριμένα, οι Έλληνες αγρότες-παραγωγοί στην συντριπτική τους πλειονότητα (περίπου 97%) έχουν μόνο πρακτική εμπειρία η οποία έχει αποκτηθεί στο χωράφι – ενώ μία μικρή μειοψηφία (περίπου 3%) έχει λάβει βασική κατάρτιση από πιστοποιημένους οργανισμούς. Ελάχιστοι δε είναι εκείνοι που έχουν λάβει πλήρη γεωργική επαγγελματική εκπαίδευση μετά από επιτυχή παρακολούθηση ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων διετούς τουλάχιστον διάρκειας.

Ταυτόχρονα, η ετήσια μεταβολή στο ύψος των επενδύσεων κατά την δεκαετία του 2010 σημείωσε μεγάλη μείωση κατά ποσοστό περίπου 10%. Βέβαια, αρνητικές μεταβολές στην επενδυτική δραστηριότητα, αν και με μικρότερη ένταση, παρατηρήθηκαν γενικά στην ΕΕ με τον μέσο όρο για την ΕΕ-28 να κυμαίνεται στο -3,0%. Αξίζει να επισημανθεί όμως πως για την ίδια περίοδο ο μέσος όρος για την ΕΕ N-13, δηλαδή των νέων και πιο αδύναμων οικονομικά χωρών, σημείωσε αύξηση της τάξης του 2,7%, με πρωταθλητές τη γειτονική μας Βουλγαρία, τη Τσεχία και τις Βαλτικές Χώρες (Δούκας και Μαραβέγιας, 2021).

Τέλος, η μετάβαση προς τη ψηφιοποίηση και τις καινοτόμες παραγωγικές διαδικασίες συντελείται με αργούς ρυθμούς και με έντονη επιφύλαξη. Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό σύστημα για τη Γνώση και την Καινοτομία (AKIS) το ελληνικό σύστημα χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά αδύναμο και κατακερματισμένο.

Οι προαναφερθείσες αδυναμίες αποτυπώνονται στο χαμηλό επίπεδο παραγωγικότητας της αγροτικής εργασίας και στην αδυναμία αύξησης της παραγωγικότητας των εισροών στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα με άμεσο αντίκτυπο στο αυξημένο κόστος παραγωγής, τη στασιμότητα του εισοδήματος των απασχολουμένων και προφανώς στη διεθνή ανταγωνιστικότητα των ελληνικών αγροτικών προϊόντων.

Συγκεκριμένα, η αύξηση της παραγωγικότητας της αγροτικής εργασίας στη χώρα μας ήταν μηδενική στα χρόνια της κρίσης (2009-2016) έναντι αύξησης κατά 2,5 % ετησίως στην ΕΕ-28. Τα επόμενα χρόνια η παραγωγικότητα όχι μόνο δεν αυξήθηκε αλλά μειώθηκε. Συγκεκριμένα, μειώθηκε κατά 5,1% το 2021 σε σχέση με το 2020 με Μ.Ο στην ΕΕ-27 το ποσοστό +0,7% (Eurostat, 2021). Τα εισοδήματα των ελλήνων αγροτών λοιπόν εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις ενισχύσεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ). Πράγματι, οι ενισχύσεις αυτές ως ποσοστό του αγροτικού ΑΕΠ έφθασαν στο 40% περίπου (έναντι 30 % στον μ.ό. της ΕΕ) και διατήρησαν το μέσο αγροτικό εισόδημα χωρίς απώλειες στην κρίσιμη περίοδο, ενώ συνέβαλαν στην αύξησή του τα τελευταία χρόνια (10,2% το 2018 σε σχέση με το 2019 και 7,2% το

2020 σε σχέση με το 2019. EC, 2021). Επίσης, οι χρηματοδοτήσεις από την ΚΑΠ, για την περίοδο από τη μεταρρύθμιση του 1992 μέχρι και την ενδιάμεση συμφωνία το 2003 αντιστοιχούσαν στο 2,5% τού συνολικού ΑΕΠ της χώρας και από το 2004 έως το 2016 στο 1,4% (Eurostat/AMECOdatabase, 2017). Τα προηγούμενα ποσοστά κυμαίνονται σταθερά υψηλότερα από τον κοινοτικό μέσο όρο (Δούκας και Μαραβέγιας, 2021).

Όμως, μόνο η αύξηση της παραγωγικότητας μπορεί να εξασφαλίσει μόνιμη και σταθερή βελτίωση στα αγροτικά εισοδήματα χωρίς υπέρμετρες εξαρτήσεις από τις ευρωπαϊκές ενισχύσεις. Εξάλλου, οι ενισχύσεις αυτές θα είναι μειωμένες στην περίοδο 2021-2027 και μπορεί να περικοπούν στο μέλλον σημαντικά, όταν ισχύσει η «εξωτερική σύγκλιση» δηλαδή η αναλογική κατανομή των άμεσων ενισχύσεων της ΚΑΠ μεταξύ των χωρών-μελών της ΕΕ.

Παράλληλα, η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) παρέχει τις δυνατότητες και τα κατάλληλα χρηματοδοτικά εργαλεία καθώς και την ελευθερία στις χώρες μέλη – μέσα από τα εθνικά στρατηγικά σχέδια – να διαμορφώσουν μία αγροτική πολιτική η οποία θα λαμβάνει σοβαρά υπόψη της τα εθνικά χαρακτηριστικά, θα ευνοεί την ανάπτυξη της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας και την πράσινη μετάβαση με στόχο την αειφορία και τη διαφύλαξη της βιοποικιλότητας, όπως περιγράφεται στο «Στρατηγική από το αγρόκτημα στο πιάτο» (Doukas et. al, 2022). Επίσης, ανταποκρίνεται στο αίτημα των ευρωπαίων καταναλωτών οι οποίοι σύμφωνα με το πρόσφατο ευρωβαρόμετρο για την ΚΑΠ επιθυμούν τη διασφάλιση της σταθερότητας στις αλυσίδες προσφοράς ασφαλών τροφίμων.

Οι σημερινές διεθνείς γεωπολιτικές και οικονομικές συνθήκες, καθιστούν επιτακτική τη μετάβαση σε ένα νέο παραγωγικό μοντέλο – συμβατό με τους στόχους της νέας ΚΑΠ – με μικρότερες εξαρτήσεις από τις βιομηχανικές εισροές όπως τα συνθετικά λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα. Αν και τα μεσοπρόθεσμα μέτρα στήριξης των παραγωγών για την ελάφρυνση του κόστους ενέργειας και ζωοτροφών είναι σημαντικά, απαιτείται ένας στρατηγικός σχεδιασμός για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ελληνικού αγροτικού τομέα. Τα εν λόγω πλεονεκτήματα περιλαμβάνουν τη γεωμορφολογία των αγροτικών εκμεταλλεύσεων που ευνοούν ηπιότερα παραγωγικά συστήματα και την παραγωγή ποιοτικότερων και πιστοποιημένων προϊόντων, τις δυνατότητες αξιοποίησης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, την έντονη βιοποικιλότητα του ελληνικού αγροτικού χώρου και το ιστορικό και πολιτισμικό αποτύπωμά του.

Για παράδειγμα, ο ελλαδικός χώρος περιλαμβάνει σε μεγάλο ποσοστό περιοχές με γεωργική γη υψηλής φυσικής αξίας (High nature value farm land areas). Στις αντίστοιχες περιοχές αναπτύσσονται μορφές αξιοποίησης που συνδέονται με γεωργικά συστήματα τα οποία συντηρούν ένα υψηλό επίπεδο βιοποικιλότητας ακολουθώντας παραγωγικά μοντέλα χαμηλής έντασης. Επίσης, περιλαμβάνονται και τα παραδοσιακά αγροτικά τοπία. Ειδικότερα, σε όλες τις νησιωτικές περιφέρειες, όπως και σε αυτές της Ηπείρου, της Δυτικής Ελλάδας και της Πελοποννήσου απεικονίζονται περιοχές που συνδυάζουν το φυσικό κάλος με τις παραδοσιακές γεωργικές πρακτικές (ελαιώνες, ελαιοκομία). Γενικά, η Ελλάδα διαθέτει μια πλούσια βιοποικιλότητα φυτικών ειδών η οποία σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση – ανάμεσα στην Ευρώπη, την Αφρική και την Ασία – την κατατάσσει ως διεθνώς γνωστό «biodiversity hot spot» (Μυλωνά, 2017 και Δούκας & Μαραβέγιας, 2021).

Επίσης, μέσω της αξιοποίησης των πόρων από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας οι οποίοι προορίζονται για τον πρωτόγενή τομέα είναι δυνατό να επιταχυνθεί η διαδικασία ψηφιοποίησης του ελληνικού αγροτικού τομέα και η συνακόλουθη περαιτέρω ανάπτυξη της γεωργίας ακριβείας η οποία θα επιτρέψει την παραγωγή περισσότερων προϊόντων με λιγότερους πόρους – όπως άλλωστε είναι και το αίτημα των καιρών.

Εντός του εν λόγω πλαισίου θα πρέπει να επιδειχτεί ευελιξία και προσαρμοστικότητα τόσο από τις κεντρικές και τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες του ΥΠΑΑΤ και των άλλων αγροτικών δημόσιων και ιδιωτικών φορέων όσο και από τους αγρότες και τις οργανώσεις τους. Η ίδια ευελιξία θα πρέπει να επιδειχθεί και εκ μέρους όλων των εμπλεκόμενων κατά μήκος της αγροδιατροφικής αλυσίδας ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της αύξησης της παραγωγικότητας, της μείωσης του κόστους, της αύξησης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας και συνεπώς της βελτίωσης των αγροτικών εισοδημάτων. Αυτό θα επιτρέψει στους Έλληνες αγρότες να παραμένουν ενεργοί στην παραγωγική διαδικασία προμηθεύοντας με επαρκείς ποσότητες προϊόντων τους κλάδους της μεταποίησης, των τροφίμων, της εστίασης και του τουρισμού.

Τέλος, για την επίτευξη των παραπάνω, είναι σημαντική η ενίσχυση της κουλτούρας της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας μέσα από συγκεκριμένες δράσεις οι οποίες ενισχύουν τα συνεργατικά σχήματα μεταξύ των ομάδων παραγωγών. Η ίδια ενίσχυση της κουλτούρας καινοτομίας και επιχειρηματικότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την παράλληλη ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου σε όλο το φάσμα της αγροδιατροφικής αλυσίδας, μέσω της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής κατάρτισης και μέσω της ανάπτυξη αποτελεσματικών δικτύων γεωργικών συμβουλών.

Βιβλιογραφία

Δούκας, Ε.Γ. και Μαραβέγιας, Ν. (2021) *Ευρωπαϊκή αγροτική οικονομία και πολιτική*. Αθήνα: Κριτική.

Doukas, Y.E.L., Maravegias, N., Chrysomallidis, C. (2022) «Digitalization in the EU agricultural sector: seeking a European policy response». Στο Mattas, K., Baourakis, G., Zorounidis, C., Staboulis, C. (επ.) (2022) *Food Policy Modelling. Cooperative Management*. Cham: Springer. Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1007/978-3-031-08317-4_6

European Commission. (2017) *Macro-economic Database AMECO*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco_en

European Commission. (2020) *A Farm to Fork Strategy for a Fair, Healthy and Environmentally Friendly Food System*. Διαθέσιμο στο: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en

European Commission. (2021) *Statistical Factsheet: European Union, Agriculture and Rural Development*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-eu_en.pdf

Eurostat. (2020) *Agriculture, Forestry and Fishery Statistics. Statistical Books*. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12069644/KS-FK-20-001-EN-N.pdf/a7439b01-671b-80ce-85e4-4d803c44340a?t=1608139005>

Μαραβέγιας, Ν. (επ.) (2021) «Περιφερειακή ανάπτυξη με επίκεντρο τον αγροδιατροφικό τομέα. Σημερινά προβλήματα και προοπτικές εξέλιξης την επόμενη εικοσαετία». *ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ «Η ΕΛΛΑΔΑ το 2040»*. Διαθέσιμο στο: https://greece2021.gr/Forum_GreeceIn2040/pages/thematikes_omades_ergasias.html

Μαραβέγιας Ν. και Δούκας, Γ.Ε. (2021) «Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση του ελληνικού αγροτικού τομέα». Στο Πασσάς Α.Γ. et al. (επ.) *Ελλάδα – Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: ΠΕΔΙΟ Εκδοτική.

Μυλωνά, Φ. (2017) «Τράπεζα γενετικού υλικού: διατήρηση και αξιοποίηση της γενετικής ποικιλότητας». *Τριμηνιαία Έκδοση Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού-ΔΗΜΗΤΡΑ*, 20. Διαθέσιμο στο: https://www.elgo.gr/images/ioanna/periodiko/Teychos_20/%CF%83%CE%B5%CE%BB._4.pdf

Το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ είναι μελετητικός φορέας για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της χώρας και υποστηρίζει επιστημονικά τη ΓΣΕΒΕΕ

imegsevee.gr

Θεματικές ενότητες

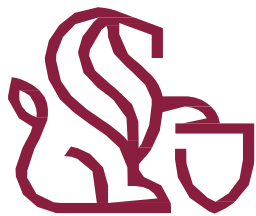
- Παρακολούθηση οικονομικού περιβάλλοντος
- Στήριξη επιχειρηματικότητας
- Επαγγελματική κατάρτιση, μαθητεία και διά βίου μάθηση
- Διάγνωση αναγκών δεξιοτήτων και επαγγελμάτων
- Μελέτη κοινωνικών πολιτικών και προώθηση απασχόλησης
- Ενδυνάμωση της ΓΣΕΒΕΕ και των μελών της

Δραστηριότητες

- Αξιολόγηση πολιτικών θέσεων και προώθηση προτάσεων και θέσεων της ΓΣΕΒΕΕ
- Σχεδιασμός και υλοποίηση μελετών και ερευνών
- Ανάπτυξη μεθόδων και εργαλείων υποστήριξης επιχειρήσεων
- Υλοποίηση έργων ενίσχυσης μικρών επιχειρήσεων και του ανθρώπινου δυναμικού τους

Προτεραιότητες

- Η δημιουργία και διάχυση επιστημονικής γνώσης για θέματα που ενδιαφέρουν τις μικρές επιχειρήσεις
- Η ενδυνάμωση του ρόλου της ΓΣΕΒΕΕ ως εθνικού κοινωνικού εταίρου και των ομοσπονδιών μελών της
- Η ενίσχυση των επιχειρήσεων και του ανθρώπινου δυναμικού για προσαρμογή τους στο μεταβαλλόμενο οικονομικό περιβάλλον

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

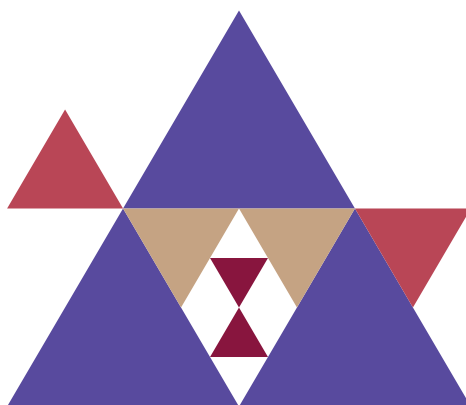
Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Έτος Ίδρυσης 2006

ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ

Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων
ΓΣΕΒΕΕ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΕΤΠΑ & ΤΣΣ
ΕΥΔ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ»

ΕΠΑνεΚ 2014-2020
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης